

Escriptors a Palafrugell

o ruta planera per les seves vides, obres i miracles,
de 1880 a 1936

XAVIER XARGAY I OLIVA

L'èxit rotund, fàcil

demostra almenys un

del seu valor. Un

momentament heterogeni

presenta una rara

obra, és que en

una valor susceptible

il, universal De Chara

una cosa: la universalitat

un poble tan vast

com el del cinema

universalitat en apro

u aquesta obra he ha

de Déu apreciada

ESCRITORS A PALAFRUGELL

---

o ruta planera per les seves vides,
obres i miracles, de 1880 a 1936

ESCRITORS A PALAFRUGELL

---

o ruta planera per les seves vides,
obres i miracles, de 1880 a 1936

XAVIER XARGAY I OLIVA

Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

1999

XARGAY i OLIVA, Xavier

Escriptors a Palafrugell o ruta planera per les seves vides,
obres i miracles, de 1880 a 1936

ISBN 84-86812-94-1

I. Palafrugell. Ajuntament II. Girona. Diputació

1. Escriptors — Palafrugell

92 EmB Palafrugell)

Núm. 7
Data edició Abril 1999
Tiratge 1.500 exemplars

Edició:
Ajuntament de Palafrugell
Diputació de Girona

© 1999 Xavier Xargay

Consell assessor
Joan Badia, Gerard Prohías, Carles Sapena i M. Concepció Saurí

Redacció i administració
Arxiu Municipal i Àrea de Cultura
Ajuntament de Palafrugell

Correcció
Nuri Roig

Disseny i maquetació
Pep Caballé. Vall de Llénena

Impressió
Impremta Palé SL. Palafrugell

Dipòsit legal
Gi-I14-99

ISBN
84-86812-94-1

SIGLES UTILITZADES

AHCLB	Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal
AMB	Arxiu Municipal de Begur
AMP	Arxiu Municipal de Palafrugell
AMSFG	Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols
BPP	Biblioteca Pública de Palafrugell
MSP	Museu del Suro de Palafrugell

A l'Anna i a en Pol
Als meus pares

AGRAÏMENTS

A més de la confiança dels membres del consell assessor, diverses han estat les persones que, amb la informació que m'han donat o les lectures que han realitzat del text, han fet possible el llibre. A totes elles, moltes gràcies: Joan Badia, Carme Bonal, Martirià Brugada, Margarida Casacuberta, Josep Cofan Nicolau, Joan Frigola, Lluïsa Geronés, Rosa Granés, Santi Hernández, Mercè Hernández-Villaescusa, Isabel Joanola, Frank Keerl, Montserrat Lunati, Josep Martinell, Lluís Molinas i Joan Piera, M. Isabel Monegal, Xavier Pla, Jordi Pujol i Cofan, M. Lluïsa Ribas, Enric Tarrats, Francesc Torres Agustí, Pep Vila, Dolors Vilamitjana i Antònia de Quintana. I, per sobre de tot i molt especialment, les dues ànimes de l'Arxiu, la Conxa i en Xavier, que, encara que s'amaguin darrere d'un discret “és la nostra feina”, fan molt més que fer la feina ben feta.

Sumari

PLA DE RUTA	11

PRIMERA JORNADA

La democratització de la cultura	17
La cultura dels casinos	20
Els ateneus	23
El teatre	26
Biblioteques i impressors	27
Les publicacions periòdiques	29
Política i cultura	34

SEGONA JORNADA

La transmissió oral	35
La sàtira	37
Temes històrics i patriòtics	43
Textos religiosos	46
Un paisatge pintoresc: les <i>Caborias</i>	51

TERCERA JORNADA

La Renaixença a Palafrugell: ni parada ni fonda.....	53
Dos monuments ben conservats: Albert de Quintana i Josep Pella	57
La creu del terme de Fitor: Miquel Torroella i Plaja	61
Romuald Vidal: el metge de la Torratxa.....	65
Altres autors, altres veus.....	66
Uns Jocs Florals que neixen florits.....	67
“Puix escriu en castellà, que Déu n’hi doni glòria”	69

QUARTA JORNADA

Joventut, tresor diví.....	71
La sardana ens refà del decadentisme modern	74
Joan Vergés i Barris, el mecenes modern.....	76
Josep Ferrer, Anco Marcio, l’enginy regulador.....	80
Joan de Linares, o el do de la ubiqüitat	84
La Festa de la Bellesa: una fita en la història cultural de la vila	87
Una visita a les impremtes: els llibres i la revista <i>Emporium</i>	94
Vicenç Piera: la connexió mística	96
Irene Rocas i M. Gràcia Bassa: de les Gavarres als Andes.....	99
Altres autors: un magma prolífic	105

CINQUENA JORNADA

Lliga que lligues, qui et deslligarà?	107
<i>Baix Empordà</i> , columna vertebral.....	111
Bonaventura Sabater: negoci, política i, de retop, escriptura	115
Josep Ganiguer i Ros, un Flirt inacabat.....	118
Joan Granés, l’intel·lectual més brillant.....	126
Àngel Ferran, humorista a Barcelona	131
Altres autors	134

SISENA JORNADA

Un Ara sense demà.....	139

ANTOLOGIA.....	145

“A Palafrugell, que és un poble que ha estat sempre d’una total vulgaritat, hi ha hagut en tot temps un centenar de poetes més o menys amagats, però en permanència. Una senyora d’aquest poble volgué un dia donar les gràcies a un metge que havia contribuït a guarir un seu fill i li envià un parell de pollastres acompanyats d’una carta en vers en la qual li deia tot el que li havia de dir. Una poesia ben girada i literalment excelsa. La senyora digué, segons declarà després, que havia escrit la carta en vers perquè feia més fi, és a dir, perquè si l’hagués escrita en prosa no hi hauria pogut posar la qualitat real dels seus sentiments.”

Pla de ruta

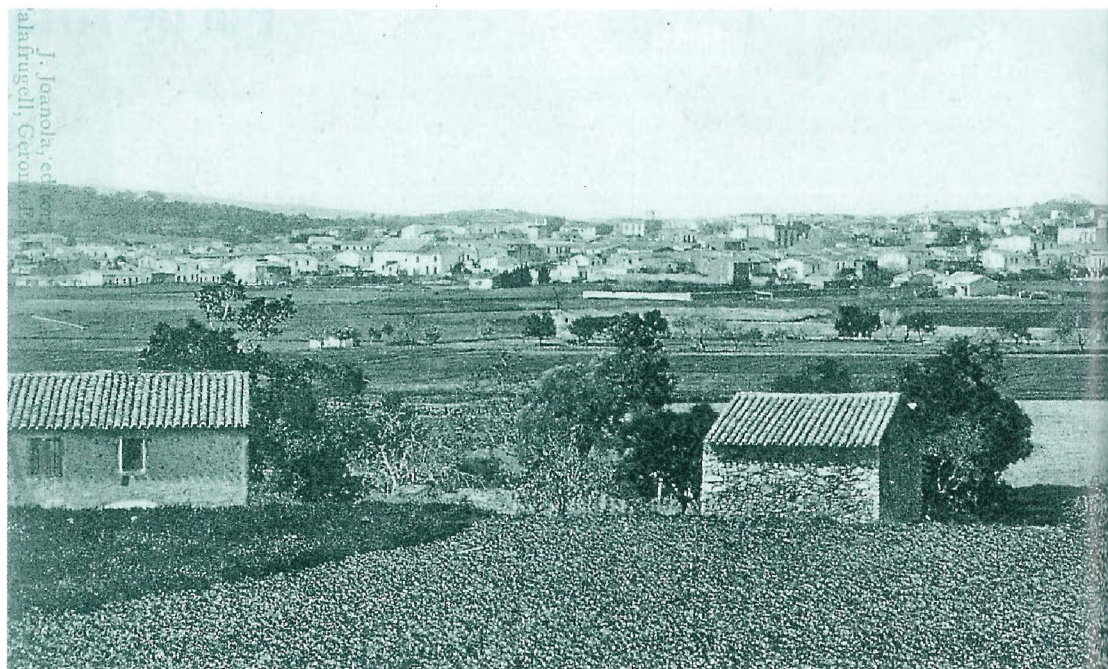
Que hauria de servir perquè l'autor exposés en línies generals la visió de la literatura a Palafrugell des de mitjans del segle XIX fins a l'inici de la Guerra Civil, donés un brevíssim esbós de la vida cultural d'aquesta època i es fixés, sobretot, en la particularitat d'un poble que té com a fill un dels més insignes escriptors catalans del segle i que es vanagloria del tarannà particular motivat pel seu empordanisme esbatanat i per la indústria surera.

Com que l'ombra de Pla és tan allargada, s'ha clausurat el record del seu entorn cultural. O s'ha mitificat. Amb aquest llibre no pretenem ni reobrir el record ni desmitificar-lo, volem oferir, només, una guia de viatge per la vida cultural de Palafrugell des de ben entrada la segona meitat del segle XIX fins a la Guerra Civil.

El Palafrugell d'abans de la guerra era un país singular (possiblement tan singular com els altres pobles surers; aquest seria un tema que caldria estudiar: si la singularitat palafrugellenca és exclusiva del peix fregit —i subratllada amb insistència per Josep Pla i alguns acòlits— o la comparteix amb ciutats com Cassà i, sobretot, Sant Feliu de Guíxols, que no han tingut cap cronista tan llegit i tan identificat amb la vila com Josep Pla). L'any 1900, Palafrugell tenia 7.147 habitants (s'havia gairebé triplicat el nombre d'habitants

des del 1795 i arribaria als 8.920 deu anys més tard); feia tretze anys que funcionava el tramvia Flaçà-Palamós i només un (a Cassà ja en feia tres i a Girona, quatre) que l'enllumenat públic era elèctric (encara que ja n'hi havia —primer de gas ric, després de gas d'hulla— des de 1881); alguns carrers eren polsosos a l'estiu, fangosos a l'hivern i amb sots tot l'any; les cases eren majoritàriament d'un cos i planta baixa, excepte les construïdes per Josep Bonic, que tenien dos pisos i eren dels senyors; el rellotge públic, a l'església, que continuava tenint el campanar inacabat, estava a punt de complir els 25 anys; faltava un any perquè s'acabés el nou mercat, quatre perquè es conclogués la torre de l'Armstrong i set anys perquè s'inaugurés l'Escorxador, un dels primers de la província; bufava el gregal, la tramuntana o el garbí, i l'olor de les flors de lilà es barrejava flonjament amb la del suro cremat. Al llibret *Excursió a Palafrugell*,

Vista panoràmica
de Palafrugell

Befteak de beuf con patatas,
calamares rellenos,
entenchonat a la inglesa
que es sabrosísimo plato;
con salsa inglesa riñones
para quien quiera probarlos,
chuletas varias, langostas,
y riñones salteados,
también pollos y palomos,
que son manjar soberano;
postres, dulces exquisitos,
buen café, puros habanos,
champagne traspirenaico
y vinos amontillados.

¿Les gusta, pues, la comida?

Los precios serán baratos.

Nota: Que había caldo a todas horas
de anunciar nos olvidamos.

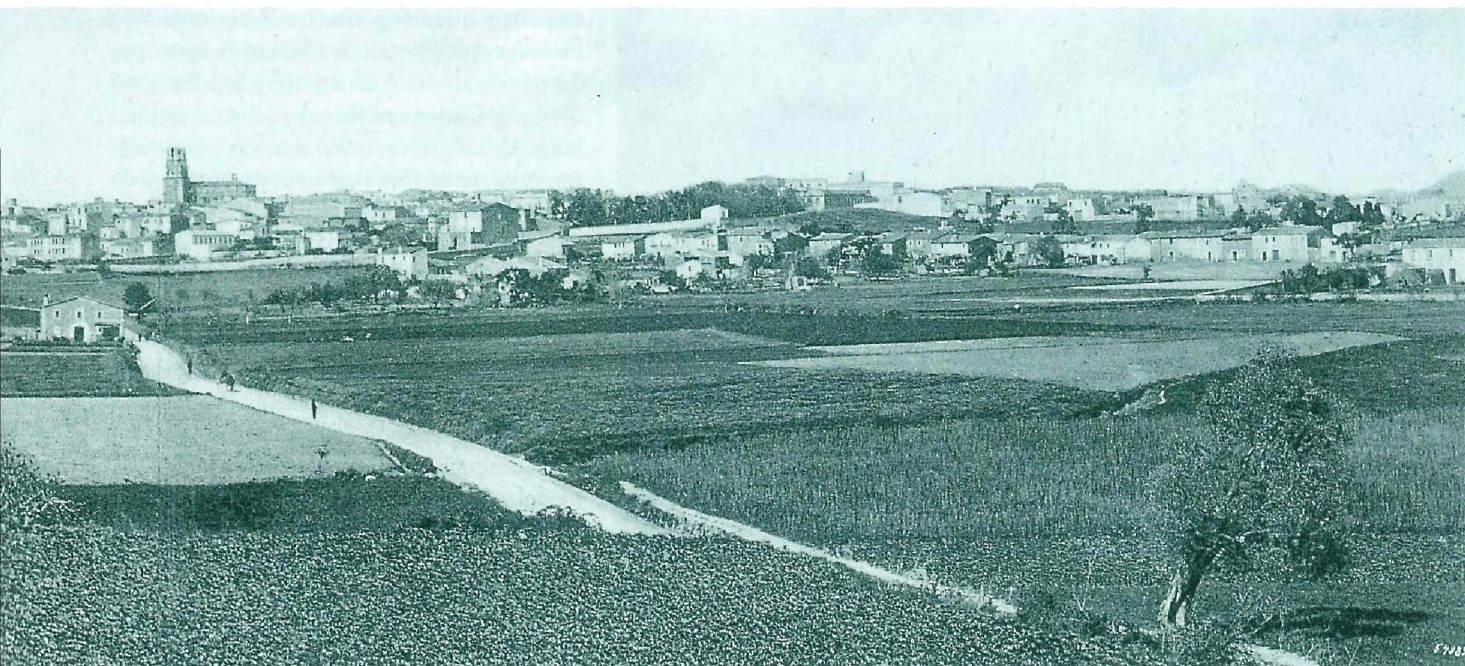
Palamós y Sant Feliu de Guíxols (1898), editat el 1900 per L'Avenç, Cristòfol Friginals la veu com una vila "de carrers estrets i cuidats, de cases espaioses, quasi totes modernes, i per lo tant, sense especial caràcter, i d'aspecte quiet i agradable (...). A les set del matí, tot anant cap a la platja, respirem l'aire saturat d'olors de quitrà i de marisc." No acaba de coincidir amb les cròniques d'alguns periodistes locals, que solen queixar-se dels carrers fangosos o bruts d'escombraries, orins i deixalles d'animals morts, atapeïts de nens que no veuen ni l'escola ni l'aigua necessària, de carros que impedeixen el pas...

Els palafrugellencs (com altres gironins) que entraven al nou segle podien gaudir d'un carnestoltes vistós, de diverses societats recreatives, cafès, tavernes, com la de Cristòfol Vilella (a) Tòful que anunciava el menú en vers. (Vegeu aquí al costat)

Els palafrugellencs que entraven al segle XX podien escoltar La Taponera o La Cigala Begurenca, assistir a vetllades literariomusicals organitzades pels casinos, veure representacions teatrals, associar-se a les diverses cooperatives de consum o a les múltiples germandats de socors mutus, ballar fins suar la cansalada, coquetejar pel carrer de Cavallers, o passar-s'ho bé a les barraques de cinema ambulant; però no podien llegir cap periòdic palafrugellenc, perquè l'únic que quedava, *El Distrito*, va tancar la barraqueta el 25 de març de 1900.

Aquesta foto en sèpia és la façana d'un poble normalet, una mica progressista i un pèl avançat. Per veure-hi el geni especial, cal gratar una mica. Per exemple, aquells senyors del barret fort, bigoti esponerós i cadena a la butxaca de l'armilla, pronuncien magníficament el francès, i el llegeixen, i el parlen, i tenen amics, coneguts, parents a França,

AMP

Anglaterra, Escòcia, Portugal, Nord-amèrica, Alemanya, i també a Andalusia i Extremadura; han fet coneixences importants —vull dir padrins polítics o culturals— a Barcelona i Madrid; llegeixen la premsa estrangera i estan al dia dels llibres d'última fornada. Són industrials tapers i administratius d'empreses taperes, gent que fa tertúlia de manera habitual i que de manera habitual va desant un pòsit de diletantisme cultural que s'encomana per tot el poble. Als obrers tapers, mentre treballen, se'ls llegeix el diari o les novel·les de fulletó de Luis de Val o Pérez Escrich, *La Campana de Gràcia* o *L'Esquella de la Torratxa*, Joan de Serrallonga de Víctor Balaguer o *Genoveva de Brabante* d'Antonio Contreras, encara que la majoria són i seran analfabets. Tal vegada, aquestes —o semblants— singularitats es trobarien en d'altres pobles tapers.

Hi ha escriptors importants fills de pobles surers (a Sant Feliu de Guíxols hi varen néixer Gaziol i, abans, Ferran Patxot, Ortiz de la Vega). Però és que Palafrugell ha tingut la sort de ser on va néixer Josep Pla, un dels poquíssims exemples en la història de la literatura que, sense desarrelar-se del seu localisme, ha aconseguit una obra d'abast universal: “No solament seria convenient que anessin a l'estranger, sinó que és necessari que hi vagis. Però no fem, sobretot, la tonteria de desarrelar-nos completament. Seria una brutalitat inútil...” (diu en la carta al seu germà del dilluns 12 de març de 1923). I no hem d'entendre per localisme la novel·lització dels amors adúlter de l'esposa d'un metge o d'un regent decimonònic, la follia cavallerisca d'un àvid lector manxec, l'itinerari d'un dublinès o les passions atàviques i primitives de personatges de la Nord-amèrica profunda.

Membres del Club 3x4,
"llegeixen la premsa estrangera
i estan al dia dels llibres
d'última fornada"

No. Pla és localista en el sentit que en dóna el Diccionari de l'IEC, o sigui, que mostra contínuament una "afecció a les coses locals", a les tertúlies intranscendents, a les sedasseries de veïnat, a la història local, als personatges que l'envolten en la seva vida quotidiana, als àpats que l'afarten i el fan gaudir, a les begudes que li afuen la lucidesa, als llocs que el resituen. Tot això, que en qualsevol altre autor seria simplement un articulet de revisteta, en Pla esdevé literatura de la bona. Però, és clar, això només ho ha aconseguit Pla i, com és obvi, la resta d'escriptors locals són, per regla general, dignes escriptorets d'articulet de revisteta. I si Pla ho va aconseguir no va ser tan sols perquè respirés amb delectació els efluvis culturals de la vila, sinó, sobretot, perquè va optar per sortir de Palafrugell, per empeltar-se de l'ambient cultural de Barcelona de manera directa i no mitjançant els comentaris tertulians, per viatjar arreu del món, per llegir molt, moltíssim: "Vosaltres (la gent de Palafrugell) no teniu cap idea de com estan les coses d'Europa perquè no en podeu

tenir cap idea." (*Cartes a Pere*, núm.84) Gosariem afirmar que si Pla hagués optat per quedar-se, ara no tindríem un Josep Pla, sinó dos Josep Ganiguer i Ros, periodista magnífic, brillant, culte, d'expressió lleugera i amb una impressionant facilitat retòrica, sense més horitzó que les seves col·laboracions al setmanari *Baix Empordà*.

No hi ha dubte que els bons escriptors palafrugellencs decididament localistes (Josep Ferrer —Anco Marcio—, Ganiguer i Ros, Bonaventura Sabater) estaven en contacte permanent amb Barcelona, Madrid o l'estranger; i era aquest contacte el que feia que els seus escrits tinguessin una alenada inexistente en els diaris locals de l'època d'altres llocs. Però també és cert que els quatre autors més consistents, més professionals —tret de Pla— (Alfred Gallart, Àngel Ferran, Joan Granés i Fermí Vergés) varen haver de treballar i viure a Barcelona per assolir un nivell una mica més notable. També és curiós comprovar que la pràctica majoria de bons escriptors estan relacionats amb el periodisme, amb la prosa, i quan algun autor —com la senyora de la cita inicial— pretén ser sublim mitjançant els versos i la poesia, sol caure en un romanticisme jocfloralesc arnat, buit i tètricament atrocinat. Potser, i som benèvol, hi hauria tres excepcions: el decadentisme d'un Vergés i Barris, el popularisme d'algunes composicions de M. Gràcia Bassa i l'espiritualitat d'un Vicenç Piera.

Pla és l'element que singularitza el poble; però n'hi ha un altre: l'ambient cultural que s'hi respira durant tot aquest segle. I específicament durant aquest segle, perquè la literatura vuitcentista —la Renaixença— va fructificar molt més a la Bisbal que no pas a Palafrugell. El Modernisme i el Noucentisme, en canvi, i gràcies a les empreses sureres i als contactes polítics (sobretot Cambó i Estelrich) i

culturals amb Barcelona, fan que Palafrugell sigui un centre cultural de primera magnitud: La Festa de la Bellesa, la primera edició del *Josafat*, la revista *Emporium* amb les millors signatures catalanes del moment, la Biblioteca de *La Crònica*, els seus suplementes literaris anuals, el *Baix Empordà*, les impremtes de P. Juanola i M. Palé, les visites d'Estelrich, Segarra, Junoy, Alexandre Plana, els contactes amb l'estranger, Josep Pla, etc., etc.

D'acord amb la singularitat i la ironia empordanesa, hem escollit un títol llarguíssim, explicatiu. La segona part, *ruta planera*, pica l'ullet a la nineta de l'ull de la vila, la ruta planiana, però també és una lleu declaració de principis: es pretén dibuixar la ruta més planera possible per a la literatura que s'ha produït a Palafrugell durant aquests temps; es pretén fer-ho de manera plàcida i amena, olorant una floreta o pessigant-se amb un cardo, badant davant un paisatge sublim o intentant evitar la tifa d'una vaca sagrada, fent petar la xerrada sobre un arbre centenari o donant un cop de peu emmurriat a un carreu llotós, aturant-se per fer un mos o aixecant el colze per beure mentre ni tan sols ens aturem. Hem optat també per emprar la preposició "a" (escriptors a Palafrugell), enlloc de la més lògica "de" (escriptors de Palafrugell), que ens hagués limitat força i —pensem— no hagués permès mostrar la vertadera riquesa del poble al primer quart de segle. Amb la segona preposició, per exemple, la passejada gairebé no ens hagués permès trobar alguns dels joiells del viatge: ni el *Josafat* ni, pràcticament, *La festa de la Bellesa* (els guanyadors no són palafrugellencs), ni la revista *Emporium* (hi publicava gent d'arreu de Catalunya). Eren massa paisatges pintorescos per deixar de costat.

L'ús de la preposició "a" permet esbiaixar un tema que punxa: quins autors són palafrugellencs i quins no? Martí Jordi Frigola publica

AMP, col. Jordi Oriol

al *Baix Empordà* (núm. 947, 12-01-1928) un article de resposta a Bosch i Viola; hi "convida a meditar sobre la manera amb què els artistes adquireixen la seva pàtria petita". Hi parla de Vergés i Barris, de Salvador Albert, de Josep Pla i d'Àngel Ferran. De Ferran diu: "el fi humorista de *La Publicitat*, malgrat haver nascut i viscut molt temps entre nosaltres, ens sembla que Palafrugell hi té poc a veure, si exceptuem els lligams d'amistat i família que l'uneixen amb aquesta vila. La personalitat literària d'en Ferran no ha pas d'agrair gaire cosa a Palafrugell i, per tant, no és pas natural que Palafrugell se n'enorgolleixi massa". Ui!, què acaba de dir aquest! I nosaltres?, ens posem políticament correctes i afirmem que tothom que neix, viu i treballa a Palafrugell és un palafrugellenc? O, per contra, exigim que els vuit besavis siguin palafrugellencs perquè l'escriptor tingui l'honor de rebre la preposició "de"? O acceptem la proposta de Max Aub: un és d'allà on fa el batxillerat? El mateix Martí Jordi dona una resposta prou assenyada: "El més important és prendre el pols a les

Mentre uns obrers treballen,
un llegeix el diari,
o novel·les de fulletó

Martí Jordi Frigola

poblacions, no en les seves personalitats sobresortints sinó en la massa anònima. El nivell d'aquesta és el més interessant per a saber la importància de les poblacions (...) La força principal de l'elit consisteix en l'estímul que significa per als que la volten." Acceptem la proposta de Martí Jordi, però hi voldríem anotar un parell d'aspectes. Primer, ens sembla que hauríem de reconèixer que sovint el que facin les elits deixa ben fredes les masses, i que, a més, els estímuls duren poc: recordem que Josep Ganiguer, que va ser una personalitat sobresortint en certs moments, va morir, depauperat, cirròtic i sol, a l'Hospital Municipal. Segon: Martí Jordi sembla menystenir l'orgull del localista i el simple fet que qualsevol persona es mira amb bons ulls qualsevol obra que vingui d'algú nat al seu poble: si a la tele surt un reporter fill d'un cert poblet, aquell poblet no se l'escoltarà d'una certa manera, per bé o per mal?; una persona com Àngel Ferran, per molt que Palafrugell no l'havia influït, no era llegit amb més atenció que un altre reporter i, doncs, no podia influir més que un reporteret que publicués al *Baix Empordà*? En aquest sentit el metge Romuald Vidal, que només solia publicar a l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa*, era llegit, rellegit i criticat. Josep Pla (*Cartes a Pere*, núm.122) es proposa vendre 50 exemplars del seu llibre *Relacions*: és una xifra, si voleu exigua amb les dades actuals, però per a l'època, quantes famílies es podien permetre comprar un llibre sense malmetre l'economia familiar, unes 15, potser? Si s'arriba a 50 és un èxit: els 35 restants es vendran per la pruija localista.

Per tant, podríem dir que són escriptors de Palafrugell els que hi han nascut i també aquells que, sense haver-hi nascut o havent-hi nascut no hi viuen, han fet una opció clara d'incidir de manera continuada en la vida cultural del poble, gent com Àngel Ferran,

Irene Rocas, M. Gràcia Bassa, Fermí Vergés, Joan Vergés... Òbviament aquesta és una opció; n'hi ha d'altres, segur; però allargar-nos més amb aquest tema pot fer la sensació que intentem esbrinar, com en l'acudit, el sexe d'un mosquit (com saber si és mosquit o mosquita? Es posa l'insecte en un got d'aigua, i se sap que és mascle quan diu que en té els dallonses plens).

Un altre aspecte que va plantejar problemes a l'hora de definir l'obra, era la figura immensa, continental, de Josep Pla. Josep Pla era parada i fonda, viatge d'estada; per això hem preferit, malgrat la presència obsessiva de la seva ombra, deixar-lo una mica de banda; ja hi ha estudis prou seriosos i competents que, sens dubte, transformarien les nostres pàgines en unes pinzellades absolutament ridícules: deixem una mica d'espai a aquelles figures secundàries que ajuden a fer rellevants els mestres.

Hem optat, per últim, per tallar l'any 1936. Ho hem fet, bàsicament, perquè es tracta d'una de les poques dades en la història cultural que marquen un abans i un després amb una contundència aclaparadora. Una altra raó per tallar l'any 1936 és l'espai de què disposem; des de 1936 s'han consolidat força carreres d'escriptor i se n'han iniciat un bon grapat de noves.

A l'hora de reproduir els textos, hem optat per regularitzar l'ortografia atenent-nos a les normes actuals, sempre que la normalització no suposés un canvi fonètic; els títols, però, no els hem esmenat com tampoc, òbviament, els barbarismes. Hem revisat la puntuació i bona part de les convencions seguint els mateixos criteris. Aquest criteri ens pot fer perdre part de l'encant dels textos vells, però, essent aquest com és un treball de divulgació, el nostre criteri fa més assequibles i llegibles els textos seleccionats.

Primera jornada

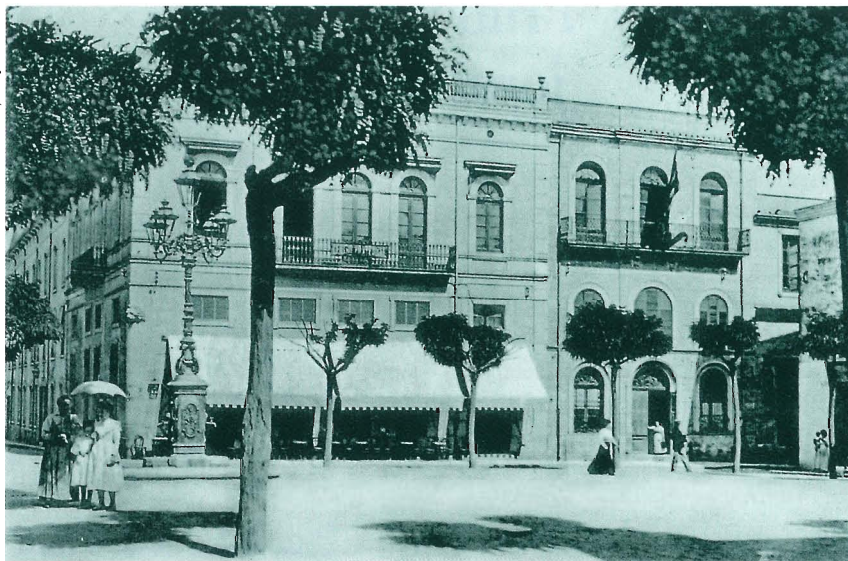
On es dona una visió panoràmica de la ruta que seguirem per intentar localitzar tots aquells accidents geogràfics que poden modificar o facilitar la visió del paisatge, o sigui, la importància dels casinos, amb les seves tertúlies, les seves vetllades literariomusicals i representacions teatrals que varen enllaminir la gent del poble per iniciar el llarg camí de l'art; els diaris i les impremtes que varen senyalitzar les rutes; i els mecenes, relacionats amb la indústria surera i amb la política, que varen decidir per on caminarien, agafats tendrament de la maneta, els interessos econòmics i polítics i les seves expressions literàries.

La democratització de la cultura

Ara estem molt ben acostumats. L'educació obligatòria ha suposat la desaparició gairebé total de l'analfabetisme. La televisió i la ràdio han introduït una sèrie de conceptes i coneixements que, més o menys, han esbatanat cervells i obert horitzons. Qui més qui menys llegeix, ni que siguin revistes del cor o diaris esportius, o escolta les tertúlies radiofòniques, ni que siguin de la COPE. Avui, tenim a l'abast els fets culturals més massius i, per poc que ens esforcem, podem accedir als més selectes.

Des de la nostra comoditat i la relativa facilitat per accedir a la Cultura (o cultureta), se'ns fa difícil imaginar en quin ambient cultural vivia el poble, que no els senyors, de fa cent o cent cinquanta anys. Les manifesta-

cions artístiques que admirem, llegim, escoltem són aquelles que es varen produir en les classes benestants de les diferents societats; al poble tant li era viure en una època barroca o renaixentista o medieval. Potser sí que li va canviar la vida quan es va demostrar que la terra era rodona enlloc de plana i que, per tant, podien anar a Amèrica, passant per Sevilla, per realitzar els seus somnis o transportar-hi les seves misèries. El poble prou feines tenia per sobreviure com per haver de pensar en realitzacions culturals. Per començar era pràcticament analfabet: llegim a *El Distrito* (núm.167, 21-03-1897): “de los setenta y tantos mozos de esta villa que han concurrido al reemplazo del año actual, hay sólo 28 que sepan leer y escribir, y un gran número que a duras penas saben escribir la firma”. Pere Solà aporta unes dades segons les quals, al 1910, Girona era, després de

El Fraternal i El Mercantil
a inicis de segle

Barcelona, la província amb l'índex d'analfabets més baix (51,18%) dels Països Catalans; i el 1900 el Baix Empordà tenia un índex d'alfabetització del 47%, un 8% més que la mitjana de les comarques gironines (39%), dades que es mantenen semblants al 1920: 65,9% al Baix Empordà enfront del 58,6% de la resta de comarques i del 47,8% a tot l'Estat.

Podem acceptar, doncs, que hi havia un percentatge d'obers que podien llegir alguns dels diaris —molts l'escoltaven a la feina— que arribaven als casinos palafrugellencs. De casinos, se n'han comptat fins a dotze de durada considerable: el Casino de Amigos (1853-1889), La Fraternitat (1854-1882), La Laboriosidad (1858-1882), El Palafrugellense o can Martinet (1859-1887), el Círculo Palafrugellense (1879-1893), el Cercle Tradicionalista (1886-1899), El Siglo (1886-1895), L'Aliança (1882-1904), el Centre Obrer (1887-1910), el Centre de Catòlics (1886), el Centre Mercantil (1903-1989), El Fraternal (1887...). N'hi ha d'exclusivistes i d'interclassistes, de senyorials i d'obers, però

tots, almenys en els estatuts i en teoria, tenien una premissa: proporcionar lleure i cultura, fomentar la lectura dels diaris i el coneixement de la literatura a partir de xerrades, vetllades literàries i musicals, lectures de proses i versos dels assistents.

Aquesta forta tradició d'associacionisme es comprova també en la creació de germanats, societats de treballadors com la tercera que hi hagué a Espanya i que va rebre el nom de La Económica Palafrugellense, fundada l'1 de gener de 1865. En els estatuts, segons recorda Ramir Medir en la seva imponderable *Historia del gremio corchero*, podem llegir:

“Así había de influir en el ánimo de algunos obreros de esta villa la lectura de una reciente obra escrita en Londres por don Fernando Garrido, dedicada a conocer la historia de las sociedades obreras en Europa. Su lectura demostraba la importancia de infinitas sociedades obreras, sus medios y organización, lo que puede el ahorro unido a la cooperación en el consumo y los fabulosos recursos de que disponía una importantísima sociedad establecida en Rochdale, Inglaterra.

Fue aquella lectura una revelación para quienes en ella se enteraron, un dilatado horizonte abierto entre la negra cerrazón de la vida del obrero, un punto de apoyo para precaver sus necesidades, cortar muchos males y contrarrestar la miseria. Apóstoles de la nueva idea, la propagaron, la difundieron, la explicaron con ardor y el entusiasmo de los creyentes, y aunaron voluntades y requirieron recursos y solicitaron adhesiones y se decidieron a dar forma tangible a la aspiración que les animaba.”

Resulta, doncs, que potser sí la vida de l'obrer, del taper, comença a canviar. Fixem-nos en aquestes tres paraules: *revelación*, *apóstoles*, *creyentes*. És la mateixa terminologia religiosa de tota la vida, però ara indica

realitats diferents, com si el mantell tradicional de l'església, una mica com la capa de Sant Martí, es partís i deixés veure altres cels, altres paradisos.

Però tampoc cal mitificar-ho. Qui segueix regentant la creació de cultura són les classes benestants, els fills de les classes benestants o els fills d'empleats conscients que han estat degudament protegits sota l'ala benefactora de l'empresari —a canvi de la defensa dels interessos i ideals polítics d'aquest empresari; el poble serà consumidor de cultura, i cada vegada més, perquè, com

més s'entra en el segle XX, més cultura de masses trobem. De tant en tant s'esmenta un treballador poeta (com Gabriel Bretxa o Amarant Gallart), però la majoria són gent benestant, relacionada amb la indústria (Joan Vergés i Barris, Bonaventura Sabater, Joan Linares Delhom, els germans palamosins Roger i Crosa), amb les propietats urbanes o rurals (Miquel Torroella i Plaja, Pella i Forga, Josep Pla, Irene Rocas, M. Gràcia Bassa), gent amb carrera universitària (Joan Bofill de Carreras, Josep Ferrer, Fermí Vergés, Antolí Tarrats, Josep Ganiguer,

*Components de les corals
El Brazo Fuerte
i La Taponera (1904)*

L. Casanova. AMP

Barceló i Matas...), o capellans (Vicenç Piera). Així, generalment, quan el geni local es vol manifestar per la via literària, sempre escull plomes seleccionades entre les millors i més solvents famílies. Seria bo no perdre de vista aquest detall que, en el fons, és bastant obvi. El poble s'entreté llegint, escoltant les lectures, cantant en les diverses corals, assistint al teatre o fent-ne d'afeccionats.

Les dues associacions que sí varen fer una aposta decidida per una cultura realment popular varen ser l'Ateneu Palafrugellenc de Barceló i Matas, tot i que trobem com a segon president Joan Linares Delhom, i l'Ateneu Cultural Llibertari, de tendència anarquista.

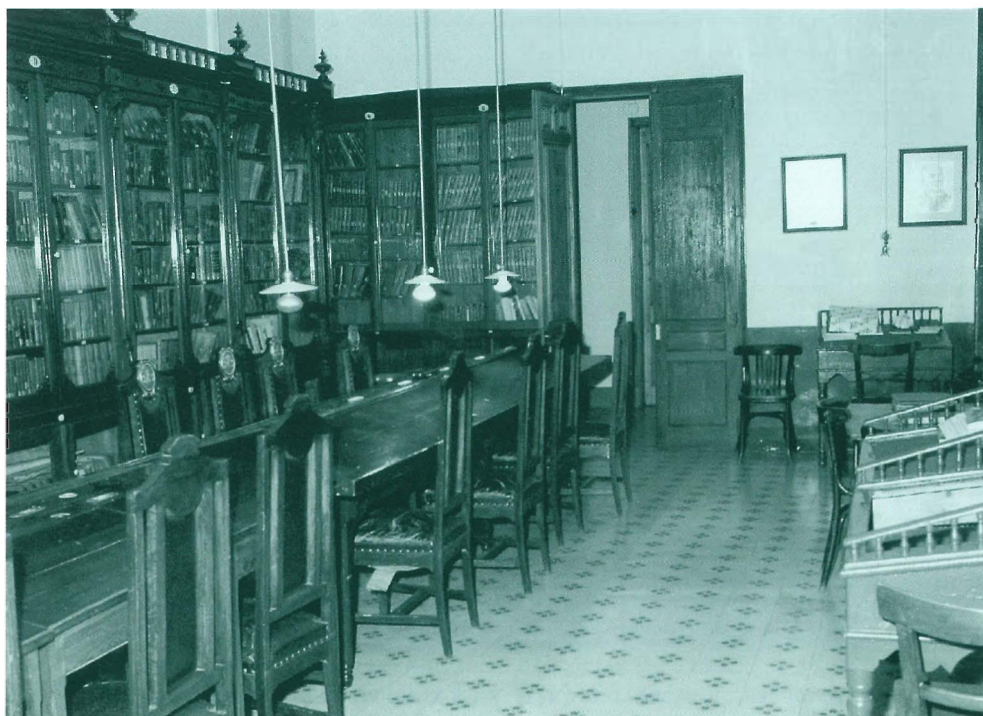
AMP, col. Carolina Pascariis

Llegir és sa fins i tot
per fer de model fotogràfica

La cultura als casinos

En tots els estatuts de totes les societats s'insisteix en el desig de facilitar la lectura. "Proporcionar relaciones amistosas y comerciales; la lectura de obras escogidas, revistas y periódicos; la diversión y recreo de sus socios mediante conciertos, bailes, juegos permitidos y otros pasatiempos, siempre dentro del más estricto orden y rigurosa moralidad" són els objectius del casino La Esperanza. "El objetivo de la Sociedad es reunir con vínculos fraternales a los ciudadanos que tengan cierta comunidad de ideas y aspiraciones y, beneficiando el esfuerzo colectivo, procurarles elementos de instrucción, educación y recreo", llegim als estatuts del Centre Obrer, mentre que el Centre de Catòlics es proposa donar "instrucción religiosa y propaganda del catolicismo". "El Círculo Mercantil es una sociedad cuyo domicilio se fija en esta villa y que tiene por objeto poner en relación a las clases productoras de esta comarca, el fomento de sus intereses morales y materiales y el lícito recreo de los socios, proporcionando lectura de periódicos, revistas e ilustraciones, juegos permitidos por la ley y demás pasatiempos." El Círculo Recreativo, que segons Esteve Bagué podria ser el mateix que el Círculo Palafrugellense, tenia una Junta Directiva i una Junta Literària "renovable cada tres anys i integrada per tres vocals", una de les funcions de la qual era "l'organització i la conservació d'una bona biblioteca". També hi incideix el Centre Fraternal: "proporcionar als socis la millor instrucció possible adquirint obres escollides en art, literatura, ciències, etc., formant una Biblioteca que contingues tot allò que fos digne de figurar-hi i estés en harmonia amb les necessitats i els medis del Centre."

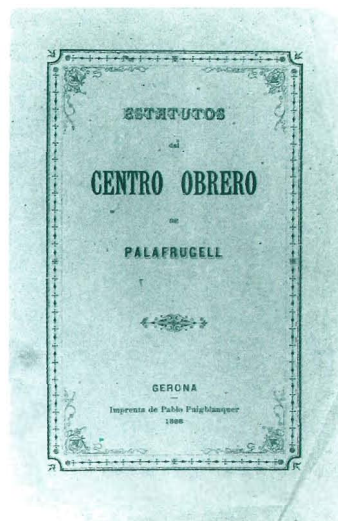
Paco Dalmau

Biblioteca del
Centre Fraternal

De quina manera es concretaven aquests interessos? Fructificaven? Ja hem vist que l'índex d'alfabetització era prou digne. La memòria popular confirma que els socis dels casinos —de totes les classes socials— hi anaven a fer el cafè i a llegir el diari. Aquest costum havia de deixar un pòsit, ni que fos en les opinions expressades en les tertúlies de temes més candents. Aquest costum podria ajudar a explicar la quantitat impressionant de palafrugellencs periodistes i col·laboradors en diaris i/o revistes: Josep Ferrer i Mascort, Alfred Gallart i Genís, Josep Ganiguer i Ros, Josep Pla i Casadevall, Àngel Ferran i Corominas, Joan Granés i Noguera, Fermí Vergés, Romuald Vidal i Mateu, Eusebi Corominas i Cornell, Lluís Corominas i Cornell, Bonaventura Sabater, Enric Bosch i Viola, Ramir Medir, M. Gràcia Bassa...

A mig camí de l'aportació cultural i l'entreteniment, trobem les conferències, les representacions teatrals i les vetllades literariomusicals. Les referències que la premsa local en fa són contínues; hi ha èpoques en què gairebé hi ha una vetllada cada quinze dies, amb composicions poètiques i en prosa originals dels socis. *La Crònica* (núm. 129, 1-10-1903) parla de les lectures que varen fer al Centre de Catòlics Arcadi Girona, Tomàs Codina i Miquel Brias, que va llegir un poema de Vicenç Piera; el mateix diari (núm. 139, 10-12-1903) ressenya una vetllada al Centre de Catòlics amb un "notable discurso" de Règul Cumané i "inspiradas poesías" recitades per Lluís Reig, Lluís Pons, Llorenç March, Esteve Pasqual, Lluís Vilalta i Pere Girbau. *El Distrito* (núm. 67, 14-04-1895) comenta la vetllada dedicada a La Taponera, que va

*"En tots els estatuts
s'insisteix en el desig
de facilitar la lectura"*

Col. Paco Dalmau

Els àpats són un fet essencial
per a l'evolució cultural del poble

AMP, col. Ramir Bruguera

cantar quatre peces, una de les quals ("Mitjdiada") era original del Mestre Goula, pare, escrita *ex professo* per a la coral; s'hi van llegir les composicions següents: "Salutació", de Francesc Marull; "Esclat de cor" i "A mon estimat fill Josep Maria", de Joan Jordi, i la prosa "Per què canten?", de Joan Ferran. La setmana anterior (7-04-1895) se celebra una vetllada literariomusical en honor dels socis de La Taponera amb la lectura de treballs de Joan Ferran, Miquel Avellí, Romuald Vidal, Petit i Majó de Palafrugell, Francesc Marull de Palamós, Francesc Carreras de la Bisbal, i Casa i Pallarols de Cornellà de Llobregat. O la vetllada científicoliterària celebrada al centre Obrer i ressenyada amb crítica brutal per *El Distrito* (núm.51, 30-12-1894): es llegeix el treball en prosa "Por no tener una cerilla", "de un tono verde tan subido, capaz de ruborizar el cutis más curtido", el poema "Pobra noia" i un altre poema dedicat als socis del Centre de

part del Sr. Majó. Llegim a *La Crónica* (núm.77, 2-10-1902) una ressenya de la vetllada al Centre de Catòlics: "los socios D. Pedro Girbau, D. Tomás Codina, D. Francisco Gispert, D. Miguel Brias, D. Esteban Pascual, D. Luis Reig y Sagrera, D. José Rodas, leyeron inspiradas poesías; el coro de señoritas, dirigido por el señor March y acompañado al armonium por los Sres. Vilaró, cantaron con gran afinación y gusto, ganándose muchos aplausos (...) D. Mariano de Linares pronunció un discurso." I podríem seguir, però resultariem, ens imaginem, tan feixucs com sublins devien sentir-se aquestes trobades.

Era costum que aquestes vetllades fossin complementades, o substituïdes, per àpats commemoratius, que solien acabar amb poemes de circumstàncies i brindis —alguns de Bonaventura Sabater fins i tot es varen publicar; el costum devia estar ben arrelat i no ens estranyaria que els autors s'ho preparassin

a consciència, per demostrar les seves capacitats d'oradors. Quan el director de *La Crónica*, Rafael Ferrer, abandona momentàniament el càrrec (octubre de 1901) se celebra una festa de comiat i "para librarte de las latas de Ferrer (Josep?) i Linares (Marià?) se prohiben los brindis". En la presentació de la coral El Brazo Fuerte "formada por jóvenes obreros de ésta, que dedican sus ocios al divino arte, (...) cantó con gran afinación el "Brindis", escrito expreso para dicho coro por el ilustrado obrero D. Amaranto Gallart y música del distinguido artista D. Federico Torrent"; la mateixa ressenya de *La Crónica* (núm.103, 2-04-1903) recorda que l'endemà dilluns es va fer un àpat, a les postres del qual varen fer brindis "los Sres. Mariano de Linares, D. Luis Morató, D. Federico Torrent, D. Amaranto Gallart, el popular Gallo de Oro, D. Juan Linares, D. Juan Miquel, D. José Ferrer Mascort y el presidente del "Brazo Fuerte", D. Narciso Morató." I encara un darrer exemple: Josep Ganiguer i Ros escriu al *Baix Empordà* (núm. 629, 20-11-1921) un article amb el títol "Una festa íntima" "en la que la joventut del Club 3x4 despedí als seus companys Martí Gallart, Sebastià Ribas i Domènec Dalmau, quotes del reemplaç d'enguany que s'han incorporat a files, i a Josep Genís, partit per Alemanya on residirà un temps". Comenta el menú, els hàbits de costum, els assistents i diu: "Hi hagué brindis, perquè a l'hora dels postres són una necessitat fisiològica. Giraren al voltant d'uns temes d'encert (...) Se va cantar llargament. Hi hagué tots els xistes."

No costa gens imaginar-se una llarga taula amb joves diletants al seu voltant que capcinegen afirmativament mentre un personatge, dret, amb un braç alçat, un paper a la mà i cara d'arravatament misticopatriòtic declama un poema que tothom considerarà "inspirat" i aplaudirà, mentre ell amaga el

somriure entre humil i autosuficient darrere una ampla copa de conyac o un puro tan inacabable com el seu efluvi poètic. Com podem comprovar, cultivar la cultura era un fet transcendent, i la transcendència es paeix millor gràcies al cafè, la copa i el puro.

Els ateneus

Un objectiu cultural i marcadament pedagògic va tenir, en canvi, l'Ateneu Palafrugellenc, l'*alma mater* del qual fou Josep Barceló i Matas (la Bisbal 18-07-1875 / Barcelona 8-03-1964). Barceló, que havia arribat a Palafrugell el 1907, després d'haver exercit 2 anys a Manacor i tres a Castelló d'Empúries, entenia l'Ateneu com una continuació lògica i necessària de l'educació que rebien els alumnes al col·legi.

A inicis de setembre de 1910 hi hagué una sèrie de reunions, promogudes per Barceló i Matas amb el suport de totes les societats cíviques de Palafrugell, que es varen

Paco Gisbert, Guillem Genover
i Pelai Granés. Segons sembla,
els agradava la lectura

Jaume Ferrer. AMP. col. Rosà Granés

Barceló i Matas amb uns alumnes de l'Escola Pública de Palafrugell (1914)

concretar en un ban publicat el dia 15 del mateix mes on es reivindicava la necessitat de crear una Universitat Popular. El primer d'octubre, Barceló va fer una conferència a El Fraternal on insistia en aquest tema. El primer de desembre es constituïa l'entitat, amb el seu Consell Directiu i la Junta de Biblioteca. La primera secció que es va crear, el 23 de desembre, va ser la Secció Excursionista, a la qual seguirien la Secció Esperantista Paco Kaj Amo (Pau i Amor), l'1 de març de 1911; la Secció d'Esport, el maig de 1911; i la Secció d'Art, l'octubre de 1911. Aquesta darrera estava composta d'una coral, un grup dramàtic i un grup de lectura i comentari de textos. La primera conferència es va realitzar per Sant Josep de 1911: Lluís Corominas va parlar sobre la tasca de l'Ateneu: "si volia anar endavant havia de fer com els tarasconesos: molta fressa, car el poble de Palafrugell patia —i és cert— d'ensopiment", anota el secretari de l'Ateneu, Ramir Medir, en la memòria del primer any. La primera excursió es va fer a

Fitor, el 25 de març de 1911, i va acabar amb una conferència d'Eduard Bofill sobre la prehistòria. El grup teatral va representar, entre 1914 i 1915, *Un cas de Fiscòrnia*, *L'arribada del diputat*, *Don Juan Tenorio*, *Gent d'ara*, *La mare eterna* i *L'avar*.

El 1917, deu anys després d'haver arribat, Barceló i Matas es va traslladar a la Bisbal, on s'hi va estar 7 anys i on varen morir la seva muller, Carme Torrent Roselló i la seva filla gran. Ja a Barcelona, es torna a esposar amb Adela Trayter, amb qui va formar un dels matrimonis que més innovacions pedagògiques varen aportar a l'escola catalana.

La tasca de Barceló al davant de l'Ateneu la va continuar Joan de Linares i Delhom, fins que el cop d'Estat de Primo de Rivera, el 1923, va precipitar-ne la desaparició.

Popular també, però amb una càrrega política abrindada, va ser l'Ateneu Cultural Racionalista. Un grup de joves, amb el suport de Martí Laviña, entre altres, el va fundar el 29 d'abril de 1933; fou clausurat entre octubre del 1934 i gener de 1936, abans d'acabar volatilitzat al final de la guerra. Organitzava conferències sobre temes científics, artístics o divulgatius; adoctrinava el jovent; cedia llibres —generalment novel·les de la col·lecció "La Novela Ideal", "La Novela Corta", "La Novela Breve", obres de Blasco Ibáñez, que alguns nois petits passaven a vendre per les cases a canvi d'un petit percentatge que els cedia, gustós, el llibreter del carrer dels Valls, Martí Laviña—; però també obres fonamentals del pensament d'esquerres, àcrata sobretot. Es feien excursions i s'hi practicava l'esport, el futbol de manera especial. S'hi va crear la Secció AVANT (Associació Avant Infantil de la CNT). Varen organitzar dos festivals de teatre al Centre Fraternal, amb els companys de Sant Feliu de Guíxols i de

Calonge. L'Ateneu va potenciar les classes d'esperanto. Sembla que, com a molts altres pobles de l'època, l'esperanto va gaudir d'un cert èxit, ja que, a més de realitzar-se la trobada d'esperantistes l'any 1911, la gent recorda amb afecte un jove professor, Gabriel Pujol i Regualta, nascut al Passeig del Migdia el 19-05-1909 i mort a Sabadell el 13-07-1992, que l'havia après mentre estudiava a Barcelona i l'ensenyava gratuïtament als nois del poble.

I encara un tercer ateneu, l'Ateneu Empordanès de Barcelona, amb seu al carrer del Pi, núm. 11. Es va crear el juny de 1916. Formaven part de la comissió organitzadora Eusebi Fina i Sebastià Prats, de Palafrugell; Gurmésind Roig, de Sant Feliu; Bonaventura Maimí, de la Bisbal; Faustí Cabarrocas, Salvador Oliver, Antoni Mauri i Juli Vilar, de Palamós; Enric Parenella, de Selva de Mar; i Jaume Compte, de Castelló d'Empúries. El desembre del mateix any, *Baix Empordà* (núm. 370, 24-12-1916) publicava una llista de palafrugellencs que s'havien subscrit a l'Ateneu Empordanès: Ramir Medir, Ignasi Genover, Xavier Piera, Lluís Prats, Joan Jordi, Joan Frigolé, Josep Esteva, Juli Perxés, Pere Oliveras, Ramir Deulofeu, Miquel Guardiola i Amadeu Gallart. Sembla que la funció bàsica d'aquest Ateneu era la de servir de pont entre la capital i els pobles empordanesos; no només enviaven informacions, novetats, i ajudaven a posar al dia els lletraferits de la comarca, sinó que varen editar, sota el segell Publicacions Empordà, llibres diversos (conferències de Bonaventura Sabater, les *Instantànies* d'Anco Marcio, aquesta a iniciativa del seu president Eusebi Isern Dalmau...). Intuïm que seria un equivalent als actuals *lobbys*; devia defensar els interessos turístics, industrials i polítics de tota la comarca davant les personalitats més influents, polítics o mecenes, molts dels quals

L. Casanovas. AMP, col. Amor Pujol

*Gabriel Pujol i Regualta,
apassionat professor d'esperanto*

estiuaven o viatjaven sovint a la Costa Brava (Begur, Llafranc, Port de la Selva, Cadaqués...)

L'existència d'aquest Ateneu i la gent que el va crear subratlla un fet que no s'hauria de passar per alt: durant molt de temps, gairebé no es podia parlar de cultura exclusiva a Palafrugell o la Bisbal o Palamós o Sant Feliu o Torroella de Montgrí; hi havia unes xarxes de relacions econòmiques, polítiques, familiars i d'amistat que ens haurien de fer entendre la cultura al Baix Empordà com un tot unitari. Per exemple: Albert de Quintana, diputat provincial, nascut a Torroella, notari un temps a Palafrugell i subscrit a la revista *Lo Gay Saber*, amb adreça a la Bisbal; la majoria de publicacions tenen redacció a la Bisbal i *Baix Empordà* s'hi va editar un temps; Marià de Linares exerceix d'advocat a la Bisbal, però participa de manera activíssima en la vida cultural a Palafrugell; Bonaventura Sabater, nascut a Palafrugell, vivia a Begur, però assistia al casino a Palafrugell i a qualsevol àpat de qualsevol poble de la comarca, etc.

Grup d'esperantistes
palafrugellencs (anys 30)

El teatre

Abans que el cinema no esdevingués el mitjà de diversió més generalitzat, aquest lloc l'ocupava el teatre. Durant bona part del XIX i els primers anys del segle XX, diverses companyies teatrals sojornaren alguna setmana a Palafrugell. Solia iniciar-se la temporada pels volts de setembre. La immensa majoria dels textos representats són castellans: abunden les sarsueles (*La verbena de la paloma*, *El dúo de la Africana*, *Los Baturros*, *Los Zangolotinos*, *Ya somos tres...*), obres dels autors més reconeguts i exitosos del teatre castellà com Echegaray (*El Gran Galeoto*, *El otro*, *El loco Dios*), els germans Álvarez Quintero (*Los galeotos*) Galdós (*La de san Quintín*, *Doña Perfecta*), el Duque de Rivas (*Don Álvaro o la fuerza del sino*), José Zorrilla (*Traidor, inconfeso y mártir* i *Don Juan Tenorio*), Hartzenbusch (*Los amantes de Teruel*); alguna peça romàntica traduïda, d'Alexandre Dumas, pare (*Margarita de Borgoña*); per desgràcia, encara abunden més les obres d'autors absolutament oblidats,

comèdies o drames sense suc ni bruc, succedanis de les preteses grans obres romàntiques. Ocasionalment, al Centre Obrer, es podia representar una obra de caràcter reivindicatiu com el *Juan José*, de Joaquín Dicenta (diumenge 20 d'abril de 1896), el qual assistirà el diumenge 6 de juliol de 1902 a la representació de la seva obra *Aurora*.

De mica en mica, a mesura que el catalanisme va assentant-se, es poden veure obres catalanes, especialment d'Àngel Guimerà (*La filla del mar*, *Maria Rosa*) i d'Ignasi Iglesias (*La resclosa*), i, més endavant, de Santiago Rusiñol, Pitarra, Sagarra, Bordas i Estragués, Apel·les Mestres, Pous i Pagès, Lluís Millà... La majoria de textos, però, també eren obres intrascendents, superficials, sainets d'un acte, a vegades d'autors vilatans, com *Taps*, del Sr. Parera (1897), *Un pas de comèdia*, de Romuald Vidal (juliol de 1896) o la traducció de l'obra francesa *Lo capità de Lanceros*, feta per Joan Ferran (juliol de 1896)...

Com ens podem imaginar les companyies que sojornaven al poble no eren primeres espases: les del Sr. Cuello (1884), Sr. Fargas (1884), Sr. Sebastià Roca (1885), Sr. Bonaplata (1896), Sr. Vives (1896), Sr. Parreño (1898), Sr. Corregel (1898), Sra. Mercedes Blanca (1901), Sr. J. Torres (1902)...

A part de la diversió que comportaven aquestes representacions, ens interessen, sobretot, perquè van deixar el cuc del teatre en la gent del poble. Així, ben aviat, sorgiran grups de teatre d'aficionats. El crític palafrugellenc instal·lat a Madrid, Pere Bofill, on va morir l'agost de 1894, havia fet teatre de petit en "aquella compañía infantil que con tanta paciencia adiestraba el entusiasta Joaquín Matllería", llegim a *El Distrito* (núm. 35, 2-11-1894) i continua: "durante una serie de años que con otros aficionados de la localidad supo siempre distinguirse". També el Sr. Parera i el

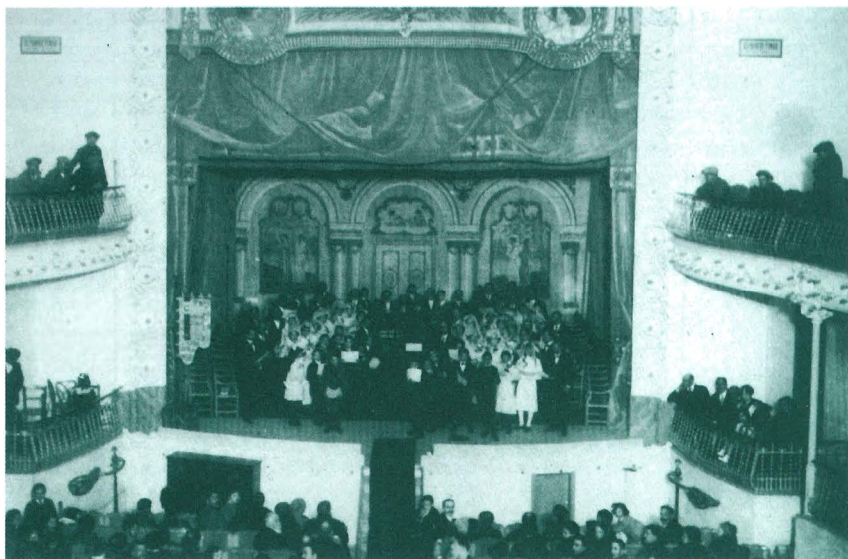
Sr. Vives van dirigir en anys diferents un grup de l'Academia Palafrugellense; trobem relacions amb el Centrer Obrer la companyia Talía i el grup Talma; i encara els més vells recorden com una fita insuperada el famós *Palafrugell-Cocktail* (8-11-1927), de Ganiguer i Martí Jordi Frigola, i música de C. Pinedo.

Biblioteques i impressors

Ningú no pot negar que la drecera idònia per accedir a les grans fites culturals i artístiques és la lectura. Ja hem vist que gairebé tots els casinos es proposaven de facilitar lectures als seus associats. A l'hora de la veritat, però, la biblioteca no era pas, ni de bon tros, una prioritat essencial; interessava força més l'entreteniment.

La biblioteca més famosa és la del Fraternal, considerada per la tradició oral com una biblioteca anarquista, o, almenys, esquerrana. Certament hi ha obres de Kropotkin, Bakunin, Anselmo Lorenzo, Proudhon, Marx, Pi i Margall, E. Partaud (*Cómo haremos la revolución*), Huertas (*El socialismo en Inglaterra*), Botella (*El socialismo y el anarquismo*), Esquirós (*El Evangelio del pueblo*), Huguet (*El abogado popular*), Malato (*Las clases sociales*)..., però també hi trobem el *Quo vadis*, de Sienkiewicz, obres del Pare Acosta, una *Vida de la Virgen María*, Edmundo d'Amicis, Lamartine... El gruix del fons bibliogràfic està format pels clàssics castellans, des del segle XVI fins al XX, traduccions i obres dels autors catalans més representatius.

També en aquest àmbit, el tarannà palafrugellenc es manifesta en les seves dues tendències més evidents i continuades: l'associacionisme i el mecenatge, o sigui, les ganes de fer coses entre tots i per al bé del poble, i la presència vital d'un "pagano" ric

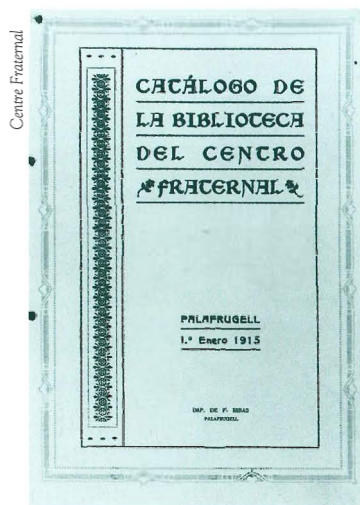

El teatre a Palafrugell. 1987

que afluïxi i encamini els projectes. Josep M. Canes (Hormaza) recorda que ja al 1872 l'Ajuntament va aprovar demanar una biblioteca pública i va nomenar bibliotecari el pedagog Joan Llaví; però la creació del Centre Fraternal amb biblioteca inclosa va refredar l'aposta. Calia esperar al 1927 quan, en l'àpat de celebració per l'èxit del *Palafrugell-Cocktail*, (sempre les xefles!), Juli Colom proposés organitzar la Festa de l'Esperit Palafrugellenc (17-11-1927) que acabaria amb la reivindicació de la Biblioteca Popular. Baix Empordà, com en d'altres ocasions, s'hi mostra favorable. L'octubre de 1930 l'alcalde, Joan Miquel Avellí, demana a la Diputació dues subvencions per a instal·lar als pisos superiors d'un immoble de plaça Nova l'Escola Menor d'Arts i Oficis als pisos superiors, i a la planta baixa, una biblioteca pública; la Diputació accepta amb la condició que es compri l'edifici; el desembre l'alcalde dóna 6.000 pessetes per comprar unes finques entre els carrers de la Tarongeta i de la Garriga per construir-hi l'edifici de l'Escola d'Arts,

Actuació d'un grup palafrugellenc
al Teatre Carmen, de Palamós

Portada del catàleg del fons bibliogràfic del Centre Fraternal

Indústries i Idiomes, la Biblioteca Popular i una Casa de Cultura. Les obres comencen el desembre de 1931; el gener de 1935 s'inicien les classes i el 23 de novembre de 1937 arriben els primers llibres (2.000) de la Generalitat. La Biblioteca Popular s'inaugura el 24 de juliol de 1938; a finals d'any tenia registrats 3.076 llibres.

De quina manera aquestes biblioteques van incidir en la vida cultural és difícil de saber, com també resulta molt complicat esbrinar de quina manera les biblioteques personals influïen no només en el seu propietari sinó en amics i tertulians dels propietaris: pensem en les biblioteques de la família Pla, de Josep Ferrer, de la família Vergés i Barris, de Leopoldo Ferrer Casadevall, de Torroella i Plaja, de Joan Granés, etc. De totes maneres, si ens fixem en els temes, les referències, les cites i els comentaris que apareixen en les publicacions periòdiques, ens adonarem que hi ha una cultura considerable, que la gent que hi escriu —a vegades amb poca grapa, a vegades amb gràcia lluent— ha llegit força i bé.

Més clara sembla la incidència dels impressors, no per res en especial, sinó perquè varen fer la seva feina, o sigui, editar publicacions. Segons Pla, Josep Pla, “un fet curiós és que Palafrugell, que ha fet tants periòdics, no disposà d'un obrador per a imprimir-ne fins molt tard. Els primers papers palafrugellencs s'imprimiren a la Bisbal. La primera impremta de la vila fou posada per bisbalencs”. Sense cap ganes de voler esmenar la paraula de Pla, hi ha algunes informacions d'*El meu poble* que no acaben d'encaixar. *El Palafrugellenc* no és de 1875, sinó que s'inicià el 20 de juliol de 1882 i va ser editat, almenys part dels seus números, pel que és, segons Pla, el primer impressor, Constantí Vilasau, que treballava al carrer de Sant Antoni, 6, des de la seva obertura el 15 de febrer de 1883. A més de Vilasau, tenim constància de les impremtes següents: Succesors de Pujol, Joanola i Ribas i Miquel Palé i Cía. L'origen d'aquests impressors cal buscar-lo a La Bisbal. Allà, la senyora Dolors Cané, vídua, regentava una fonda on dinava habitualment el senyor Pujol, que tenia una petita impremta. Quan l'impressor va morir,

AMP, col. Isabel Joanola

Paulí Joanola (d'esquenes)
amb Josep Pla i Salvador Dalí

AMP, col. Josep Cid

Treballadors de la
impremta Ribas (1929)

sense família, va deixar la impremta a la senyora Cané, la qual tenia un fill, Pere Ribas, que va aprendre d'impressor a Barcelona i es va traslladar, l'any 1898, al carrer de Sant Martí, 4, de Palafrugell. Prèviament, des del carrer Ample, 9, de La Bisbal, havia editat els primers números d'*El Distrito*. El negoci va dur el nom de Succesors de Pujol fins a l'any 1904. Aquest mateix any i a la mateixa adreça (Sant Martí, 4), hi consta el taller d'impressió Miquel Palé i Cía, propietat de Miquel Palé i Gispert, antic treballador de la casa de Pujol. El 1905 la raó social Succesors de Pujol esdevé Joanola i Ribas: Pere Ribas era l'impressor, mentre que Paulí Joanola —l'únic palafrugellenc en aquest món d'impressors nascuts a la Bisbal—, a més de posar-hi els diners, exercia de viatjant i representant. La societat va durar fins al 1914, quan ja consta només com a propietat de Pere Ribas Cané, amb seu al carrer de Sant Sebastià. Aquest mateix any Miquel Palé trasllada el taller d'impressió (amb una màquina) al carrer dels Valls.

Les publicacions periòdiques

Les múltiples publicacions varen ser essencials perquè tots els lletraferits palafrugellencs poguessin editar les seves creacions. Són un niu d'escriptors voluntariosos, amb l'alt sentit de la responsabilitat que els concedeix la paraula i la ideologia que cal defensar. A les publicacions, hi trobem xarampions juvenils sense cap transcendència, vocacions frustrades, vocacions iniciades, articles de persones cultes que tenen coses a dir i que saben dir-les amb una sobrietat considerable, sarcasme i ironia, defenses apassionades i atacs condescendents, interessos polítics i econòmics que donen el sentit últim a la publicació, i, sobretot, molta fullaraca i molt de xafardeig indigerible, tan indigerible que, en alguns casos, contràriament a l'opinió de Pla, no han servit ni per a netejar paelles. Hi ha hagut molts de periodistes d'origen palafrugellenc; i una de les raons que es dona és

Pere Ribas (agost 1934)

AMP, col. M. Lluís Ribas

EL NUEVO DISTRITO

Periodico Republicano Autonomista

defensor de la industria corcho-lapenera y demás intereses morales y materiales del distrito de La Bisbal

Año IX Precios de suscripción (EN COMESTIBLES) Palafregell, Villalonga, ... 150 Ptas. Palafrugell, ... 150 Ptas. Barcelona y Girona, ... 150 Ptas.	Palafregell 5 de Julio de 1908 Redacción y Administración: Hotel del Port, 25	Núm. 427 Artículos y correspondencia, se publican a pedido de los suscriptores. La Redacción no responde de los artículos firmados. No se devuelven los originales, devuélvase a su autor.

VINS LLEGÍTIMS DE LES HEREDITADES VINYES DE L'ARNA

S'acaba d'establir an'aquesta ciutat, un magatzem de vins de Bisbal

Vendes AL POR MAJOR Y AL DETALL, a diferents preus

PERA LES COMANDES DIRIGIRSE A

Armengol Marcé. - LA BISBAL, Carrer del 6 d' Octubre

Orquesta LA PRINCIPAL Llagostera

Aquesta orquesta té'l gust de recordar al públic en general que, com sempre, seguirà fent sa feina voluntaria de recollir nous aplaudiments al l'execució de tots aquells programes li s'aprecia.

Además de componeres l'orquestra dels treballs individuals del any anterior, melos del apatista solista de corrent D. Joan Daró, han entrat a formar part d'ella el professor de triple D. Joseph Massanes y el congey i adonat concertista de flautas D. Teodor Villalonga, quel motiu era alimás a obviar en la present temporada mercenaria triplis.

Poseerit un escullu repertori dels mes renombrats compositors, tant en pessos de Concert tant en Sardanes, Bollosos y música de Funcions Religiosas, distinguidament en orquestra y quedens a la disposició de tots els que dignu honrarlos als l'los contractes.

Llagostera, Maig de 1908. — Per l'Orquestra: El Director, Florenti Jovanet, a quita dectra dirigir per les contractes.

l'elevat nombre de publicacions que hi varen aparèixer entre 1882 i 1936. Aquesta abundància de publicacions ha estat vista com un fet singular de la vila; i és cert, sempre que no oblidem que una altra ciutat surtera, Sant Feliu de Guíxols, es va tenir una xifra semblant (un mínim de 17 publicacions entre 1874 i 1936): la indústria del suro va ser, doncs, un factor clau en el progrés cultural dels pobles.

La primera publicació va ser *El Palafrugellense*, iniciada el 20 de juliol de 1882, dirigida pel farmacèutic Josep Gich i Fontanet i per Miquel Torroella i Plaja, el qual es va donar de baixa a partir del núm. 100 (22-06-1884) per raons polítiques. Tenia l'administració i la redacció al carrer Major, 5, i, més tard, al carrer de Cavallers, 24. Va arribar als 325 números abans d'esdevenir *El Nuevo Palafrugellense*, el 1888; el 1894 es fusionaria amb *El Eco Bisbalense*; d'aquesta fusió en va néixer *El Distrito*, dirigida primer per Miquel Puig Grassetas i després pel seu més habitual

escriptor, Miquel Avellí Girbau. Tenia dues redaccions i administracions, una a la Bisbal (carrer Ample, 9; o sigui, a la impremta) i l'altra a Palafrugell, primer al Café El Siglo i més tard (a partir del núm. 36, 11-1894) al Centre Fraternal. Va tancar el 25 de març de 1900. El 14 d'abril de 1900 comença a publicar *El Nuevo Distrito*, "periódico republicano autonomista", dirigit per Antoni Petit Estadella; surt els diumenges i, segons Joan Givanell, es va publicar des dels inicis de 1900 fins a l'agost de 1909. També a inicis de 1900, a mitjans de març i durant poc temps, es va publicar *Las estisoras*, "periódich literari, mitj en serio, mitj en broma", relacionat amb el nucli catalanista conformat a l'entorn de Joan Linares Delhom i Joan Bruguera Cateura.

El Clamor va aparèixer cap al juliol de 1893; era imprès a la Bisbal, per Eleuteri Codolà, carrer dels Arcs, 3; tenia la redacció i administració a la plaça Nova, 10.

De finals de 1896 és *La Verdad*, "Periódico semanal de intereses generales"; i una mica anterior, *La Imparcialidad*, que va sortir durant 14 dissabtes, des del 5 de juliol de 1896 fins al 29 de setembre del mateix any; excepte el primer número, tenia la redacció al carrer de Sant Sebastià, 22 i l'administració al carrer de la Caritat, 19. Bona part dels articles es devien a Josep Ferrer, que va ser un dels col·laboradors més assidus i principals de *La Crónica*, iniciada el 13 d'abril de 1901 i que va tancar la barraqueta al cap de 225 números, el 10 d'agost de 1905. El director fou Rafael Ferrer i Solà. Políticament eren liberals rouristes, mentre que durant la segona època, des del 22 de novembre de 1907 fins al 9 de febrer de 1909, es considerava "Periódich Catalanista d'Avisos i Notícies", i era tot escrit en català, *La Crónica*.

Quinze dies abans d'acabar-se *La Crònica*, es va editar el primer número de la publicació quinzenal *Emporium*; sortia els dies 15 i 30 de cada mes fins al febrer o març de 1906. Van ser un total de 16 o 17 números. Era una revista literària, relacionada amb modernistes gironins com Carles Rahola, Prudenci Bertrana i Miquel de Palol. N'era el director Joan Linares Delhom, i el mecenes que la pagava, Joan Vergés i Barris. Tenia la redacció i l'administració a la mateixa impremta de Joanola i Ribas. Va néixer com a conseqüència de l'efervescència literària i cultural que va produir la Festa de la Bellesa, organitzada pel Centre Català de Palafrugell, un dels capdavaners del qual era Joan Linares. Va ser la més ambiciosa de totes les publicacions d'aquells anys, comparable a les revistes gironines *L'Enderroch* i *Vida*, ambdues de 1902.

El 1906 sabem que existia ja la *Revista Popular*, dirigida per Andreu Serra. N'hem pogut veure un número extraordinari de l'11 d'agost de 1906. Es qualifica de "semanario independiente"; no tenim cap referència de la data d'inici, ni de la durada ni de la seva ideologia.

Francesc Martorell i Faure era el director i propietari d'*El Contribuyente*, que es publica per primera vegada el novembre o desembre de 1907; deixa de publicar-se el 6 de març per malaltia del director i es reinicia el 26 d'octubre de 1908. El fet que la malaltia del director impedeixi la seva publicació ens mostra una mica com funcionaven algunes d'aquestes publicacions, més fruit de la pruija lletraferida de certes persones que d'altra cosa.

El mateix 1908, l'octubre, es publica a Palafrugell el "*Suplement Mesal de La Crònica. Periòdic catalanista d'Avisos i Notícies*", o sigui, la revista *Lletres*. No ens enganyem, però: els redactors i l'origen és gironí; Palafrugell hi posà, només, la impremta. És la continuació

de la revista del mateix nom que es publicava a Girona. Componen la redacció els mateixos personatges (Prudenci Bertrana, Xavier Monsalvatge, Miquel de Palol, Joaquim Pla i Carles Rahola) que exposen el mateix ideari. "Bellesa i Pàtria són les dugues paraules que llavors brodàrem a la nostra senyera i avui, al tornar-la arborar en terres empordaneses, Bellesa i Pàtria hi relluen acaronades per les ratxes frescals de la tramuntana, vent d'Europa que saneja la nostra terra sembrant-hi llavors de civilització." En certa manera segueix la línia que ja havien vist els palafrugellencs de l'època a *Emporium*.

El 1909 es publiquen *La Bohemia*, dirigida, sembla, pel Gallo de Oro, i que té com a lema "Progreso, amor y libertad". Consta com a administració i redacció el carrer de la Tarongeta, 21. El segon número és del 10 de juliol de 1909. Tampoc en coneixem la durada. Enric Bosch i Viola, Salvi Pebre, va ser el director del setmanari "satíric, humorístic i literari" *La Pebrera*, amb seu al carrer de Sant Josep, 2. Sortia els

dissabtes; el primer número seria del setembre de 1909 i el vintinè i darrer, del 12 de febrer de 1910. Com a resposta a la sàtira salpebrada, va aparèixer *La Bugadera*, “fulla higiènica d’avisos, notícies i netejades. Farà bugada sempre que hi hagi excés de brutícia”. Entre el 9-10-1909 i el 15-01-1910 en varen sortir només quatre números; és d’ideologia conservadora, relacionada amb gent de *La Crònica* i del *Baix Empordà*; estaria, doncs, en l’òrbita de Joan Miquel i Avellí, oposat ideològicament —sempre des del catalanisme— a Joan Vergés i Barris. Tenia un objectiu clar: combatre fins a fer desaparèixer *La Pebrera*: “aquesta criatura mocosa, comprada i aconsellada d’uns generosos nacionalistes republicans, disfressats de caciquistes, ens vinguin setmanalment amb la seva repugnanta i asquerosa Pebrera, i des de les seves difamadores columnes sens to ni so, i sols per donar gust a n’els que són cacics d’ell mateix, s’atreveix sens escrúpol de cap classe

i amb lladrucs de gos pagat, insultar d’una manera escandalosa i covarda...”

El dissabte 5 de desembre de 1914 va veure la llum el primer número de *Germanor*, diari autonomista republicà, sembla que de tendència socialista; n’era el director i propietari Gabriel Bretxa; tenia la redacció i administració al Carrer de la Lluna, 3 i era imprès per M. Palé. A més d’aquestes publicacions, Joan Givanell esmeta *Ressorgiment*, periòdic maurí, iniciat a la impremta de Pere Ribas, però des del segon any s’edita a la impremta La Gutenberg de Palamós; *Esclat*, dirigit per Pere Sagrera i Corominas editat en dues etapes: 1914-1916, amb 79 números, i 1918, amb tres números, l’imprimia Pere Ribas, tenia la redacció i administració al carrer de Cavallers, 10 i era una publicació d’ideari catalanista amb força treballs literaris; *Acción Social Obrera*, òrgan del Partit Obrerista Espanyol que ben aviat va deixar d’editar-se per aparèixer de seguida a Sant Feliu de Guíxols; *Full Parroquial* (iniciat el 1919, des del Bisbat), *Fulla Dominical Mariana de Palafrugell* (iniciada el gener de 1914); *Informació Esportiva* (iniciada el 1922). Pla, Josep Pla, hi afegeix, sense donar cap més dada, *El Látigo*, *La Sardana* (segons Torrent i Tasis seria de 1893) *Llibertat*, (segons Torrent i Tasis el primer número hauria sortit l’octubre de 1902), *Llevant* (1904), *El Intransigente*, *Peix fregit*, *La Tramuntana*, *Industria Corchera* i *El Camperol*, que segons Torrent i Tasis va ser l’òrgan de la Federació Provincial de Treballadors de la Terra, s’imprimí a Girona i n’era el director Josep Puig; es va editar el 1934.

De totes les publicacions, la més consistent, tant pel que fa a qualitat d’escriptura com a durada i com a proposta ideològica i cultural va ser *Baix Empordà*, regionalista. El primer número, datat cap a mitjans de novembre de 1909, duia, segons sembla, una presentació de

AMP

Año I.

Palafrugell 10 de Julio de 1909

Núm. 2.

LA BOHEMIA

PERIÓDICO QUINCENAL

PROGRESO, AMOR Y LIBERTAD

La Redacción no responde de los artículos firmados. No se devuelven los originales.

REDACCIÓN Y ADMINISTRACIÓN

CALLE DE LA TARONJETA, NUM. 21

Número

5

céntimos

DIVAGANT

L'obrer intel·lectual—flor exòtica nascuda a l'etzar

sagrades dels vostres somnis: seréu el blanch de tots els mancats, l'arlequí de tots els eunucs i sols veuréu al vostre pas insòlites rialles d'ironia.

32

Francesc Cambó. Va començar editant-lo la impremta de Pere Ribas, i cap al 1921 el responsable va ser-ne Miquel Palé. El darrer número, el 1.383, va sortir el 18 de juliol de 1936. N'era el propietari l'empresari taper Joan Miquel i Avellí; durant una època va ser-ne l'administrador Josep Bisbe Ganiguer. El director administratiu va ser-ne durant molt de temps Joan Linares Delhom, mentre que el redactor en cap fou Josep Ganiguer i Ros. La redacció i administració consta que va ser a diferents llocs: plaça Nova, 10; Pi i Margall, 16, Pi i Margall, 3; Tarongeta, 15; Raval Inferior, 5,1. Sortia els dissabtes i, més endavant, els diumenges. Hi publicaren aquí els millors escriptors palafrugellencs d'aquells anys, des de Josep Pla fins a Josep Ferrer, Bonaventura Sabater, el mateix Ganiguer i, més endavant, els joves periodistes Fermí Vergés, Martí Jordi Frigola, Josep Guílló, que es varen escindir per raons polítiques i varen editar, des de desembre de 1930 fins acabada la Guerra Civil, el setmanari catalanista republicà *Ara*, amb redacció i administració al carrer de Cavallers, 1. Sortia els dimecres i, més endavant, els dijous. Va ser l'única publicació palafrugellenca que va acabar essent diària.

Bona part d'aquests papers solien dur el lema "portavoz de los intereses morales y materiales de esta villa y comarca". La majoria dels periòdics de més durada tenen un esquema molt semblant: editorials de caire polític o econòmic, notícies del poble i dels

ANY I PALAFRUGELL 17 DE JANIER DE 1910. NÚM. XVIII.

DELLS ARTICLES NE SERÁN RESPONSABLES LLURS AUTORS. No s'usen els originals. Redacció y Administració SANT JOSEP, 2.

Reclams y anuncios a preus convencionales. Preus de subscripció: 0,75 pesetes trimestrals.

Vila "Pantorra"

Palafrugell, vila que té anomenada de calta i de liberal, no té, encara que siga dolorós confessar-ho, cap institució formal y seriosa en l'ordre cultural que l'avalori, ni una forta organització política que l'acrediti de liberal, ni una organització obrera que deixi entreveure qu'els obrers se preocupen seriosament del èxode dolorós que representa el seu viure.

El « Centro Instructivo Obrero » no volen veure lo qu'era, no més lo que representava, no pogué aguantar-se per falta de carinyo de tots. La « Escuela Moderna » vá portar sempre una vida precaria, fins que fets recents que no cal re-

hau creat, an prou clara, pera que siga un inextinguible llumant dels drets del home. Això sols espelen eloquentment el perquè Palafrugell, segunt una de les viles que per el bon sentit dels més, fou un dels punts aon menos desmans lamentables ocorregueren el passat Juniol, no s'ha preocupat per res dels seus presos, d'aquelles vides humanes innocents certament les més, que veuen marcir-se la flor dels seus dies, en la penombra sinistra de una ergástula. Y si nosaltres no 'ns en preocupém—qu'amb el nostre silenci criminal y continuat, ja els fem culpables—de la dissort d'aquests pocs que paguen els sols les culpes de tots, qui són preocupat? No tenim l'exemple acen, arreu de Catalunya? No sabem que demà ans

consideren de justicia y que 's relacionen an les llurs necessitats.

An aquí al contrari, per manca d'energies, per abulia y per desviació de la fé—fé en la vida llure y forta—gracies que 'ls bons burgesos tingun un gesto paternal y facin per nosaltres alguna cosa; que sino...

Hasta quan, poble de Palafrugell, pen-sas continuar d'aquesta manera?

Quan despertaris d'entre els morts?

SALVI PEBRE.

VIDA MUNICIPAL Depost avui la nostra ploma, tota activitat agresiva: fem pas a les llances merescu-

corresponsals (sobretot Palamós i la Bisbal, però també Sant Feliu, Calonge, Torroella, Verges, Torrent, i encara de l'estranger: Lisboa, París, Nova York, Berlín...), informacions sobre la indústria surera, seccions literàries, i seccions més o menys fixes escrites pel redactor de més pes intel·lectual, crítiques de teatre, cinema i esport. *Ara* va trencar aquesta línia per esdevenir molt més polititzat que no pas els altres, tot i que en els anys trenta *Baix Empordà* era, de manera més o menys encoberta, l'òrgan de la Lliga.

CAPS I. PUNTES GRÀFICS I LITERARIS DE LA VIDA PALAFRUGELLENC A

Any 1 - N.º 1 bis

Palafrugell, 27 d'Abril de 1932

Preu: 20 cts.

"PEIX FREGIT", ALTRA VEGADA

Política i cultura

Una mica per matisar l'afirmació que acabem de fer, diguem que *Ara* va néixer amb una única i ben explícita vocació: la política. És cert que en la resta de publicacions sempre hi havia hagut un rerefons polític, però hi predominaven uns interessos econòmics relacionats amb la indústria surera. Aquests interessos són evidents a *El Palafrugellense*, *El Distrito*, *La Crónica*, *La Crònica* i *Baix Empordà*. Però, és clar, aquests interessos econòmics eren defensats a Madrid, durant les darreries del segle XIX i a inicis del XX, per unes personalitats polítiques, ben concretes; per tant, defensar la indústria surera volia dir defensar, també, certes propostes polítiques, majoritàriament liberals, rouristes o puigcerveristes. En alguns casos els interessos econòmics no es contradien amb els principis republicans o federalistes de Pi i Margall. Cada tendència tenia,

més o menys, el seu òrgan d'expressió: en aquest sentit s'explica que una persona de tendències conservadores com Torroella i Plaja acabi per no avenir-se amb un nucli de redactors clarament republicans i deixi *El Palafrugellense*; o que un grup de joves periodistes propers a Esquerra Republicana opti per escindir-se de *Baix Empordà* pel seu to conservador i tan proper a la Lliga, i fundin *Ara*.

Una publicació com *Baix Empordà*, encara que es manifesti sempre independent, no es pot entendre sense la política cultural i ideològica que representa la Lliga Regionalista, la Mancomunitat i, és clar, el noucentisme.

El canvi que es produeix a *La Crònica* i l'aparició de la revista *Emporium*, només s'explica si acceptem la consciència catalanista que es viu en aquells moments i que desemboca en la creació del Centre Català, en consonància amb el que passava arreu de Catalunya. I l'enfrontament entre *La Pebrera* i *La Bugadera* és l'enfrontament entre dues tendències catalanistes (republicans i més conservadors) i entre dos empresaris surers (Vergés i Barris i Miquel i Avellí).

Així doncs, podríem concloure que bona part de l'agitació cultural que viu Palafrugell —i suposem que altres pobles surers— des de les darreries del segle XIX fins a la Guerra Civil es deu a tres factors bàsics: els interessos de la indústria surera, la necessitat dels partits o personalitats polítiques de donar a conèixer la seva ideologia, i l'aposta personal d'uns mecenes benestants que, a més de defensar els seus interessos econòmics familiars, creuen en la necessitat de generalitzar la cultura: Joan Vergés i Barris, Miquel i Avellí, Joan Linares Delhom, Miquel Torroella i Plaja, Josep Gich, etc.

Segona jornada

O sortida més o menys organitzada a la recerca dels pocs textos supervivents de la literatura popular, que acabarà transformant-se en un gust generalitzat per la sàtira malintencionada o costumista, sovint de tema polític, i pels carnivals i burles que parlen de xafarderies i facècies, històries i llegendes, sense oblidar l'omnipresència del fet religiós, tan habitual en la vida vilatana, mal que la vila sigui un arquetipus de progressisme i obertura a altres cultures i països.

La transmissió oral

Podríem començar per en Xicoira, perquè “Qui no coneixia en Xicoira en aquella població meitat industrial meitat marinera, estesa en les vessants de dues muntanyes, no molt lluny de la nostra Mediterrània?” es pregunta un tal P. Rec Dengara, en un article publicat a *Baix Empordà* el 23 de febrer de 1929. I continua: “Els vaillets, aquells aprenents de taper tot picardia i llestesa, sabien de memòria les principals facècies del vell mariner (...) Pels detalls concrets i minuciosos que donava en Xicoira, tal volta més d'un xaval hauria conegut algun negre de Cabo Verde si se li hagués presentat al davant i el pas del temps no hagués deixat rastre en les faccions amples i molsudes de l'aparegut.”

Hem après que en els orígens de la literatura hi ha la necessitat de narrar fets que uneixin el clan, la tribu, o la necessitat d'expressar els sentiments més primaris (la por, el contacte amb la terra, la religiositat, l'amor). Com en Xicoira, molts pescadors i tapers i gent il·lustrada “no passaven enterament cap vetlla d'hivern vora la llar” de casa seva; preferien espais més públics on poder explicar facècies, entonar cançons i enfilat xafarderies. A la taverna, al cafè, al casino, en una tertúlia, en una xefla, o, fins i tot, mentre treballaven el suro, sargien xarxes o llauraven el tros, les paraules anaven fent xup-xup i tan aviat en podia sortir un suquet apreciable i gustós, succulent de llegendes, com petits tastets de poesia, corrandes, cançonetes de feina o de bressol.

Ramir Medir, en un article sobre les torres de defensa, recorda la llegenda de la

Ernestina
Morató i Vigorós,
sargint xarxes

“Los fadrinets de Sant Pol
molta galanesa gasten:
si n’han de comprar un ram,
tres duros d’or costava.
(Cantat per Pilar Avellí, de Fitor)

N’han feta una enramada
gentils roses i flors,
i mentre que la’n feien
veu venir dos senyors.

Matrona, tanca per ara
que n’has d’anar a dur dinar,
i a la vinya de muntanya
tan galant jovent que hi ha.
(Cantades per Genoveva Sagrera,
de Llofriu)

Gelosia n’he sembrada
en el mes de juliol,
l’he sembrada menudeta,
no me la matarà el sol.
Gelosia n’he sembrada
en el pla de Palamós.
Quan ella en sigui florida
us en daré un ramell de flors.

– Balla, Joan, balla.
– Pare, no tinc pa.
– Balla, Joan, balla
que Déu te’n darà.
Quan el pare Benet no hi és
mengem farro, mengem farro;
quan el pare Benet no hi és
mengem farro ben espès.”

(Revista Catalana, 1925)

Josep Granés. AMP, col. Morató

platja del Crit: Temps era temps, en una nit de boira espessa i tova, el vaixell del pirata turc Amara arriba a la llavors anomenada platja de la Font Morisca. Els moros es perden i quan estan a punt de desistir de la ràtzia prevista, senten, no gaire lluny, un gall que els guia fins al mas. Allà, mentre el pagès amaga les seves dues filles, més belles que les poncelles, més blanques que els lliris de la vall, més dolces que la besada de l’aurora, els moros cremen un paller. Surten a apagar el foc i els moros els agafen i, tot buscant riqueses amagades, troben el tresor més preuat, les noies. Volen violar-les; la gran es resisteix, mossega la mà del capità, el qual li talla miserablement el cap i deixa el cos com un drap brut a la platja que, des de llavors, s’anomena el Crit, el crit de terror i desesper dels familiars empresonats.

Un personatge prou important i poc conegut com és Irene Rocas, de qui ja parlarem

més endavant, treballant per mossèn Alcover, a qui va enviar un número excepcional de fitxes lèxiques, va recollir, a inicis de segle, una sèrie de corrandes i poemets tradicionals, a vegades amb música inclosa. La seva filla, M. Gràcia Bassa, en va publicar algunes més a la *Revista Catalana* el 1925.

Torroella i Plaja, en el pròleg a *Cuentos que son historias*, pinta un “gran quadro” amb pagesos, mossos, contrabandistes i, segurament, artesans o pescadors reunits “en les vetllades d’hivern vora del foc, per sentir algun dels *cuentos* que són històries, o escoltar com se llegia algun episodi de *Las Escuadras de Cataluña*”. Eren cançonetes com les del marge i històries tradicionals, que tal vegada, en la nit dels temps, només havien estat una xafarderia malintencionada o la notícia d’un esdeveniment que podia haver modificat la vida de la contrada; històries que solen morir desnerides a no ser que algú, com Torroella i Plaja, es decideixi “a fer-ne un llibre, perquè puguin recodar-los mos fills als seus, com a mi me les recordava mon pare, que, escoltades les havia del seu, i aquell de son avi”.

En aquest sentit, el poble de Palafrugell no es distingeix de cap poble del món: la base de la literatura popular és arreu la mateixa; potser a Palafrugell hi havia més locals públics i més ganes de sovintejar-los que a d’altres llocs... Per aquests locals, hi passaven personatges com el violinista cec, Jaume, fill de la Bisbal; en Pepet de Tona, que recitava poemes i arrencava queixals per Santa Rosa; en Domingo, que declamava versos, patètic i bohemí. Les ganes de gresca convidaven artistes itinerants com el tenor Calleja, a qui van dedicar, farts de veure’l per allà amb el mateix i repetit repertori, una paròdia que deia: “Que un mal tenor / se olvida si se aleja; / que un mal tenor / no se olvida si es Calleja /

porque nunca dice adiós.”, o el tercet Rubiales que va acabar a Tamariu, alternant la pesca amb les cantades a la taverna.

Cal suposar que hi va arribar la literatura de canya i cordill amb fets històrics més o menys novel·lats, actes truculents i esborradors, i fulletons lacrimògens i terribles... Josep Martinell, amagat sota el pseudònim Terral, en un article a *Revista de Palafrugell*, març de 1968, parla de l'existència del *Pronòstic natural i verdader calculat del meridiano de Catalunya, Aragó i València*, compost per Benet Nonas, estudiant en Arts en la Universitat de Barcelona, que acaba amb aquests versos: “i tinc pronosticat / per cosa vera / que plourà a Llagostera / i a l'Empordà. / Lo Rei Felip és castellà, / i jo, de Fitor.”

La sàtira

Alguns dels orgulls del peix fregit són la seva capacitat inesgotable de viure bé, de fer xefes i el seu proverbial i hiperbòlic escepticisme que li permet burlar-se de tota cuca que aixequi el cap. Sovint, la xefla i la burla tenen

un comú denominador: el vi, que alleugereix llengües i desferma lucideses. I en un poble on, com hem vist al pròleg, fins i tot els menús es fan en vers, no ens ha d'estranyar que xefla i vi, burla i llengua desemboquin en poemets, sovint fluixos i afuats.

Per contextualitzar bé els textos del marge no podem oblidar que es troben en un diari amb una ideologia política concreta i, doncs, la burla no neix del sa escepticisme empordanès, sinó d'uns interessos més o menys mesquins; però tampoc podem menysprear que si això es publicava malgrat la censura, i l'autocensura, quins comentaris més gruixuts no es devien dir en veu alta o baixa al company de tertúlia? Tampoc hi faria res que els personatges de la xefla i el palafrugellenc del casino fossin invencions del periodista; són escenes versemblants i, per tant, la broma, com que és possible, és més feridora.

La sàtira, salpebrada o sense colesterol, i les exageracions, sovint grotesques, solien servir per comentar els petits o grans esdeveniments que esbullaven, tot just una mica, la

“Domingo 8 del corriente: gran pisco-labis en uno de los sitios más pintorescos de los alrededores de esta villa.

Protagonistas: varios apreciables jóvenes del arte de la pluma.

Resultado: una juerga de primera, donde se comió, se bebió y se bailó por todo lo alto.

Segundas partes: Coro de propietarios urbanos que mientras aquellos formaban los altos... y cantaban a grito pelado (...):

El ser Alcalde Mayor
es, señores, una ganga;
pues unos tiempos con otros
—esa es la pura verdad—
viene a juerga por semana.”

(*El Distrito* núm.15, 15-04-1894)

“Un poeta chirle de la clase de ramplones al salir el otro día de un casino de la Plaza Nueva y al contemplar, cayéndosele la baba, aquellas zanjas y aquellos montones de tierra arcillosa —obra magna del grrrrran [sic] reformador y leader de nuestro Ayuntamiento— empezó a recitar los siguientes versos, parodia de otros de Bécquer:

Tomaran las oscuras aurenas
sos nius en nostres cases a penjar,
i los arbres, per tot, de verd ramatge
de nou es vestiran. Per tot... ¡No!

Les acàcies de la plaça que tants i tants diners nos van costant,
aqueixes, per més fems que hi posi
en Caixa, ¡Pobres!... ¡No brotaran!”

(*El Distrito* núm. 7, 18-02-1894)

Esteve Sudrià. AMP

Vista panoràmica
de Llofriu

Un hipotètic Jaume
"el cego" cantant

plácida vida vilatana. Així, un fet tan quotidià com menjar avellanes i castanyes al teatre convida a escriure aquests sis octosíl·labs a *El Palafrugellense* (núm. 94, 11-05-1884):

"Señor Fargas: un negocio
que vendrá de rechupete:
cuando anuncien la función
ponga en gruesos caracteres:
En la puerta del Teatro
se venderán rompe-nueces."

A vegades, la broma entra de ple en el tòpic, en els personatges que, gairebé des dels llatins, han estat blanc de bromes i acudits: sogres, malalties, deutors, gasius, metges, el matrimoni... A *El Distrito*, (núm. 53, 6-01-

1895) llegim els següents "Cantares bilingües", una barreja de versos de Campoamor i del sarcàstic de torn:

"Cuando más desesperado
voy del cielo a maldecir...
surt la sogra amb una escombra
i me'n fa anar cap al llit!"
"A la reja canta un loco,
para divertir su afán:
si't fan mal los ulls de poll,
compra't un calçat ben gran."
"No puedo como aquel santo
dar a un pobre media capa;
perquè fa més de dos anys
que la tinc a treure taques."

En la mateixa línia de la tradició burlesca trobem un poema de Baldomer Colomer, mestre i col·laborador a les publicacions locals amb el nom de Meloro, publicat a *Revista Popular* (número extraordinari, 11-08-1906), critica un metge que no recepta la solució idònia per tal que no es produeixi una venda i ell es pugui quedar amb la casa.

"La venta.
Pedro, Juan y Antonio
compraron cierta casa
a Salvador Camilonio,
yerno de la tía Rabassa.
Al oído de Casassa
la noticia se llevó,
y como Doctor notó
la enfermedad que era grave,
recetó un poco suave,
y la casa se quedó."

Tampoc podia faltar la tradició misògina, en aquest cas, però, en un context de provocació prèvia. A *La Crónica* publicava una tal Vizcondesa del Pino Verde que entre

múltiples consells benintencionats i radicalment retrògrads, va reptar els solters de la vila a justificar la seva actitud davant del matrimoni. La proposta, pretesament agressiva, era estúpida, i les respostes van estar a la seva altura, entre elles un poema de contingut gens original signat amb el pseudònim Gallo de Oro, habitual a la premsa de l'època i, sobretot, a la premsa satírica estil *La pebrera* o *La Bohemia*:

“Yo no me caso
porque yo quiero...
de un mismo modo
a dos luceros.
Me estoy muriendo
de amor y pena,
por una rubia
y una morena.
Por ellas late
de amor mi pecho
como tormenta
en mar deshecho.
Y si olvidarlas
jamás ansío
mas...¡ay! las quiero
a pesar mío.
¡Por qué enlazarme
con una bella
si con dos almas
mi amor se estrella?
Y así luchando
crece mi pena
por una rubia...
y una morena.
Amor y dicha,
miro al ocase.
Por eso, niña,
yo no me caso.”

En altres ocasions, els poemets són simples xafarderies de safareig i enveja de veïnat, gairebé comentaris impertinents de

coses més que vistes, espiades. Són aquells poemets que parlen, amb la dosi suficient de mala bava, de les guspies passionals que saltaven a la feina quan les obreres feien funcionar les màquines de ribot, guspies que acabaven calant foc en algunes hortes de la vila entre les treballadores, generoses, i els galans propietaris i llibertins:

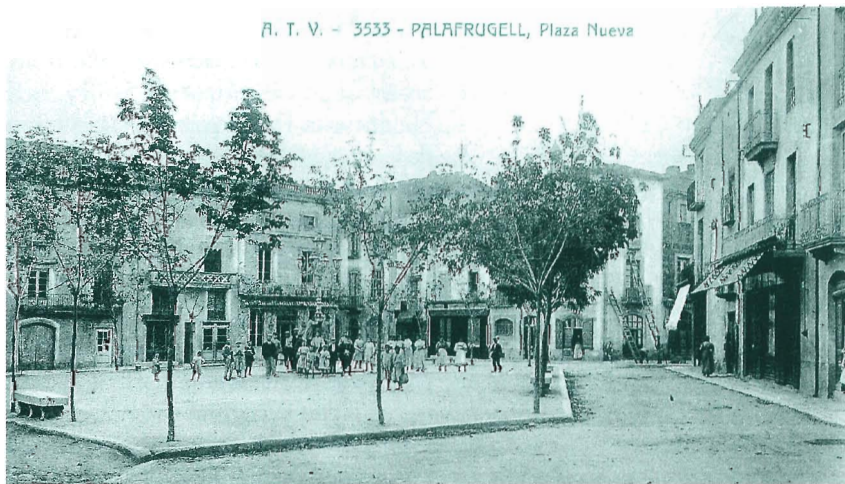
“Una noia maca com un pom de flors
va tenir una cita a l'horta d'en Mascort
amb un jove guapo que màquines té;
treballant-hi dones no li falta res...”

Si a darrere d'una sínia
hi sentiu algun gemec,
és un catúfol que s'esquerda.
Salta borni, que hi ha un rec!”

La veritat és que, a no ser que siguem conseqüència directa o indirecta d'alguns d'aquests gemecs, avui el tema ens deixa força freds. Ens sembla força més atractiu quan la musa popular tria el camí costumista i fa versos, com un primer intent de publicitat, dedicat als àpats, els vins i les festes del poble.

*Les acàcies de plaça Nova,
font d'inspiració satírica*

A. T. V. - 3533 - PALAFRUGELL, Plaza Nueva

Celler de can Moragas,
espai de bromes, begudes
i desfermament de llengües

A l'article "La musa càustica" (*Revista de Palafrugell*, setembre 1962), Josep del Brugarol, o sigui, Josep Guilló, aporta aquest exemple del Sr. Deulofeu (àlies Coco):

"Pel bon xarel·lo, l'Anglada,
a cal Caio per vedella,
i per mosses molt salades
les ninetes de Calella..."

També trobem a *El Distrito* (núm. 60, 24-02-1895) un llarg i anòmal poema de benvinguda al rei Carnestoltes. Recomana, amb un desconcertant deix moralitzant, anar amb compte amb la grip i recorda a les noies que vigilin molt en els moments de disbauxa. La part central descriu la cercavila que farà la rua:

"(...) Visitarà l'Alianza,
també el Centre Fraternal,
com hi ha molta crisi
i l'obrer passa treballs,
al·lribar al centre Obrero
diu que passarà de llarg.
Dinarà un dia a cal Rey,
i un altre dia a can Pals,
i fins a can Pere Moro
una tarda irà a brenar.
Té dit an els de la Chispa,
als del Ringo i altres tants,
Nit de nuvis, Destructores
de busquetes i pinsans,
que si fan massa barrila
els hi pot anar molt mal.
An aquells dels Tres per Quatre
me'ls hi té recomanat,
que com que tenen ja els seus dies,
vagin tocats i posats,
puig si algun 'gafa la grippe,
per no portar-se com cal
ja pot dir bona nit viola
ja pot dir bona nit viola
no veurà més carnivals (...)"

Quan *El Distrito* (núm. 41, 21-10-1894) parla de l'ampliació de la carretera de Calella, davant de can Barrull de Santa Margarida, escriu:

"Per niu a can Pere Moro,
per estufat a can Pals,
i per enginyers de pesquis
cap, com en Muley Caxaf."

I amb aquests versos entrem en el gran tema dels escrits satírics: la política. En Muley Caxaf és Francesc Estrabau, en Caixa, alcalde primer i després tinent d'alcalde a la dècada dels noranta del segle XIX, i mà dreta de l'alcalde Lluís Morató. *El Distrito* es fa un tip de dedicar-li cançons i cançonetes, epigrames i comentaris, que ara considerem, per dir-ho amb paraules de Josep

Pla referint-se al setmanari *Baix Empordà*, una “vegetació morta, inextricable, polvoritzada d'estupideses —de vanitoses estupideses vilatanes! (...) tota classe de nimietats, de ximpleries microscòpiques, a cada moment, d'èxit segur, rendibles!” (*Retrats de passaport*, pàg.17). La majoria de poemes estan en castellà, excepte els últims versos, en català, com si ens volguessin indicar que allò, més que notícia o comentari periodístic, és una veritat popular, que tothom comenta, òbviament, en la seva llengua materna. De tant en tant aquesta publicació no en té prou amb quatre versets maldestres i opta per fer paròdies del *Don Juan Tenorio* i altres poemes de Zorrilla, del vals *El Caballero de Gracia* o, fins i tot, dels goigs religiosos.

Josep del Brugarol, en l'article ja esmentat, ens dóna dos poemes d'aquesta temàtica, el primer escrit pel Sr. Deulofeu (àlies Coco) i el segon pel Sr. Montal (àlies Salat).

“Si abans era federal,
ara és possibilista;
de tan fi es perd de vista
i ja l'han fet concejal.
Hi ha un astut concejal
que se diu republicà.
que fuma puro de ral
i a les sessions no va.
Quasi tots n'estan queixosos
els electors que el van votar...”

El periòdic *La Bohemia*, va publicar (núm. 2, 10-07-1909) aquestes Lluferes, entre d'altres, degudes a Amaniell Broquil (aquest pseudònim apareix sempre en les mateixes publicacions on escriu Salvi Pebre, o sigui, Enric Bosch i Viola, palafrugellenc instal·lat a Sant Feliu on va fundar i dirigir *L'Avi Munné*. (Podrien pertànyer els dos pseudònims al mateix autor?):

Agent AMP Col. Ramon Mèlter

“D'aquells dies que ploraves
enrecorda-te'n Mascort,
que jo ja sé qui treballa,
perquè toquis pirandó.

El cacic porta una llufa
no sé a quants dies vista;
el cacic porta una llufa,
la llufa regionalista.”

Hem trobat pocs exemples (segurament en devien córrer de boca en boca que no ens han arribat) de sàtires polítiques des d'una perspectiva independent, o sigui, que entronquin amb la tradició carnavalesca, satiricoburlesca per excel·lència, de riure's del poder sigui del color que sigui. Sovint la crítica política s'estén als redactors i col·laboradors dels diaris, que actuen amb un sentit de responsabilitat política i ardisa satírica digne dels dos diaris que els pickwickians es varen trobar a Eatanswill. “I que eren bellíssims diaris”, diu Dickens en paraules de Carner. “Aquells articles editorials, aquelles ardides escomeses! “El

Francesc Estrabau, en Caixa.
Quatre vegades alcalde; quatre més,
tinent d'alcalde, i una, regidor.
Sempre motiu de bromes i sàtires.
Els Banyes d'en Caixa;
al fons, Calella

“ De demonio de Carnaval
pensó disfrazarse un día
Bernabé, y a Rosalía,
su esposa, le supo mal.
El bueno de Bernabé,
“¡Los cuernos!, ¡pronto!”; gritaba;
y su esposa contestaba...
– ¡Calla, yo te los pondré!

Sin Careta

Poetastros gozquecillos,
que con necias pretensiones
publicáis vuestras canciones
sin pararos en pelillos,
id a cantar a los grillos,
y si la musa aprieta...
cantad, como éste, estribillos
sin careta.

Beatas de hipocresía
que no vivís sino a oscuras,
alrededor de los curas
dentro de la sacristía;
continúad, por vida mía,
con vuestro sistema asceta,
mas presentáros de día
sin careta.

Enamorada doncella-
que en la sombra de la noche
dirige al galán reproche,
o quizá amarga querella;
si la doncellita es bella
y no tiene su historieta,
¿por qué no se la ve a ella
sin careta?

[continua a la pàgina següent]

L. Casanovas, AMP, col. Journala

nostre indigne antagonista, la *Gaset*...” “Aquest diari vergonyós i covard, l’*Independ*...” “Aquest fals paper injuriós, l’*Independ*...” “La *Gaset*, baixa, calumniosa, infamadora”; aquestes i d’altres enardidores acusacions eren copiosament escampades a les columnes de l’un i l’altre, a cada número, i excitaven sentiments de la més intensa delícia i indignació en el si dels ciutadans.” La diferència entre els palafrugellencs és que usaven una ironia que exigia uns adjectius diferents, més educats, més europeus.

Malgrat la fama que té la tradició carnavalesca a Palafrugell, hem trobat pocs poemes que entrin de ple en aquesta burla del món a l’inrevés. Dos exemples, però, són considerables. Tots dos són de Montí, personatge de qui només sabem el pseudònim. Es podria tractar de Manuel Fernando Gil, que va guanyar l’accessit al Premi Fortó concedit pel Certamen Literari de Sant Feliu de Guíxols l’agost de 1884 amb un treball fet amb Josep Gich i Fontanet i

titulat *La industria corchera*. La identificació, tanmateix, resulta problemàtica. Dèiem que Montí té dos textos carnavalescos publicats a *El Palafrugellense* en el seu número extraordinari (amb fulls de color lila) el 24-02-1884. El primer, un epigrama de vuit versos, entra a sac en el tema matrimonial; mentre que el segon, titulat *Sin careta*, força més llarg, es burla, amb moralina final una mica inevitable, de tota una sèrie de personatges-típus que es podien trobar en un poble com Palafrugell.

En l’article de febrer de 1966, “El mercat del cementiri vell”, que era un projecte de 1895, Josep del Brugarol copia aquests vuit versets pentasil·làbics de rima fàcil en les versos parells.

“ Un mercat vol fer-se
al cementiri vell,
gran com una gàbia
d’un petit ocell;
per ficar a dintre

Dues carrosses dels Carnavals de 1932 i 1934

tot l'Ajuntament
quan vulgui tenir-ne
sessió permanent.”

L'objectiu de la crítica és l'autoritat. L'anònim autor se serveix d'una sintaxi senzilla, sense cargolaments retòrics. L'estructura és simple: a la primera part exposa el tema i fa una comparació sorprenent (mercat com una gàbia), però necessària per a l'estirabot burlesc dels últims quatre versos: cal que tots els membres de l'Ajuntament siguin engarjolats, no com a petits ocells, sinó com a malfactors que no saben protegir el patrimoni de la vila. Elemental, senzill, però eficaç.

Una altra línia satírica seria la costumista, influïda per Larra i els costumistes més conservadors castellans, estil Mesonero Romanos, Antonio Flores o Estébanez Calderón: descripcions benevolents, nostàlgiques de festes majors, tradicions, estíuejos... En el fons, és fer història d'uns fets recentíssims.

Temes històrics i patriòtics

A part de les petites o grans incidències de la vida quotidiana al poble, la literatura s'ha nodrit d'aquells fets històrics que han marcat una època o han tingut amb l'ai al cor la població. La comunicació d'aquests fets (el que avui dia serien els informatius) ha donat tema tant a la literatura culta com a la popular, tema tractat amb tendències realistes, èpiques o satíriques.

Gràcies als modernistes i als noucentistes, el Baix Empordà s'ha transformat en espai mític de catalanitat, de mediterraneïtat. Abans de ser envernissat per aquesta tradició cultural, el Baix Empordà havia estat lloc de pas, escenari de ràtzies morisques, de trasllat de tropes franceses, d'escaramusses entre liberals i carlins, de foguerades federalistes. Aquests fets, que han marcat decididament l'arquitectura de moltes masies, sovint esdevenien llegenda, que acabava versificada, tradicionalment, en un romanç heptasíl·làbic de rima assonant.

[ve de la pàgina anterior]

Cacicote melenudo
que mides al pueblo bajo
que santifica el trabajo
por esa ley del embudo,
que seas honrado dudo,
pues si fueras, ¡Santa Cleta!,
¿quién enmascararse pudo
sin careta?

Viuda hermosa que al marido
perdiste hace una semana,
y de noche en la ventana
tienes un galán rendido;
si lloras lo que has perdido
y no pecas de indiscreta,
¿por qué, di, te he sorprendido
sin careta?

No os descubráis el semblante,
tapaos bien las narices
y cubrid vuestros deslices
con fingimiento constante,
que cuando suene vibrante
del Juicio la trompeta,
del Juez estaréis delante
sin careta.”

(...) "Que tienes virtudes es cierto; que tienes valor no hay duda; pero... (aquí mi voz se añuda sin decir lo más que advierto.) Veo que... (a decir no acierto)

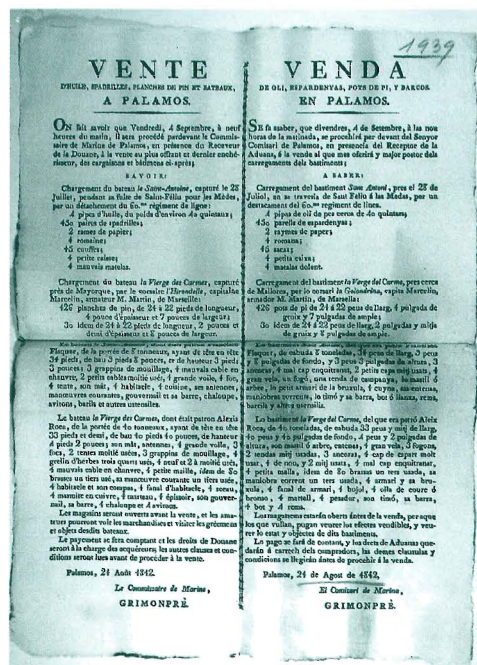
Veo lo que tú verás cuando los mil contarás, con los trecientos doblados y cincuenta duplicados, con los nueve dieces más.

Cuando la Ave Coronada congregará sus polluelos, y el fuerte León sus duelos venga con uña afilada; cuando de la Rosa airada las heridas sentirás cuando por no decir más, Elementos, Cielo y Tierra te intimen sangrienta guerra, entonces tú lo verás.

Sí: entonces tú lo verás; veráste en tal fiero apuro que el cautiverio más duro por Libertad tomarás: Entonces padecerás escasez y hambre severa: Entonces con saña fiera vivirás sin Ley ni Fe: Entonces verás lo que, Misera Francia, te espera:

Una infame Convención, una asamblea sin Ley, crearás contra tu Rey, contra la Fe y Religión: Pondrás en dura presión a tu Monarca (¡cruel fiera!) hasta que con Ley severa te arrojes a un más allá; pero entonces llegará tu calamidad postrera." (...)

(Fragment glossa de P.F.)

Ban de l'època de la Guerra del Francès

Els poemes d'aquesta temàtica més antics de què tenim constància són de finals del segle XVIII o inicis del XIX. En concret són tres textos que parlen de la revolució francesa, del desig de venjança contra Bonaparte i de Godoy. Com diu Pep Vila, "la guerra del Francès provoca una riuada d'estudis, dietaris, poesies, romanços, cançons populars en català i castellà, i que ocuparan fins ben entrat el segle XIX l'atenció dels gironins de forma obsessiva en detriment d'altres expressions culturals." Els dos últims tenen un to satíric, mentre que el primer vol ser polèmic i gasta uns fums que es podia haver estalviat. Comencem per aquest, que podria ser el més antic.

Al número 1.302 de *Baix Empordà*, de 8 de desembre de 1934, Tomàs Vicens, mestre que vivia al carrer de l'Estrella xamfrà carrer

Nou i articulista habitual del setmanari en aquella època, copia una glossa signada per P.F. En la introducció a l'article, Vicens afirma que "Si ens atenem que el document fou trobat a l'arxiu de can Fina del Vilar, primerament per procedència i segona per igualtat de lletres en els cognoms que de segles ve usant la pairal família Fina, hem d'atribuir-li una identitat inseparable a algun membre d'aquesta distingida família." Potser sí. O potser no. És un text en castellà que glossa una dècima de Diego de Torres Villarroel. És un poema excessiu.

Són cent versos octosil·làbics agrupats en deu dècimes, cada una de les quals acaba amb un vers d'un poema de Torres Villarroel. És un poema mal escrit (al·literations que produeixen cacofonies, imprecisions lèxiques, repeticions innecessàries que denoten pobresa lingüística, i garbuix sintàctic), ampul·lós (termes abstractes, algun cultisme, to grandiloqüent i obscur habitual en els textos profètics). No podem pas parlar de versos desiguals, ja que no n'hi ha cap d'aprofitable, i si alguna cosa sona bé és perquè ens recorda Quevedo o Calderón de la Barca ("ley severa", "tanta tu saña y rigor"). El text s'insereix en la tradició dels textos polèmics, que pretenen defensar una idea, en aquest cas els valors de la societat de l'Antic Règim enfront de la Convenció nascuda de la Revolució Francesa el 1792. Però l'autor és tan incompetent que fins i tot la seva ideologia queda en entredit a causa d'una ambigüitat: "a tu Monarca (¡cruel fiera!)"; encara que sembli estrany la cruel *fiera* no és el Monarca, sinó el poble revoltat que, per cert, no apareix en cap moment. De fet, l'autor del qual parteix no és una garantia de rigor. Diego de Torres Villarroel (1693-1770) va ser professor de matemàtiques i astrologia de la Universitat de Salamanca, astròleg,

vividor i escriptor popular, a causa del to quevedesc dels seus llibres, de la seva autobiografia *Vida, ascendencia, nacimiento, crianza y aventuras del doctor don Diego de Torres Villarroel*, i, sobretot, dels *Almanaques y Pronósticos*, publicats periòdicament des de 1718, i famosos no pels vaticinis aigualits sinó pels pròlegs, d'una sàtira ferotge, goiesca.

El text de P.F. va precedit d'un fragment en prosa on exposa les seves intencions i acaba amb una octava real, estrofa de tradició culta, generalment èpica o moralista. El text va ser imprès a Barcelona per Manuel Tejero, que tenia impremta a la Rambla.

El segon poema l'hem trobat en una quartilla inèdita de l'arxiu de Ramir Medir. El va copiar el mateix Medir, sense anotacions ni comentar, tan sols amb el títol *Dècima contra*

Godoy. Té força més gràcia que l'anterior. Llegim-lo:

“Les putes del carrer Nou
ploreu, mes tenen motiu,
perquè lo cor los prediu,
que les posaran al jou:
La novetat tant los cou,
que s'escabellen cridant:
“Si acàs nos recolliran?
Si'ns portaran a desterro?
Perquè ja n'han pres lo verro,
de nosaltres què en faran?”

Hi podem comprovar el procés de castellanització que pateix la llengua a l'època. El to és adequadament popular: termes com putes i verros, expressions com “posar a jou” o “tant los cou”, i les preguntes retòriques que tan bon resultat han donat a la tradició popular per indicar por, sorpresa, temença... En aquest cas, darrere de la broma, es nota un cert neguit, un sentiment d'inseguretat. La història ha ensenyat al poble que si hi ha baralles entre les autoritats qui acaba estomacat és ell. Per això, si al verro, a Godoy, l'han empresonat, què no els passarà als més desvalguts del poble? Ningú no respon, i en aquest silenci es percep la tremolor habitual dels peons sacrificats en la partida d'escacs que és l'alta política i, també, la vida.

El tercer text l'aporta Miquel Torroella i Plaja a *Cuentos que son historias* sota el títol d'“Un Paganini”. Torroella parla dels balls diumengers, oferts per “en Jaume cego, fill de la Bisbal”. L'autor recorda l'ambient que envolta aquests balls i transcriu una d'aquelles cançons “perquè es vegi l'esperit dels catalans de l'època en què fou feta i pugui compararse”. Diu que han passat de trenta-cinc a trenta-set anys, o sigui, que situaria l'acció cap al 1867, si bé el tema tracta de la Guerra del

Carlos VII. El carlisme fou motiu d'inspiració de poemes i històries

“Mare de Déu deu-nos esforç
per a cantar la prossa
Bonaparte hem d'enterrar
sota d'una llosa,
o bé a baix d'un torrent
o dintre d'una gruta
perquè no empesti a la gent
amb la pudor del franxuta.

Si acàs vol anar al mar
esclamaran los peixos,
aquí no hi acceptem
mes homes com aqueixos;
no el deixarem entrar
perquè és molt guerrero,
perquè és un descendent
d'en Martí Lutero.

Si acàs vol anar al Cel
sortirà Sant Pere
i l'arcàngel Sant Miquel
per fe'l tornar enrere;
fins sortirà Sant Pau
amb la seva espasa,
i Sant Joan li ho dirà
aquí no és ta casa.
Diran Sant Nicolau
i els evangelistes,
el Cel és lloc de pau
i no hi volem guerristes;
no volem desangradors
de reis ni coronas,
ni tampoc destruidors
de reis i persones.
Sant Lluís dirà: “Traïdor
pagaràs la pansa
volguer ser tant com jo,
d'ésser Rei de França!”
Sant Narcís respondrà
tractant-lo de mona:

“– Ara m'has de pagar
el mal de Girona.”

Sant Llorenç gloriós,
rostit a les graselles:
“– Tu que cremares l'arboç,
surt de les estrelles.
Vés a l'infern, maleït,
que allí't daran la paga,
sempre diràs amb gran crit
¡Ai, que em cou la llaga!”
Los diablos diran,
amb gran picadillo:
“– Traieu-nos del davant
al grandíssim pillo;
que vindria a disputar
los nostres empleos
i vindria a esmenar
los Martí Luterós.”

Veiam a on fugiràs:
remeis no'n tens gaires.
Amb una bomba amb gas
vés-te'n per los aires,
que els llamps te partiran
amb trenta mil trossos.
¡Déu guart allà a on cauran
tes tripes i ossos!

Si vos tranquil·litat
vés a Espanya prompte,
amb regne de pietat
te faran el comte;
catalans t'acceptaran
són gent compassiva
i pel món te duran
per marmota viva.”

(Romanç de ceg,
recollit per M. Torroella i Plaja)

Francès. Es tracta d'una cançó a mig camí de la informació i la sàtira, feta i pensada per ser ballada o cantada a les tavernes a canvi d'un got de vi o d'una almoïna.

El romarç que podem llegir al marge no és un bon exponent de la sàtira descordada de què parlàvem abans, sinó de la broma que es pretén agosarada d'un catòlic, creient, que menyspreava Bonaparte sobretot per ser el representant d'un país laic, revolucionari i que havia decapitat el representant de Déu a la terra, el rei. A part de tractar-lo de pudent, de “guerrista”, el principal retret que se li fa és per ser “un descendent / de Martí Lutero”. No hem d'oblidar que fins i tot en un país que es vol federalista i progressista el paper de la religió ha estat absolutament fonamental durant segles.

Textos religiosos

El federalisme i les idees avançades són coses del segle XIX. Fins llavors el poble vivia mansament sota l'ample mantell de l'església: es podia ser anticlerical i menjacapellans, es podia no anar a missa ni en les diades, es podien fer esforços per gaudir sistemàticament de cada un dels set pecats capitals i incomplir per ordre els deu manaments, es podia renegar amb originalitat i contundència, però la tradició religiosa es mamava des d'abans del bateig. Per a la gent del poble entendre el món sense un referent religiós era tan impossible com copsar la quarta dimensió. Si a aquest fet hi afegim que la literatura sol anar lligada a una cosmovisió concreta, és lògic que algunes de les primeres manifestacions literàries que es troben a les literatures romàniques es relacionin amb la litúrgia cristiana. Els ordos i els tropos medievals donaven una vivacitat a la Missa que havia de fer-la atractiva per als pobres i ignorants

pagesos. D'aquí a petites representacions i cànctics, només hi ha un pas.

Un pas que, a Palafrugell, s'havia donat gràcies a tres confraries: la del Santíssim, la de la Sang o del Sant Crist, i la del Jovent. Aquestes confraries eren les responsables de l'organització de la Processó de Corpus que hi incorporava balls, danses i representacions diverses, de la Processó de Setmana Santa que escenificava pels carrers de la vila la Passió de Jesús (els últims anys amb el text de Fr. Jeroni de Sant Antoni), i que fou prohibida a finals del segle XIX o inicis del XX, a causa, segons mossèn Soler de Morell, del poc respecte que s'hi respirava. També, seguint la tradició medieval dels *Officiu[m] Pastorum*, per Nadal es podia assistir a la representació d'Els Pastorets. L'antiguitat i l'arrelament d'aquests actes religiosoculturals és evident. Un decret del bisbe de Girona, Miquel Pontic, de 3 de març de 1687, prohibeix que a la Processó de Corpus "ningun home ni dona, anque sia d'edat pueril, fer algun ball, dansa ni altres representacions, ni en la nit de Nadal los Pastorets, ni en la Setmana Santa la representació de la mort de Jesús, vulgarment dita La Presa." Es tracta d'un decret en la línia dels que foren habituals des de mitjans del segle XVII i fins al segle XVIII, que obligaren a tancar teatres i a prohibir, per immorals, certes representacions vinculades a la litúrgia.

Un altre camí per acostar la doctrina al poble eren els *gaudia*. Els *gaudia* llatins, dels quals ja tenim constància al segle XII, es dedicaven a la Mare de Déu, la millor intercessora que els homes han tingut davant Déu. Al segle XIV ja en trobem en català amb el nom de goigs, sota l'advocació no tan sols de la Verge, sinó també dels sants patrons. Aquests textos s'imprimien en fulls solts que passaven de comarca a comarca, sense variants.

Lluís Martí, AMP

Casa pairal
de la família Fina

A les parròquies de Palafrugell i entorn també se'n devien cantar. Se sap de l'existència d'uns *Goigs de la Gloriosa Verge i Màrtir Santa Coloma situada en lo Terme i Parròquia en lo Lloc de Fitor* (Girona, 1747), *Goigs de Santa Reparada Verge i Màrtir, lo qual se venera en la Parròquia de Begur*, o les molt més genèriques *Cobles a la Gloriosa Santa Margarida Verge i Màrtir*. (Estampades a Girona en la estampa de Gaspar i Garrich i Juan Simon en la Argenteria. Any 1617).

El novembre de 1996, es varen editar els *Goigs en honor de Sant Martí de Tours, Patró, i Titular de la Iglesia Parroquial de Palafrugell, Bisbat de Gerona*. En la part posterior del full, llegim el text següent (escrit, encara que sense signatura, per mossèn Martirià Brugada; perdoneu l'extensió de la cita, però és que diu tot el que s'ha de dir sobre el tema):

El pes de l'església a les vides
dels pobles era un fet inqüestionable.
Església de Sant Martí

“Des del 1786 s'havien cantat goigs en honor de Nostra Senyora del Sepulcre (o de l'Assumpció de la Mare de Déu) que es venerava a la capella situada al baptisteri. Una confraria, integrada bàsicament per vídues, cuidava aquesta devoció.”

Mossèn Brugada esmenta l'existència, des de 1828 dels goigs en honor de Sant Sebastià i recorda que el 1882 “Asociación literaria de Gerona” concedí el “Premio de una Pasionaria de Oro y plata” oferta per Miquel Torroella i Plaja a una de les nous composicions que hi participaren. Sota el lema *Spes* s'hi amagava Josep Antoni Trias, autor dels *Goigs en llahor de Sant Sebastià de Palafrugell*. La memòria del secretari, Joaquim Grau i Carreras, assenyala que és una obra “digna de premio, atendido su fácil y acabada versificación, así como su sabor local, o sea el cantar particularmente a San Sebastián de Palafrugell (...) No han pasado desapercibidos al Jurado ligeros defectos que hubiera sido fácil evitar.”

Continuem amb la cita de mossèn Martirià Brugada:

“A més d'aquests goigs, també es cantarien els goigs del Santíssim (a la nostra parròquia tenia instituïda la confraria —la més important— des del 1619, a l'altar major). També hi hauria els goigs del Roser (la Confraria del Roser, a la nostra parròquia, s'hi constituí al 1577 i tenia l'altar on actualment hi ha el de la Sda. Família), els de St. Antoni Abat (amb confraria instituïda de molt abans de 1880, amb altar on actualment hi ha Maria Auxiliadora), els dels Sants Màrtirs Abundo, Víctor i Juli (venerats des del 1687 on actualment hi ha l'orgue)... Pel Novenari d'Ànimes —finals d'octubre— es cantaven els Planys, d'un gran patetisme popular (la Confraria de les Ànimes es constituí aquí el 1759). La Confraria de la Sang, que cuidava la veneració

del Sant Crist construït el 1599, també cantaria unes lloances al Crucificat. La Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors (instituïda a la capella de l'Hospital al 1718) acostumava a cantar les Cobles en honor de la Mare de Déu dels Dolors. (...) Sant Martí de Tours, patró i titular de la nostra parròquia, també tenia instituïda una confraria que cuidava el seu culte a l'altar major, on la seva imatge presidia el retaule esculpit per Pau Costa (1710). En el llibre de comptes d'aquesta confraria —iniciat el 1721— es deixa constància, des del 1722, que es cantaven els goigs en honor del nostre patró el dia de la seva festa. Possiblement el text d'aquests goigs és el mateix que ens ha arribat fins als nostres dies gràcies a una còpia que Manuel Rocamora cedí —el 1964— a l'Ajuntament de Palafrugell. (...) El text d'aquests goigs no el trobem repetit en d'altres goigs dedicat a aquest sant.”

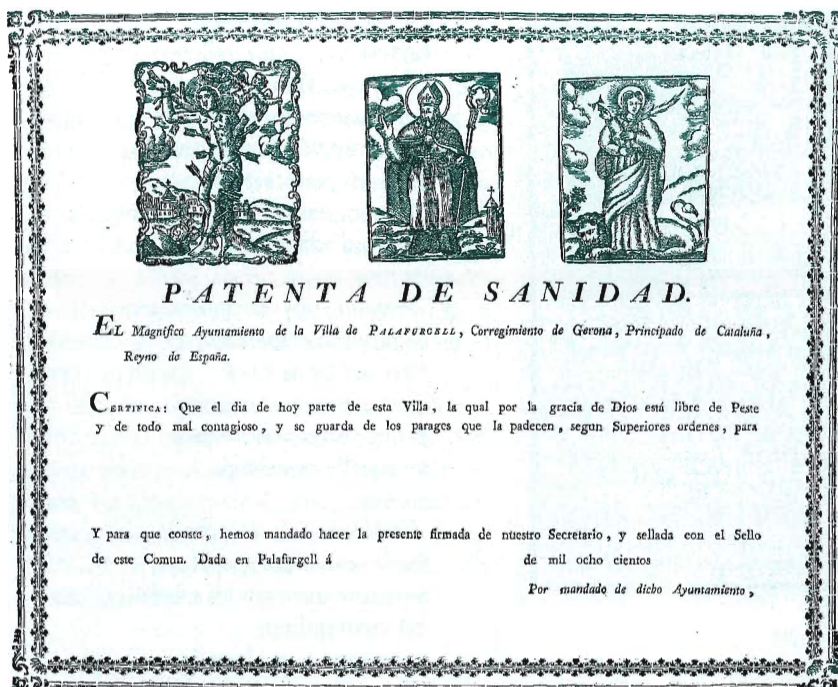
Un inquisidor d'heterodòxies se sentiria orgullós que un poble abanderat en les associacions obreres, gaudís de tanta confraria religiosa i tants goigs elevats al Senyor i als seus més santificats seguidors. La nineta de l'ull dels palafrugellencs és Sant Sebastià, i això implica que a Sant Sebastià se li hagin dedicat, almenys, quatre goigs diferents. En una crònica sobre un àpat a l'ermida publicada a *El Palafrugellense* (núm.37, 8-04-1883) llegim: “Y cosa rara en esta clase de fiestas, nadie se lamentó de habérsele subido el vino a la cabeza, muy al contrario, que a juzgar por los efectos yo creo que se nos bajó a los pies, tanta fue la afición de saltar y bailar que demostramos todos los concurrentes; y en prueba de lo que digo, que se organizó un baile con guitarra y coros (...) Respetuosamente, antes de marchar, se cantaron los gozos (conste que los viejos) a San Sebastián.” Quins són els “viejos”? Els que tenen com a

tornada els versos “preservau est Principat / de Contagi i Pestilència”? Possiblement. Tenim, a més, un text fet al mateix Santuari, el 26-06-1875, dictat “per un devot, fill de la Bisbal, pertanyent a la reunió d'amics obrers, coristes aficionats de la mateixa vila; desitjós de la pau i prosperitat de nostra terra, i aimador de les cançons populars”. A inicis del segle XX, un barceloní que estiujava a Calella va escriure un *Virolai a Sant Sebastià*.

A l'antologia hem optat per recuperar uns versos publicats a *El Palafrugellense*, en el seu número extraordinari per Sant Sebastià de 1884. Els hem triat tant pel seu estil amb expressions populars poc habituals en aquests textos, com pel seu to nacionalista i, fins i tot, un pèl agressiu, no en la línia d'agressivitat que poden tenir algunes llegendes daurades sobre martirologis, sinó agressiu en la defensa d'un ideal polític o nacional. També hem considerat la nota que acompanya al text i que diu que l'han trobat en “una curiosa col·lecció de Dècimes antigues (i vàries de modernes) que s'han recollit, i es recorden, algunes com tradicionals, entre els bons Devots i divertits Romeus, que es gosen i solen passar bé unes estones amb eixa mena d'entreteniment, quant tenen ocasió de visitar lo renomnat Santuari del nostre excels i benaventurat Patró Sant Sebastià.”

Abans d'arribar-hi, però, llegim els goigs de Sant Martí, que, segons sembla, són els més antics i, a més, podria ser que fossin escrits expressament per al Santuari de Palafrugell i no per a tot l'àmbit català (mentre que els de Sant Sebastià més coneguts tenen una petició que abasta tot Catalunya: “preservau est Principat / de Contagi i Pestilència.”, els de Sant Martí fan referència explícita en la rima a Palafrugell. A més, la distribució tipogràfica del títol i del dibuix de la capçalera permet que els goigs de Sant Sebastià es puguin editar,

AMP, col. Rocamora

canviant només el nom de la parròquia, a qualsevol poble; canvi una mica més complicat en el cas dels goigs de Sant Martí).

En lloc d'un,
tres sants de la guarda

“En tota tribulació,
a Vós venim a pregar,
vullau-nos sempre ajudar
Sant Martí nostre Patró.

En lo Regne de Ungria
nasquéreu de pares nobles,
que apar estaven immobles,
enmig de la idolatria;
però a Vós lo cel vos guia
per altre camí millor,
en tota ...

Contàveu deu anys d'edat
quan ocultament anàreu
a la iglésia, i demanàreu
ésser per cristià allistat;
a ningú heu manifestat

GOIGS
EN LLAUR DE
SANTA ROSA DE LIMA
que es venera en la capella de Palafrugell.

Goigs per arribar al cel

est nou pas de perfecció,
en tota ...

Fóreu ja, d'allí en avant,
per catecumenos admès
procurant vós sempre més
anar-vos perfeccionant;
dins curt temps fóreu gran sant
i digne d'admiració,
en tota ...

A quinze anys ja començàreu
de servir lo emperador;
fóreu soldat de valor
en la guerra a on anàreu;
per tres anys perseveràreu
en aquella expedició,
en tota ...

En Vós lo més singular
fou lo gran amor als pobres,
repartint entre ells les sobres
del salari militar;
mitja capa a un vàreu dar,
mogut de compassió,
en tota ...

Un pobre tot despullat
véreu davant Vós molt trist,
i us semblà que a Jesucrist
miràveu en tal estat;
luego la capa heu tallat
i li heu dat una porció,
en tota ...

Baixà ja la següent nit
Cristo, i se us aparegué
luego oíreu que digué:
aixís Martí me ha vestit,
mostrant-se molt agraït
de tan piadosa acció,
en tota ...

Fóreu després batejat
solemnement en la iglésia,
i per més que al món li pesia,
la milícia haveu deixat;
sols fóreu després soldat

de Cristo Nostre Senyor,
en tota ...

Anàreu luego a trobar
a Hilari, bisbe sant,
i us perfeccionàreu tant
amb lo que ell vos va ensenyar
que pogué en vós començar
la sagrada ordinació,
en tota ...

Fóreu des d'aquella hora
sirvent de Cristo amb nou zel
procurant guiar al cel
tota ànima pecadora;
vostra Mare a Cristo adora
amb vostra predicació,
en tota ...

A Turon fóreu cridat,
per bisbe d'aquella gent
quan vivíeu molt content

Ferrnol i Forgas. AMP, col. Joan Frigola

*Sant Sebastià vestit d'almirall,
roba donada per l'almirall Barceló*

i alegre en la soledat;
contra vostra voluntat
acceptàreu la elecció,
en tota ...

Ja, finalment, vos convida
Cristo en la glòria del Cel,
perquè lo servireu fiel
tot lo temps de vostra vida;
ploreu en la despedida
vostres fills amb gran dolor,
en tota ...

Aquell que us visitarà
en vostre altar sagrat,
se'n tornarà aconsolet
en lo que demanarà;
en Vós remei trobarà
per tota tribulació,
en tota ...

En aquest poble fiel
sou lo primer titulat,
i en Vós està confiat
cuidar de Palafrugell,
traent de penes aquell,
que us clama amb devoció,
en tota ...

Tornada

Puig que sou nostre Patró
vos venim a suplicar
que ens vullau sempre ajudar
amb la vostra intercessió."

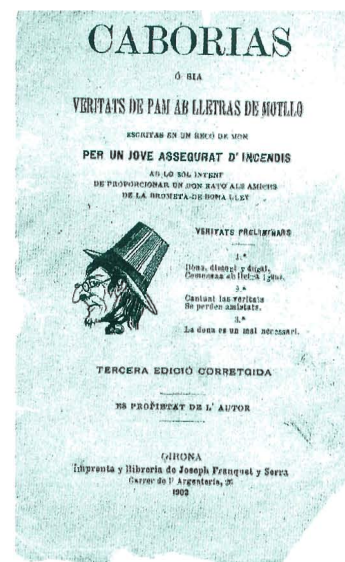
Tractant-se com es tracta d'un sant ni màrtir ni especialment miraculós, els goigs se centren en els episodis bàsics de la seva vida en Crist: es tracta de donar exemple de com acostar-nos a l'esperit del Senyor i de com seguir un camí de perfecció. El text és una lloança a Déu i una invocació/petició ("vullau-nos ajudar") a Sant Martí. Són catorze quintets de versos heptasil·làbics, de rima consonant (abbaa). La tornada, de quatre versos, es va repetint i marca la rima de

l'últim vers de cada estrofa. En el llenguatge abunden els castellanismes i l'ús sistemàtic de la dialefa (no hi ha cap apòstrof). És curiós comprovar l'ús de diferents formes verbals en una mateixa oració (recurs que la literatura oral sol emprar per fer més present i viva l'acció narrada): "miràveu en tal estat; / luego la Capa heu tallat / i li heu dat..." L'ús del català es manté en els goigs i en d'altres manifestacions de la pietat popular, a diferència d'altres gèneres, com poden ser el teatre o la prosa.

Dins la literatura de temàtica religiosa a Palafrugell, també hauríem de parlar dels efluvis poètics compostos per Maria Gràcia Bassa, na Gracieta de Llofríu, i pels poemes ascètics i floralescos de mossèn Vicenç Piera. Però aquests personatges els trobarem a la quarta jornada.

Un paisatge pintoresc: les *Caborias*

Com a final d'aquesta jornada ens hem guardat una imatge pintoresca, la de mossèn Molla, prevere que fou a l'església de Calella de Palafrugell a inicis de segle i una mena de rector de Vallfogona absolutament *light* i descremat, d'un humor tou i desfasat. De fet, si recorrem al rector de Vallfogona és més per una qüestió de tipisme —tots els capellans amb ínfulas satíriques es deuen emmirallar en el barroc i escatològic rector— que no pas per semblances reals. El Molla poeta era tan tòpic que bé es mereix la comparació. Narcís Molla i Presas va néixer a Calonge el 28 d'octubre de 1860 i va accedir al presbiterat el 19 de maig de 1886; va exercir en el càrrec de coadjutor a les parròquies de Castelló d'Empúries, la Jonquera i, des de l'agost de 1887, Palafrugell; dos anys més tard s'encarregà de la parròquia de Calella, on moriria el 13 de febrer de 1929.

Els impressors palafrugellencs Joanola i Ribas varen editar el 1908 un llibre que du per títol *Pelegrinació ampurdanesa á Lourdes. Impresions del viatge. Ratlles curtes ajustades a corre-cuita i llegides en la Vetllada que celebré la "Lliga Regionalista Catòlica" de Palafrugell el dia 19 de juliol de 1908*. És un llibret breu, de 22 pàgines, que consta d'un romanç heptasil·làbic que explica en to desenfadat les anècdotes d'un viatge a Lourdes. A l'autor, Narcís Molla, li interessa molt més explicar les facècies del viatge, les anècdotes al tren, el menjar, la calor, els tràngols a la duana que no pas els possibles miracles o l'ambient de misticisme i arravatament religiós que es devia viure a Lourdes. Certament, és un poema un pèl feixuc. A l'última pàgina, però, es llegeix: "Avis: Encara hi ha moltes Caborias per vendre a Girona, Barcelona, Tarragona, Reus, Ripoll, Olot, etc.: qui no les conegui que les compri; riurà de gust i farà almoina a una iglésia pobre."

Es refereix a *Caborias, o sia veritats de pam amb lletres de motllo escrites en un racó de món per un jove assegurat d'incendis amb lo sol intent de proporcionar un bon rato als amics de la brometa de bona llei*; imprès per Josep Franquet i Serra, carrer de l'Argenteria, 26, Girona, 1902 (és la tercera edició "corregida"). No hi consta l'autor, però sembla segur que es tracta del mateix Narcís Molla. La tradició oral afirma que hi havia un capellà de Calella que publicava llibres pujats de to per fer diners que acabaven revertint en la parròquia. No només això: hi ha semblances d'estil com els col·loquialismes, castellanismes —bastant habituals a l'època, és cert—, les construccions sintàctiques, el to moralitzant barrejat amb brometes que volen ser verdes —que potser ho eren

per un capellà benpensant del seu temps— però acaben essent blanques i innocents...

El llibre consta de sis llargs poemes: *Caborias del fadrí, Caborias del casat, Caborias del viudo, Una noia com n'hi ha moltes, Lo paraigua del pare Josep i Requeibros a un borratxo*. Usa sistemàticament l'heptasil·lab; alterna rimes consonants i rimes assonants i diferents estrofes: octaves (– a – a – b – b), quintets, quartets i l'estrofa de peu trencat (7a 7a 4b 7c 7c 4b). Excepte els dos últims poemes, el primer dels quals satiritza un capellà avar i l'altre mostra les burles que pateixen els borratxos amb una finalitat moralitzant, tots els altres textos se cenyeixen als tòpics més fressats de la misogínia: la necessitat de mantenir-se fadrí perquè no hi ha cap noia que valgui la pena, els problemes que comporta el casament, la pena del vidu que lamenta haver tractat malament la seva dona i arriba a la conclusió que la millor solució era no haver-se casat i així no hauria passat pel tràngol de tirar endavant la casa i educar els fills o llogar una senyora que li faci les feines, o la frivolitat i coqueteria d'una joveneta que es quedarà per vestir sants. Tots els poemes tenen un marcat to narratiu —el lirisme no hi apareix ni per casualitat. Tenen també una estructura clàssica amb la introducció, el desenvolupament de la història i la conclusió que en els tres primers poemes reafirma la misogínia i en els altres tres adopta un to moralitzant una mica empalagós. Sens dubte els dos millors —o menys dolents— són els més llargs i els més treballats, tant pel que fa a l'estructura com a la sintaxi, són les cabòries del fadrí i les del casat, que veurem a l'antologia.

Tercera jornada

On es fa un viatge ràpid —perquè hi ha poqueta cosa per veure— amb continguts arqueològics, que van des de dos monuments dignes d'una guia més àmplia i profunda que no pas la nostra, fins a vestigis d'altres temps, tant pel que fa al rigor moral i ideològic d'un propietari rural, com al menfotisme irònic i empordanès d'un metge d'estil costumista, sense deixar de costat algunes pedres i runes que tenen el seu encant, sempre que no ens les trobem i hi topem més de dues vegades.

La Renaixença a Palafrugell: ni parada, ni fonda

Quan Torroella i Plaja va publicar *Història de Palafrugell i la seva comarca*, Josep Ganiguer, malgrat reconèixer-li el mèrit del treball, lamentava que l'obra s'acabés just quan Palafrugell començava a ser una ciutat rellevant, moderna, o sigui, que acabés just a inicis del segle XX. Ganiguer considerava, amb els noucentistes, que el segle XIX era un segle patètic, prescindible, si no fos perquè la majoria dels noucentistes hi van néixer a les acaballes.

Quan la memòria popular dels palafrugellencs actua a consciència (cosa que cada vegada es troba menys), el segle XIX es mostra bèl·lic per les lluites carlines i les foguerades liberals. Es recorda l'èpica dels enfrontaments, de les heroïcitats, de la sang vessada per

nobles ideals o per truculències de saltamarges i lladregots impúdics. En aquests casos, el decorat de fons té un halo de tragèdia: la fil·loxera, la pobresa, la misèria, la mortaldat infantil. Si la persona que recorda opta per deixar de banda l'èpica, el record es tenyeix d'elegia: la brillantor dels casinos, l'embranchida de les primeres cooperatives de tapers, l'enlluernament per les històries de més enllà del Pirineu, la riquesa opulenta i grassa dels indians, la vida sàvia i ben carrada dels artesans del suro, tot allò que, aglomerat, s'estén al primer quart del segle XX; és l'elegia del paradís perdut.

Joaquim Molas, en la seva *Antologia de la poesia romàntica*, distingeix dos grans moments en la Renaixença: el predomini dels postulats romàntics (1833-1874) i la seva crisi posterior que permet que algunes propostes modernes (positivistes, classicistes, prerafaelites)

"La riquesa opulent i grassa
dels indians". Casa Sagrera,
al carrer de Cavallers

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

s'empel·lin a la Renaixença (1874-1895). Aquesta segona etapa, considerada per Nicolau d'Olwer com l'esclat de la Renaixença, és quan es produeix el gruix de la producció a les comarques gironines i el ressorgiment cultural motivat per la publicació de la *Revista de Gerona* (1875-1895) i la fundació de la *Asociación Literaria* (1872-1901). Òbviament hi ha uns autors (Albert de Quintana, Pella i Forga) que, des d'una posició personal i en contacte amb Barcelona, són l'avançada del moviment.

Podem parlar de Renaixença a Palafrugell? Si entenem la Renaixença com un moviment —no només literari— que pretén recuperar una consciència cultural i política pròpia, hem de suposar que una presència mínima de propostes, programes i objectius devia ser latent a l'aire, a les converses, però res gaire definit. Triga a concretar-se. Fins i tot una revista com *Lo Gay Saber*, iniciada el 1868, que intenta afavorir la implantació de la burgesia com a

classe dominant i vol reforçar la relació entre els programes de la Renaixença i el progrés industrial, o sigui, que coincideix plenament amb els interessos dels capitosts de la vila, només té un subscriptor a Palafrugell (Joan Barnadas) mentre que a la Bisbal n'hi ha set (Joquim Sitjar, Anton Riera i Servià, Joan de Carreras, Josep M. de Vehí, Francesc Miró de Pujol, Antoni de Torres i Albert de Quintana). Aquests noms mostren un fet que no podem passar per alt: la vida cultural de l'època no es pot concretar en un sol poble, sinó que s'establien una mena de vasos comunicants entre els diferents pobles de la comarca i, més si cal, de diferents comarques. De totes maneres, la majoria d'autors que podrien pertànyer a la Renaixença van néixer a pobles propers a Palafrugell, però no n'hi ha cap que en sigui fill: Torroella de Montgrí (Albert de Quintana i Combis, Joan Baptista Ferrer i Esteve), Begur (Josep Pella i Forgas), Torrent —o la Bisbal— (Josep Coll i Vehí), Palamós (Francesc d'Assís Marull i Savalls, Narcís Pagès i Prats), la Bisbal (Artur Vinardell i Roig, Ramon Enric Bassedoga, Vicenç Piera i Tossetti, Josep Vancells i Marquès), Peratallada (Francesc Barceló i Combis, Romuald Vidal i Mateu), Castell d'Aro (Joan Sitjar) o Sant Feliu de Guíxols (Josep Roura i Estrada, Narcís Sicars i Lligonya); els autors palafrugellencs que cronològicament més s'hi acosten són Pere Bofill, instal·lat com a crític teatral a Madrid; Miquel Torroella, de Fitor, que produeix les obres més destacables al segle XX; Bonaventura Sabater, que supera els plantejaments programàtics del moviment i entronca plenament amb els interessos de la Lliga. Podria ser que el Miquel Avellí, autor d'un drama en tres actes titulat *Lluites del cor* que consta a la *Bibliografia catalana en el siglo XIX. Teatro*, d'Antoni Elias de Molins sigui el mateix Avellí que escriu molts articles a *El Distrito*.

La Renaixença específicament literària al Baix Empordà té com a nucli focalitzador la Bisbal: *El faro bisbalense* és de 1865; *El Semanario de La Bisbal*, de 1868; entre 1862 i 1867 s'editen en dos volums les *Obres del Trobador de l'Onyar* (Enric-Claudi Girbal); el 1868 Antoni de Torres edita les *Poesies Catalanes Completes* de Víctor Balaguer; i el 1885 se celebra, sota l'advocació de Mossèn Cinto, el I Certamen Literari de la Bisbal tot en català, a diferència dels certàmens de Girona o del de Sant Feliu de l'any anterior. Davant aquestes dades, Palafrugell només pot aportar *El Palafrugellense* (1882-1885), les obres de Torroella i Plaja *La cuestión corchera* (1880), *El Santuario de San Sebastián. Reseña histórica-descriptiva* (1881), escrita a quatre mans amb el bisbalenc Piera i Tossetti, i *Ensayos literarios. Artículos y poesías* (1884), recull dels textos publicats al diari *El Palafrugellense*; el Primer Certamen Literario de Palafrugell, Fiesta de Santa Margarita, convocat per *El Distrito*, que també tenia seu a la Bisbal, de juny de 1894 —10 anys més tard que el de Sant Feliu—; i la creació de la coral *La Taponera* (1859).

Mentre que en ciutats com Sant Feliu de Guíxols ja es troba documentat un gabinet de lectura o cercle literari des de 1834, a Palafrugell, cal esperar a 1853 per trobar el primer casino: tornen a ser 20 anys de retard.

Fa tota la impressió, doncs, que la gent de Palafrugell —propietaris rurals, tapers— anava per feina i no estava (per usar la paraula planiana) per “collonades” trascendents i literàries. Diguem-ho d'una altra manera: mentre que la gent de *Lo Gay Saber* considerava que la Renaixença era un pas previ per a la Renaixença política, a Palafrugell la Renaixença política era conseqüència de les necessitats de donar sortida a una indústria artesanal, surera, acabada de néixer, que acabaria vestint-se, molt posteriorment,

amb les vestimentes elegants de la Renaixença literària. L'objectiu prioritari, doncs, era enfortir la indústria surera, artesanal encara. És en aquesta línia que hem d'entendre el text de Torroella publicat a *El Palafrugellense* (núm. 42, 12-05-83) i dedicat “A la sociedad coral La Taponera”.

Indústria i Cultura. A la sociedad coral La Taponera

“En todos los tiempos, como en todos los países, se ha reconocido como germen de grandes resultados el amor y el fomento de las artes; y de aquí que vosotros, hijos de la industria, de la rica y floreciente Palafrugell, cobijados bajo los pliegos de su azulado cielo, y bajo cuya bóveda respiráis todos por el amor al trabajo y vivís todos por el más puro y santo amor al progreso en cuyo pedestal reposa la grandeza de vuestros nombres, no podíais bajo excusa ni pretexto llamaros quietos e indiferentes en presencia de tan levantada idea. Al primer llamamiento que hizo la capital del Ampurdán para la celebración de un certamen coral, acudísteis presurosos a la lid para decirles a vuestros conciudadanos: allí donde está la industria, está el progreso; allí donde está el progreso está el arte.

“De la iniciativa particular nació hace ya algunos años vuestra institución, cuya vida quedó asegurada desde su cuna, teniendo por égida la constancia de aquellos laboriosos y honrados industriales que un día nos legaron el nombre de *Emporion de la industria corchera taponera catalana*, constancia que necesariamente debería ejercitarse al amor de una asociación que encaminada a un fin artístico, había de ser prueba continua y evidente manifestación, de los sentimientos progresivos de este pueblo.

“Mil veces grato fue contemplar el espectáculo que nos ofreció el pasado lunes esta adulta y respetada institución benemérita, desenvolviéndose para regalarnos un día de regocijo y satisfacción. Como se esforzaban los ejércitos romanos para que sus nombres se escribieran con letras de oro en las páginas de la historia, así también vosotros, dignos y aprovechados discípulos del malaventurado Clavé, luchasteis sino con afilado acero, con armas más nobles, más santas y más sabias, que el arte como la espada puede expresar con igual poderío el amor a la patria, y conquistar honrosos y merecidos timbres de gloria.

“Si Figueras, después de haber visto disputarse el codiciado lauro, os daba ricas joyas para premiar vuestro genio y estudio, ¿cómo podía, cómo debía recompensaros vuestra vila natal?...”

M. TORROELLA I PLAJA

O el poema titulat *A Catalunya*, de J. Passola Sabater, de Castelló d'Empúries (*El Palafrugellense*, núm. 17, 11-11-82) que comença amb aquest lema: "... que la indústria per sa glòria / Exemple... Palafrugell, / que en lloc d'alcançar victòria / en sa indústria, tan notòria, / li volen traure la pell."

Fixem-nos en aquestes dades relacionades amb el món del suro: fundació de la Germandat de tapers del Carme a Palafrugell (1803); el 1842 dels quasi 3.600 habitants, 500 són operaris en les 62 empreses sureres (a Sant Feliu, uns 500 dels 5.500 habitants treballen a les 73 fàbriques; la Bisbal, amb

AMP, col. Carme Feliu

Membres de la coral La Taponera

A Catalunya

" (...) Puig collita escaseja i és dolenta,
i el pago de ta indústria sempre augmenta;
i qui no cull, ni ven, com pot pagar?

No trobes en ta pena un trist consol!
i lo pitjor de tot, lo que més dol,
és aquest lliure-canvi ja aprovat,
en aquest lliure-canvi que domina,
i és lo lliure-canvi que t'arruïna
la causa i la raó, que t'ha prostrat (...) (els diputats i senadors catalans)
si en defensa quedaren en minoria,
en patriotisme tingueren majoria;

i de la indústria són los adalids.

En reps un desengany, però que importa!
Si a la indústria li tanquen una porta,
de més grans i millors se n'obriran:
lo gènit català no s'amilana;
tens seda, tens cotó, suros i llana,
tens barcos i carrils ... lo món és gran. (...) Esqueleto voldrien contemplar-te,
Pobra indústria, que miren d'aixafar-te..."

(J. Passola Sabater)

4.000 habitants, hi ha 13 fàbriques); en dos anys (1882 i 1883) s'instal·len a Palafrugell 43 màquines per a fer taps (Sant Feliu, que és la ciutat surera més mecanitzada, en tindrà 56 entre 1874 i 1883; sumen 99 màquines de les 137 que hi ha a totes les comarques gironines); el palafrugellenc Joan Busquets dóna a conèixer el quinqué d'oli (1860); els fabricants palafrugellencs contacten amb els propietaris de suredes andalusos i extremenys a la dècada dels trenta; el palafrugellenc Abdó Dalmau explota (1869) la ganiveta de fulla canvia inventada pel també palafrugellenc Francesc Matlleria (1861). Si a tot això hi afegim les estades a l'estranger (França, Alemanya, Anglaterra, Portugal), comprendrem que tot el temps que podien dedicar a la literatura era l'assistència a representacions teatrals i a vetllades literariomusicals. I quan per primera vegada (1882) es decideixen a fer fructificar les arts literàries, ho fan amb un periòdic que només aspira a defensar els interessos del món surer, imprès pel bisbalenc de Torres, i creat per un propietari rural, Torroella i Plaja, i un farmacèutic, Josep Gich.

Dos monuments ben conservats: Albert de Quintana i Josep Pella

La família d'Albert Quintana i Combis (Torroella de Montgrí, 1834 — Girona, 1907) era una família benestant, relacionada amb la indústria surotapera, que ell impulsà. Des del seu càrrec de diputat a Corts pel seu districte de Torroella els anys 1876, 1881, 1884 i 1886, i de senador per Girona les legislatures 1893-1894 i 1894-1895, va defensar els interessos dels empresaris tapers. Va pertànyer al Partit Fusionista, d'ideologia republicana. Exercí els càrrecs de governador civil d'Oscà, intendent general de finances a Cuba i delegat del govern espanyol a l'Exposició Internacional

Jaume Ferrer AMP, fons Ferrer

*La Bisbal, nucli focalitzador
de la Renaixença al Baix Empordà*

de Viena (1873) i a la Universal de París (1878). Amb estudis de Dret, va exercir un temps de notari a Palafrugell. Tant aquest càrrec com la seva actuació política, com les seves relacions familiars van fer que la presència d'Albert de Quintana a Palafrugell fos continuada, bé físicament, bé amb la influència de les seves gestions (del seu primer matrimoni, amb Pompeia Serra i Padrosa, en varen néixer quatre fills; en segones núpcies, va esposar la seva cunyada Oriola, amb qui va tenir tres fills més, el més petit dels quals, Albert, es va casar amb Júlia Vergés i Barris, germana de Joan Vergés i Barris).

Fill de Torroella, amb adreça a la Bisbal, on rebia *Lo Gay Saber*, notari a Palafrugell, defensor dels interessos de la indústria tapera de tot l'Empordà, era la persona adequada per facilitar el travassament d'idees, propostes, ideals de la Renaixença, originaris de Barcelona. Pensem que qualsevol moviment cultural, polític o econòmic mai podem

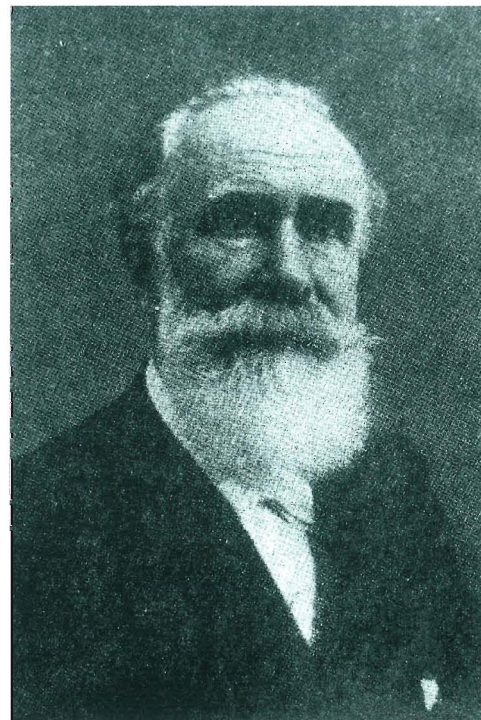
Interior de la fàbrica
Miquel, Vincke i Meyer

circumscriure'l exclusivament a un sol poble; ja ho hem dit abans, cal veure la Renaixença al Baix Empordà com un tot unitari. En aquest sentit, Albert de Quintana va ser un dels pioners, no tan sols per la seva edat (era dels més grans dels escriptors gironins: dos anys més gran que Damas Calvet, nou més gran que Anicet de Pagès i de Puig, divuit que Pella i Forgas i Artur Vinardell...), sinó per haver estat un activista important en els primers anys de la Renaixença: fou dels primers a seguir l'exemple de Rubió i Ors, usant el pseudònim de Lo Cantor del Ter. Quan tenia 22 anys (1856), Víctor Balaguer li va publicar a *El Conceller* el poema *Maria, pobra mare*, premiat en un certamen mataroní i recollit a *Los Trobadors nous*. Balaguer, el 1859, també li va seleccionar vuit poemes a *Los trobadors moderns*.

El mateix 1859 va guanyar un accèssit a la Flor Natural dels primers Jocs Florals amb *La conquesta de Mallorca per Don Jaume el Conquis-*

tador. Cant èpic. L'any següent va aconseguir un accèssit a l'Englantina, que acabaria guanyant el 1870 amb la *Cançó del comte Urgell, en Jaume lo desdixat*. El 1873 seria mantenidor dels Jocs Florals i en seria president el 1874. Va ser membre de la delegació catalana que va anar a Avinyó el 1874; l'escolliren vocal de la nova Acadèmia del felibrisme; l'any següent oferí a la Societat de Llengües Romanes de Montpeller una copa d'argent per atorgar-la al millor cant llatí. Va publicar diversos poemes a la *Revue de Langues Romanes*, entre els quals destaquen *L'arpa morta* (1868), poema dedicat a Mistral, Roumieux i Bonaparte-Wyse, *La Cançó Llatina* (1876), que és considerada per Manuel Jorba la seva última composició.

Retrat d'Albert de Quintana i Combis

Poetes de l'Empordà, 1986

Si la relació política i econòmica d'Albert de Quintana és evident en els periòdics de l'època, que en fan lloances escumoses, la presència del de Quintana poeta ha d'esperar que la revista *Emporium* (núm. 4, 15-09-1905) li publiqui *Al Castell del Montgrí*, poema en sis octaves reials, editat el 1868 a la *Revue des Langues Romanes*. És aquest un fet curiós i, creiem, il·luminador. Veiem el perquè.

Jaume Vallcorba, filòleg i editor, en un estudi sobre el noucentisme parla dels contactes entre felibrisme i renaixença (en aquests contactes —ja ho hem dit— hi va intervenir activament de Quintana). Vallcorba també demostra que, a Catalunya, els primers símptomes del nou ideari mediterrani de procedència francesa, que es poden relacionar amb el noucentisme, són els dibuixos i textos realitzats per Joaquim Torres-Garcia el 1901. *La Crònica* (núm. 2, 20-04-1901) comença amb un editorial titulat, precisament, *La alianza latina*, que, entre els tòpics del moment, sembla seguir la línia de les propostes de Moréas i de l'Action Française de Maurras, o sigui, el mateix ideari de què parla Vallcorba. Aquesta relació felibrisme-renaixença i ideari mediterrani d'origen francès i la seva visió catalana, tindria una pàgina baixempordanesa, concretada en Albert de Quintana.

No era gaire corrent que un poeta reconegut i molt relacionat amb Palafrugell com Albert de Quintana no hi hagués publicat cap poema en cap dels periòdics locals, que, amb un neguit que té força de vanitat i de ganes de posar-se medalles, s'afanyen per publicar referències i textos d'autors consagrats com Balaguer, Iglesias, Echegaray, etc, i més endavant Estelrich o Junoy. És curiós que el seu primer text (no específicament mediterrani, però sí publicat a la revista dels felibres) es trobi a la

Historia de la literatura catalana. 1986

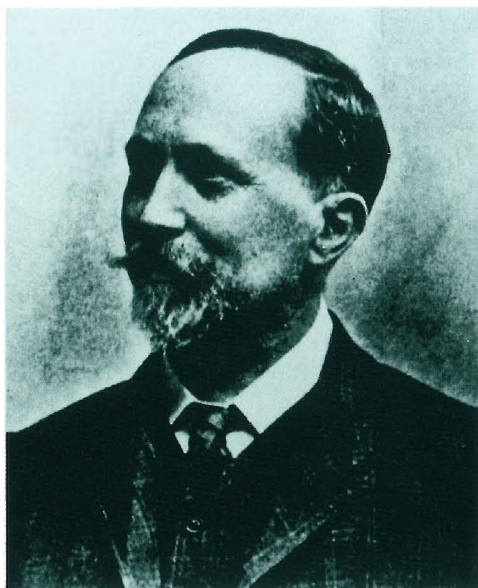
revista *Emporium*, nom mediterrani i noucentista per excel·lència, encara que (i no ens enganyem!) tingui el seu origen en el grup modernista gironí, degudament connectat amb Vergés i Barris i amb la seva mà dreta, Joan de Linares i Delhom, que fou, més tard, persona de confiança de Miquel i Avellí, home clau de la Lliga i propietari de *Baix Empordà*, periòdic regionalista i noucentista. El mateix Linares és el responsable de l'editorial de presentació de la revista *Emporium* que diu: "I nosaltres, els enamorats de la vida, els que per un sol vers, per una plana de prosa, per unes notes musicals, per qualsevol manifestació de la Bellesa donaríem de bon grat tots els diners del món; nosaltres, els que somniem un Empordà fill directe de la vella Grècia, alcem els cors!". Hi ha un evident regust modernista, però no s'allunya tant d'aquest fragment de la glosa de Xènius titulada *Emporium* (19-01-1906): "tot el sentit

Albert de Quintana, entre Mistral i Balaguer, que es donen les mans.
Trobada d'escriptors catalans i provençals a Montserrat (1868)

Retrat de Josep Pella i Forgas

Història de la literatura catalana. 1986

ideal d'una gesta redemptora de Catalunya podria reduir-se avui a descobrir el Mediterrani." (cito per Vallcorba)

Rebobinem: el contacte felibrisme-renaixença posa en un primer pla Albert de Quintana; la relació Action Française-noucentisme es concreta en un ideal mediterrani que a més del símbol d'Empúries, a Palafrugell, dona un article sobre el món llatí per les mateixes dates en què n'apareixen a Barcelona; la revista *Emporium* recupera la figura d'Albert de Quintana poeta. Amb tot això volem dir que a Palafrugell se sentia sonar campanes, i s'anava ben dirigit, s'estava a l'avantguarda, més o menys, amb imprecisions, amb tòpics, a les palpentes; però iniciaven el segle en la via correcta, la de la modernitat, la que, gràcies al noucentisme, havia de modernitzar Catalunya. Aquesta gent d'*Emporium* té uns plantejaments modernistes, entroncats amb el segle XIX, allunyats del consolidador Eugeni d'Ors, però apunten en la bona direcció.

La recuperació de l'Albert de Quintana poeta és fruit de la consciència que les relacions felibres-renaixença eren el pas primer de la nova relació Action Française-École Romane i les noves tendències culturals catalanes? Va ser casualitat? Va ser, només, un homenatge a una persona important per a la indústria surera (el promotor de la revista, Joan Vergés i Barris és un dels fabricants més representatius)? Va ser, tan sols, que el promotor de la revista, Joan Vergés, volia homenatjar el pare del seu cunyat? Sigui quina sigui la raó —des de la més transcendent fins a la més familiar— el fet és que creiem que la recuperació d'Albert de Quintana, juntament amb l'editorial de *La Crònica* i els contactes polítics i econòmics del moment mostren que en l'ambient cultural palafrugellenc es respiraven aires nous, que acabarien essent, a més d'avanguardistes, molt més fructífers que no pas els de la Renaixença.

Si la presència d'Albert de Quintana al Baix Empordà era continuada i consistent, no passa el mateix amb la de Josep Pella i Forgas (Begur, 11-02-1852 — Barcelona, 1918), instal·lat des de 1871 a Barcelona, al carrer Més Alt de Sant Pere, núm. 4. Salvador Raurich, intel·lectual begurenc (1868-1945) que va participar força en els periòdics de Palafrugell, va escriure una semblança de Pella, on es llegeix: "En les seves estades a Begur, Pella i Forgas mantenia una certa llunyania amb els begurencs, però, en canvi, va constituir una mena de cenacle amb destacats intel·lectuals de Barcelona i Madrid, que tot sovint el visitaren." (Cito per l'obra de Lluís Costa, *Josep Pella i Forgas i el Catalanisme*). Podem deduir, doncs, que la tasca política, manifestada ja als 17 anys, quan apareix com un dels fundadors de la *Jove Catalunya*, com actiu component de la Comissió que lliurà el Memorial de Greuges al

rei el 1885, i com un dels polítics que varen participar en les negociacions que acabarien amb la fundació de la Lliga Regionalista el 1901; els seus estudis sobre el dret català sobretot, i la seva feina, no varen permetre que Pella i Forgas estigués tan present físicament a la comarca com de Quintana, però els seus estudis sí varen tenir una influència directíssima, no tan sols perquè ja en *El Palafrugellense* hi va publicar un parell de textos, sinó, sobretot, per la seva monumental *Historia del Ampurdán*, que, a més de posar els fonaments d'un coneixement seriós i rigorós de la comarca, va servir d'incentiu a l'historiador local de Fitor, Miquel Torroella i Plaja, per escriure la seva rèplica on matisava, amb una obsessió gairebé quixotesca, algunes de les afirmacions que hi feia Pella. Lluís Costa defineix la *Historia del Ampurdán* com una obra de "catalanisme a la manera romàntica: afecció profunda al país i a la terra, a la seva història i a les seves tradicions". En aquesta mateixa línia es va moure Miquel Torroella.

La creu del terme a Fitor: Miquel Torroella i Plaja

La figura de Miquel Torroella i Plaja (Fitor, 1860— Barcelona, 1-04-1934) té un greu problema per ser vista amb serenitat des de Palafrugell: l'anècdota que explica Pla, Josep Pla, sobre la pèrdua del *Libre de Privilegis* —"una joia bibliogràfica, una obra d'art prodigiosa"—, responsabilitat de l'historiador de Fitor. Sembla que el responsable de l'arxiu li va deixar el llibre al Sr. Torroella de Fitor per tal que pogués treballar còmodament per al seu treball sobre la història local. Encara cueja com una serp verinosa aquella simple frase que ocupa, ella soleta, un paràgraf d'*El meu poble*: "El cert és que el *Libre de Privilegis* no fou tornat mai més." I va ser venut, com la resta de

Juane Ferrer. AMP, fons Ferrer

la seva biblioteca. Aquesta visió és una creu que ni els comentaris previs ("Era una personalitat important, gran propietari d'extrema dreta, polític de pes en l'economia del rodal, poeta, polemista i historiador") no podien evitar; és clar que tampoc ho pretenien.

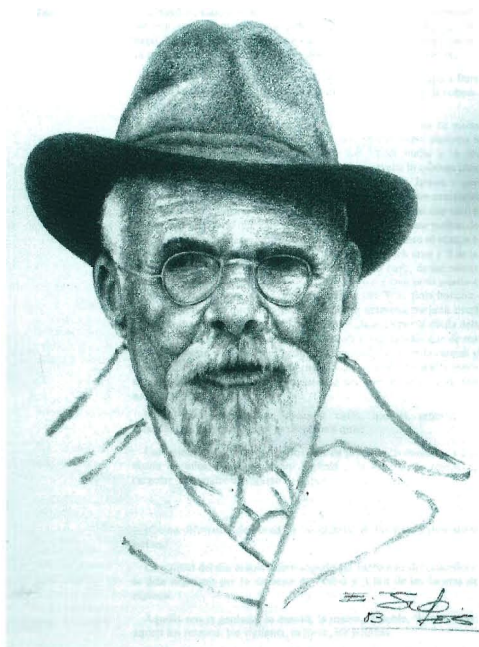
El cert és que abans de culminar el seu calvari particular, Miquel Torroella i Plaja, va ser un escriptor prolífic i, a més, força publicat. Va començar a col·laborar a *El Teléfono Catalán*, diari de Girona, ciutat on va fer vida social i cultural, com demostra el fet que fos secretari de l'Asociación Literaria de Gerona, l'any 1882, essent-ne president Narcís Pagés, o que al Certamen Literario del mateix any oferís un premi als millors goigs, en català, dedicats a Sant Sebastià.

Podríem agrupar la seva obra en tres grans temes: les obres històriques: *El Santuario de San Sebastián. Reseña histórico-descriptiva* (1880), *Breves observaciones a la "Historia del Ampurdán"*, del señor Pella i Forgas (1892), *Necrología de Don José Martí* i *Història de*

Església de Fitor. Paisatge inspirador de bona part de l'obra de Miquel Torroella

Retrat de Miquel
Torroella i Plaia

Enric Solé. Cuentos que son historias. 1983

“El Promontorio Celebántico.

Un playa magnífica embellecida por numerosas quintas de recreo y cubierta de blanca arena, no puede despertar recuerdo alguno en el ánimo del pueblo; pero el que ha leído las páginas de la historia, al recordar que en aquel sitio existió una de las fundaciones griegas primitivas, al evocar en la imaginación el cuadro de aquellas épocas turbulentas que pueden compendiarse en una serie de invasiones sucesivas; al fijarse en el número de razas exóticas que, desde los griegos del Asia menor a los bárbaros del siglo V, han pretendido el dominio total y parcial de nuestro territorio, oye el monótono rumor de las olas como un cántico funeral eternamente entonado por la Naturaleza, al pie del néveo sudario, que cubre los restos de la que acaso sea la primera colonia extranjera levantada en el suelo de nuestra Patria.”

Palafrugell i la seva comarca (1929); els conjunts d'articles prèviament publicats en revistes o diaris: *La cuestión corchera* (1880), *Ensayos literarios. Artículos y poesías* (1885) i *Realitats de la vida* (Imp. Pacià Torres, 1906); les obres de ficció: *La Pubilla de Mas Carbó* (Imp. Pacià Torres, Girona, 1905?), *Cuentos que son historias* (Imp. Pacià Torres, 1905), *Coses de casa* (Imp. Pacià Torres, 1906), *Margarideta (novel·la trista)* (Imp. Dolors Torres, 1907). Hi ha constància que havia treballat en dues obres, *Les borratxeres d'un Jutge* o *Història d'un robo* i *Dugues germanes*, que mai va acabar o que va editar amb un altre títol. També va escriure poemes que s'han guanyat a pols l'oblit.

El treball *El Santuario de San Sebastián. Reseña histórico-descriptiva*, va ser premiat amb un accésit per l'Associació Literària de Girona en el Certamen de 1880, presidit per Joaquim Botet i Sisó. En la seva memòria, el

secretari, Manuel Bellido i Mascias, diu: “El Jurado ha creído merecedor de un accésit al autor de la memoria (...) ya por las buenas formas literarias de la misma, ya por el método con que su autor ha sabido ordenar los datos que ha podido proporcionarse. Nótase, en la misma, una exhuberancia de detalles ajenos al Santuario y a su historia, mientras queda muy incompleta esta última, tal vez por no haber consultado debidamente los archivos de la curia y secretaría episcopales y el de la casa, principal propietaria de la montaña.” El premi que hi va rebre l'obra va estar exposat al saló del Círculo Palafrugellense. El va escriure en col·laboració amb el bisbalenc Vicenç Piera i Tossetti (La Bisbal, 1862— Girona, 1882), director d'*El telégrafo Catalán* i autor d'un *Estudio crítico sobre las tragedias de Víctor Balaguer*. L'aportació a la historiografia local, a més de perdre el famós *Libre*, ve de la mà de Pella i Forgas. Torroella sembla obsessionat amb les explicacions de qui ell considera el “seu erudit amic” en gairebé totes les dedicatòries que va escriure en els llibres que va publicar i enviar a Pella (alguns dels quals no va llegir: encara hi ha les pàgines sense guillotinar). Fa la sensació que Torroella hagi de demostrar a cada pas que ell sap de l'Empordà tant com Pella i Forgas, que ell pot matisar aspectes que l'altre desconeix, en definitiva, que si ell hagués nascut abans hagués escrit una magnífica història de l'Empordà, però com que ja estava feta per un senyor més gran, ell només podia rectificar i escriure la definitiva història de Palafrugell. La presència de Pella i Forgas hi és continuada amb comentaris com “Segons Pella i Forgas —i per un document que tenim en nostre poder creiem que està completament encertat...”; “En Pella i Forgas, que tampoc sabia la data de la seva fundació...”; “i fins i tot (i d'això se'n descuida Pella)...”

Pella hi és present, obsessivament present; en canvi quan es tracta de parlar de la batalla de les Formigues, Torroella afirma, orgullós: “Per a la ressenya de dita lluita ens hem servit d'en Descloit i en Balaguer”, com volent dir que ell també era capaç d'anar a buscar les fonts originals del coneixement de la terra, sense necessitat d'intermediaris massa propers. El llenguatge utilitzat en aquestes obres es pretén sublim, poètic, sobretot en la primera, en castellà, d'arrels romàntiques i mitificadores, que s'adiuen poc a un historiador que vol posar els punts sobre les is.

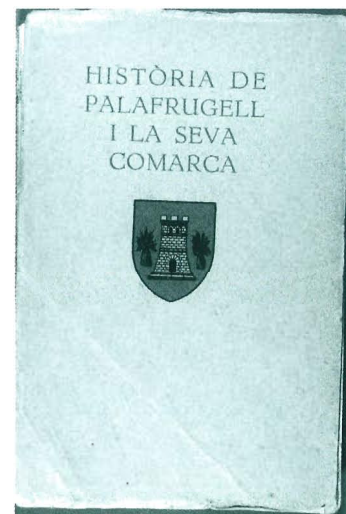
Miquel Torroella i el farmacèutic Josep Gich varen fundar el primer periòdic palafrugellenc, *El Palafrugellense*. Entre el 20 de juliol de 1882 i el 12 d'abril de 1885, en varen sortir 142 números. Aquesta societat va fer crisi per qüestions polítiques. Ja en el núm. 88 (30-03-1884) Torroella escriu una carta on llegim: “me cabe también un derecho de reconvencción, puesto que si bien es verdad que aunque no político, *El Palafrugellense* tiene redactores que son republicanos posibilistas, por lo menos, en cambio, podíais añadir, para mejor redondear la frase, que les hay que son, han sido y serán conservadores-liberales.” Es referia, òbviamment, a ell mateix, que va quedar en franca minoria i va plegar. La seva dimissió apareix al núm. 100.

Torroella i Gich eren els responsables de la majoria d'editorials. Gich, que signava G., adoptava un to més polític, més crític; mentre que Torroella —que signava els editorials i els articles de fons amb T. o M.T.P., mentre que usava el nom sencer per signar els poemes— era més moralista, tenia més pretensions didàctiques, per això els temes que tracta no tenen una actualitat candent. Els seus articles es varen publicar en el llibre *Ensayos literarios. Artículos y poesías* (1885). Aquest to didàctic, moralista, és el que adopten també els seus 34

articles que componen *Realitats de la vida*. Té l'estructura d'un recull d'articles periodístics, encara que no sabem si es varen arribar a publicar en algun periòdic. Comença per un article titulat *La vida* i acaba, òbviamment, amb el titulat *La mort*, precedit de *Los cementiris*. Mostra un estil neutre, serè, no especialment brillant, sense caure en els retoricismes buits dels seus llibres de temàtica històrica ni en l'oralitat dels *Cuentos*; una cosa molt estàndard, sense originalitats ni marrades excessives. Tot plegat dauradament mediocre, amb unes gotes d'humor blanc, que ajuda a pair la moralina massa explícita i, a vegades, objectiu final i únic d'uns textos que apunten la seva ideologia conservadora, una tòpica misogínia i una nostàlgia dels benaurats temps passats, sempre millors. Fa la sensació que es pren molt seriosament la seva tasca d'escriptor, massa seriosament per a les seves capacitats reals.

Les novel·les que li hem pogut llegir són uns drames romàntics amb noies maquíssimes i tristíssimes, que ploreu i ploreu, que pateixen i pateixen, i matenen un to de dignitat modèlic. Els personatges són planers, tòpics. El llenguatge, massa neutre per tractar-se d'un text narratiu. Enfarfega una mica la perspectiva moralista que adopta tota l'estona el narrador. Són històries que no ens acabem de creure.

La seva millor obra, de llarg, és *Cuentos que son historias*. Són 21 textos, narracions a la vora del foc, de tradició oral, escrits en un català terror que busca —i aconsegueix— mantenir la sensació d'oralitat. Les històries que hi explica solen ser fets quotidians, a vegades violents, que amb el temps han agafat un halo llegendari. Els protagonistes, que són gent del rodal —fins, en algun cas luctuós, té el detall de no dir-ne els noms, encara que molt probablement la gent que els llegí per

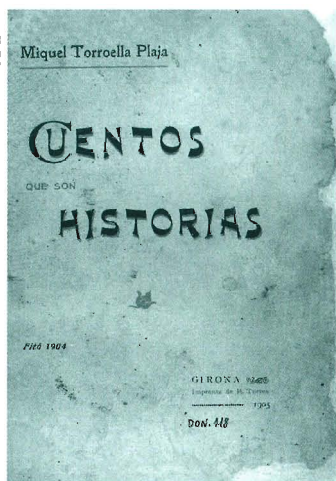

“Dos-cents foren els que anaren a Palamós deixant-ne molts pocs a la vila, ja que els qui hi restaren vells, dones i criatures, i els que hi anaren digueren que pel camí oïren cantar cigales i que fou vist en el cel un cércol —com de bóta— del color de la lluna, cosa miraculosa; i també expliquen que en aquell mateix any es veieren en el mes de novembre cireres verdes en un cirerer d'en Çafont —i més encara— en dit mateix any, en el mes de desembre i en la festa de Nadal esclataren roses en els rosers, talment com en abril i maig i en altres horts, bo i apareixent també violes boscanes en alguns indrets.”

(*Història de Palafrugell i la seva comarca*, pàg. 85)

AMP

primera vegada els identifiqués—, resulten planers, són simples actuants necessaris per explicar el que realment li interessa: la falla històrica; a vegades aquests personatges semblen respirar aires d'èpica, però acaben tossint, un pèl asmàtics. Subratlla tres aspectes: les actuacions dels seus familiars (sobretot el seu avi), les truculències de la vida dels vells temps (robatoris, estafes, assassinats, enveges...) i els costums (la festa major, carborar, la cacera del llop, el ball, la pelada dels suros).

Podríem classificar el llibre com un bon exemple —tardà— de costumisme rural, més propi de la dècada dels vuitanta del segle XIX que no pas del primer decenni del XX. Com s'escau al gènere, la ideologia de fons és conservadora: el rebuig de la ideologia liberal —i no diguem de les perilloses i demoníques propostes republicanes i federalistes!— el convida a reviuir els records de l'avi, que el situen en un món sense transformacions; cada quadre és una elegia per la recent edat d'or irrecuperable, l'edat d'or del món rural, agrícola, sense modernitats corruptores; un món d'una violència innocent i escruixidora, d'uns costums atàvics i tel·lúrics, d'unes relacions humanes que van de l'enveja més sagnant a la solidaritat més intensa de manera perfectament natural, un món on fins i tot els lladres eren millors. Hi sovintegen expressions temporals que ens remetien al passat i ens conviden a comparar-lo amb el seu present: expressions com “no era com avui...”

“llavors...” “era quan...”, “com a record d'aquell temps que ja mai més tornarà...” Gairebé sempre són simples afirmacions, com aquesta a *L'avi Puig*: “Llavors eren menes les tartanes que corrien; la carretera era dolenta, no n'hi havia de nova, els carrils i tramvies no es coneixien, i a pagès, i molts a vila, qui podia tenia animal de sella per anar d'un lloc a l'altre...” Només en un cas adopta un to gairebé profètic, jeremiàc; és a *Com castigaven en l'any 1817*: “...avui amb tots los treballs poden viur'hi: ahir de tot los hi sobrava; el temps, els adelantos, lo progrés i la llibertat, tot ho transformen; per això no trobaria gens estrany que els nostres fills vegessin lo que és avui casi arruïnats temple de la fe, i transformat en un munt de runes; que la nau a on nos postrem tots los que encara tenim arrelades en nostres pits les santes creències del cristianisme per rebre la santa benedicció que tot ho purifica; que lo que és avui soplui dels cristians, fos a no tardar, catau o amagatall de les alimanyes fugidores de la persecució del progrés i del adelanto.”

Com en molts quadres de costums rurals, d'ideologia conservadora, el to elegíac ve de la mà de la perspectiva moralista: sense cap mena de dubte abans era millor que el moment en què escriu. També, com en els quadres de costums, pretén recuperar uns trets fonamentals que defineixen la gent del rodal —en aquest sentit caldria veure aquesta obra a la llum dels seus estudis històrics, com un tot continu—, encara que siguin tòpics o idealit-

Primer número del primer
periòdic palafrugellenc

Año I.

Palafrugell 20 Julio de 1939.

Núm. 1.

Precios de suscripción

Palafrugell 3 meses.	1'50 pesetas.
“ 6 “	2'75 “
“ año “	5 “
Estranjero.	10 “
Ultramar.	12'50 “

EL PALAFRUGELLENS.

PERIÓDICO SEMANAL.

Anuncios y comunicados.

El pago de la suscripción, por adelantado.
Publicarse ó no, no se devuelven originales.
Remitidos y anuncios 4 precios convencionales.

AMP

zats. Un dels més grans encants del llibre és el llenguatge, d'arrel oral, amb castellanismes i les “impureses” prefabrianes, sovint sintàcticament incorrectes, però d'una vitalitat considerable: “Les perdius, els tudons i fins les tortres i'ls gaits, en són molt gurmans de fesols, i al fesolar que comencen a tastar, no sembla sinó que hagi sigut trepitxat per una grossa eugassada: tant és l'escalfeix que s'hi troba.”

Romuald Vidal: el metge de la Torratxa

Costumista també, però de l'altra banda del riu impetuós de la política, trobem Romuald Vidal i Mateu, el doctor Vidal. Nascut a Peratallada el 1849, va morir al seu domicili del carrer Pi i Margall, 22, de Palafrugell, el 28 de març de 1938, després de més de cinquanta anys de residència a Palafrugell. Deixava una vídua, Engràcia Verdager i Esteve, de 79 anys, i quatre fills, Caterina, Mercè, Càndida i Josep Maria.

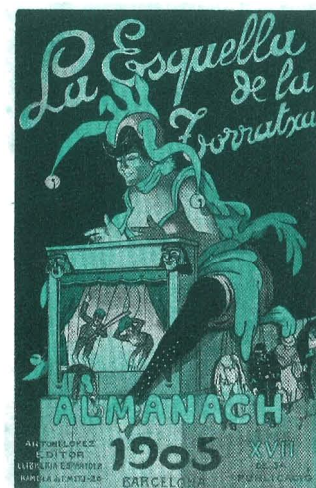
Pla, Josep Pla, el recorda com un “poeta satíric i col·laborador de *L'Esquella*, polemista polític i banyarriquer considerable (...) republicà, tolerant de principis, però de tracte violentíssim (...) l'home més maleducat i d'estirabot més reticent del rodal. Alt, carregat d'espatlles, amb un barret al cap i bastó a la mà, en estat normal semblava una fera amansida, però de sobte li entrava una batzarria i llavors era terrible.” En fi, sembla que era eixut i adust com els fonaments de la seva vila natal, i no fa pas la sensació que fos sant de la devoció de Pla, Josep Pla.

Emilio Navarro a la seva *Historia crítica de los hombres del Republicanismo catalán en la última década (1905-1914)*, editat a Barcelona el 1915, diu a la pàg. 481: “ha sido toda su vida ferviente republicano, aunque sin afiliarse jamás a fracción determinada, por ser decidido

partidario de la unión (...) De su modestia y de su sistemático aislamiento conocemos un caso elocuente: Hace unos treinta años los posibilistas de Palafrugell eligieron a don Romualdo concejal y teniente de alcalde sin consultarle siquiera. Y como no fue a gusto suyo, en los cuatro años de concejalía no asistió ni a media docena de sesiones. Últimamente, en las dos elecciones de Salvador Albert, por amistad con el candidato y porque se unieron todos los republicanos, don Romualdo tomó activa parte en las campañas de propaganda electoral.”

La tradició oral li atribueix un nombre considerable d'uns versos satírics, càustics, trinxadors, gairebé sempre de tema polític; el fa posseïdor d'un humor abrupte i esqueixat, força més cantellut que l'humor tou de Torroella; seria un dels representants més genuïns del tantes vegades aclamat —i sovint invisible, almenys amb el temps caducat— geni empordanès, descordat i genialoide. No ha d'estranyar-nos, doncs, que participés, segons ens informa el senyor Martinell, en l'elaboració d'una de les fites del Palafrugell cultural del happy twenty, el *Palafrugell-Cocktail*, revista musical sobre costums i usos de la vila, obra d'un altre genialoide i descordat empordanès, Josep Ganiguer.

No sabem si va publicar articles en alguns diaris del poble; seria factible que ho hagués fet. Sí hem trobat les seves setze col·laboracions en els *Almanachs de la Esquella de la Torratxa*. Són contes de clara arrel costumista, crítics, que li van valer més d'un enganxada amb prohoms de la Lliga a Palafrugell (Bonaventura Sabater, sobretot). El tret que millor els defineix és el seu caràcter de casos clínics: Romuald Vidal comença sempre el conte amb un diàleg amb un altre metge o amb una introducció on exposa que explicarà un cas mèdic que va viure. En alguns casos transforma el conte en

Portada de l'Almanach de la
Esquella de la Torratxa
on publicava amb certa assiduitat
Romuald Vidal

El Distrito era un periòdic
ben escrit, segons Josep Pla

bpp

un sainet de dos actes, representable, o, en alguna ocasió, en el resum d'una obra de teatre. Utilitza el català que llavors es parlava, amb castellanismes, amb un considerable ordre sintàctic —a vegades tendeix a la complexitat innecessària—, gairebé sempre àgil i viu. El seus quadres tenen un marcat accent narratiu que sol desembocar en una brometa final —més o menys previsible, encara que es pretengui sorprenent. La gràcia de les històries hauria d'estar precisament en aquest final, però avui dia ens sembla força més interessant la descripció que fa dels personatges prototípics de Palafrugell, dels ambients i de les pretensions, ambicions i ridiculeses dels fabricants surers. Tot això amanit amb un humor gruixut, contundent, gens amorosit per la tendresa o la comprensió cap als seus personatges: sol ser bastant dur, a vegades fins i tot cruel.

Altres autors, altres veus

Seran veus poc poderoses, que s'han anat esllanguint amb el pas del temps i el procés de desmemòria col·lectiu. Els que nosaltres hem trobat en el nostre divagar són una sèrie de lletraferits voluntariosos, persones llegides que publicaven les seves opinions en forma d'article i els seus sentiments en forma de vers que, a vegades, arriba a ser poesia. Els poemets solen ser de circumstàncies (casaments, batejos, arribada d'algun personatge, dedicatòries a una coral del país o visitant, un brindis...), satírics (ja n'hem parlat), o d'un lirisme ensucrat i

artificiosament sincer, d'un romanticisme recremat i necrofilic, que fan que els versos (de mètrica i rima acceptables) s'ofeguin en un mar de tòpics, d'expressions previsibles i de sinceritat de cantonada. Molt de tant en tant, trobem un personatge que té una alenada poètica, sigui perquè imita a consciència, com un exercici d'estil, a vegades amb un punt d'ironia, els clàssics; sigui perquè abandona retoricismes i vacuitats ampul·loses, i recull la tradició més popular, més planera. El més acceptable d'aquests autors, malgrat sigui un pèl pretencios, seria Miquel Puig i Grassetas, president que fou de l'Agrupación Republicana Democrática de Palafrugell, director del Colegio Palafrugellense i del periòdic *El Distrito*, on publica els seus poemes en castellà. Els resultats més satisfactoris provenen de la imitació dels clàssics castellans. Força més tòpics són els poemes d'un jove bisbalenc, Francesc Carreras i Padrós (que tornarem a trobar), dels palafrugellencs Josep Oliveras Pi, Joan Jordi, F. Deulofeu, Gabriel Bretxa (que signava Gil Barebatxer), del gironí Pere Colomer (corresponsal d'*El Teatro Moderno*), un tal Bombardino... I sens dubte és sorprenent un poema d'un to reivindicatiu violent, populista, desventrat que es publica, anònimament, a *El Distrito*, núm. 302, 22-10-1899. A *El Palafrugellense*, hi publicava un altre grup de gent: Miquel Torroella i Plaja, Montí (possiblement Manuel Fernando Gil), Josep Dalmau Carles, Pere de Palol, Artur Vinardell, Maria Jofra de Jordi, Víctor Balagué, a més dels germans Eusebi i Emili Corominas Cornell.

Sense cap dubte, els textos en prosa són molt millors que els poemes. Estan signats per pseudònims que no hem reconegut: a *El Distrito*, Fray Latines (autor d'una sèrie d'articles prou dignes), De Baguliof (que sovint informa des de París, a més d'escriure algun conte; tot d'una qualitat que sobrepassa el que caldria esperar d'un simple i elemental localisme), Trastámara; a *El Palafrugellense* destaquen els signats per Isidre Llauredó (d'un tipisme agut i pessigador, sovint salpebrat per una crítica gens benivolent) i pels germans Eusebi i Emili Corominas Cornell (els quals, malgrat ser periodistes reconeguts i d'alta volada, solen caure, quan escriuen *ex professo* per al periòdic local, en aquell to carrincló que adopten els fills pròdigs quan volen demostrar com estimen el mas pairal i la terra que els va veure créixer).

Un breu punt i a part es mereixen els autors d'editorials i articles de fons: Miquel Avellí, redactor d'*El Distrito* (sembla que va compondre també alguna obra de teatre), Josep Gich i Miquel Torroella i Plaja, a *El Palafrugellense*.

Els textos en prosa amb pretensions literàries (contes, narracions, proses poètiques) que trobem a *El Distrito* solen tenir un regust d'un moralisme socialitzant, maniqueu, escrits amb uns estils que van del costumisme típic a un decordat to naturalista. Res de remarcable. L'opinió positiva que li mereixia aquest periòdic a Pla, Josep Pla, es devia deure, doncs, a la correcció —i fins passió— amb què s'escriuen els articles de fons i les cròniques locals.

També és sorprenent trobar-hi articles com "Ensayo sobre la literatura sueca" (*El Palafrugellense*, núm.75, 30-12-83), o textos de primeres espases de l'àmbit peninsular: a *El Distrito* hi trobem la signatura de Pi i Margall (núm.116, 29-03-96), Pablo Iglesias (núm.123, 17-05-96),

Ramón de Campoamor (núm.124, 24-05-96), Jacint Verdaguer, Víctor Balaguer, o el poema d'un joveníssim i encara poc conegut Juan Ramón Jiménez (núm. 307, 26-06-99).

Uns Jocs Florals que neixen florits

A les terres gironines, la passió pels Jocs Florals s'inicia el 1876, amb el Certamen Literari de Girona, que inspira el de Sant Feliu (1884). L'any següent se'n fa un a la Bisbal que es caracteritza perquè hi participen, només, composicions en català: s'hi notava el sojorn que hi féu durant dos mesos llargs mossèn Cinto Verdaguer. Quan la passió floresca estava ja desfermada, a Palafrugell (nou anys més tard que a la Bisbal, deu que a Sant Feliu, divuit que a Girona i 35 que els primers a Barcelona) convoquen el Primer Certamen Literario de Palafrugell, que se celebrarà durant la Festa de Santa Margarida de 1894. És un certamen organitzat pel periòdic possibilista *El Distrito*, que, com ja hem dit, tenia també redacció a la Bisbal. La convocatòria apareix en el núm. 22 (3-06-94); en el número següent (10-06-94) es publiquen les bases, on destaca que els textos poden ser tant en català com en castellà, i el jurat, format pel president, Ramon Bordas i Estragués; pel vicepresident, Joaquim Riera i Bertran; pels vocals, Jaume Sagrera i Pijoan i Miquel Avellí i Girbau; pel secretari, Miquel Torroella i Plaja; i pel secretari de la Junta Organitzadora, Eusebi Genís. Es va publicar (*El Distrito*, núm. 27. 8-07-94) que s'hi havien presentat només 40 treballs, però el número que tenien algunes de les composicions guanyadores superava aquesta xifra. Alguns dels treballs guanyadors varen ser publicats pel mateix periòdic en forma de fulletó l'any 1896. Malgrat els pals a les rodes i les ironies que hi posaren

persones d'altres opcions polítiques, la tasca organitzativa es va endegar amb entusiasme, un entusiasme que bé es mereixia una

producció d'un nivell un pèl més alt del que va tenir.

La convocatòria fou la següent:

"Primer Certamen Literario de Palafrugell. Fiesta de Santa Margarita. 1894."

CONVOCATORIA

La Junta Organizadora convoca a los poetas y prosistas para que acudan a este primer certamen literario con opción a los siguientes premios.

ORDINARIOS

Una flor natural, premio llamado de honor y cortesía, que se otorgará a la más inspirada poesía, cuyo tema se deja a la libre elección del trovador, quien nombrará la reina de la fiesta.

Una lira de plata, ofrecida por la Junta Organizadora a la poesía que en forma narrativa mejor describa algún hecho histórico de esta villa o su comarca.

EXTRAORDINARIOS

Un objeto de arte, premio que otorga este magnífico Ayuntamiento a la mejor *Reseña histórico-descriptiva de villa de Palafrugell*.

Una pluma de plata dorada, que ofrece don Gerónimo Estañol, cura-ecónomo de esta Iglesia a la mejor *Reseña histórica de la Iglesia de San Martín de Palafrugell*.

Un ramo de olivo de plata, ofrecido por la sociedad casino La Alianza, a la mejor composición en prosa o en verso describiendo las bellezas del Santuario y Montaña de San Sebastián de la Guardia de esta villa.

Una escribanía de plata dorada que ofrece la sociedad El Centro Fraternal a la mejor poesía loando la industria corcho-taponera.

Una pluma de plata, premio cedido por la sociedad El Círculo Tradicionalista de esta villa, al mejor trabajo en prosa desarrollando el siguiente tema: *Consecución del verdadero fin social por medio de la observación y práctica de los*

principios católico-traicionistas en el régimen y gobierno de las naciones.

Un lujoso ejemplar: *La vida de Su Santidad el Papa León XIII*, regalado por la sociedad el Centro de Católicos de esta villa a la más inspirada composición en verso o en prosa cuyo tema sea: *León XIII y la clase obrera*.

Un ejemplar de la monumental obra *El Episcopado español*, premio que ofrece D. José Vergés y Borrell al autor del trabajo en prosa o verso que mejor describa *Las satisfacciones y resultados beneficiosos que proporcionan a la familia obrera las buenas costumbres morales y religiosa, y los perjuicios que a la misma acarrea el vicio y la incredulidad*.

Una obra de arte, premio ofrecido por la sociedad cooperativa de consumos La Económica Palafrugellense al mejor trabajo sobre la utilidad de las sociedades cooperativas y en consecuencia el interés que deberían tener los gobiernos en protegerlas.

Un objeto de arte, ofrecido por D. Alberto Quintana, a la mejor poesía catalana para ser puesta en música para coro a voces solas, titulada: *La cançó del taper*.

Un objeto de arte, premio ofrecido por D. José Batet y camps, Diputado Provincial a la mejor *Oda a la Pàtria*.

Un objeto de arte y título de socio honorario de la sociedad coral de esta villa La taponera, ofrecido por ésta al que mejor desarrolle el siguiente tema: *Beneficios morales que reportan a las clases populares las sociedades creadas por el immortal poeta y músico J. A. Clavé*.

Un cuadro al óleo, oferta de la redacción de El Distrito, a la mejor poesía humorística.

Dos tomos ricamente encuadernados del poema del Sr. Dámaso Calvet, *Mallorca Cristiana*, que ofrece D. Buenaventura Sabater a la mejor elegía dedicada al malogrado actor cómico Sr. Fontova.

Un magnífico cuadro al óleo, oferta del pintor D. Enrique Llach, a la mejor poesía inspirada sobre un lugar de la costa ampurdanesa.

Un hermoso estuche conteniendo una botella de coñach, ofrecido por el representante en Palamós de la casa de Jerez de la Frontera, Jurado Castilla y Compañía, a la mejor poesía humorística que sin traspasar las reglas de las buenas formas mejor cante las excelencias del indicado licor.

Un objeto de arte, ofrecido por D. Eusebio Corominas, director de *La Publicidad* de Barcelona, al que mejor describa el siguiente tema: *Conveniencia de un Banco de préstamos y Descuentos para el fomento de la industria taponera y bases para su organización*.

Un objeto de arte que ofrece la Cámara de Comercio de Palamós, al trabajo en prosa que exprese con más acierto la importancia y utilidad de las Cámaras de Comercio con referencia a los problemas económicos de la actualidad.

Un objeto de arte ofrecido por D. José Mª Vallés y Ribot, a la mejor poesía escrita en lengua catalana, que cante las virtudes de los obreros de toda esta comarca.

Els resultats es varen publicar a *El Distrito*, núm. 28. 15-07-1.894.

En fem el resum:

Els premis foren atorgats per unanimitat.

Premi d'honor i cortesia. *Bellas Artes*.

Lema Grecia; Accèssit 1: *Lo mestre d'aixa*, Accèssit 2: *La Pabordesa*; Accèssit 3: *L'Arc de Sant Martí*.

Premi de la Junta Organizadora: *L'Empordà*. *Joia de Catalunya*.

Foren declarats deserts, per no haver-hi participació, els premis oferts per l'Ajuntament, pel capellà, per La Alianza, per Josep Vergés, per Eusebi Corominas, per la Cambra de Comerç i per Josep M. Vallés. Els premis oferts pels cercles Catòlics i Tradicionalistes sí que varen tenir participació, però el premi no es va concedir.

Premi del Fraternal: *La indústria taponera és l'honra de l'Ampurdà*; Accèssit 1: *Lo taper empordanès*.

Premi La Económica: *El derecho de la asociación es una de las primeras condiciones del progreso político*.

Premi De Quintana: *Visca la indústria dels nostres avis*. Accèssit: *Visca el fill de Catalunya, lo taper honrat*.

El premi ofert pel Sr. Batet tampoc s'adjudica, però sí que es dona un accèssit a *A ma pàtria*. *Com he viscut deixem morir*.

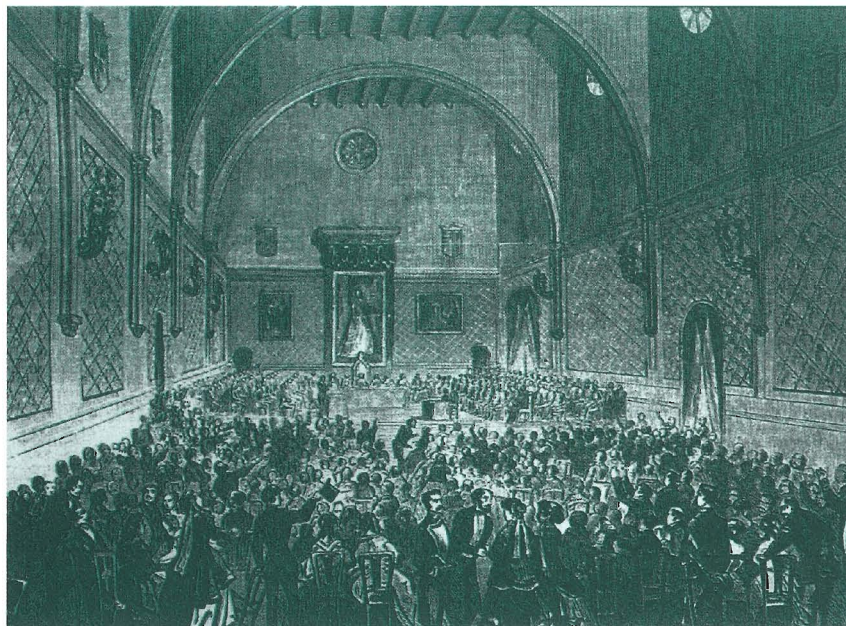
Premi La Taponera: *Cuando als voces comienza por armonizar los corazones acaban por armonizar*. Accèssit: *Progés, virtud i amor*.

Premi El Distrito. *Fantasia buscataña*. *Les bèsties com les persones tenen les seves costums*. Accèssit: *Cartascantan*.

Premi de Sabater: *Lleó Fontova*. *Primera pedra de glòria del Teatre Català*. Accèssit: *Honrat'ls morts s'honra un mateix*.

Premi Llach: *A l'ombra de Cap Gros*. Accèssit: *La perla de l'Empordà*.

Premi Conyac: *Lo Conyac*. *Alabat sia*.

Llengua Catalana, 1905

“Puix escriu en castellà, Deú n'hi doni glòria”

Gravat dels Jocs Florals realitzats
a Barcelona el 1868

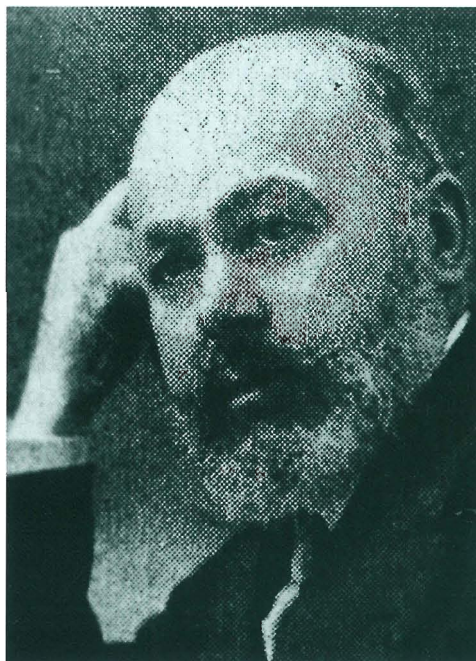
I escriuen en castellà per dues raons ben diferents: l'un, perquè estava instal·lat com a crític literari a Madrid, i l'altre, perquè era castellanoparlant. Ens referim a Pere Bofill i Modesto Hernández-Villaescusa.

Pere Bofill va néixer a Palafrugell, va estudiar Magisteri a Girona i a Madrid, on va guanyar una plaça a Telègrafs. L'afecció pel teatre venia de lluny: havia estat actor infantil en la companyia de Joaquim Matlleria. Acabat d'arribar a Madrid, col·laborà al *Gil Blas*, després va formar part de les redaccions d'*El Globo*, *El Progreso* i *El Pueblo*, per acabar essent el crític teatral de *La Época*. Sembla que les seves crítiques, sempre imparcials i raonades, a vegades prou incisives, eren llegides amb avidesa: era una persona ben considerada en l'àmbit cultural madrileny. *El Distrito* cita un article d'*El Día* (17-09-91) que

Retrat de Modesto
Hernández-Villaescusa

Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana. 1925

el deixa molt ben parat i en fa una brevíssima semblança: “Bofill, que tiene tipo y aspecto marcadamente militar, parecía hasta ahora un retirado en buena edad.” Quan va morir (15-08-1894) a causa d’una caiguda just quan estava a punt d’anar al teatre, el gran Clarín, intel·lectual honest i llenyataire com pocs, va escriure a *La Publicidad* que el considerava un crític amb bon sentit i bona intenció, que havia comès un sol error: “no me gustó en él su última campaña contra Echegaray y Galdós.” Tenim constància d’un estudi minuciós de *La Pródiga*, d’Alarcón; i sembla

que el seu gran èxit fou la traducció de *Luisa Parauquet*, d’Alexandre Dumas i Armand Durantiu, estrenada el 19-10-1892, al Teatre de la Princesa.

Modesto Hernández-Villaescusa y Ros de Medina (Sadat, Alacant, 1869 — Barcelona, 1936) era llicenciat en Dret i Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. De 1885 a 1892 va ser mestre a la Academia Palafrugellese. A Palafrugell, a més de conèixer-hi la seva muller, Antònia Perxés i Prats, va escriure la seva primera obra històrica, *Recaredo y la unidad católica* (1890) i algunes de les seves novel·les com *La Tórtola herida* (1892), *Rosa del Valle* (1893) i *Jurar en vano* (1894). A Palafrugell, hi va fundar el Centre Catòlic. El matrimoni es va traslladar a Barcelona, on Modesto Hernández-Villaescusa formà part de la redacció de l’editorial La Hormiga de Oro i del diari *El Correo Catalán*. De 1896 en endavant va exercir els càrrecs de professor, degà, vicerector i rector de la Universitat d’Oñate. Va traduir diverses obres apologetiques del catolicisme, sobretot d’Alfons Kannengieser: *Los católicos alemanes*, *Judíos y Católicos en Austria y Hungría*, *El Despertar de un pueblo*, *Los adversarios del Poder Temporal* y *la Triple Alianza*. De retorn a Barcelona el 1901, va fundar l’Acadèmia Catalana d’Estudis Filosòfics i va dirigir l’Acadèmia Universitària Catòlica. Fins al final de la seva vida va continuar amb la seva tasca d’animador cultural, traductor i novel·lista.

Quarta jornada

On es proposa una visita plàcida pel laberint d'or modernista de la vila, de la mà d'un mecenes extraordinari, Joan Vergés, d'un sord imprescindible, Joan de Linares, i d'un jutge sensual i culte, Josep Ferrer i Mascort, que ens guiaran per un món de festes i publicacions que varen editar poemets de lletraferits diversos, entre els quals destaquen un asceta apassionat, Vicenç Piera, i una poetessa lànguïda, M. Gràcia Bassa, que resulta molt més interessant per la seva mare, Irene Rocas, o les seves propostes feministes, que no pas pel conjunt de la seva poesia, que és el que més es recorda d'ella.

Joventut, tresor diví

“**N**o nos cansemos, jamás el reposo, el reposo es la muerte (...) Desdichado el pueblo que carece de ideales, las naciones son como los individuos, su juventud se marca por la exuberancia de ideales, por el derroche de vida, por el continuo desgaste e inmediata reposición del organismo, su senectud va acompañada del reposo, del sueño, de las reminiscencias de la juventud, del eterno llorar los días pasados, hasta que la completa disgregación del organismo le conduce al reposo eterno y sus restos son fecundos para otras vidas. No nos cansemos, jamás el reposo, el reposo es muerte”, afirma, rotund, El Licenciado Cedillo a *La Crónica*, núm. 3 (27-04-1901).

“Contrasta con el indiferentismo y la apática inactividad de nuestros días, la actitud decidida de unos cuantos jóvenes, que agrupados bajo la bandera liberal, siguen los dictados de su conciencia y los mandatos del bien del país, lanzándose a la vida pública para remozar con su vitalidad las caducas fuerzas de organismos gastados y anémicos, impotentes para inaugurar por sí solos el reinado de algo nuevo y no desacreditado (...) Poner sus fuerzas al servicio de paz y concordia entre todas las clases sociales, trabajando declarada y desinteresadamente para la implantación de medidas conducentes al mejoramiento de la condición de los desheredados y al afianzamiento de la armonía social, necesaria para la existencia de la humanidad. Para lograr tan hermoso ideal, dirigen un llamamiento a la juventud, sin excepción de ningún género, para con el

En aquest grup de, presumiblement, catalanistes, hi trobem Joan de Linares i Josep Ferrer

esfuerzo de todos, dejar para los *viejos* los odios, los rencores y conservar para los *jóvenes* el perdón, el amor y la esperanza”, pontifica, amb cursiva inclosa, un anònim escriptor de *La Crónica* (núm. 1, 13-04-1901)

Anys més tard (22-11-1907), el redactor (Joan de Linares?) de l'editorial de presentació de *La Crònica*, ja periòdic catalanista, agafa aire i crida: “Som joves convençuts dels nostres ideals, estimant amb tot cor a la nostra pàtria Catalunya; (...) Som moderns de cara a Europa i tenim el cor i el cervell oberts a tot sentiment noble i a tota idea enlairada. (...) La Indústria i l'Agricultura de la comarca tindran en nosaltres decidits defensors.”

A principis del segle XX, els vells feien de mal veure. Calia ser jove, de cos i d'esperit. Calia ser modern. La joventut era “un lleveig fresc i pur” que airejava les habitacions closes de la literatura i de la política, que encomanava la bellesa i l'ideal com una passa de gastroenteritis. I tots els joves la patien. Poc importava que la majoria fossin fills de palafrugellencs benestants, més o menys

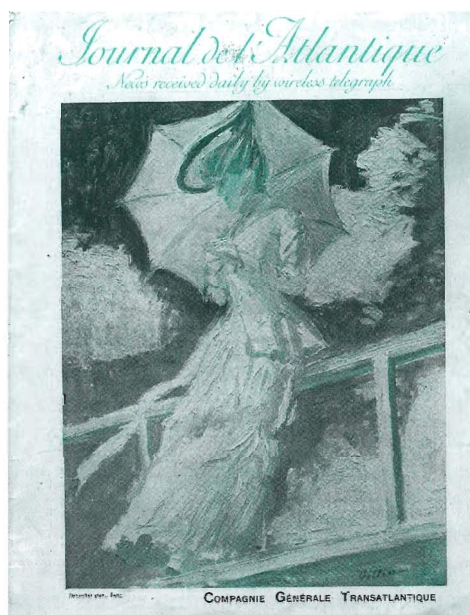
progressistes, que fossin més o menys estudiats, amb una cultura que s'abeurava directament en les biblioteques paternes, que publicuessin a *Emporium* un article dels vells José M. de Pereda, Emili Vilanova i Albert de Quintana, o a *La Crónica* dels vells Jacinto Octavio Picón i Emilia Pardo Bazán. Calia ser, a qualsevol preu, jove i modern, i buscar la novetat. I bona part de la novetat es trobava en el catalanisme, que tenia ja una decidida actitud política. Poc li importava a un jove com Enric Bosc i Viola continuar la tasca catalanista dels vells: “Està en la consciència de tots nosaltres, que el gloriós desvetllament de la nacionalitat catalana, se deu en gran part a la feliç restauració dels Jocs Florals. Aquell estol d'entusiastes continuadors de la Festa del Gai Saber establerta per na Clemença Isaure, desvetllaren, inconscientment primer, i amb fe d'apòstols després, l'esperit condormit de nostre poble.” Calia ser jove i fer apostolat de catalanitat, amb les lògiques contradiccions, amb molta empena, amb moltes ganes, amb moltes il·lusions, amb totes les il·lusions d'un jove que descobreix el món, un món nou perquè comença un segle nou, que ho arreglarà tot.

I és que hi havia moltes coses per arreglar: el caciquisme, la manca d'instrucció, el desastre militar... Tota una sèrie de temes que poden definir la literatura regeneracionista del Modernisme català. Trobem en les publicacions de l'època (*La Crónica*, *La Crònica*, *Emporium*) títols com “La sociedad actual”, “Lucha”, “El caciquismo” (“carcoma del actual régimen político, alcahuete de las más rastreras pasiones, fomento de todos los vicios, rémora del progreso, instrumento de coacciones...”), “¡Alerta gobernantes!”, “Al joven de Palafrugell, trencareu els motllos vells?”, “¡Cómo nos regeneramos!”, “La muerte del caciquismo”, “Amunt! Amunt!”,

“Enlaire els cors”, “Visca Catalunya!”, etc. I afirmacions taxatives, contundents, de propostes i ideals: “Convencidos de que la ilustración es el medio más eficaz para que los ciudadanos de un Estado puedan tener conciencia de sus derechos y de sus deberes, y de que en la cultura estriba el perfeccionamiento del individuo y de la sociedad...”; “El Gobierno y los caciques son los que vician la voluntad del pueblo “ (*La Imparcialidad*, núm. 1 i 8, 1896); “Dependeremos siempre de nuestra conciencia...”; “Esto es lo que determina el progreso de los pueblos; el desarrollo de las riquezas da lugar a la independencia, la ilustración esclarece la conciencia y da fuerza a la voluntad; por eso, el progreso político nace del progreso social...”; “se olvida de consignar que estamos en un periodo de descomposición social, sin esperanza de europeizarnos, ni de abandonar nuestros defectos congénitos”; “El caciquismo ha muerto, así con todas las letras. El caciquismo de los explotadores del pueblo, de aquellos que bajo la capa de defender ideales de regeneración, persiguen tan solo el medro personal, ha recibido un funesto golpe...” (*La Crónica*, núm. 5, 9, 10 i 64); “Un jorn vindrà que les cadenes seran foses. La Humanitat entonarà un cant de redempció i empesa per l’ideal anirà acostant-se a la perfecció. Cada dia més els homes se sentiran germans, i la gran abraçada que ha d’ajuntar totes les races anirà sent més propera. Oh hermosa visió!” (*Emporium*, 12).

Són frases, expressions, idees que podríem trobar a la majoria de periòdics d’aquells anys. Són frases que encara tenen el regust de la tradició federal i progressista que fa que el primer modernista que publiqui a Palafrugell sigui Ignasi Iglésias o que el modernista empordanès de més volada a Barcelona sigui el palamosí Frederic Pujolà i Vallès. Però,

AMP

Feia temps que els industrials surers aspiraven a la universalitat

sobretot, són frases i expressions equilibrades que es mouen en “el nou terreny d’entesa i col·laboració” entre els burgesos i els que van d’artistes. Són frases que mostren el desig de modernitat; per dir-ho amb paraules de Marfany, mostren “la voluntat de trencar amb una concepció tradicionalista i regionalista de la cultura catalana, de transformar aquesta cultura en una cultura nacional i moderna”, i afegeix: “només aspirant a la universalitat i a la modernitat, aquesta cultura assoliria de superar els límits regionals i, alhora, només una cultura nacional autònoma podia aspirar a ser moderna i a tenir un abast universal”. Aquestes propostes semblaven tallades a mida per als industrials i fills d’industrials surers palafrugellencs: la seva experiència cosmopolita, les seves ganes de transmetre —i influir en tots els sentits— aquest cosmopolitisme a un poble ja prou obert, la seva necessitat —espiritual, però sobretot econòmica i industrial— de modernitzar-se, la seva recerca

d'un ideari polític que s'adigués amb els seus interessos, fan que alguns progressistes empresaris surers es trobin com peix a l'aigua en l'aguabarreix modernista d'inicis de segle.

La sardana ens refà del decadentisme modern!

Cal ser generosos amb els joves d'inicis del nou-cents: rebien tantes influències, sonaven tantes campanes, tenien tanta passió per obtenir nous coneixements i per recuperar la nacionalitat catalana, se sentien tan abusats per l'ideal i l'absolut, i tenien tanta feina per arrelar i fer créixer la indústria surera de la família, que per força havien de ser contradictoris i impulsius.

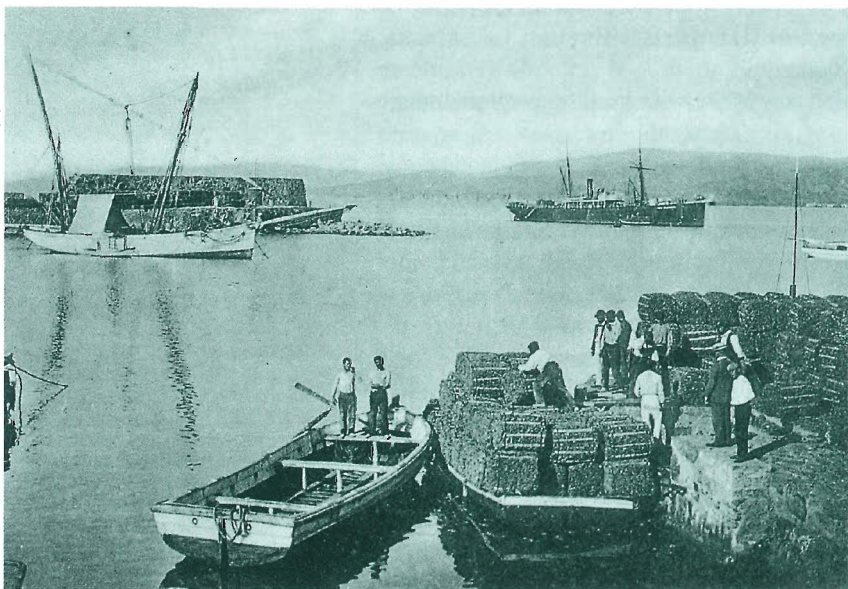
Però és que tampoc podia ser d'una altra manera, perquè alguns dels ideals de la Renaixença els conduïen a una pauta mediterraneïtat força noucentista, sense que poguessin deixar de costat la influència espiritual i naturista de l'ideal maragallà i la

presència física del grup modernista de Girona (Rahola, de Palol, Bertrana) i del grup de *Juventut*, d'un catalanisme d'esquerra, segons Josep Pla. Si a això hi afegim l'amaniment substancial dels interessos comercials i un pessimisme de tendències polítiques, ens trobem amb un sofregit, que és un petit tast del que passa en el gran àpat de la cultura catalana entre 1905 i 1910, o sigui, el pas del Modernisme al Noucentisme.

De totes maneres, des de Palafrugell, des dels escrits que s'hi publiquen, entenem que els joves concebien la seva tasca en una doble direcció: despertar la catalanitat hivernada i fer-la vàlida per a un món modern, amb totes les implicacions que comportava (la sardana, els grecs, la llengua, les tradicions...) i posar en contacte aquest país amb Europa, feina aquesta que coincidí plenament amb els interessos surers; o sigui, que europeitzar Catalunya era una feina molt semblant a la de vendre taps a Europa i Amèrica. Ho podem dir així, irònicament, però és cert que el creixement de la indústria surera que es produeix durant aquests anys coincideix amb el despertar definitiu i passional de la cultura a Palafrugell; és un despertar que té molt del desconcert i la il·lusió pròpia de l'adolescència. Després d'aquest esclat —sovint contradictori, sempre fructífer—, vindrà l'asserenament de mà de la Lliga i de l'estètica marcada per *Baix Empordà*; però això ho veurem a la jornada següent. Centrem-nos ara en el moviment catalanista.

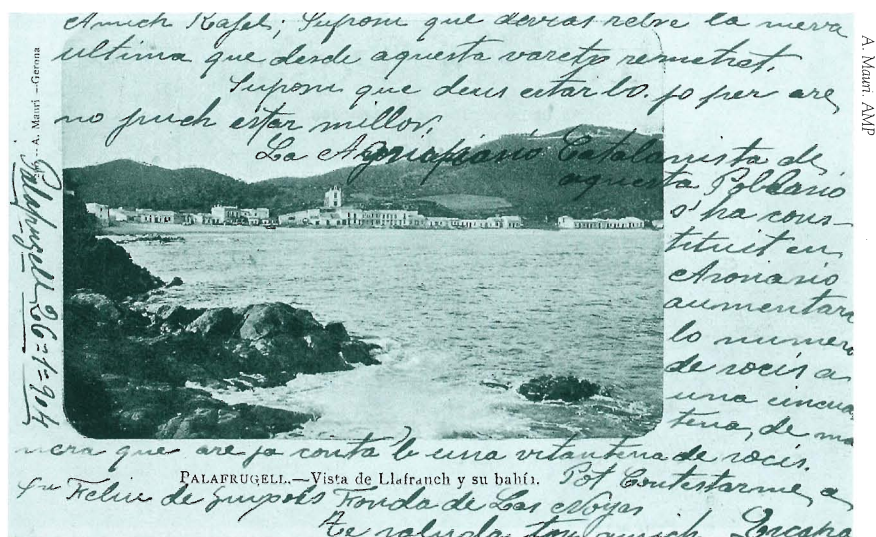
La segona meitat del segle XIX és quan el catalanisme obté carta de presentació en el món polític. I la seva definició política va venir de mans de l'ideari de Valentí Almirall, que fundà el Centre Català (1882). Se'n va escindir un grup més conservador que va acabar definint-se en la Unió Catalanista, partit que convocà l'assemblea (1891) que redactà les Bases de Manresa (1892). Hi assistí

El suro palafrugellenc
tapava moltes ampolles europees

com a delegat de Palafrugell el bisbalenc Narcís Masas i Sagols: com ja hem dit, a finals de segle, la Bisbal anava una mica més avançada en aquestes qüestions que no pas Palafrugell. El mateix Narcís Masas havia signat, com a representant de l'Agrupació Catalanista de Palafrugell, el missatge que la Lliga de Catalunya envià a la reina regent el 1888, missatge on constaven també les signatures dels palafrugellencs Pere Avellí, president de l'Aliança, i Carles Genover, president del Centre Obrer. Aquesta Agrupació Catalanista tenia, inicialment, vuit socis, i ja el 1899 era una agrupació estable presidida per Joan de Linares. El 25 de març de 1900, l'Agrupació Catalanista va ser admesa a Unió Catalanista. A l'Assemblea del maig de 1901 feta a Terrassa hi assistiren en nom de l'Agrupació Catalanista, Joan Vergés, Josep Bofill i Joan Linares. Segons diu *L'Enderroch* (núm. 7, 3-05-1902), "L'Agrupació Catalanista de Palafrugell ha publicat un hermosíssim manifest cridant els empordanesos a deixondir-se i venir a aixoplugar-se sota la bandera del catalanisme. El criteri ample i progressiu que han dit escrit se transparenta i el valent entusiasme que s'hi obira fan esperar falaguers i profitosos resultats de propaganda en la lloable tasca que han emprès per al bé de nostra causa". El gener de 1904 eren una cinquantena de socis. El camí del catalanisme a Palafrugell començava a definir-se.

I en aquesta definició hi té un paper important la família Vergés-Barris. Joan de Linares, president de la primera Agrupació, era fill de la senyora Francesca Delhom, parenta de Donya Rosa Barris, mare de Joan Vergés, mecenes, poeta i empresari surer. La família Vergés i Barris va donar tres alcaldes a Palafrugell. El Sr. Josep Barris i Buixó, alcalde federalista; i els germans Joan i Josep, néts de l'anterior, que foren alcaldes catalanistes amb

En aquesta postal de 1904 hi ha informació sobre l'Agrupació Catalanista a la vila

el suport dels federals. De fet, Joan Vergés i Barris fou el primer alcalde catalanista de Palafrugell; deixà el càrrec l'1 de gener de 1904. La seva persona serví de pont i d'entesa entre federalistes i catalanistes, per crear allò que Pla, Josep Pla, anomena un catalanisme d'esquerra (avui seria un centre-esquerra moderat, o sigui, allò que prometen tots els actuals partits), perfectament modelat a l'Empordà i de difícil exportació a Barcelona a causa de la presència de Lerroux. Joan Vergés i Barris indicava el camí que calia fer i deixava que Joan de Linares anés tot davant.

I és just en aquest moment de fusió quan trobem els primers resultants sòlids a la premsa escrita, que culminaran amb la *Festa de la Bellesa*, la revista *Emporium*, el suplement de *La Crònica* i *Baix Empordà*, aquest darrer ja vinculat a la Lliga Regionalista.

Darrere d'aquestes obres periodístiques i culturals hi trobem sempre la mateixa gent: els germans Linares (sobretot Joan), Bonaventura Sabater, Josep Ferrer i Mascort, els germans palamosins Roger i Crosa, i els dos mecenes de la indústria surera, primer Joan

Ballada de sardanes
a la plaça de Sant Pere,
a Calella

Vergés i Barris —continuador de la casa Barris— i el seu adversari i successor a l'hora de tallar el bacallà en el món polític i cultural de la vila, Joan Miquel i Avellí, creador de Manufacturas del Corcho.

No es pot entendre el floreixent moviment cultural palafrugellenc si no el veiem a la llum del catalanisme polític i de l'empenta econòmica del món surer i dels seus empresaris, aspectes que van, en un segon moment, fortament agafats de la mà de la Lliga Regionalista.

Joan Vergés i Barris: el mecenes modern

"Sembles de can Barris" era una expressió habitual a Palafrugell (ara caiguda en desús) per indicar-li a una persona que acabava de realitzar un dispendi notori o que figurava com si fos realment ric. I és que can Barris era una de les empreses sureres, per no dir l'empresa, més important de la vila. Va ser fundada per Josep Barris i Buixó, fill de Darnius i mort a Palafrugell, als 73 anys, el 12

de gener de 1890. Va aixecar cases comercials a França, Anglaterra, Alemanya, Portugal, Argèlia, etc. Josep Barris va exercir d'alcalde, diputat provincial, jutge municipal, comissari reial d'agricultura, indústria i comerç, sempre militant al Partit Liberal. L'empresa que va crear, va passar, amb el nom Barris y Hermanos, al seu gendre Joan Vergés, de Sant Feliu de Guíxols, casat amb Rosa Barris i Delhom. Aquest matrimoni va tenir set fills, quatre noies i tres nois: la filla gran es casà amb el Sr. Vilaret, de rica família ganxona; la segona amb Albert de Quintana, de qui ja hem parlat, la tercera amb el Sr. Monteis i la quarta, donya Antonieta, amb Trinitat Monegal, de Barcelona; el noi gran, Enric, va morir jove; llavors vingueren l'hereu, Joan i el seu germà petit, Josep.

La persona que ara ens interessa, el nostre mecenes, és Joan Vergés i Barris, nascut a Sant Feliu de Guíxols l'11 d'octubre de 1873, casat amb la seva cosina dels Barris d'Épernay i mort a Palafrugell el 19 de setembre de 1914, a punt de complir els 41 anys. O sigui, era jove, burgès, culte, cosmopolita i amb ànima de poeta just quan, per ser un modernista com cal (o sigui, una persona compromesa amb la renovació cultural del seu país), per ser modern i estar a la page, calia ser jove, adinerat i culte. Però com que vivia a comarques i va sentir els cants de les sirenes modernistes quan aquestes començaven a defallir, mai no va ser un rebel contra la seva classe, com ho foren d'altres lluitadors modernistes. Apassionat i diletant poeta, sí; rebel, no. Modernista i progressista, sí; trencador de motllos, no.

Pla, Josep Pla, el defineix així:

"El senyor Joan Vergés, gran senyor, home molt ric, gran fabricant de taps per al xampany francès, el palafrugellenc de més expressivitat, més cultivat i de més graciosa

versatilitat que potser ha existit, poeta, industrial, propietari, bona persona, catalanista i d'un entregent sense comparació possible, fou un dels mecenes de la revista que dirigí el senyor Via i un dels inspiradors més tolerants i més comprensius del paper. (...)

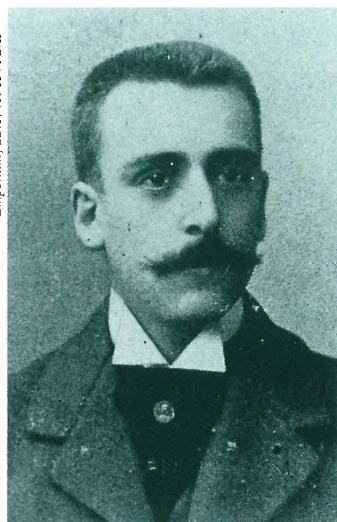
"Joan fou un home extraordinari, fora de sèrie, però sempre involuntàriament. Jo l'he conegut —però ja no era jove— i no envellí gens. Més aviat alt, corpulent, més aviat ros, sempre ben afeitat, de cabells molt fins, el cos una mica *bedonnant* i les faccions de la cara agudíssimes, d'ulls clars sense ser blaus, sempre —hivern i estiu— vestit perfectament. La presència de la seva cara tenia una atracció sorprenent perquè a les seves faccions —almenys jo ho creia així— no hi havia cap misteri. El front —molt ample i vast—, les galtes, el nas, la boca, els ulls, el dibuix de la barba, eren clars, directes, d'una conjunció perfecta, d'una normalitat invadent. No feien pensar en res que us desagradés, ni en res ocult, ni en res sorprenent, sinó simplement en un conjunt de vida tal com és: de vegades molt atenta, altres no tant, altres no gens. Era la vida mateixa en la seva naturalitat més autèntica —tanmateix una vida ja molt cultivada, extremament treballada i viscuda, però sense cap rastre de peculiaritat ni d'estranyesa. Era un gran burgès i un burgès senyor, però sense cap símptoma de l'autoritarisme de la classe ni cap avidesa de la indústria, del comerç ni de la propietat que tenia. Mentre ell dirigí l'empresa, tot anà perfectament. Ara: jo crec que fou moltes coses més que un industrial, un comerciant o un propietari i fins i tot més que la primera persona d'una gran família, de vasta projecció social —la darrera gran família d'aquest espai, amb una quantitat d'intims i d'amics com mai no s'hi havia vist. El que és realment difícil d'explicar és que el senyor Joan Vergés, a part

del volum de negocis en què intervingué, tingués encara temps per a exercir el càrrec d'alcalde de Palafrugell, per a formar la biblioteca particular més important que hi ha hagut a la població, per a ocupar-se de política, constantment —i política contestatària, que, en aquest país, és la que fa perdre més temps—, per a escriure poesies, per a donar conferències i fer discursos, per a organitzar la Festa de la Bellesa de Palafrugell —que fou una considerable festa, oberta per un discurs del poeta Joan Maragall de gran categoria— i els Jocs Florals de Girona, per a viatjar per Europa, per a conèixer París admirablement, per a fer llargues excursions marítimes en els vaixells que posseï, per a tenir invitats constantment, per a jugar al tresillo amb els seus familiars i amics, per a anar a Barcelona —que fou la ciutat que estimà més després de París— i oferir xampany i còctels —els primers que s'hi

Jaume Ferrer. AMP, Jons Ferrer

Retrat de Joan Vergés i Barris

Joan Vergés i Barris
a l'època de la
Festa de la Bellesa

feren— als seus amics i parents de joventut, per a anar a la tertúlia de l'apotecari Gich o del relloger Narcís Ferrer a Palafrugell, per a editar llibres del senyor Monsalvatge o de Prudenci Bertrana a la impremta Ribas i Joanola, inoblidable amic que més tard visqué tants anys a Nova York, per a parlar amb el seu gran amic de Sant Feliu, el pianista Marià Viñas, per a ocupar-se de la revista que aquest grup feia a la població, etcètera. Déu meu, quina feinada! Increïble!"

El seu compromís amb la comunitat, en aquest cas palafrugellenc, que vol modernitzar i a la qual vol —amb els membres del Centre Catalanista— donar una nova consciència nacional, i amb la seva classe, fa que el trobem com a director-propietari de les revistes *Libertat* i *Emporium*, i, potser, gairebé segur, de *La Crònica* i *La Bugadera*. Va ser el primer alcalde catalanista, amb suport dels federals; va acabar el seu mandat l'1 de gener de 1904. Possiblement aquestes mateixes ànsies —i no tan sols el desig “per sortir de la rutina de les partides del tresillo al casino dels senyors”, com diu Josep Guilló— i l'exemple de les festes modernistes sitgetanes, varen induir-lo a crear i pagar la Festa de la Bellesa: de la mateixa manera que a Sitges, el 1893, s'havia introduït amb Maeterlinck la modernitat a Catalunya, la Festa de la Bellesa havia de servir per esbandir les boires del passat reclus i esbataranar les finestres als nous aires, que ja s'ensumaven però que necessitaven una acta de presentació com cal, amb gent de pes com cal.

Joan Vergés, com el seu germà Josep, era una persona amb una cultura europea, afrancesada, moderna. Quan als escrits locals es vol lloar una persona culta i afable, sol dir-se que era “sensual”; Joan Vergés era sensual i refinat. Anava pel carrer i la gent es treia la gorra, i ell contestava amb un somriure i inclinant el cap, cortès. Era generós, com ja

ho havia estat el seu avi. Aquesta generositat i els seus contactes a Barcelona —contactes no tan sols comercials, amb autoritats civils i militars com els que havien caracteritzat al seu avi, sinó, a més, culturals— van portar a Palafrugell una sèrie de personatges que van maquillar amb destresa i bon sentit la cara cultural de la vila. Sopava al Suís amb el grup de la revista *Joventut*: Pompeu Gener, Trinitat Monegal (que fou el seu cunyat), Lluís Via, Jeroni Zanné, Emili Tintorer, Oriol Martí i d'altres joves escriptors modernistes i afrancesats. Ell hi aportava sempre l'escumós importat d'Épernay per la casa Barris. Joan Vergés va convidar sovint aquests poetes a Palafrugell; d'aquesta manera la vila va entrar a la història cultural de la Catalunya moderna: de la mà d'un empresari surer lletraferit que convidava a estiuemar els poetes de la capital a la costa tot just brava. Per primera vegada, un empresari surer optava decididament i altruista per enriquir l'esperit del poble. Aquesta sembla ser una de les idees que el van fer endegar la Festa de la Bellesa. Hi llegim en la Memòria: “tinguérem la visió d'un dia com avui, en què seria aplegada molta gent en un lloc d'aquesta vila, de la nostra vila de Palafrugell, tan sols per anegar l'esperit en la fruïció puríssima de l'art. Per una vegada no sentirien a parlar de taps ni de suro, ni oïrien cap nom, ni veurien cap símbol que els hi recordés el treball quotidià, la ocupació habitual, molt honrosa certament, mes aixecada per dissort a part integral, a element essencial de llur naturalesa, i fins a síntesi de llurs facultats i potències, idees i aspiracions. [Déu n'hi do que un empresari faci públiques manifestacions com aquestes!] Vindrien devotament, fervorosament, a combregar en el culte sagrat de la Bellesa, lliure l'esperit de pensaments mesquins i de cabòries profanadores, i aixeca-

rien el cor i el cervell a les regions superiors de la intel·ligència, viurien un temps la noble vida dels poetes, dels creadors, dels artistes, dintre un ambient ubriagador de fruïcions quasi divines, de sensacions intensíssimes, de percepcions refinades de l'eternal bellesa. I una alenada d'art purificador passaria suaument per damunt de la vila industriosa i ens deixaria a tots l'esperit i el cor més ample i la llavor potent d'una veritable regeneració." Excels!

Joan Vergés i Barris no tan sols va modernitzar la vida cultural de la vila, sinó que va encaminar i va saber engrescar tota una sèrie de persones que varen acabar tallant el bacallà en aquell brou cultural, sobretot, Joan de Linares i Delhom, que fou la seva mà dreta abans de treballar amb Joan Miquel Avellí, i els germans Ganiguer Ros, Marià i Josep, el pare del quals, Pere, en principi jardiner, fou l'encarregat de les seves propietats.

La producció poètica de Joan Vergés és qualificada per la revista guixolenc *L'Avi Muné* com "tan reduïda com selecta". I continua definint-lo: "Poeta d'encesa fantasia i alta volada lírica; místic enamorat de la Natura fins al més desbordant sensualisme: va cantar-la amb una amor tan pregon que pocs igualaren i ningú ha ultrapassat." La seva pasta poètica estava feta d'una base de naturisme maragallià ben amanida d'un mediterranisme plàcid i classicitzant i amb unes gotes justes d'arbitrarisme, entès, amb paraules de Castellanos, com "aquella teoria que, empeltada en el simbolisme i en el parnassianisme, posava en l'artifici —en contra de la naturalitat— com el portador dels valors artístics". Tot plegat donava un plat de gustos suaus, lleument eteri i diletant. És la seva una poesia generosa en el ritme i la rima, de declamació fàcil, que convida a fer una musiqueta evanescent o un posat trascen-

Palafrugell. - Cala Pedrosa (Costa Brava).

L'aroma dels pins i l'extensió del mar varen inspirar, a Joan Vergés, el seu reconegut "Cant de la Natura"

dent. Pla, Josep Pla, considera que Joan Vergés hagués estat un molt bon poeta si la llengua catalana no s'hagués trobat en un estadi d'un absolut i descomunal llibertinatge. També afirma que “al costat de les poesies que podríem anomenar cultivades i pensades del senyor Vergés (...), en féu moltes de populars, extremament eròtiques, per no dir realísticament pornogràfiques”.

Josep Ferrer, Anco Marcio: l'enginy regulador

Pla, Josep Pla, havia dit en alguna ocasió que el seu mestre va ser Josep Ferrer i Mascort (Palafrugell, 24-04-1875 / 10-02-1918). En un text datat el 1918, escriu: “Personalment, Ferrer fou, durant molts anys, un dels tipus més curiosos de la població. Fou un home alt, d'esquelet considerable, escàs de carns, sec, ossat, d'una pal·lidesa macilenta, nerviós, esperitat, amb una tímidesa vençuda per un frenesí alcohòlic i sensual agosarat, amb una manera de riure crepitant, sacsejada i sarcàstica (...) Tenia la carrera d'advocat. Fou jutge de la població uns quants anys. La seva vida fou la d'un bohemí de poble tipus intel·lectual —una vida frenètica i desmanegada, a penes reprimida per un ordre burgès mediocre, pobre i grisenc. (...) Ferrer arribà a tenir una cultura no gaire extensa, però sòlida, segura, bàsica. (...) Segons els seus amics més íntims, Ferrer fou un gran sensual, frenètic, violent, arrauxat: dones, alcohol, menjar. Les tres divinitats. (...) Tot això portaria a creure que fou simplement un sensual —és a dir, una criatura sense resistència possible davant els propis estats de buidor, de solitud o de tedi.”

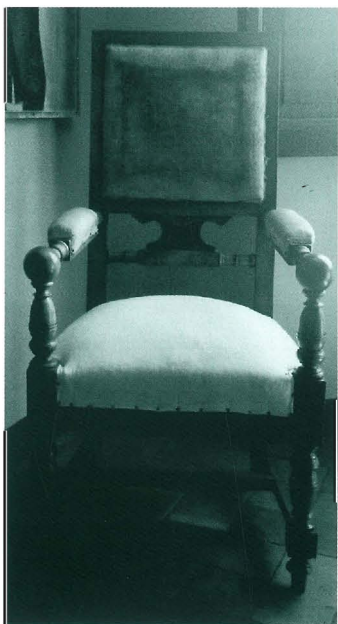
Una mica diferent és la valoració que se'n fa a la nota biogràfica publicada com a pròleg d'*Instantànies* (Publicacions L'Empordà, Barcelona, 1921). En aquesta nota s'hi

remarca, sobretot, el caràcter de desplaçat, d'exiliat interior de Ferrer: home “d'una cultura extensíssima i profunda, d'una sensibilitat artística refinadíssima, d'un sentit crític extremadament agut i d'una ironia finíssima i subtil”, dominat per “una ardenta set d'universalitat”, devia sentir com el prosaisme i la vulgaritat de la vida quotidiana a Palafrugell li retallaven les ales, l'ofegaven, li feien accentuar “el sentit tràgic de la vida”. Les foteses i nimietats del Jutjat Municipal, les mesquineses de la política local, l'esterilitat closa del bufet van fer que “ben prompte sentís la fiblada de l'avorriment, i s'avorria sempre, al despatx, al cafè, al camp”.

I encara una tercera versió, signada per P. a *Baix Empordà*, en una secció dedicada *in memoriam*. L'articulista es pregunta per la qualitat d'inadaptat de Josep Ferrer. Deixa la pregunta sense resposta i insisteix en la paradoxa vivent que fou la seva vida, en el contrast entre les seves capacitats i anhels i una realitat adotzenada: “Dèiem suara: superabundància de sensibilitat. I aquests són els mots justos. Perquè fou la seva vida com una flama roenta. Perquè vibrà fuetejat per totes les pruiques i gustà tota mena de frisances i de febres. (...) Necessàriament havia de venir el desequilibri. I vingué. I ell que com cap home estimava la vida, despreciava el viure mateix per excés d'amor. Però malgrat tot, sapigué alliberar-se de la capa de femta que l'envoltava i superar-la. I fou llavors, quan s'arredossà en l'ironia, amable i frescal refugi. Ironia sagnanta per la vida que li donava tots els seus encants i tot el seu tedi infinit. Ironia sagnanta per els homes i per les coses que basteixen els homes miserables i febles.”

Estudià el batxillerat a l'Academia Palafrugellense de Joan Ferran i passà després a la Universitat de Barcelona, on cursà els estudis de Dret. Amb notes brillants, va

Butaca d'Anco Marcio

Retrat de Josep Ferrer,
Anco Marcio

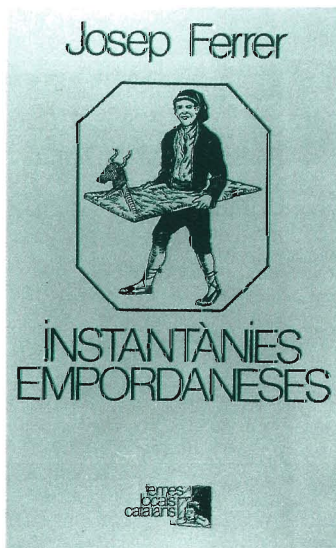
acabar la carrera el 1898. Lector contumaç de filosofia, sobretot de Nietzsche i Schopenhauer (els filòsofs imprescindibles al tombant del segle), va acabar retornant a Palafrugell per obrir-hi un despatx i per exercir de jutge municipal (a partir del juliol de 1902), a més d'escriure en diverses publicacions locals sota diversos pseudònims i parlar de múltiples temes. La biblioteca que es conserva no és tan prodigiosa com la d'altres convilatans, com Leopoldo Ferrer, per exemple: consta de força llibres d'història i de dret, alguns clàssics castellans i obres catalanes del moment: l'obra completa de Verdaguer, algunes coses de Robert Robert, Pin i Soler, Coromines, Rusiñol, Maragall, Iglesias,

Víctor Català, llibres costumistes, alguns autors francesos i anglesos, etc.

Va començar a *La Imparcialidad*. Amb el pseudònim d'Eriberto Campanella va publicar-hi una sèrie de 13 articles (un per cada número publicat) sobre economia. Hi exposa, amb un to didàctic i no exempt d'un regust polèmic, un ideari liberalista influït per Adam Smith. Qualifica els anarquistes de “fruto de una inteligencia desequilibrada o de un corazón pervertido, y que no tiene más origen que la vil envidia”; avisa que “lo que sí hay que temer son las más peligrosas utopías socialistas”; i per últim proposa estudiar el fenomen de la producció, de les seves lleis i la distribució, i també “las medidas en cierta manera socialistas que ha de tomar el Estado para que el obrero no quede estrujado”. Defensa amb fervor el dret a la propietat, la modernització del treball: “La esencia del capital lo constituyen las máquinas (...) Los edificios (...) son los templos de las máquinas”. Amb un to regeneracionista, molt d'acord amb les idees del moment, proposa la instrucció per a tots els obrers, perquè d'aquesta manera “podrá armonizar sus intereses con los intereses del capitalista y el propietario, y podrá subir algunos peldaños de la jerarquía social convirtiéndose de obrero manual en obrero de la inteligencia”. En el darrer número de *La Imparcialidad* veiem el Ferrer polemista: dedica un atac pírric i segador a *El Distrito*, a qui considera responsable del tancament del diari.

Cinc anys més tard, Ferrer i Mascort serà un dels redactors bàsics de *La Crónica*. Tot primer usará només pseudònims: quan l'article és de tema politicosocial emprà els de Licenciado Cedillo o el galdosià Doctor Centeno; quan tracta de temes polítics amb esment especial a la ideologia catalanista o bé articles de costum amb personatges pinto-

Portada de la reedició del llibre d'Anco Marcio que havia estat editat per l'Ateneu Empordanès de Barcelona l'any 1921

rescos, opta per l'esproncedià Félix de Montemar; i quan escriu "Instantáneas" o articles de caire literari, escull el cervantí Bachiller Carrasco. En tots els casos, fins quan parla de temes d'una immediatesa extrema, tendeix a la transcendència. A partir del número 13 alterna el pseudònim esproncedià amb el seu cognom. Als inicis de la publicació, bona part dels articles es devien a ell, més endavant, entre inicis de 1901 i finals de 1903, pràcticament no hi publica, fins que al primer número de 1904 torna a escriure-hi les seves "Instantáneas". Mentre que els seus articles sobre personatges típics ("El Pedante", "El Jugador", "El Rico", "Un hombre público"...) trobem tots els trets habituals de la premsa satírica castellana del XIX; en les seves "Instantáneas" hi podem observar la influència de l'impressionisme, la importància de les sensacions, la llum, els colors, la insinuació més que no pas el dibuix precís: títols com "Cliché oro y azul", "Cliché morado", "Cliché rosa" ens situen en l'estètica del moment. Aquesta influència impressionista contrasta amb algun text d'arrel naturalista i amb els més habituals textos simbòlics, relacionats, més que en el simbolisme francès, en la tradició del simbolisme satíric d'origen romàntic. També s'hi noten ja dues de les característiques del seu estil: la ironia i un cert to entre filosòfic i pedagògic que, a vegades, frega el moralisme més empalagador. Pla, Josep Pla, defineix l'adjectivació de Ferrer, com a "normal, vulgar. Però de vegades salta de la seva ploma un adjectiu sorprenent, d'una gran, precisa, novetat". Diu que no estava al corrent dels darrers moviments pictòrics; no ens ho sembla pas. L'exemple que Pla posa de la seva sorpresa és "els pins luxuriants...". En la tercera "Instantánea" publicada (*La Crónica*, núm. 10, 15-06-1901) llegim: "los trigos resplandecen lujuriosos": o

Pla va confondre la cita o a Ferrer li agradava especialment l'adjectiu i per tant el gust per la sinestèsia ve de lluny, ve d'on ha de venir, del gust del moment.

En la represa de les seves col·laboracions mostra un especial interès per articles de tema literariofilosòfic: lectures de Nietzsche, d'Ibsen, crítiques contra el recent premi Nobel Echegaray enfront del vigorós Ibsen (també era el que es portava en aquells moments).

Tot i que el seu nom consta en la Carta fundacional de la Festa de la Bellesa, signada pels membres de la Secció de Belles Arts del Centre Català de Palafrugell, quan *La Crónica* es transforma en *La Crònica. Periòdic Català-nista* (11-1907 / 02-1909), Ferrer i Mascort no hi va publicar cap article.

Serà, doncs, a *Baix Empordà* on, en català, escriurà les "Instantànies" que faran que Josep Pla, pugui dir en alguna ocasió que havia començat a escriure gràcies a ell, a Anco Marcio, pseudònim que usará sistemàticament. Aturem-nos-hi un moment. Anc Marci va ser el quart rei de Roma, i hi regnà entre el 640 i el 616 a.C. Segurament, Ferrer el va conèixer gràcies a l'obra de Tit Livi *Ab Urbe Condita*, I, 32-35, encara que el rei també apareix esmentat a *Historia externa del Derecho Romano*, d'Antonio José Pou y Ordinas (Barcelona, 1884), llibre que es troba a la biblioteca de Ferrer i que defineix Anc Marci com un rei essencialment regulador i recuperador dels vells costums, aspecte aquest últim en el qual també insisteix l'historiador romà. Diu Tit Livi: "Quan va començar a regnar (...) va considerar que la tasca més urgent era fer els sacrificis públics tal com els havia instituït Numa i va manar que el pontífex posés a la vista de tothom, consignat-ho en un àlbum, tot el que hi havia escrit en els documents reials (...) Ell es va dedicar a instituir les cerimònies de la guerra

per tal que les guerres es fessin i es decleressin amb un cert ritual. Per això va copiar el dret de l'antic poble dels equícols." Va conquerir força poblacions del Laci.

Fa la sensació que Josep Ferrer tenia consciència de la diferència entre els seus articles i els dels altres autors palafrugellencs, fossin del color polític que fossin: ell anava sempre una mica més enllà del fet quotidià, ell sempre aportava la cita dels clàssics, ell sempre tendia a mirar-s'ho una mica des d'una perspectiva aèria, comprensiva i crítica, que li permetia entendre allò que s'esdevenia al seu voltant sense acabar de tocar de peus a terra. Aquest posat el diferenciava de la resta d'articulistes, que escrivien sota l'embat del fet immediat, local, o influïts per les necessitats de la indústria surera o per les circumstàncies polítiques. Josep Ferrer, no; Josep Ferrer escriu sobre el seu ara amb ànim de transcendir-lo i de trobar-hi, per dir-ho amb una paraula grata a la gent del 98 castellà, l'essència imperible de la realitat. La seva cultura, molt superior a la de qualsevol escriptor palafrugellenc que hagués publicat fins aquell moment, li facilitava aquesta actitud. De fet, va ser el primer que va aportar, amb criteri sostingut i coherència, cites, lectures, noms universals no estrictament clàssics en aquell moment —sí que ho són ara—, que li van permetre elevar una mica el to localista de les publicacions. A vegades, va saber evitar la retòrica enfarfegada de molts periòdics de l'època per inclinar-se per un català més planer, més planià. Potser per aquesta capacitat d'innovació dins les publicacions palafrugellenques, pel seu estil a vegades desmanegat, per la seva cultura ben assumida que traspuava en cada article, pel seu retorn als clàssics i pel seu descobriment del moderns, per fer-ho en el setmanari d'ideologia més o menys noucentista i, doncs, reguladora, Josep Ferrer va escollir el

pseudònim d'Anco Marcio, el rei recuperador de velles tradicions legals i ampliador dels territoris romans. No podem prescindir de la possibilitat que Ferrer, fill de la seva època i conscient de ser-ne, es veu a ell mateix com un renovador, un regulador dels nous temps de la modernitat. Era una mica l'Anc Marcio de les lletres palafrugellenques. Si a tot això hi afegim el seu pensament conservador i el seu caràcter bonvivant i sensual, "bohemi imponent", entendrem perquè Pla, Josep Pla, tot i afirmar que "El Distrito era un diari ben escrit", només accepta com a mestre palafrugellenc Ferrer, Anco Marcio.

Els temes que tracta són diversos, poden anar des de la llegenda moralista ("La sabateta de la Mare de Déu", "El bou i la mula") fins a l'humor negre, prou injust ("Un home a la presó"). Té articles en què descriu personatges-típus ("En Menció Oliverós", "L'Auca d'en Milhomes" —que representa en Joan de Linares—, "Els venedors ambulants", "El buscador de bolets") i en té un bon nombre de to filosòfic que acaben en una reflexió moralista ("L'home natural i l'home hipòcrita", "Quaresmals", "Del temps", "El gos", "Nova visita de l'amic Llunàtic"). Els articles elegíacs ("Les anelles de les burres", "Festes majors") poden alternar amb els de crítica al moment present ("Visquen els reis", "La mula castanya", "Carnestoltes", "Lletra contesta a la V d'en Pau Xirinacs"). Sovinteja el to humorístic, irònic; diu en l'elogia a Lluís Coromines i Cornell: "L'ironia, però, que radica en el cervell, l'amable somriure i l'humorisme àtic i incisiu, és l'exteriorització d'una superioritat intel·lectual, car procedeix d'una superioritat de judici capaç d'establir un contrast entre la realitat i l'ideal." Aquesta capacitat, ell la tenia, a vegades l'aplica amb encert i molta gràcia ("La rata", "Els mobles parlen", "El meló i la síndria", "El fre de

Josep Ferrer col·labora habitualment a La Imparcialidad i a La Crónica

AMP

AMP

l'automòbil"); a vegades, però, sembla una empastifada fora de lloc ("Les cigales", "El llimac i el caragol", "De la manera de fer alioli"). De totes maneres, en molts articles hi ha sempre alguna troballa atractiva: sigui l'anècdota, un llamorneig estilístic, la capacitat de transmetre sensacions o impressions, les gotes humorístiques, la reflexió filosòfica, la sensualitat parsimoniosa que afecta tots els sentits, la construcció estructural...

És gairebé segur que començà a publicar les "Instantànies" a *Baix Empordà* des del primer número (el número més vell que hem vist és el 9, i ja hi consten les "Quartilles" de Bonaventura Sabater i les "Instantànies" d'Anco Marcio); i va continuar publicant-hi fins al gener de 1918, si bé entre 1916 i 1917 no hi trobem gairebé cap col·laboració. Sembla que als inicis de *Baix Empordà*, en fou redactor en cap. La darrera Instantània, "Nova visita de l'amic Lluàtic (XXIX)", va aparèixer en el número 432, de 20 de gener de 1918. Al número 436, *Baix Empordà* publicava l'esquela de Josep Ferrer i Mascort, mort als 42 anys; un article *in memoriam* i una Instantània "La mort del sereno". L'enginyer regulador deixava pas a un altre articulista igualment regulador, més bohemí, més bevedor, més elegíac i més del nou-cents, amb aires de genialoide: Josep Ganiguer.

Joan de Linares i Delhom o el do de la ubiqüitat

Us imagineu un Sherlock Holmes sense el seu doctor Watson? O un rei Lear sense el seu comte de Kent? O un Otel·lo sense el seu Iago? Sherlock Holmes necessita que algú narri les seves aventures; el rei Lear, un servidor fidel; Otel·lo, un home de confiança que doni sentit a la seva història de gelosia. En certa manera Joan Linares Delhom fou

aquesta ombra necessària al personatge que és el vertader protagonista, el mecenes, sigui Joan Vergés, sigui Joan Miquel. Amb Joan Vergés, a part de la relació familiar (*Donya Rosa* era Delhom de segon cognom), hi compartí interessos polítics (catalanisme), culturals (*Llibertat*, *La Crònica*, *Emporium*, *Festa de la Bellesa*) i econòmics. Les relacions amb Joan Miquel són més complexes: és el director de *Baix Empordà*, que és propietat de Joan Miquel, però té unes excel·lents relacions amb els autors de *La Pebrera*, "setmanari satíric, humorístic i literari" que es publica entre el setembre de 1909 i el febrer de 1910 i que ataca amb contundència al "cacic Joanet Mario", Joan Miquel; treballa per a Joan Miquel a Manufacturas del Corcho com a home de confiança i és el secretari del Banc de Palafrugell, el president del qual torna a ser Joan Miquel, el qual intentà comprar-ne la majoria de les accions, encara que no ho va aconseguir per motius gens clars; Joan Miquel fou un prohom de la Lliga, mentre que Linares tenia unes tendències, almenys teòriques, més cap a l'esquerra. Va ser la mà dreta dels dos homes més influents de Palafrugell, primer de Joan Vergés i després de Joan Miquel; sovint fou la veu a través de la qual parlaven els guionistes de l'obra; sovint parlà tot solet, amb criteri propi i interès ben definit. El veiem com a director de *Llibertat*, de *La Crònica*, d'*Emporium* i de *Baix Empordà*. Com Joan Vergés, està en contacte amb la gent de *Juventut*, revista on publicà dos articles de caire polític i d'ideologia catalanista. Bon orador, abrandat, sord, és una de les persones que remena les cireres i reparteix el pastís de la vida cultural —i segurament no només cultural— del poble durant força temps, gairebé, podríem dir, fins a la dècada dels trenta.

Se sap que els homes medievals creien a ulls clucs allò que deien les autoritats clàssiques, els llibres. Així, si un clàssic deia que les mosques tenien quatre potes, per molt que els homes medievals veiessin que en tenien sis, com que l'autoritat ho deia, ningú la rectificava. En la vida cultural de tots els pobles, hi sol haver unes persones amb uns coneixements profunds i rigorosos que actuen com les antigues autoritats. Sovint són generosos amb la seva memòria, d'altres vegades es limiten a deixar que els altres caiguin de morros per alçar la veu i fer rectificacions, que tant poden ser de grans principis, com de petites minúcies. Joan de Linares devia ser d'aquests últims: devia deixar dir i, en acabat, ell retocava amb un parell de dades, a vegades importants, a vegades simples detalls d'aquells que agraden tant els mestretites. Això ho va fer més d'una vegada; en tenim constància d'una carta que li envià a Pla, Josep Pla, arran de la publicació de *Historia de Gervasio*. No podem negar-li, però, una sana ironia. Aquest sentit de l'humor gairebé mai no es manifesta en els seus escrits a causa d'un cert to pedant, pretensions, ampul·lós, com si s'agafés l'escriptura com un manament, si no diví, ja que ell era ateu, sí messiànic.

Joan de Linares i Delhom va néixer al carrer de Sagunt de Palafrugell el 24 de gener de 1881. El seu pare, Eduard de Linares i Cuevas, nascut a València, de pare granadí i mare zamorana, fou, segons sembla, funcionari de duanes. A la Jonquera, es va casar amb Francesca Delhom i Sobrepera, filla de Salvador Delhom, de Figueres i de Cecília Sobrepera, de Cantallops. Aquest era el segon matrimoni de Salvador Delhom; la filla del primer matrimoni es casà amb Josep Barris i Buixó. Novament les relacions familiars ajuden a explicar el desenvolupament de certes relacions i, en aquest cas, del paper

protagonista que va assumir Joan de Linares. Joan va ser el segon fill d'Eduard i Francesca; el gran fou Marià, advocat a la Bisbal i animador cultural al Baix Empordà mitjançant *La Crònica* i *La Revista Agrícola*; va morir el 1919; el seu enterrament el descriu Pla, Josep Pla, a *El quadern gris*. Varen tenir dues germanes, Conxa i Caterina. Podem comprovar que Joan Linares no utilitzava el "de" del cognom en els articles literaris o d'opinió, mentre que sí que l'usava quan es tractava de textos oficials, com a secretari del Banc de Palafrugell o com a alcalde. Podria ser que pertanyés a la masoneria. Joan de Linares es va casar amb Rosa Palomeras; la seva filla Francesca va maridar amb el Sr. Bidarte, secretari del Sr. Julián Besteiro; varen estar a l'ambaixada de Varsòvia. Tota la família de Joan va passar força temps a Madrid. Durant la Guerra Civil, el varen nomenar director general de Recuperació Artística. En acabada la guerra, s'exiliaren a Mèxic on, segons es diu, Joan de Linares se suïcidà.

Joan de Linares és el millor exemple que podríem trobar de les interrelacions que s'establien entre les qüestions polítiques, les culturals, les econòmiques i, fins i tot, les familiars; allà on no arribaven uns interessos, s'encavallaven els altres, i, entre tots plegats, s'anava dibuixant el perfil cultural de la vila, sense menystenir, ja ho hem dit, les xefles, els àpats, les celebracions, les romeries gastronòmiques al far de San Sebastià i diversions múltiples.

En la presentació que fan d'un text seu, *Aniversari*, el qualifiquen d'"apòstol de l'Art i de les Lletres a l'Empordà". Més aviat, però, era apòstol del catalanisme, entenent que aquest pensament ideològic implicava, sobretot, un compromís cultural i, més en concret, literari, per això el trobem en tots els actes i manifestacions. De mica en mica,

A la revista Emporium
hi varen escriure les millors
plomes catalanes del moment.
La dirigia Joan de Linares

D'esquerra a dreta, Josep Bofill de Carreras, Enric Frigola Girbal, Rosend Avellí i Joan de Linares, a l'eixida del Club 3x4 (1920)

actuarà en política: serà president del Centre Nacionalista Republicà de Palafrugell i acabarà essent alcalde entre 1914 i 1916. En la presentació d'*Emporium* llegim unes paraules que aquells moments podia haver signat sense cap problema: "Per a la política també hi haurà lloc, mes no per a la política tal com generalment s'usa aquesta paraula, i que sols és l'art d'enverinar passions, de fer pujar a la superfície la part animal de l'home, de fer barallar uns germans amb altres per a arribar a rabejar-se en un fangar de concupiscències, i tiranisar-se els uns als altres. No, lo que nosaltres entenem per política és una ciència que es basa en l'amor a tots els homes i a totes les coses útils al benestar de la humanitat." Les seves relacions familiars amb gent de l'esquerra més pura i quintaessenciada varen permetre que tot i els seus contactes amb el Sr. Joan Miquel, fos una persona escoltada i ben considerada pels esquerrans palafrugellencs. Pla, Josep Pla, el defineix —o fa que s'autodefineixi— com un exemple prou perfeccionat de cinisme.

Els seus escrits, majoritàriament de caràcter ideològic, polític, es caracteritzen per un abrandament inflamable i contagiós, d'un retoricisme d'orador expert en mítings contestataris. La seva obra es concentra, sobretot, a *Emporium* i *Baix Empordà*; publicà un parell de textos a *Juventut* i, suposem, que degué escriure també a *Llibertat*. De totes maneres, l'interès que suscita Joan de Linares no és pas per la seva qualitat d'escriptor, sinó d'animador cultural, de persona que concretava, amb els diners dels Vergés o de Joan Miquel, les manifestacions culturals, que aglutinava tota una sèrie de joves —i no tan joves— col·laboradors per fer periòdics tan dignes com *Baix Empordà* o *Emporium*, encara que, en aquest segon cas, el paper de Joan Vergés degué de ser força més important.

En els setze números d'*Emporium* hi va publicar amb el seu nom onze articles (podria ser que fos l'autor dels editorials sense signatura), dos dels quals són contes d'una cursileria de novel·la rosa, que poca cosa té a veure amb algun text d'un pessimisme molt à la page, d'una superficialitat de vernís. Escriu, per al naixement del fill d'un amic:

"Un home més al món, un més a lluitar, un més a patir. Un altre cor que serà llatzerat, un altre pensament que es rebel·larà, mes que, impotent haurà de rendir-se, un altre que desitjarà molt i assolirà poc. Una altra cosa més per a servir de joguet a les insaciabls ones del mar de la vida.

Molts rugits de dolor, ben pocs cants d'alegria i encara aquesta mai complerta, això és la vida, això és lo que se li espera (...) les campanes tocan amb tritlleig de festa. Per què? Per què tritllegen?

Ah! Perquè el drac mai satisfet té un altre a qui engolir-se, després que haurà regat son camí de llàgrimes. El drac té carn fresca (...) I els homes patiran, patiran fins que el

planeta es refredi i tot torni al no-res d'on va sortir, i mentres això arribi, cada dia els pares infantaran nous fills..."

Fa tota la impressió que, gairebé sempre, diu allò que toca dir, per quedar bé, per ser jove i modern, per ser la mà dreta de... Aquesta capacitat de nedar i guardar la roba es veu en la crítica que fa de *Coses de casa*, de Torroella i Plaja: "no és, per nosaltres, una novel·la, és una senzilla narració d'un fet més senzill encara, despullat de tota transcendència, que ha servit a l'autor per a descriure, potser massa detalladament, la vida pagesa i les encontrades on ell viu, tot amb un estil molt casolà que, segons sembla, l'autor té per cosa molt meritòria. És qüestió de gustos. En tot el llibre hi ressalta un gran carinyo per les coses de casa, que honra l'autor". Devia ser un problema per a un jove modern i catalanista com Joan Linares haver de ressenyar un text d'un vell conservador decimonònic com Torroella que parla de coses que els catalanistes consideren que cal conservar, mantenir i reproduir. També en les contradiccions d'aquests primers joves moderns, Joan de Linares en fou un exemple ben excepcional.

Com tots els joves, també va escriure poemes, que llegí en les vetllades literariomusicals; va fer brindis i pronuncià discursos. Com cap altre jove palafrugellenc del moment va tenir un paper clau i bàsic en el tarannà cultural de la vila. Sense ell, moltes de les activitats que visitarem de seguida —i que ens han arribat— tal vegada no haurien estat possibles.

Les *Cartes a Pere* publicades per Xavier Pla mostren els subterfugis i les actuacions laberíntiques de Joan de Linares. Segons Pla, Josep Pla (Carta 99, agost 1926), Linares fa "la feina mig econòmica mig política" per a Joan Miquel. Escriu cartes com la publicada a l'Apèndix 1 del llibre suara esmentat, que acaba: "Mira, Pla, aquesta carta te l'escric per al teu bé, puix me

penso conèixer bé el Sr. Miquel, potser millor que ningú, i ell és un home que quan porta afecte, quan té simpatia per algú, no té mesura ni plany res, però ai del qui li decau! I si res fa que hom li decaigui és precisament això que veig en tu. I si el Sr. Miquel se'n desentenien, adéu publicacions de llibres! Quedaries en absolut a mercè d'editors sense entranyes (si escrivies) i de "la Publicitat" que, per cert, me consta que fa mals negocis i el dia menys pensat pot venir una redució de sous. (...) Una abraçada ben carinyosa del teu bon amic." Una abraçada d'ós, sembla: no tan sols l'amenaça amb la pèrdua del mecenes sinó que li insinua (a un escriptor jove, que comença a caminar pel món de les lletres) que pot deixar d'escriure i que es pot quedar sense sou a la feina. Déu n'hi do! A les *Cartes a Pere* també veiem que les gestions que fa Linares per a Josep Pla solen acabar en un carreró sense sortida: "M'agradaria saber quina classe d'escarafalls ha fet en Linares. Suposo que han sigut contraris. Aquests redempcionistes són ferotges." (Carta 82, 21, abril? 1926).

La Festa de la Bellesa: una fita en la història cultural de la vila

Si algun denominador comú tenen totes les tendències modernistes és el seu antifloralisme. És cert que força gent a Palafrugell passa d'una sensibilitat romàntica a un tarannà modern sense massa traumes i, sovint, amb una certa sensació de continuïtat. Tot i així, els nous aires del nou segle els porten a menystenir l'emblema de la literatura del vuitcents, els Jocs Florals. És en aquesta línia que caldria entendre l'organització, el juliol de 1904, a la Bisbal, d'un "Certamen literari humorístich organitzat per quatre gaths dels frares de la Bisbal". El Jurat està format per Manel Ferran (col·laborador de *La Crònica* i

Convocatòria de la Festa de la Bellesa

ALS PORTES, PROSISTES I MUSSES

CATALANS:

La Societat de Belles Arts del Centre Catòlic de Palafrugell a tots vos crida a Concurs per guanyar els millors fruits del nostre autòry.

Que la vostra inspiració siga un necessitat.

CARTELL

Se concediran:

500 PESSETES, a la millor composició en vers.

500 PESSETES, al millor treball literari en prosa.

400 PESSETES, a la millor sardana llarga pera cobla.

400 PESSETES, al millor aplèc de cançons originals istil gèneru popular, pera una veu sola amb acompanyament de piano.

NA CATERINA VIDAL
DAMA D'HONOR

NA LLUISA PLA
DAMA D'HONOR

NA MERCÈ VERGÉS
DAMA D'HONOR

redactor en cap de la redacció a la Bisbal de Baix Empordà), "Cavaylher en cap"; "Jozep Barceló" i Matas (el mestre lloat i estimat, renovador pedagògic i poeta tardà); Francesc Carreras i Padrós (poeta omnipresent a totes les publicacions palafrugellenques i prolífic fins a extrems impressionants); "Jozep Casamiquela i Bonaventura Casadevalhy, Secretyre". S'hi varen presentar 118 composicions. Més que una oposició frontal als Jocs Florals, era una broma bonhomiosa, però que s'alineava, bé que amb certa prudència i serenitat, en el bàndol dels moderns.

Un any abans, el 30 de juliol de 1903, al núm. 120 de *La Crònica*, Marià de Linares escriu una carta oberta al bisbalenc Patrici Català, on reconeix que ell i el director del periòdic, Rafael Ferrer, han pensat en la possibilitat d'organitzar uns Jocs Florals de l'Empordà, que ja n'ha parlat amb el seu germà Joan, "entusiasta per tot lo de la terra", i amb d'altres poetes de les contrades empordaneses, però que li agradaria conèixer l'opinió "de molts altres, no menys competents i aficionats a la gaia ciència, com són los germans Casas, en Patxot, n'Albert de Sant Feliu, en Roger, en López de Palamós, en Carreras Padrós i en Ferran de la Bisbal, n'Albert de l'Escala, en Rossich de Pals, en Torroella de Fitor, n'Eusebi Fina de Barcelona, en Bofill, en Ferrer i Mascort, en Ferrer i Solà, en Vergés, en Piera i tants altres d'eixa vila i demés pobles de l'Empordà, lo mateix que la de nostres confreres de *Llevor y Libertat*". És curiós que aquesta proposta vegi la llum pública un mes i mig després que l'Associació Regionalista L'Escut Emporità de la Bisbal convoqui els Primers Jocs Florals; el Jurat està format per Ramon E. Bassegoda, Jacint Laporta, Claudi Plana Font, Ramon Masifern, Josep M. Folch i Torres: la presència de l'alè vuitcentista és abassegadora. En el text de Linares, tornem a

trobar-nos un fet que ja hem vist a la jornada anterior: els pobles estan units en una mena de vasos comunicants que sembla que els relacionin intensament. D'aquesta proposta feta a gent ben heterogènia, no en va sortir res en concret.

El maig de l'any següent Joan Maragall, convidat per Patxot, visita durant una setmana Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell i Tossa. A Palafrugell s'estatja a casa de la família Vergés-Barris i visita el Centro Instructivo y de Unión Obrera, a qui farà donació d'una quantitat considerable de llibres per a la seva biblioteca. Ja el dia de la commemoració del primer aniversari del centre, el diumenge 27 de març, hi havia enviat una carta que fou llegida en la vetllada literariomusical. De la mateixa manera que Joan Carreras i Péra considera que l'estada de Jacint Verdaguer a terres gironines va influir en la creació del Primer Certamen Literari bisbalenc, tot en català, el 1885, creiem que l'estada de Maragall incitè el jovent catalanista de Palafrugell a organitzar la Festa de la Bellesa. Maragall diu en carta a Carles Rahola el 26 de desembre de 1904 (encara no s'ha fet pública l'organització de la Festa, per tant, hem de suposar que abans d'endegar-ho tot i de donar-ne publicitat, els organitzadors varen concretar l'assistència del mestre espiritual: era la peça clau per a l'èxit de la proposta): "M'enamora la idea de la Festa de Palafrugell. Hi vaig ser la primavera passada i vaig deixar-hi molt bons amics. Tinc una poesieta ja publicada que em sembla molt a propòsit (...) Si d'aquí a llavors se m'acudís quelcom més, li ho enviaria, però són molts pocs dies els que resten."

Quinze dies més tard, a *La Crònica* (núm. 196, 19-01-1905), es parlava del projecte d'uns Jocs Florals (s'empra aquest terme) per la Festa Major de Sant Margarida. Els organitza el Centre Català de Palafrugell i hi concedirà tres premis en metàl·lic: de poesia,

de novel·la i de música. En el número següent (26-01-1905) es publica la carta fundacional de la Festa de la Bellesa.

“Senyor director de La Crónica
Present

Molt distingit senyor nostre:

Coneixedors de son amor a tot quan tendeix a l'avenç moral dels pobles, ens atrevim a demanar-li son valuós concurs per a la realització del projecte que a seguida exposem, pregant-li de primer ens perdoni la molèstia que puguem ocasionar-li.

Convençuts de que res influeix en tanta manera a enlairar l'esperit del poble, educant-lo i fent granar en els cors sentiments grans d'honoradesa i de virtut, com la fruïció de la Bellesa en ses més altes manifestacions, hem decidit aplegar el poble de Palafrugell en una festa consagrada per enter a l'enaltiment de les Belles Arts. Festa que, no en dubtem, deixarà en el cor de nostres paisans bona llavor d'ideals honrats i nobles, fent-los entreveure una Vida superior, ben diferenta de petiteses i misèries que, per desgràcia, és la ordinària en aquestes contrades.

El jorn de la Festa, a l'impuls sant de la Poesia i de la Música, davant els ulls de nostres paisans s'obrirà un horitzó blau i rialler, que sols arriben a assolir els esperits del tot nets de les impureses que congriuen les lluites del món. I sentiran afany d'assolir-lo i endreçaran tots ells llur voluntat a fer-se amb els medis que en ell han de portar-los. I amb un de sol que hi arribi; la Festa ja haurà estat profitosa; les energies esmerçades hauran donat fruit sanitos i els que hi hauran contribuït podran tenir-ho com a timbre de glòria.

A fi de realitzar el nostre projecte, pensem fer una crida als artistes de la terra, per a què portin llurs produccions a un concurs, i

La signen com a representants de la Secció de Belles Arts de Centre Català, Josep Miquel, Joan de Linares i Josep Ferrer:

encomanar a persones de reconeguda competència que escolleixin i premiïn les que mellors condicions reuneixin, complint així dos objectes: ajudar i alentar els conreadors de les Arts Belles i adquirir els elements necessaris per a la celebració de la Festa de la Bellesa.

Malauradament, avui, aquestes festes, que amb el nom de Jocs Florals tot sovint se celebren en diferents pobles de la nostra Pàtria, per la poca vàlua de les composicions que s'hi envien moltes no són pas ni de molt lo que haurien d'ésser, i les causes principals, a nostre entendre, són, la poca llibertat que es deixa a l'artista subjectant-lo al desenrotlló d'un tema determinat, i el poc valor intrínsec dels premis que s'ofereixen.

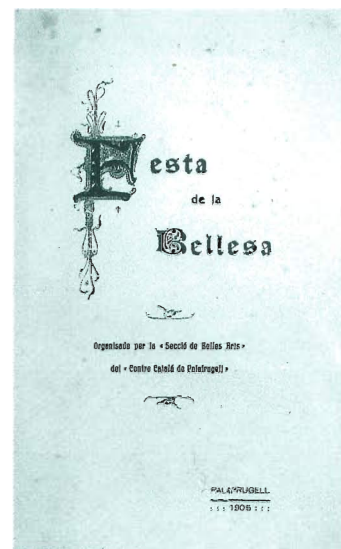
Aixís doncs, nosaltres, a fi d'evitar el perill de que enlloc de la Festa de la Bellesa féssim la festa de la vulgaritat, hem decidit deixar en els artistes en completa llibertat referent als temes, i que els premis sigan en diners. I an aquest fi obrim una subscripció per a què tots aquells a qui la nostra idea siga simpàtica, contribueixen a la mida de llurs cabals a que puguin realitzar-la.

Confiant en que trobarem en V. un decidit cooperador, li acompanyem una fulla de subscripció, pregant-lis serveixi retornar-nos-la abans del dia 15 del propvenient febrer a fi de poguer fer amb temps la crida a concurs.

Aprofitem aquesta ocasió pera oferir-li el testimoni de la nostra més distingida consideració, quedant de V. atts. S.S. q.l.b.l.m.

Per la Secció de Belles Arts del “Centre Català de Palafrugell”: Josep Miquel, Joan Linares Delhom, J. Ferrer.

20 gener 1905

Portada del llibre
que s'edità amb motiu
de la Festa de la Bellesa

Retrat de Joan Maragall,
president del Jurat Literari

A *La Crònica* del 9 de febrer, apareix el nom de Joan Maragall com a president del Jurat Literari; l'acompanyen com a vocals Joan Vergés i Joaquim Ruyra, que al final serà substituït per Jaume Massó i Torrents. Des de *La Crònica* s'organitza una subscripció popular per endegar la Festa; en dues setmanes arriben a les 1.740 pessetes; alguns dels subscriptors que hi apareixen són els següents —els números entre parèntesi són la quantitat de pessetes de la donació: Centre Català de Palafrugell (250), Modest Furest, de Girona (10), Albert de Quintana (5), Unió Catalanista Barcelona (50), Trinitat Monegal (50), Jaume Terrí (50), Oriol Martí (50), Emili Tintorer (10), Excel·lentíssim Sr. Marquès de Camps (10), D. Rosa Barris (20), Srta. Mercè Vergés (20); Srta. Antonieta Vergés (20), Joan Vergés (100), Josep Vergés (25), mossèn Josep Pou i Batlle (5), Joan Bosch i Bosch, de Figueras (5), Miquel Puig (10), Francesc Pi i Pi, de Begur (5), Martí Cama (50), Francesc Monsalvatge (50), Narcís Palau (50), Romuald Vidal (5), Josep M. Vallés i Ribot (50), Ajuntament Constitucional de la vila (75), Bonaventura Sabater (50), Pere Ganigué (5), Miquel Torroella (10), Juan Miquel i Avellí (50), etc. Hi col·laboren els empresaris palafrugellencs i del Baix Empordà (sobretot Palamós), les famílies Vergés i Linares en pes i la majoria dels components de la revista *Juventut*.

Que els premis fossin en metàl·lic no tan sols era renovador, sinó que posava Palafrugell al bell mig d'una polèmica que, des de finals de 1904, es vivia en els periòdics de la capital. Joan Lluís Marfany a *Història de la literatura catalana*, vol.VII, pàg.139-140, ho explica així:

“El mercat literari català era esquifidíssim, perquè la burgesia llegia molt poc. Fins i tot després de clarificada i reduïda l'oferta [gràcies a l'estètica arbitrària, o sigui, que els escriptors professionals havien de demostrar les seves

capacitats tècniques i no les seves sinceritats espontànies] la demanda era encara molt insuficient. Cap a les darreries de 1904 la qüestió va començar a ser debatuda obsessivament, sobretot a les planes d'*El Poble Català*. A principis de 1905 Pous i Pagès hi va dedicar una sèrie de vuit articles. D'altres s'hi van afegir: Manuel de Montoliu, Emili Tintorer. Carner, ja ho hem vist, també reclamava insistentment el dret de l'escriptor a viure bé. La Festa de la Bellesa a Palafrugell, aquell mateix any, donava encara més actualitat al problema: hom n'elogiava repetidament els organitzadors perquè havien trencat amb el que Pous i Pagès anomenava «el timo del premi» i havien començat a concedir premis en metàl·lic. (...) Com deia Pous i Pagès només «el poble i la menestralia» responien; els rics, en canvi, es desentenien de la literatura catalana:

«El que passa a Barcelona amb la gent de diners, no passa enlloc del món. És vergonyós veure tota una classe desinteressar-se dels seus devers socials. Si no serviu per a fomentar la cultura, per a protegir la creació artística, per a donar lloc a l'eflorescència superior de l'ànima d'un poble, per a què serviu, doncs?»

Calia, per consegüent, incrementar la demanda i, sobretot, suscitar-ne una de procedent dels sectors socials més benestants, que permetés d'encarir el producte. Això implicava, però, de produir una literatura que satisfés les expectatives ideològiques de la burgesia catalanista, és a dir, una literatura fonamentalment conservadora. També per aquest cantó els interessos dels escriptors els empenyien cap a la Lliga.”

La conclusió a què arriba Marfany és perfectament aplicable a Palafrugell. Només caldria matisar un parell de punts: “la gent de diners” palafrugellenca —almenys alguns d'ells— sí que varen fomentar la cultura; i aquesta mateixa gent tenia unes tendències

ideològiques clarament progressistes i si la llavor cultural plantada a inicis de segle va derivar cap a posicions pròximes a la Lliga no es va deure tant a aquests primers mecenes, sinó a un canvi en l'equilibri del poder econòmic local i a una nova visió de la indústria surera, el canvi que va deixar en un segon terme a un empresari progressista com Joan Vergés i Barris i va donar pas a un industrial modern i d'ideologia conservadora com Joan Miquel i Avellí. Podien ser tan dirigistes com vulgheu, però Vergés i Linares porten Maragall al Centre Obrer, visita que mai hagués organitzat Miquel i Avellí.

De totes maneres, no ens enganyem: la convocatòria del premi col·loca Palafrugell en plena avanguardia cultural catalana, però els mateixos periòdics i les mateixes persones que hi ha darrere de la Festa de la Bellesa lloen, exalcen i s'interessen pel Certamen Literari de l'Escut Emporità bisbalenc, d'arrel clarament jocfloralesca: tornen a ser les contradiccions d'un jovent apassionat.

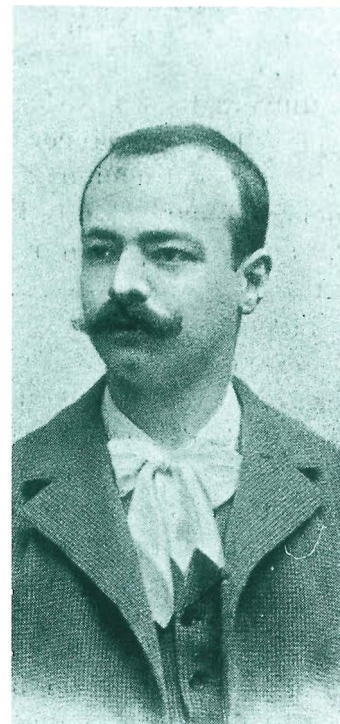
A la Festa de la Bellesa hi varen participar 80 treballs literaris i 49 peces musicals que optaven als premis següents: 500 pessetes a la "mellor composició en vers", 500 més al "mellor treball literari en prosa"; 400 pessetes "a la mellor sardana llarga per a cobla"; 400 més "al mellor aplec de cançons originals istil gènere popular, per a una sola veu amb acompanyament musical", i 200 pessetes "per a que el jurat musical pugui crear un accèssit a cada premi, si ho creu convenient". El Jurat musical el formaven Felip Pedrell, president, Lluís Millet i Marià Vinyes, secretari. A l'acte no hi va assistir cap representant de l'Ajuntament.

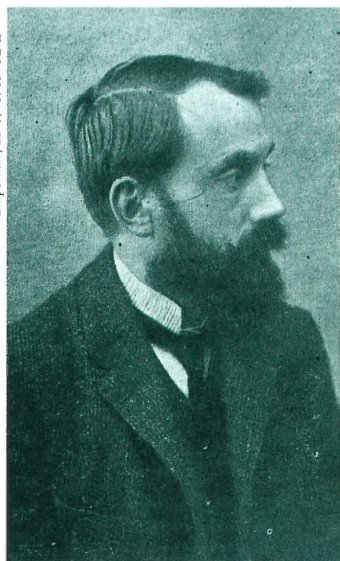
L'Acta de la Festa la va aixecar Joan de Linares, secretari de la Secció Organitzadora. El 22 de juliol de 1905 (darrer dia de la Festa Major), passades les tres de la tarda, al saló-teatre del centre Fraternal varen entrar els membres dels dos jurats, amb l'excepció de Joan

Maragall ("Veu-li aquí que ara no podré anar a Palafrugell: la vinguda d'un nou fill se m'està anunciant per un d'aquests dies i vull ésser a casa", diu en carta de 20 de juliol de 1905 a Carles Rahola). El secretari del Jurat, Joan Vergés, en nom del guanyador del premi de poesia, el també absent Gabriel Alomar, va escollir com a reina de la Festa Josepa Ventós de Massó i com a dames d'Honor, Mercè Vergès, Caterina Linares, Maria Sagrera, Lluïsa Pla, Teresa Gispert, Carme Carbó, Caterina Vidal i Carme Fina. Amb les belles dames dalt l'escenari, Joan Casas i Arxer va llegir el discurs de Joan Maragall, escrit a Cauterets pel juny de 1905. El discurs, a diferència dels que vindrien després, tenia un component de reflexió teòrica que devia agafar més d'un amb el pas canviat, venia a dir que la bellesa immortal es concreta en la bellesa d'una dona, que ens ajuda a entendre l'ànima de la natura i que un espai paradigmàtic de la natura és l'Empordà.

Tot seguit, Joan Vergés va llegir la seva "Memòria" i la poesia guanyadora, el treball núm. 71, *Les cabelleres*, presentada amb el lema Callimachus, de Gabriel Alomar. Del seu discurs, ja n'hem parlat; només cal afegir-hi que incidí especialment en el fet de trencar motllos vells "i fórem revolucionaris, i alçarem un temple nou en el sagrat terror dels Jocs Florals de nostra pàtria (...) Els premis en metàl·lic i el respecte absolut a la lliure inspiració dels poetes donen l'estil a la nostra obra", un estil que els feia defugir "la paròdia ridícula, la migrada concepció d'un art mancat i rutinari", propi dels altres Jocs Florals. Vergés també va destacar que l'obra en prosa finalista tenia un excés d'escenes que "enterboleixen i profanen la puresa de l'obra d'art", punt que impossibilita que *Josafat*, de Prudenci Bertrana, no fos la guanyadora, premi que va recaure en un text molt més assenyat i còmode, de gust més suau per als tendres paladars dels membres

Gabriel Alomar, guanyador a la "mellor composició en vers"

Josep Pous i Pagès,
guanyador al millor
text en prosa

del Jurat, *L'home bo*, treball núm. 77, presentat amb el lema *Excelsior*, que corresponia al figuerenc Josep Pous i Pagès.

Després del descans, Felip Pedrell va fer un discurs en el qual relacionava amb rotunditat la Bellesa amb el Déu cristià: "L'arquetip de la Bellesa absoluta, Déu, s'expandeix amb tot el seu resplendor en la creació; i de la imitació idealisada per l'home neix l'Art." El discurs es troba en la línia del que Castellanos ha anomenat els "poetes de la natura", aquells que veuen en les essències de la Natura l'essència de la pàtria, i la pàtria, ja ho sabem, serà cristiana o no serà. El secretari del Jurat va llegir els veredictes: compartien el primer premi a la millor sardana, les composicions núm. 46, *Eugènia*, presentada amb el lema *Ideal*, i la núm. 49, *Sardana Llarga*, presentada sota el lema *Ti-ri-ri-ru. Na-ra-na-ra*; n'eren els autors, Francesc Pujol i Pau J. Riera; el premi de cançons populars el va obtenir Joan B. Lambert amb *Cançons istil gènero popular*, el lema era *De la terra*; mentre que Juli Garreta, amb *Cançons*, en guanyava un accèssit. Eulària Lambert, acompanyada al piano pel seu germà compositor, va cantar cançons del guanyador i del finalista. També hi intervingueren el baríton Bataller i la Cobla Principal de la Bisbal, que interpretà les dues sardanes que havien estat premiades. Va cloure l'acte un decorós discurs d'agraïment de Massó i Torrents.

No consta a l'acta de Linares, però hi ha un altre aspecte que cal remarcar d'aquesta Festa, perquè la insereix en el debat intel·lectual del moment; ens referim a la representació que s'hi troba de les dues tendències estètiques que vivificaven el Modernisme: tant Maragall com Pedrell fan uns discursos en la línia del que s'ha anomenat espontaneisme (la paraula viva, l'ànima de la natura...), mentre que el poema

guanyador és una mostra impecable de l'art arbitrari, d'arrel parnassiana i classicitzant, que tant interessarà els noucentistes.

L'èxit —o la sensació d'èxit— fou tan gran que ben aviat es varen moure per crear l'Associació Emporítana de la Bellesa. Varen adherir-se a la proposta personatges de Port Bou, Navata, Blanes, Girona, Sant Feliu de Guíxols, Fanals, Begur (Narcís Masas Sagols, Francesc Pi i Pi, Josep Pol, Josep Barceló Mató i Antoni Corredor), la Bisbal (Francisco de P. Vázquez, Enric Saús, Josep Casamiquela, Francesc Carreras i Padrós, Antolí Candaler, Faustí Planells, Josep Oliveras Pi, Francesc Janoher, Llorenç Reinal), Figueres, Barcelona, Palafrugell (Romuald Vidal, Marià Linares, Teodor Escarrà, Antoni Petit, Miquel Villarrubia, Alexandre Esteve, Miquel Mundet, Francesc Genover, Josep Ferrer Mascort, Lluís Puntís, Joan Vergés i Barris, Joan Linares), Fitor (Miquel Torroella), Pals (Conrad Taulés, Jaume Rosich), Palamós (Francesc Marull). Només hem trobat la referència que en dona *Emporium* (núm. 4, 15-09-1905); podria ser que la proposta es quedés en això, en simple proposta. Només hem esmentat els noms de sis pobles una mica per tornar a comprovar el que ja hem dit diverses vegades: sempre hi veiem la mateixa gent que es relaciona per uns objectius semblants.

Miquel de Palol, en les seves memòries, *Girona i jo*, esmenta un altre tret característic de l'ambient cultural de l'època: les festes, els concursos, les trobades poètiques eren motiu de xefles i festes, tema molt ben assumit pel tarannà palafrugellenc. No cal menystenir gens la importància de la diversió (o, si voleu, la rutina de les tertúlies, les partides de cartes i el cafè) i les xefles en la història cultural del poble, sobretot en uns moments en què són els joves els encarregats d'alçar l'espiritualitat de la vila fins a uns paràmetres moderns i

europaus. Bonaventura Sabater explica la mateixa anècdota en una de les quartilles recollides a *Cròniques empordaneses*; ell, però, no esmenta cap nom i subratlla el paper de l'enginyer d'Obres Públiques. Tampoc cal

oblidar el final de l'anècdota que explica de Palol: la literatura era cosa d'uns pocs, generalment senyorets benestants, lletraferits llegits i cultivats amb aromes europees; la resta del poble viatjava "al defora".

"Don Frederic Rahola [aleshores senador a les Corts Espanyoles], enamorat de la nostra Costa Brava, havia suggerit reunir-nos a l'ermita de Sant Sebastià, damunt els cingles de Palafrugell, vell i tradicional hostal, lloc de pelegrinació i de berenades dels tapers i els pescadors, ample mirador damunt el mar llis i verd que se li oferia amplemunt fins a l'infinit.(...)

L'hostalera començava a arraconar-nos els papers per parar la taula; ja parlava algun prohoms de com són dolents els ous per al fetge, en Bertrana havia escurat la pipa en un racó i mossèn Piera es disposava a beneir la taula, quan uns crits eixordadors ens sorprengueren. En Linares i en Barris de Palafrugell aparegueren com una ratxa de tramuntana; els homes del Baix Empordà sempre parlen cridant; i més en Linares que era sord com una perola.

—Venim a tirar-vos un cap de corda. Ja sabem que aquí dalt us donarien pa amb oli.

Al pas de la porta del Santuari, el cotxe d'una fonda de la vila, amb el cuiner, guarnit amb la còfia blanca del gremi, vigilant l'equilibri dels atuells de les provisions, s'havia aturat amb un so de picarols i el renillar de la bèstia cansada, que ens va semblar com si en ple desert visquéssim un miratge.

En Barris sortí a vigilar les caixes de xampany francès que havia escollit del seu celler: aquell vi d'Épémay i de Reims, que tots els que traficaven en taps —que era quasi tothom en aquelles comarques sureres i dels quals els Barris eren els més prepotents— rebien en agraïment als seus trefins inigualables. De segur que cap dels homes que han agafat anomenada pels seus menjars pantagruèlics, o per la seva saviesa en la beguda, no va rebre amb més entusiasme un àpat com el que se'ns oferia.

La taula, amb la mitja claror, semblava un quadre vell de l'escola holandesa: la llagosta vermella, inflada en la seva magnífica cuirassa, les carns nues i daurades del gall, les rodones ros i salmó dels préssecs, i l'espuernant vi francès, que enriolaven la penombra dels rostres.

Tot començà a desbordar-se i la gran cambra de l'hostal ja no tenia la serenitat de les grans festes. El vi francès és com un picarol d'alegria que se'ns posés per dintre, i l'alegria no té control.

L'ample terrassa de l'ermita, alçada damunt el penya-segat es convertí ben aviat en la tarima d'Arlequí: es recitaven versos castellans

de capa i espasa, amb més entusiasme que el que Zorrilla i Núñez de Arce posaren a escriure'ls; en Barris recitava els de la seva collita, que necessitaven la més ampla de les capes per a cobrir-los; la còfia del cuiner passava d'una a l'altra d'aquelles testes venerables; mossèn Piera, abstemi, s'ho mirava avergonyit, des del cantó més allunyat de l'eixida. La sortida del sol va esbargir-nos.

Però no tot havia d'acabar amb el dia novell. En aigües de Llafranc, el canot d'Obres Públiques reposava pacíficament. L'enginyer en cap, no sé si havia anat a inspeccionar els treballs del port de Sant Feliu o Palamós, o bé si sojornava uns dies a la petita vela de la costa, el fet és que s'havia assabentat que el senyor senador de la província era, amb uns amics, d'excursió per aquells cims i, un poc per temor com els companys palafrugellencs, d'una forçada abstinència d'ermità o potser per a mostrar-se obsequiós envers una figura política més o menys influent, envià un propi a dalt del Santuari, per anunciar-nos que ens esperava a dinar amb ell.

La primera paraula havia estat per a refusar, però l'homenatjat considerà que si no acceptava, seria poc diplomàtic i calgué anar-hi.

I no cal dir: més llagosta, més xampany, brindis i paraules de dinar d'homenatge. Ah!, però el resum de tot això jo no l'havia previst: per primera vegada —i certament l'única— vaig veure el mar cap per avall, i les barques de vela vogant pels núvols com si fossin gavines i em trobava el cos fet bocins, com si cada una de les barques me'n portés un tros i el fes balancejar a la bona de Déu.

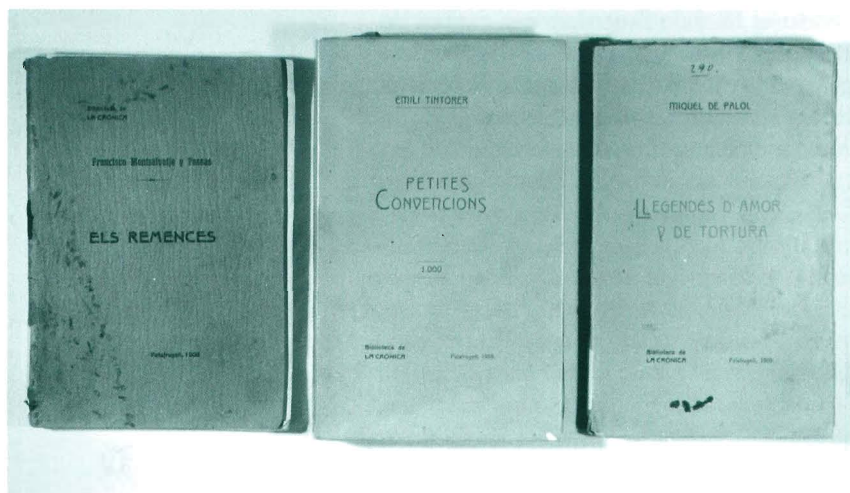
De retorn a la ciutat, en el minúscul carrilet de Palamós, els altres companys en un dels rovellats compartiments emprehngueren la tasca de triar versos i roses d'aquell pilot de papers que portàvem; en un altre restava jo, mig estabornit i solitari. De tant en tant, en Bertrana s'atansava a vigilar des de la porta, per tal que alguna d'aquelles pageses que, carregades de cistells, feien aturar el tren a camp obert per enfilar-s'hi, no vingués a destorbar el meu mig son.

—Hi ha un malalt, sabeu?, d'una malura que s'encomana...

I les pageses i els cistells feien el viatge al defora."

(Miquel de Palol, citat a la *Revista de Palafrugell*)

Alguns dels llibres editats
per impressors palafugellencs
a la primera dècada del segle XX

Una visita a les impremtes: els llibres i la revista *Emporium*

Quan s'estudia la història de la literatura, un fet que sempre es destaca és la importància que va tenir la invenció de la impremta en l'expansió de l'Humanisme i, doncs, del Renaixement. La impremta feia molt més accessible la cultura que no pas la tasca pacient i prodigiosa dels monjos. L'accessibilitat suposava que el lector tenia a l'abast no tan sols les obres clàssiques, sinó, sobretot i molt més important, els comentaris que els savis humanistes feien d'aquestes obres clàssiques: llegir els clàssics era llegir-los comentats, enriquits.

Salvant totes les distàncies, una mica això mateix és el que s'esdevé amb les impremtes a Palafrugell. Ja hem vist quins eren els principals protagonistes. Ara només farem un breu recordatori dels seus fruits. En primer lloc hi ha, és clar, les publicacions periòdiques: ja n'hem parlat. Sense elles, la literatura, la ideologia política i econòmica només hagués arribat a una mínima part de la població. S'explica que quan es produí el *lock-*

out (els empresaris varen tancar l'empresa com a mesura de pressió i rèplica a les vagues dels treballadors), Josep Ganiguer va escriure a *Baix Empordà* un article defensant amb una vehemència digna dels conversos, els interessos dels empresaris; unes noies se'l varen trobar a plaça Nova i li varen retreure el to de l'article i ell les va engegar amb un gest d'una procacitat grollerament pornogràfica. Sense el periòdic no s'hagués passat el missatge interessat, sense el missatge no hi hagués hagut debat. Aquesta anècdota, que afecta uns moments molt crítics que repercutien en la vida de milers de persones, és fàcilment ampliable a altres aspectes de la vida palafugellencs. Els periòdics informaven, sobretot, dels temes econòmics i de política local, però també eren els òrgans d'informació de la petita vida vilatana, dels robatoris, dels casaments, de les desgràcies, de les ventures, de les visites de gent important, dels actes socials... El poble s'hi veia reflectit, se sentia comunitat.

Sovint, les impremtes servien només per editar esqueles, factures i rebuts i d'altres papers comercials, estatuts de les diferents associacions, o fullets turístics (el primer és de 1926, imprès per Paulí Juanola)... No en tots els pobles trobem uns impressors com Miquel Palé i Joanola i Ribes que s'arrisquin a editar llibres i periòdics setmanals durant gairebé vint-i-set anys. A més d'imprimir els periòdics, tampoc era estrany que haguessin de fer-ne la distribució, compaginar-lo i prendre les decisions que eren responsabilitat del cap de redacció. Així es recorda que l'impressor de can Palé havia d'anar a can Pallot a buscar Ganiguer perquè li escrigués en un moment l'article de *Baix Empordà* i el mateix impressor s'encarregava de confeccionar les pàgines, escollir el material i guardar-ne per al número següent.

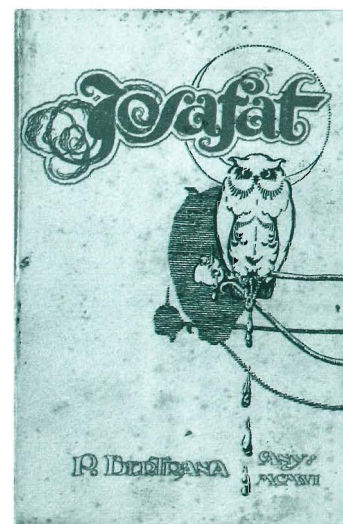
Paulí Joanola i la seva família,
en l'època en què es dedicava a l'edició

La qualitat del producte final d'aquestes dues impremtes era d'una categoria notable. Els llibres que varen publicar, sobretot Joanola i Ribes, així ho demostren: el llibre de *La Festa de la Bellesa* (1905), la primera edició (1906) de *Josafat*, de Prudenci Bertrana, *En Francesc Pi i Margall i en Josep Pla* (1929), d'Emili Pellicer i Mestres. Pel que fa a la impremta Palé i Cía, destaquen *Els remences* (1908), de Francesc Monsalvatge i Fossas; *Llegendes d'amor y de tortura* (1908), de Miquel de Palol; *Petites convencions* (1909), d'Emili Tintorer (els tres volums dins la col·lecció de *La Crònica*), *Lo que és la sardana i com es balla* (1923), de Joan Bonany, o els fulletons de *La Crònica*, amb textos tan interessants com "Una tarda per mar", pertanyent a *Marines i Boscatges*, de Joaquim Ruyra.

Fixem-nos que pràcticament totes les dates són posteriors a 1905, a la Festa de la Bellesa.

Aquest acte va ser el tret de sortida per al desvetllament cultural, prou cohesionat ja, a Palafrugell. Com a conseqüència immediata de la Festa, Joanola i Ribes varen imprimir la revista *Emporium*. Era una revista com tantes altres que es feien en aquell món modernista. Encara que la llista de col·laboradors que es publica al primer número és considerable, fou una revista on hi varen escriure, bàsicament, els escriptors del Baix Empordà (la Bisbal, Palamós, Sant Feliu, Palafrugell, Pals) i el grup gironí (sobretot Rahola, Bertrana i de Palol, menys, Francesc Viver i Xavier Monsalvatge). La relació amb el grup gironí era tan forta (o, si ho preferim, el grup gironí se sentia tant l'ànima de la revista) que es va crear una subredacció al carrer de Santa Clara, 4, 3r, 2a; estava formada per Prudenci Bertrana, Xavier Monsalvatge, Miquel de Palol, Joaquim Pla i Carles Rahola. També hi trobem algun escrit de Joan Maragall, Jeroni Zanné, Lluís Via, Joan Llongueras, Víctor Català, Raimon Casellas, Joaquim Ruyra, Pous i Pagès, Pin i Soler... La revista és una mica calaix de sastre. Predominen, és clar, les propostes modernistes, però hi podem trobar un poema d'Albert de Quintana, una narració d'Emili Vilanova o un càntic en prosa als Jocs Florals medievals de Joan B. Torroella; un text d'Emili Zola, *En vaga*, al costat d'un d'Anatole France; narracions de caire naturalista amb textos d'un simbolisme recargolat; narracions amb preocupacions socials al costat de poemes parnassians i radicalment arbitraris, articles que reivindiquen un individualisme exagerat al costat de contes d'una carrincloneria de col·legi de monges. La revista, en definitiva, és un reflex, primer, de les múltiples influències i camins que s'ofereixen als joves, i, segon, de la seva generositat envers totes les propostes estètiques: totes eren bones si compartien el gust per la literatura i la catalanitat.

Portada de la primera edició
de *Josafat* (1906)

La tasca d'aquests impressors devia ser reconeguda, almenys pel grup modernista de Girona, ja que hi varen editar la revista *Lletres. Suplement mesal de La Crònica. Periòdic Català-nista d'Avisos y Notícies*. Fins a l'octubre de 1909, en varen sortir 13 números. *La Crònica*, periòdic, havia tancat la barraqueta vuit mesos abans, el febrer; o sigui, que varen sortir vuit números del suplement mesal de *La Crònica* quan aquesta ja no existia. El paper de la gent del Baix Empordà en aquesta revista es redueix a un parell de poemes de Barceló i Matas, un discurs fet als Jocs Florals de la Bisbal d'Artur Vinardell i Roig, i un article de Salvador Albert sobre Ibsen. Majoritàriament hi publiquen Miquel de Palol, Frederic i Carles Rahola; hi ha traduccions de Baudelaire, Verlaine, D'Annunzio, Anatole France. Sens dubte aquesta revista es devia de llegir a Palafrugell, almenys en cercles catalanistes i les seves propostes devien calar com ho feien els diaris francesos i anglesos que es podien trobar als casinos.

Mossèn Vicenç Piera (el cinquè dret)
amb els components del cor
de l'església parroquial

Vicenç Piera: la connexió mística

La revista *Gerió*, publicació quinzenal dels comarcans gironins, de Barcelona, en el seu número extraordinari de juliol-agost de 1925, estava dedicada als escriptors palafrugellencs. Quan ha de parlar del “pomell de poetes” en destaca tres (curiosament els mateixos que sempre va destacar, amb certa sornegueria, Josep Pla): Joan Vergés i Barris, “poeta vigorós, vibrant”, M. Gràcia Bassa de Llorens, “poetessa de remarcable sensibilitat i delicadesa”, i Vicenç Piera, “poeta exquisit que té un deure amb la comarca gironina, i el remordiment de morir sense haver-lo pagat, farà de segur que el saldi. Ens deu moltes poesies. És molt jove encara, i el seu nomenat selecte les produirà. Ell, que sap copsar totes les sentors pures, totes les vibracions espirituals que pugen al cel des de la nostra terra, deu ser-ne cantor. És autor de poesies líriques —especialment místiques— poques en nombre, però d’una exquisidesa i sobrietat alhora, que acusen un poeta totalment definit. És esperit sensible a totes les manifestacions de l’art, especialment la música, a la qual consagra actualment la seva activitat. Té publicades conferències sobre Bach, Beethoven i sobre art litúrgic.”

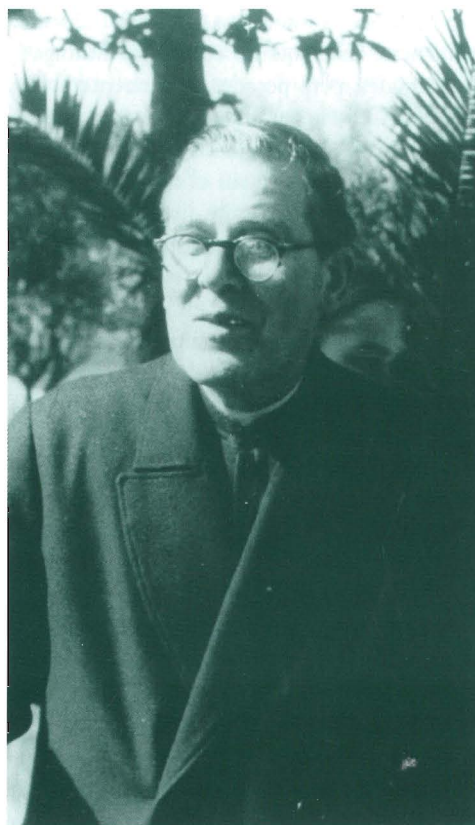
Vicenç Piera i Prats (Palafrugell 8-03-1885 / Horta, 22-05-1950) s’ordenà prevere el 4 de juny de 1909. Vicari de Riudarens, Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell, Cornellà de Llobregat i Montcada. Als anys vint fou professor de religió i de música (va arribar a compondre un trissagi l’any 1913 i creà una petita coral juntament amb Amadeu Roig, segons informa Pla, Josep Pla) a l’Institut de la Dona de Barcelona. Acabada la guerra fou nomenat capellà del noviciat de les religioses hospitalàries de la Santa Creu, a Horta. La seva obra poètica la va escriure majoritàriament a la

seva joventut, bé estudiant al seminari, quan es posà en contacte amb el grup modernista conservador de la revista *Vida*, bé exercint de vicari al Baix Empordà. Sembla que durant la seva època a Barcelona va dedicar molt més de temps a la traducció, a la col·laboració assídua al periòdic *El Mattí*, on va escriure durant dos anys el comentari homilètic, i a la direcció de la *Revista litúrgica*.

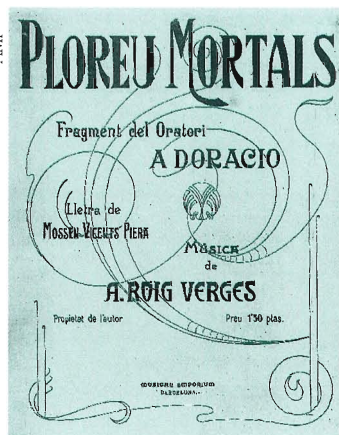
L'obra de Vicenç Piera a Palafrugell la podem trobar a *La Crònica* i a *Baix Empordà*. Encara que hem trobat textos seus a *Baix Empordà*, segurament hi degué publicar força més, però de l'època més fructífera per al Piera poeta, entre 1909 i 1915, en queden pocs exemplars. Sempre, des dels inicis (el primer text de què tenim constància es troba a *La Crònica*, núm. 27, 10-10-1901, o sigui, tenia setze anys), mostra un correcte sentit del ritme i la mètrica, un gust per les rimes suaus, amb el punt just de sonoritat; a vegades els jocs formals deuen força a les propostes verdaguerianes. Mostrà sempre un moderat interès per la Renaixença: participà en diversos Jocs Florals, hi guanyà alguns premis i fou secretari dels de Girona l'any 1917; en la mort de Mossèn Cinto escriu un article (*La Crònica*, núm. 63, 19-06-1902) on li reconeix el mestratge que tothom li reconeixia; en un altre article "En la mort del poeta Picó i Campanar" (*Baix Empordà*, núm. 367, 3-12-1916) podem llegir: "Sempre creurem que la època de l'Institut d'Estudis Catalans excel·leix en molt a la dels Jocs Florals; però davant de les figures notabilíssimes que posaren la primera pedra en aquest edifici de la reconstrucció de Catalunya, ens inclinarem sempre amb veneració i amor".

De fet, Piera podia haver estat, per temperament, educació i interessos, un poeta jocflorallesc tardà; els seus temes més habituals així ho indiquen: la natura, la religió i la pàtria. Té, de molt jovenet, alguna elegia i algun

Mossèn Vicenç Piera,
de gran

poemet amorós (un exercici retòric, imaginem: tòpic i d'un romanticisme prou candorós). Si no va ser-ho fou, sobretot, per dues raons: primera, l'ambient cultural que va trobar a Palafrugell, els contactes amb els modernistes gironins, l'engrescament lúdic dels lletraferits palafrugellencs de la seva generació; segona, la influència definitiva de Joan Maragall, que li permeté transformar la seva sensibilitat en una sensibilitat moderna, acceptant, és clar, la teoria de la paraula viva i la proposta naturista; no és la seva, però, una poesia de la natura desmanegada, malgirbada, sinó que la tenyeix de misticisme catòlic i té prou habilitat per no caure en una pretesa sinceritat poètica sense cap ordre ni concert retòric. En aquest sentit

Mossèn Piera conreà la música i la literatura, interessos units en la fundació d'una coral o en les col·laboracions amb Amadeu Roig

s'ha parlat de la influència de Costa i Llobera; influència, tant aquesta com la de Maragall, reconegudes, però posades en quarantena per Josep M. Cervera per una sola raó cronològica: “els poetes esmentats es trobaven en el seu moment culminant, quan el nostre biografiat començava els seus assaigs literaris.” Mossèn Piera va escriure majoritàriament en la seva joventut (de l'any 1902 al 1920 com a molt tard); la seva educació i els seus contactes tampoc li permetien anar gaire més enllà dels poetes del vuit-cents, dels clàssics i dels modernistes més serens (no els de primera fornada, és clar, ni els més radicals o arbitraris).

Allà on millor brilla la seva capacitat poètica és precisament en aquells poemes que parlen de la natura, sovint amb una alenada ascètica, que també trobem en alguns poemes dedicats a la música, com “Oint una sonata” (*Baix Empordà* núm. 9, 16-01-1910), que acaba: “Ritme serè de clàssica harmonia / vibra en la nit; i l'esperit somia / visions excelses, melodies grates, / al dolcíssim velar de les ovelles, / al bronzir candencios de les cascates, / al llunyà parpelleig de les estrelles...” No posem en dubte que fer rimar “ovelles” i “estrelles” en aquest context no és cap prodigi especial i que és d'un bucolisme força revingut i limitat, però certament asserena trobar uns versos que més que abrandar l'esperit i els baixos instints, com fan molts convilatans de l'època, intenten remetre a clàssics més equilibrats... Dins els poemes patriòtics trobem tots els tòpics (senyeres; fe, pàtria i amor; la terra empordanesa...), però també va publicar un poema, “Agonia” (en el número 355 de *Baix Empordà* dedicat a l'11 de setembre), llorejat al certamen d'Olot de 1903. És un poema sorprenent pel desig de revenja que hi alena i per la truculència lúgubre de l'ambient: flames tremoloses,

imatges sepulcral, “les mans crispades, / els ulls eixits, les conques esfonsades”, convulsions i gestos espantosos defineixen l'agonia de Felip V, que “veu alçar-se, macabres, mil fantasmes” que “duen senyalades / sobre llurs calaveres descarnades / les fatídiques grapes del butxi”. Els “martres” el maleeixen, passen per davant seu en “funeral i tètrica filera”:

“I passen. I entre els plecs de llur mortalla, del crespó funeral que els embolcalla, ensenyant son vissatge horripilant; d'en Moragas la testa esmortuïda, el cap d'en Bach de Roda sense vida, encara sang bullenta riellant Ja els pots mirar, Felip! Per què no els mires? Per què l'esguard esparverat en gires caient de nou més feble i abatut? Per què amb esforços de ràbia concentrada —aparteu-vos!” —els dius amb veu trencada i els increpes frisés i esmaperdut? Són ells! Són els valents que defensaren la pàtria catalana i que lluitaren per guardar les sagrades llibertats.”

I acaba amb un relativament poc cristià desig: “Deu te perdó! La terra catalana / no et plorarà pas gens.”

Els seus poemes religiosos es poden dividir en dos grups; els que es troben en la tradició ascètica on mostra el seu desig de fusió espiritual i un to serè, plàcid, i els que tracten de la vida de Crist, sobretot de la seva Passió. Tant els uns com els altres solen iniciar-se amb un to abrandat, com si fos una homilia i calgués atreure l'atenció dels oients per derivar cap a la serenitat o una certa melancolia per la impossibilitat de la unió en els poemes ascètics, o bé, en els poemes cristians, cap al consol, l'esperança o el consell.

Segurament mossèn Piera degué conèixer i freqüentar una sèrie de capellans amb qui compartia l'interès per les lletres, per l'escriptura i pel desig de dur els corrents moderns

cap a un viarany menys sensual i menys pagà. A més dels sacerdots que es devia trobar a Girona, n'hi hagué quatre de la seva generació que feren cap al Baix Empordà. Els més reconeguts són els germans Viver. Francesc Viver i Puig (1876-1955) va tenir, juntament amb el seu germà Antoní (1879-1914), un paper clau en el despertar modernista de la ciutat de Girona; des del Seminari foren el centre d'una irradiació cultural que culminà en la revista *Vida*, que podia haver estat la gran revista modernista gironina, a no ser que la influència de la doctrina de Torras i Bages i l'estreta censura del catedràtic del Seminari, Josep Pou i Batlle, li varen estalviar la derivació cap a actituds pecaminoses. Francesc Viver va exercir el càrrec de capellà de les Germanes Vetlladores a Sant Feliu de Guíxols i, més tard, fou capellà de l'Hospital a Torroella de Montgrí. El seu germà Antoní fou vicari a Sant Feliu de Guíxols, Palafrugell (el 1911) i a Vall-llobrega; quan va morir estava destinat a Torroella. A Sant Joan de Palamós, hi trobem com a rector en aquesta època a Miquel Joanola i Marés (1880-1936), autor d'uns pocs poemes i del judici crític de l'obra de Verdaguer publicat per *Vida* i encarregat pel Seminari; va guanyar dos guardons als Jocs Florals de Girona els anys 1905 i 1906. Entre 1914 i 1916 va ser vicari de Palafrugell mossèn Francesc Gay i Coll (1889-1936), autor de dos llibres de poesia, *Poemetes i retaules* i *Violes homilètiques*, i de 36 obres de teatre, trenta de les quals foren representades amb força èxit en molts centres parroquials d'arreu de Catalunya. Seria bo esmentar també mossèn Josep Roure i Jaume (Palafrugell 10-1876 / 07-1932) autor de quatre llibres, *La fe del nostre Poble*, *La crisis de la raza Neo-latina*, *Els Dogmes de la Nostra Fe* i *Qüestions d'ara*.

Difícilment aquests autors varen deixar una influència remarcable en el món cultural palafrugellenc: dos anys són pocs per a mossèn Gay i fins a quin punt des de Sant Joan de Palamós podia ser llegit mossèn Joanola és una incògnita. Més plausible sembla la lectura de la revista *Vida*, almenys en algun sector de la població, i el respecte i reconeixement per als germans Viver: *Emporium* en va publicar algun text.

Irene Rocas i M. Gràcia Bassa: de les Gavarres als Andes

En un poblet català, Llofriu, al peu de les muntanyes, les Gavarres, hi vivia una família d'un nivell cultural sorprenent. La mare, Irene Rocas i Romaguera, va néixer al mas de can Marxant el 12 d'agost de 1861, filla de Baudili i Caterina, ambdós de famílies llofriuenques.

AMP, col. Bassa Rocas

Retrat del matrimoni Joan Bassa i Irene Rocas. Darrere l'aparença conservadora d'ella, s'amaga una vitalitat encomanadissa

*Irene Rocas (segona a la dreta)
al seu pis a Barcelona entre
Sara Llorens i Manel Serra i Moret*

Es va casar a inicis d'estiu de 1882 amb Joan Bassa i Bosch, força més gran que ella. Els Bassa eren una família llofruenca d'anys i panys, mentre que els Bosch vivien a Fitor i venien de Sant Pol. Fou un matrimoni molt fructífer: Maria Gràcia (1883), Aniceta (1885), Ernesta (1887), Florenci (1889), Angeleta Margarida (1890), Serafí (1892), Lluís (1894), Montserrat (1898), Maria (1900). Però un jorn la tristesa hi arribà en forma de mort: el 1889 moren Ernesta i Aniceta, mentre na Gracieta pateix la mateixa malura. En el seu dietari, Irene Rocas descriu aquest tràngol amb un detallisme esfereïdor: els crits de les nenes a causa de les pujades de la febre; la petició de na Gracieta, feble tot just acabada de sortir del moment crític de la malaltia, per veure les seves germanetes mortes; la por de la mare; les pregàries; la figura llunyana, present i absent alhora, del pare, dibuixen un quadre fosc, d'una sinceritat escruixidora, d'una força i unes ganes de viure nascudes d'una fe de soca-

rel, sense patetismes innecessaris i amb una truculència prou realista. Per arrodonir el clarobscur, Angeleta pateix una paràlisi infantil als dos anys. El 1905, Florenci, que té setze anys, se'n va a fer les Amèriques. De fet, Joan Bassa havia aprofitat el llarguíssim viatge de noces a Cuba per comprar-hi uns terrenys i fundar-hi "interessos econòmics".

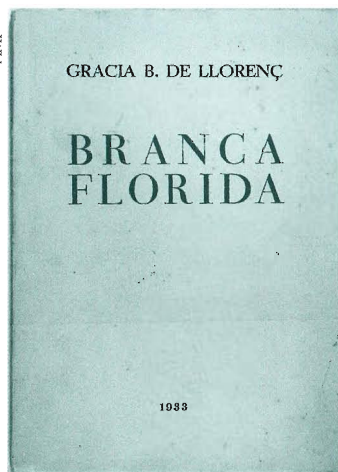
La vida i l'obra d'Irene Rocas és de les més sorprenents i interessants que ens trobarem en aquest viatge. Anava a col·legi a Palafrugell, a peu, és clar, i es trobava un Palafrugell fortificat, fosc, amb l'església envoltada de barricades i la por als carlins esmunyint-se per totes les esclotxes; ho descriu des de la distància de quaranta-vuit anys, el 1909, conscient d'allò que veia i no entenia. A aprendre de lletra, hi va anar molt poc. Ben aviat es va casar. El viatge de noces va durar força, li va obrir els ulls al món i li féu sentir una enyorança sòlida: havia deixat de ser una nena per ser muller, havia deixat la terra catalana per endinsar-se en la fragilitat amenaçadora de l'oceà. De seguida li varen començar a arribar els fills, i els patiments i la brutalitat de la mort, amb prou feines amorosida per una fe forta, de pedra picada, amb el punt just i suficient de raonament per humanitzar-la. La vocació poètica de na Gracieta i l'interès per l'escultura de Serafí, la posen en contacte amb literats i artistes que la porten a passar setmanes a Olot, on fa noves coneixences. El 1907 Gràcia es casa amb Llorens, germà d'un reconegut folklorista. El 1908, Irene Rocas, ja vídua, s'instal·la a Barcelona, al carrer Rosselló, 311, 1r, 2a. Tornarà poc a Llofrui, si bé mantindrà el contacte gràcies a les publicacions i les visites que li fan gent de Llofrui i Palafrugell. La llunyania del mas li portarà continus problemes econòmics a causa de la tardança dels masovers a l'hora de pagar i ella haurà de fer números molt ben fets per arribar a final de

mes. Els diners que entren a la casa es distribueixen en el menjar, donar estudis als fills i permetre que assisteixin a vetllades musicals al Palau de la Música, al Teatre i al Liceu, i a comprar llibres. A casa seva, sigui on sigui, perquè va canviar diverses vegades de pis (es varen estar al carrer de la Diputació, de la Universitat, del Consell de Cent...), hi fan cap joves amics dels seus fills, catalanistes abrandats, melòmans apassionats, defensors de Wagner, antilerrouxistes ferotges. L'any 1910 entra en contacte amb mossèn Alcover i substituirà Joan Linares com a corresponsal del Diccionari Alcover-Moll a Palafrugell i rodals. Farà la feina amb dedicació apassionada i un alt sentit de la professionalitat; les cèdules li ajudaven a arrodonir el sou. Va treballar per a l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya i per a l'Arxiu de l'Obra del Cançonero Popular de Catalunya. Se subscriu i llegeix amb fruïció la revista *Feminal*, on Gràcia publica poemes i un discurs d'un feminisme prou avançat que va pronunciar al Casal Català de Buenos Aires. També es troba en la seva biblioteca llibres en francès, el *Butlletí de dialectologia catalana*, el *Diccionari Aguiló*, obres de temes històrics, filosòfics, literaris... A Barcelona es relaciona amb Dolors Monserdà de Macià i amb Carme Karr. És de missa diària. Pateix i fa comptes i escriu un dietari que ja voldrien haver escrit molts dels lletraferits pedants i ampul·losos de Palafrugell i de moltes altres poblacions i ciutats. Ja gran, va anar a viure a l'Argentina, amb la seva filla. Allà hi va morir.

Hem pogut llegir dos dels volums del seu dietari, el primer, que va de 1861 a 1910, i el tercer, que inclou els anys 1912 i 1913. Sense soroll ni pretensions va arribar a escriure, a mà i amb una lletra angulosa, no gaire gran, dotze volums de memòries. La crítica més òbvia que caldria fer-li és que poques vides donen per omplir dotze volums amb dades

interessants (des del punt de vista ideològic, vivencial, anecdòtic, econòmic o social); hi trobem un excés de detallets intrascendents (per a nosaltres, és clar: les qüestions econòmiques com si paguen els masovers de Llofriu, si arriben els diners de mossèn Alcover, si ha de retallar despeses en el menjar per tal que en Serafí s'estigui a Olot amb els Vayreda, Clarà i Bassols, o si fa esforços per acabar el mes sense deure diners, tenien una importància principal per a Irene Rocas). Així el 7 d'abril, després de comentar els problemes econòmics escriu: "En Serafí és a teatre a sentir *Lohengrin*. Tot l'art l'enamora i jo faig lo possible per complaure'l." Aquesta imatge tendrà de mare amatent que amaga els problemes per tal que els seus fills assolixin allò que volen i que ella els ha imbuït es repeteix sovint en les seves pàgines: la preocupació pels seus fills malalts, la queixa equilibrada per la manca o tardança de postals dels fills d'Amèrica, l'orgull de les notícies de les actuacions de na Gracieta al Casal Català de Buenos Aires: "No sé què ho fa que com som al començar el passeig de Colon, fins a les Rambles, no hi puc passar mai que no m'hi entristeixi. Aquelles palmeres me recorden el meu viatge a Cuba trenta anys enrere. Llavors eren recentment plantades i la llum elèctrica també, tan allà com a les Rambles, l'havien inaugurada. Veig tants de vapors i moviment en el Port; el lloc immens que m'ha robat lo que jo més estimo i que tan sols ell me'ls pot retornar! Sembla que l'acuso, i que m'hi rebel·lo, i ni jo mateixa sé què m'hi passa. El mar és un monstre, i les cases consignatàries unes arcabotes! Elles juguen amb els nostres fills, mos els encaixonen, se'ls

emporten i després... passen anys i més anys
d'un enyorament irresistible!"

La seva passió per la cultura i la seva capacitat per acceptar noves propostes culturals sorprenen, a vegades, en una dona d'idees conservadores, que no s'està de criticar amb una duresa sagnant persones d'altres ideologies més progressistes com Canalejas o Pere Coromines, de donar una visió visceralment conservadora de la Setmana Tràgica. En les descripcions d'ambients, paisatges i persones mostra sovint una subtileza i un sentit que, amb una mica més d'ambició literària, l'haguessin transformada en una escriptora més que digna i reconeguda. Té sentit del ritme de la narració, de les seves pautes, fins de la necessitat d'una perspectiva correcta per mantenir l'atenció del lector: i tot en un dietari, sense pretensió de ser publicat! Mostra un humor sa, bonhomí, intel·ligent; a vegades cau en la xafarderia: "A les onze som anat en una conferència a la parròquia de Santa Anna. Al sortir he fet coneixença amb D. Dolors Monserdà de Macià. Me l'havia figurada més veia. Ja ho és, prò molt ben conservada..."; o: "Rebem carta d'en Ton. Demana comèdies catalanes que les deuen volguer representar a can Cinto. El nostre masover filòsof se deu volguer convertir en actor. Més valdria que fangués. No sap de lletra i per a estudiar els papers que li calen s'ha de valguer que una altra persona els hi llegeixi, escoltant bé ell i així ho aprèn. És tenir voluntat. Sap llegir lletra de ploma, prò no en sap llegir d'estampa. No sé pas si els hi enviaré. No en tinc pas totes les ganes." Té moments (la malaltia i mort de les filles) d'un patetisme tràgic. Sovint l'estil avança sense estridències amb una neutralitat mediocre, però de tant en tant salta enmig de tanta quotidianitat una troballa estilística magnífica, rodona, exemplar: "El dia serè com

un vi de peix. El mar quiet com el somni d'un àngel." La segona frase és un pèl cursi, però la primera és d'una sensualitat ben mòrbida.

Sorpren que el seu catalanisme militant, la seva obsessió per ajudar mossèn Alcover ("Me'n vaig a llegir un llibre d'en Torruella que hi ha una pila de fets terrorífics. Potser hi trobaré alguna paraula per a les cèdules de Mn. Alcover."), el seu feminisme incipient i resolt, els seus àpats vegetarians (i no tan sols per problemes econòmics, sinó per militància "en la cuina vegetariana") apareguin barrejats amb idees d'un conservadorisme radical i un catolicisme granític, sense fisures ni condescendència. Hi trobem una sèrie de dades, d'anotacions que són prou útils per conèixer costums habituals del primer quart de segle.

Encara avui dia es recorda, a Palafrugell, na Gracieta de Llofriu com la millor poetessa del poble; estem convençuts que si Irene Rocas no hagués optat per mantenir-se en un discret segon terme, avui no parlariem d'ella com la mare de na Gracieta, sinó que diríem que, a més de la seva activitat cultural, va tenir vuit fills, la gran dels quals va ser poetessa, allà, a Buenos Aires.

Irene Rocas va morir a casa de la seva filla, a Buenos Aires. Mossèn Alcover, en carta de 28-02-1911 la defineix com "una mare amb tants d'infants, viuda i tan entusiasta de la Pàtria i de la llengua..." Era una dona d'una vitalitat encomanadissa, catalanista, d'un feminisme serè, tardà i embolcallat per una educació tradicional, catòlica practicant que mostra sempre una fe ben arrelada, amb un esperit crític ben afuat que no sempre practica; políticament, tendeix al conservadorisme monàrquic.

La seva filla, M. Gràcia Bassa de Llorens, na Gracieta de Llofriu o "la petita fada de Llofriu", com li solen dir els periòdics palafrugellencs del moment, va néixer el 16 d'abril

de 1883 a Llofriu. Va exercir de mestra a l'escola rural de Llofriu. Casada amb Joan Llorens i Carreras s'instal·laren, pels volts de 1906, a Trenque Lauquen, Argentina, país on ell hi tenia rendibles negocis i on na Gracieta va morir el 1961. El seu ingrés en el món de la poesia, segons el pròleg d'*Esplais de Llunyania*, a la col·lecció Lectura Popular, té tots els ingredients per ser vist com una il·luminació paulina, abassegadora i total, un estigma del destí: "Ella havia nascut pels llibres, i bastant nena encara, no veia més que els de primera ensenyança elemental. Un dia que va caure a les seves mans un volum de poesies de Mossèn Cinto, va tenir una veritable revelació i entusiasmada amb aquells conceptes tan bells, expressats en català, que era la seva llengua del cor, va córrer a l'iglèsia i caient agenollada davant de la Mare de Déu, va pregar-li amb tota l'ànima que la inspirés per ser poetessa. Arriba a casa seva, agafa la ploma i va fer efectivament uns versos, atribuint-ho a miracle, tota vegada que ella es creia la criatura més insignificant de la terra." Un miracle que la va inspirar tota la vida, i que li féu escriure versos com: "De la magnífica poesia / espero l'òscul desitjat" o "Mestressa de l'amor, poeta i mare! / Què més esperes, digues, del bon Déu."

De totes maneres, la il·luminació trigà a concretar-se, almenys a publicar-se, ja que el primer poema que hem trobat és en el número 100 de *La Crónica*, de 13-03-1903, o sigui, que na Gracieta tenia ja vint anys. Un dels aspectes més definitoris de tots aquests periòdics i revistetes locals és que varen permetre la irrupció sense fre d'una quantitat ingent de lletraferits, més o menys cultes, més o menys sensibles, més o menys capacitats, que decidiren, amb el vistiplau de directors, redactors i lectors, de provar sort en el duel amb les lletres: massa sovint les lletres

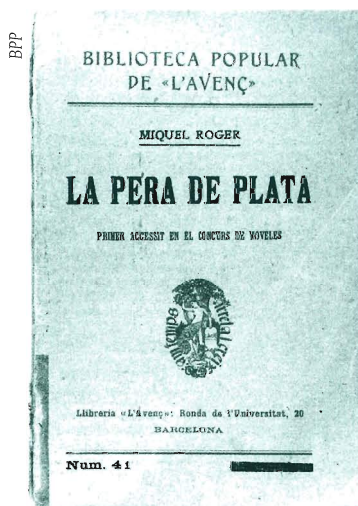
acabaven superant l'escriptor, i qui hi perdia era la literatura. Es publicaven molts de poemets; si els redactors en cap no s'haguessin sentit influïts per la bona voluntat i ganes de fer-ho bé i de participar en la germandat de les lletres dels col·laboradors, si no haguessin apreciat la coneixença i la gràcia de la persona que enviava els poemes, si s'haguessin limitat a valorar el text des d'un punt de vista exclusivament literari, les col·leccions de periòdics avui serien més primetes i més digeribles. Però, òbviament —i per sort per a aquest llibre, que d'altra volta potser no hagués tingut prou material; gràcies directors i redactors en cap per la vostra bonhomia!— es publicava molt de material en vers. M. Gràcia Bassa fou una de les persones que més sovint i amb més regularitat hi publicà; també fou una de les millors.

A *La Crónica*, hi publicà un mínim de vuit poemes, la majoria de tema religiós i de circumstàncies (dedicats a parentes i amigues, entre les quals hi ha Concepció de Linares, germana de Joan i del director del periòdic, Marià); algunes proses i un fulletó, *Drames íntims*, premiat als Jocs Florals de Girona: és un recull de cartes que s'envien els protagonistes, una dona soltera i hipersensible de Vilapetita i un poeta malalt i hipersensible, que acaba morint i deixant la noia en una mortal melancònia i en una buidor plena de tòpics. La gent de *La Crónica* la va animar a continuar escrivint i a participar en concursos i certàmens. "Des del poblet de Llofriu, en plena conca empordanesa, ella ha enviat arreu el perfum de sa poesia nadiua, la que li féu cantar deliciosa-

Fotografia de
M. Gràcia Bassa de Llorens,
quan ja era a l'Argentina
i feia discursos feministes
al Casal Català

Feminal. AMP

Amb La pera de plata, el palamosí Miquel Roger i Crossa guanyà un accèssit en el concurs convocat per L'Avenc

ment la mort dels lliris d'aigua i l'escatar de les fulles amarades després de la pluja", diu *Feminal*, revista feminista de la qual fou col·laboradora habitual. Aquest perfume poètic li féu guanyar diversos premis en Jocs Florals de comarques i la posà en contacte amb escriptors, escultors i gent de cultura força més arrelada i moderna. Això, juntament amb les relacions familiars que comportà el seu matrimoni (folkloristes com Sara Llorens i Carreras o Rossend Serra i Pagès, o polítics com Manuel Serra i Muret), li ajudaren a alçar el vol poètic, sense deixar, però, un last perenne de jocfloralisme ben entès.

Podríem dir que tres van ser els elements característiques de la ideologia que es manifesta en els seus escrits: el catalanisme serè, un catolicisme fervent i un feminisme moderadament avançat. En uns primers poemes, el sentiment català es concreta en l'amor per la terra, pels costums, pels paisatges empordanesos; més endavant, a l'Argentina, el catalanisme sol aparèixer tenyit d'enyorança: els seus ulls al mirall, un estel, un captard, un camí, uns ocells li recorden "les muntanyes i planúries / i'l mar i'l cel d'aquella Catalunya, / que estimaré fins que un alè de vida / surti del cor, i mentres que la clara / llum del pensar mon esperit governi!". El seu fou un catalanisme militant: el 1928 va acollir clandestinament a Buenos Aires Francesc Macià, escrivia habitualment amb el pseudònim "Alidé" a la revista *Ressorgiment* i tingué un paper protagonista al Casal Català de Buenos Aires, que presidí el seu fill Joan.

El seu ideari catòlic és perfectament apostòlic i romà, sense estridències però tampoc sense negligències; amb una gran capacitat per a la resignació i l'esperança, com el de la seva mare. Seguint la línia maragalliana (les persones del seu tarannà difícil-

ment podien fugir-ne), sovint el sentiment de la natura entronca amb una religiositat entre panteista i cristiana. Aquest sentiment religiós alena en la majoria de temes: la pàtria, la família, l'amor, la natura. També el podríem relacionar amb una senzillesa de caràcter, que té força de resignació cristiana, i que fa que l'ús de certs tòpics, com el *Beatus ille*, si bé no són expressats amb intensitat ni revifats per la força expressiva, sí que sonen sincers: "Vida retirada, / poetessa camperola. / Si la poesia camperola canto, / mon cor pren vida, ma pensa ubriagas'hi"; "Vull que transcorri dolç i placèvol / de ma existència l'ésser humilíssim, / de l'espós i fills envoltada / i així a mon ver amor ser corresposta. / Lluny de la lluita..."

A vegades, a causa de la mètrica —ús sovintejat del serventesi, decasil·làbic i alexandrí, o dels decasil·lats blancs—, de

Salvador Albert, poeta, polític i palamosí que intervingué sovint en la vida cultural palafrugellenca

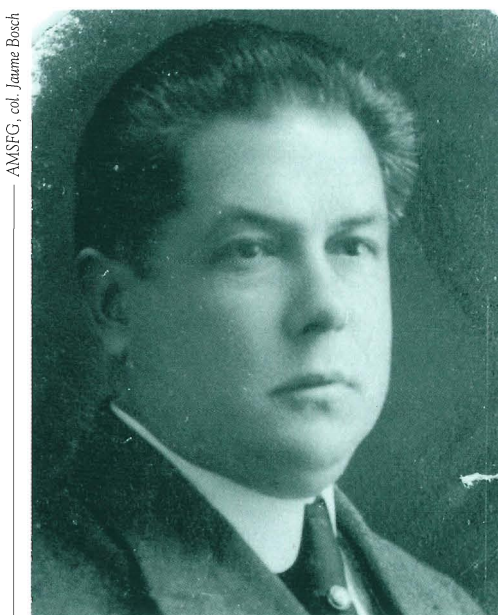
La Crònica, 26.04.1908

certes imatges sensorials, del to decadent amb què descriu la fusió amb elements de la natura, trobem una poesia més modernista en el sentit que s'hi dona en la literatura hispanoamericana: trobem referències de Darío, d'Alfonsina Storni i d'autors argentins que va traduir al català, en un aplec que resta inèdit i no hem vist. En altres ocasions la seva tendència a mostrar-nos, mitjançant símbols bastant elementals, un ideal inabastable, la relaciona més directament amb el romanticisme més tòpic: "Tinc una set infinita, / set d'esplai i d'ideal," diu un vers de *Branca florida* (1933), el seu segon llibre de versos després d'*Esplais de llunyania* (1919). Gairebé tota la seva producció es troba en els periòdics de l'època d'un costat i de l'altre de l'oceà.

Tot i que cap als anys vint la influència d'un formalisme d'origen hispanoamericà és evident en els seus poemes, podríem qualificar la seva poesia de simbolista, sense gaires pretensions ni complexitats intel·lectuals. Els textos més ben girats són aquells en què l'arrel popular resulta evident, en el to, en la mètrica d'art menor, en les rimes assonants, en la senzillesa expressiva, en les repeticions; en aquests casos tant és que la temàtica sigui religiosa (d'una religiositat candorosa i amorosida), lírica (d'un lirisme sentimental, pudorós i discret), patriòtica o paisatgística.

La seva obra en prosa consta de narracions de ritme atrotinat i interès mínim, amb pretensions poètiques no sempre reeixides, d'articles i discursos feministes clars, definits i lloables i d'un llibre sobre costums, personatges i paisatge de la Pampa, que tampoc hem vist.

La manifestació més coherent i estructurada de la seva ideologia feminista va exposar-la en una conferència llegida al Casal Català de Buenos Aires i publicada en quatre números per la revista *Feminal* el 1925.

Enric Bosch i Viola,
de Palafrugell a Sant Feliu de Guàrdols:
arreu deixà publicacions periòdiques
d'un cert pes específic
i poemes prou llegibles

D'altres autors: un magma prolífic

Ja hem comentat que les publicacions periòdiques van ser la pista d'aterratge on molts esperits eteris varen desembarcar la seva càrrega poètica. Tanta càrrega hi havia, en aquests primers anys, que ara es fa difícil passejar-s'hi sense ensopegar i posar en perill la paciència del lector. Hi ha de tot, i molt, i força de dolent, i alguna cosa de passable, i algun espurneig de dignitat. Generalment solen ser textos en vers: lirisme vestit de flors i paisatges, amors prudents i romàntics, fulles que cauen i captards que no s'acaben d'enfosquir, primaveres d'alenades adolescents i tardors de melangies somniatruïtes; també trobem textos de circumstàncies que prediuen una felicitat eterna i riallera o una tristesa elegíaca, la sinceritat de la qual no s'entreveu al mig de tants de tòpics. Els textos en prosa amb pretensió literària solen caure en el tipisme costumista, en l'acudit

Eusebi Fina

Ferril i Cia, AMP

bonhomíós i fàcil, intrascendent. Tot plegat, esclats que en el seu moment varen satisfer les vanitats d'unes persones que en altres aspectes de la vida devien de tenir un sentit del ridícul i una discreció que podien haver aplicat a les seves composicions. En cap moment es pot negar la voluntat i bona disposició d'aquests aprenents d'escriptors; però massa sovint no fou suficient per superar el mínim exigible que transforma la unió de paraules en un text literari.

D'entre aquesta quantitat incommensurable d'escriptors que apareixen en aquest moment, esmentarem només aquells que tenen algun encert; als altres, creiem, els fem un favor tapant-los amb el vel de l'oblit. Ens trobem amb Alfred i Amaranç Gallart, amb Gabriel Bretxa, un personatge de Calonge que escriu amb el pseudònim Xim-Xim una sèrie de contes llegibles i amb certa grapa (sense exagerar, però), Eusebi Fina i Girbau (té proses amb les idees clares i expressades amb claredat, un pèl massa carrincló i tòpic), Enric

Bosch i Viola (poeta satíric, instal·lat a Sant Feliu de Guíxols, director del setmanari *L'Avi Muné*), A. Pretel; continuen publicant els palamosins Francesc Marull i Salvador Albert, i s'hi afegeixen els germans Roger i Crosa, un dels quals, Miquel, guanyà amb *La pera de plata* el primer accèssit al premi de novel·la de *L'Avenç* de 1904. Hi trobem els bisbalencs Manuel Ferran, Francesc de P. Vázquez i Francesc Carreras i Padrós.

Com que el catalanisme es feia entre tots, tots amics i tots germans amb un objectiu únic, publicaren a Palafrugell gent com Ignasi Iglesias, Ricart Forga i Clarà, Joaquim Bonet, Francesc Viver, El Marquès de Camp, Joan B. Torroella, Anton Busquets i Punset, Laureà Dalmau, Rafael Masó i Valentí, Felip Palma, Joan Llongueras, Jaume Terrí, Joaquim Pla, a més de les patums —reals o momentànies i, doncs, fictícies— que ja hem trobat en parlar de la revista *Emporium*.

Aquest moviment continu d'esperits lletraferits que aterraven i s'enlairaven des de les planes dels periòdics palafrugellencs sense massa ordre ni concert, en un caos perfectament assumible i, fins i tot, agradable, vital, va crear un estat espiritual i vivencial que devia influir en el tarannà quotidià de la vila i que va propiciar que, amb l'aterratge de la flota de la Lliga, tot l'aeroport s'organitzés, se centralitzés i es redefinís amb més precisió, amb una direcció ben pautaada i clara; però també perdés part de la vivacitat, de la foguerada impetuosa, mínimament incendiària d'aquests primers anys del segle. De totes maneres, no ens confonguem: la feina de Joan Vergés, de Joan de Linares, de Ferrer i Mascort posa la primera pedra sobre la qual, Miquel i Avellí, Sabater i el mateix Linares edificaran el nou edifici que començarà a esquerdar-se a la dècada dels trenta per acabar enrunat i volatilitzat per la Guerra Civil.

Cinquena jornada

On passarem calmosament per l'espai enjardinat, on fins i tot les males experiències socials s'esfumen a l'ombra preponderant del Sr. Miquel i Avellí i la indústria surera i la política de la Lliga, amb representants tan genuïns com Bonaventura Sabater o Josep Ganiguer i estirabots tan magnífics com Àngel Ferran o Joan Granés.

Lliga que lligues, qui et deslligarà?

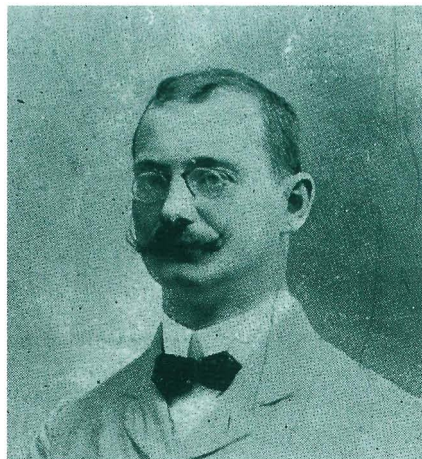
Josep Lluís Gómez Mompert diu en el seu estudi *La gènesi de la premsa de masses a Catalunya (1902-1923)*: “A la burgesia autòctona, li calia assegurar-se un cert lideratge cultural i polític sobre la societat catalana per tal d'enfortir-se i de fer-se respectar a Madrid. Aquesta necessitat va obligar la burgesia a nacionalitzar-se com a catalana, ja que sols podia aspirar a assolir l'hegemonia social si s'apropiava —manipulant-la prèviament— de la cultura nacional popular.

“És per aquesta causa que la burgesia catalana necessitava “instructors” que la persuadissin de la seva catalanitat i de la conveniència d'adquirir refinament, en sintonia amb els models forans homologats.” (pàg. 114)

Unes pàgines abans copia la cita següent

d'Enric Ucelay da Cal: “La Lliga es basava en part en la militància directa, membres importants a Barcelona o a Girona, posant per cas, integrats directament al partit, i, una mica per sota, en la militància indirecta; és a dir, els socis pertanyien a casals locals, els quals estaven adherits o integrats al partit. Per sobre hi havia la Comissió d'Actuació Política que, rígidament, controlava l'orientació, tant ideològica com electoral del partit. Un acurat aparell de propaganda, des del diari *La Veu de Catalunya* fins a setmanaris satírics com el *Cucut!*, servien per a orientar l'àmplia clientela de l'organització regionalista, la multiplicitat de publicacions, sobretot locals, i evitava de fer ressaltar contradiccions possibles o latents.”

A petita escala, trobem això mateix a Palafrugell: hi ha dos capitosts de pes: Joan Miquel i Bonaventura Sabater, que agafen el relleu de Joan Vergés i Barris; un instructor

Caps visibles de la companyia
Miquel, Vincke i Meyer

obedient i fidel, Josep Ganiguer; un acurat aparell de propaganda, des del setmanari *Baix Empordà* fins als quatre números (octubre de 1909-gener 1910) de la revista satírica *La Bugadera*, “fulla higiènica d’avisos, notícies i netejades”, que es proposa esborrar del mapa *La Crònica* i *La Pebrera*, catalanistes d’esquerres, d’ascendència republicana i, en algun cas, federalista, amb textos tan contundents i malparlats com aquest: “aquesta criatura mocosa, comprada i aconsellada d’uns generosos nacionalistes republicans, disfressats de caciquistes, ens vingui setmanalment amb la seva repugnanta i asquerosa *Pebrera*, i des de les seves difamades columnes sens to ni so, i sols per donar gust an els que són cacics d’ells mateix, s’atreveix sens escrúpol de cap classe i amb lladruccs de gos pagat, insultar d’una manera escandalosa i cobarda...” A. Vidriol i el Dr. Lleixiu centren els seus atacs, sobretot, en Enric Bosc i Viola, president que fou del Centre Nacionalista Republicà i del Centre Obrer, col·laborador habitual a *El Nuevo Distrito* i *La Bohemia*, abans d’establir-se a Sant Feliu de Guíxols.

Darrere d’aquestes batusses impreses, hi ha un enfrontament no per civilitzat menys sagnant entre dues tendències polítiques i econòmiques. Per un costat, els catalanistes progressistes de Vergés i Barris, per l’altre, els catalanistes conservadors de Miquel i Avellí; per un costat, l’empresa tapera de can Barris, centrada en els trefins; per l’altre, la Miquel, Vincke i Meyer, que s’avança en la fabricació de l’aglomerat i es transforma en l’empresa més important de Palafrugell, lligada, en matrimoni, amb la potent família Basart de Sant Feliu. Darrere d’aquestes batusses hi ha un canvi de poder i l’establiment del nou ordre: Vergés i Barris, que havia estat el capdavanter dels joves moderns, relacionat amb els modernistes de *Juventut* i amb les reminiscències del XIX que representava la família de Quintana, deixa pas, inevitablement, al segle XX, industrial i modern, tecnificat i empresarial, molt ben lligat, que està representat per Joan Miquel i Avellí (22-06-1879 / 30-09-1934). Aquest nou ordre, aquesta modernització i tecnificació definitiva de la indústria surera, no pot admetre el diletantisme d’alguns senyorets modernistes ni

la manifestació palesa de contradiccions lògiques i, sovint, sàvies.

Comparem, només, unes poques dades: mentre el 1901 es funda l'empresa Miquel, Vincke i Meyer, Vergés i Barris crea la publicació *Llibertat*; el 1903 la Miquel, Vincke i Meyer importa la tècnica i maquinària per a la fabricació de discos. Mentre el 1905, Vergés està ocupat en la Festa de la Bellesa (Miquel hi aporta la mòdica quantitat de 50 pessetes), la Vincke, el 1906, obté la patent de fabricació de paper de suro de forma mecànica a Espanya. Mentre el 1909, després de la Setmana Tràgica del juliol, el mentor de la Festa de la Bellesa, Joan Maragall, escriu el seu censurat "La ciutat del perdó" que el fa topar amb Prat de la Riba, s'edita el primer número (el 9 d'octubre de 1909) de *Baix Empordà*, amb un escrit de presentació de

Francesc Cambó, el qual es va reunir diverses vegades amb Joan Miquel durant l'època de fundació de la Federació Surera Catalana, promoguda pel Foment de la Indústria i el Comerç Suro-Taper, creada a Palafrugell el 1911. *La Crónica*, en el seu número extraordinari de 20 de juliol de 1907, després d'haver parlat de les cases tradicionals de Barris i Buixó, Genís i Sagrera, i Martí Cama, dedica una pàgina llarga (una mica més del que havia dedicat als seus antecessors) a la casa Miquel, Vincke i Meyer, que, "fundada hace unos años, muy pocos, es hoy la mayor de Palafrugell, la más importante quizás del país y una de las primeras en la industria mundial corcho-taponera". L'article considera que la importància es deu a la maquinària "más perfeccionada y moderna" i al fet que "elaboran toda clase de tapones en cantidades

Jaume Ferrer. AMP, col. Roig Ferrer

El poder no assegura el bon gust.
Broma fotogràfica que varen fer
els membres del Club 3x4 al seu amic
Joan Miquel per celebrar el seu aniversari.
Era una broma habitual

AMP

sa nostra, per primera vegada, davant l'astorament de molts, acaba d'ésser llençat al públic un gran rotatiu d'esports: *La Jornada Deportiva* s'és convertida en diari. La història d'aquest nou col·lega, és la història civilitzadora nostra.

Nascut quan l'estadi de Montjuïc cridava les multituds en aquells memorables partits contra l'Sparta, creix a mesura que la afició esportiva va en increment. I així el setmanari va llençant suplementes àvidament llegits, augmenten els llegidors i el diari d'esports es fa una necessitat. Creix ell, a mesura que va creixent l'ànsia esportiva de la raça i aquesta, en ple vigor necessita el seu orgue que demostrï com el nostre poble s'és incorporat als grans corrents del món.

I això, senyors del Mercantil que dieu que parlem massa d'esport, és civilització, així, subratllat i en lletra majúscula, si convé.

Sempre és més interessant — o, al menys, menys perillós — parlar d'esports que no de la nova república rhenana, de la guerra civil germanica, FLIRT.

La censura, sobretot a l'època de la dictadura de Primo de Rivera, no podia pas mostrar-se com a exemple de subtilesa.

AMP

ELS nostres amics no extra-nyaran que, per mentres duri la situació anormal per què passa la governació de l'Estat, BAIX-EMPORDÀ emmudeixi en quant a propaganda d'ideals i en comentaris dels fets esdevinguts i que es vagin succeint.

Convençuts contraris del sacrifici xorc, creiem és avui el deure de tot bon català, usar de la major circunspecció i prudència, que no per covar dintre l'ànima els ideals es moren. Després d'uns temps en venen uns altres i, sempre, passada la tempesta surt l'arc de Sant Martí i el sol esplendent brilla.

Que a tots, als de dalt i als de baix, el seny no'ns manqui, i tant-de-hó que tot siga per major bé de la terra que'ns vegé néixer.

verdaderamente fabulosas (...) producen diariamente un millón de tapones". Més endavant afegeix: "la instalación de grandes fábricas que permitan elaborar extraordinarias cantidades de tapones, obteniendo la mayor baratura en la producción, es el medio más eficaz para contener la emigración de nuestra industria y su competencia con la extranjera, que amenaza arrebatarlos los mercados del mundo. En el período de transformación que atraviesa la industria corcho-taponera, en cumplimiento de una ley económica de carácter universal, más que ventajas arancelarias —no sin dejar de ser estas importantes— necesitanse poderosas entidades que en gran escala, con potente maquinaria, viajantes por todo el globo y con grandes alientos nos mantengan en condiciones de igualdad, al menos, si no de superioridad, con los extranjeros". Tampoc oblidava esmentar una altra característica que comparteixen amb Vergés i Barris: "Generosos y liberales tienen siempre abierta su caja para los pobres y desvalidos (...) Toda obra de cultura, toda mejora material obtiene su decidido y entusiasta apoyo." Fa tota la sensació que estem davant un programa de màrqueting perfectament estudiat: la casa surera creix, però als ulls de la vila, de la consideració dels vilatans, tot just segueix les petjades de les cases tradicionals, cal vendre, doncs, que és la que més feina dóna, la que més futur té i que, a més, comparteix amb les cases tradicionals allò que les feia especials: l'altruisme social i cultural; el *lock-out*, el deixaran per més endavant, quan siguin l'únic gall del galliner.

En certa manera es pot dir que la proposta de Joan Miquel i Avellí suposava continuar, aprofundir i potser millorar el camí que ja havien iniciat els joves d'inicis del nou-cents (que eren de la seva generació, fet i fet). Però en aquest aprofundiment que implica el traspàs

de poders —tal com va passar a la resta de Catalunya quan accedí al poder la Lliga de Prat de la Riba amb els intel·lectuals catalans— varen quedar pel camí força col·laboradors. L'exemple més clar d'arraconament seria Bosch i Viola, a més, és clar, del capitost Vergés i Barris. Només varen sobreviure en les pàgines de *Baix Empordà* i en la vida cultural palafrugellenca dos personatges habituals: Josep Ferrer i Mascort, que continua amb les seves col·laboracions literariofilosòfiques, i l'inefable Joan de Linares: fa tota la sensació que el traspàs de poders és definitiu en el moment en què Linares esdevé l'home de confiança de Miquel i Avellí. Com mostren algunes de les cartes que Pla, Josep Pla, envià al seu germà Pere, Linares ho té tot perfectament controlat, tot. Linares cada vegada escriu menys i controla més. *Baix Empordà* publica articles i editorials provinents d'altres diaris d'arreu de Catalunya que defensen la mateixa ideologia, i, quan convé justificar el *lock-out*, Ganiguer ho farà amb un to prepotent, d'una nul·la sensibilitat social i una fidelitat canina envers els interessos de l'empresari. Des del primer número del nou setmanari, hi publica Bonaventura Sabater, un polític i empresari nascut a Palafrugell i casat amb la filla de l'amo de l'empresa Forgas de Begur; Sabater feia anys que havia volat sol pels cels polítics de Madrid, però no serà fins ara que li vindrà la dèria de publicar articles clarament instructius que recollirà en tres llibres, un dels quals prologat, és clar, per Cambó. Al final d'aquest pròleg, Cambó es fa una pregunta ben simptomàtica: "I ara, per acabar, permeteu-me una reflexió en glòria i honor de l'ideal catalanista, que els dos compartim. No veieu ben clar, amb absoluta evidència, que si no vos haguéssiu afegit al fet catalanista no hauríeu mai escrit aquestes *Quartilles*? Vos hauria portat a fer literatura el ser conservador, o republicà, o carlí, o lliberal?"

“És una excel·lència que cap partit pot disputar al catalanisme, la de fer tornar homes de lletres als homes de negocis.”

Som, definitivament, al nou-cents. La mesura de l'home és la mesura del negoci, ja no es confon progressisme amb progrés, no s'admet el diletantisme ni el tarannà artesanal, s'exigeix professionalitat i feina ben feta, que és la que té futur, tant de futur com *Baix Empordà*, que va perviure fins al 1936. A Palafrugell, la Lliga ho va lligar tan ben lligat que el bon deslligador que la deslligà no va arribar fins als anys 30, o sigui, Esquerra Republicana.

Baix Empordà, columna vertebral

Potser en un tango 20 anys no és res, però en una publicació local, 27 anys és molt de temps. Això és el que va durar *Baix Empordà*, setmanari regionalista i amb continuades confessions d'independència. En 27 anys passen moltes coses: assentament de la Lliga Regionalista, creació i trencament de Solidaritat Catalana, la Mancomunitat, la mort de Prat de la Riba, l'ascens imparable de Francesc Cambó, el cop d'Estat de Primo de Rivera, l'esdeveniment de la Segona República, la creació d'Esquerra Republicana, els fets d'octubre del 34 i l'esclat de la Guerra Civil. Cap esdeveniment polític, econòmic, social o cultural va passar de llarg de les pàgines d'un setmanari que va néixer, segons recorda Bonaventura Sabater (núm. 312, 7-11-1915) “en una època de gran agitació política, a les envoltres d'unes eleccions generals d'insana truculència en què les passions absorbien els principis, les insídies els raonaments, la calúnnia vil a la serenor de la noble contenda”. Els col·laboradors se sentien, segons es manifesta en un altre article del mateix número, “ungits per l'entusiasme d'una

idea política redemptora (...) portant en la mà la bandera regionalista (...). També farem propòsit de portar el nostre coratge i la nostra empena en pro de la indústria surera". Per tant, des dels seus inicis, *Baix Empordà* tenia dos fonaments bàsics: política regionalista i defensa de la indústria surera. Aquest segon fonament l'han compartit tots els periòdics d'informació local, tret dels satírics i d'*Ara*. Pel que fa al primer, malgrat les contínues manifestacions d'independència ideològica, es veu clara la seva relació amb la Lliga Regionalista, que acaba transformant el setmanari, el març de 1936, en l'òrgan oficial d'expressió del partit, des de la Bisbal; de la mateixa manera que *La Crònica* ho havia estat dels catalanistes progressistes, que *Ara* ho fou primer d'Acció Catalana Republicana i després d'Esquerra

AMP
Com que *Baix Empordà*
va evolucionar,
també varen canviar
les capçaleres

“En la seva vida llarga i profitosa, ens sembla com si s’hi dibuixessin tres etapes: “Els primers anys —una llarga sèrie d’anys— *Baix Empordà*, no adscrit a cap disciplina política, és un dels baluards més fermes en la defensa de les reivindicacions de la nostra terra. No sabríem passar-nos en aquesta avinentesa sense rendir tribut d’un record sentit a la memòria d’aquell malaguanyat patrici, d’aquell empordanès il·lustre, D. Joan Miquel i Avellí, ànima i mecenes d’aquesta primera etapa del nostre setmanari. Etapa altament patriòtica; fervorosa i fecunda tasca de proselitisme. Segona etapa. *Baix Empordà*, portantveu de les organitzacions de Lliga Catalana a la nostra comarca, és el batallador ardit, incessant, el defensor incondicional dels ideals i de l’obra dels nostres homes. Campanyes violentes i vives contra unes corrents demagògiques, amenaçadores i antipatriòtiques. Seny i moderació. *Baix Empordà* ve presidint i inspirant, amb la seva actitud valenta, assenyada i exemplar, el ressorgiment de les forces de Lliga Catalana en aquesta comarca. “I ara, precisament ara, en uns moments no gaire plàcids ni gaire somrients, *Baix Empordà* inicia, amb aquest número d’avui, la tercera de les etapes. “*Baix Empordà* continua essent orgue oficial, portantveu únic de totes les organitzacions de Lliga Catalana a casa nostra. Si ho fou, fins ara, potser d’una manera una mica formulària, va a ésser-ho d’ara endavant d’una manera positiva i efectiva.”

(*Baix Empordà*, núm. 1.365, 14-03-1936)

Republicana i que *El Distrito* i *El Nuevo Distrito* ho foren dels republicans possibilistes.

Un Josep Ganiguer de vint anys exposa, amb una contundència que té l’alenada dels apòstols i amb una claredat pròpia de l’adolescent que fa d’altaveu de les idees del mestre, quin és l’objectiu del setmanari. La cita la trobem al núm. 355, número extraordinari dedicat a la diada de l’11 de setembre de 1916 (en aquest mateix número hi ha un altre article de Ganiguer reclamant la creació de l’imperi català, en la línia orsiana) i es titula “Al llegidor de gasetilles”:

“Els que han redactat algun setmanari en aquesta vila no ignoren que excepte quan l’agressivitat de llenguatge arriba a termes d’atac personal, per a la major part dels llegidors únicament se busca la ressenya més o menys real de la sessió de l’Ajuntament i la secció de notícies locals que sempre —hi hagi o no actualitat— volen sia rublerta, obligant el reporter a fer tots els imaginables equilibris per a trobar una activitat ciutadana que no existeix, que no pot existir, que en la nostra calma vilatana no hi ha possibilitat que existeixi.

“La mort d’un ésser volgut, el casament d’una amiga, el naixement d’un infant, totes aquestes petites notes que halaguen la pueril vanitat, i després d’això, res més ja que sortosament no sovinteja el crim passional, ni l’amor, el tedi o la misèria han fet entre nosaltres cosa corrent el suïcidi (...)

“Palafrugell no és una gran urb cosmopolita. Palafrugell, amb deu mil habitants, no pot omplenar sempre d’actualitat un periòdic i més si es té en compte que no és pas cosa que anem de taula en taula del Fraternal o Mercantil o ens fiquem els matins en converses de gallinaires i hortelanes per a recollir la xismografia local impubliable de si fulano fa el calavera i sutano està arruïnat i

menguano ha despatxat la miyona i s’ha barallat amb la dona.

“La nostra tasca és molt més enlairada. *Baix Empordà* no surt per a satisfer vanitats o curiositats vanes. *Baix Empordà* —l’adormidera— se publica per a propagar un ideal i mantenir latent la idea de Catalunya Nació, i és en aquesta adormidera que altíssims poetes com en López Picó no es desdenyen de col·laborar-hi; és en ella que s’ha format la personalitat literària del Quartiller; és ella que com avui, en un moment donat recull la glossa de tots els que —amics o adversaris— fugint un poc de la vulgaritat saben sentir alt i pensar profund, de tota la intel·lectualitat palafrugellenca...”

Poc importa que després d’aquesta manifestació de principis la notícia següent sigui el temps i l’altre que un tal Narcís Gifre ha tornat un rellotge que havia perdut la Sra. Victòria Marquès i que, de cap de les maneres, no ha volgut gratificació. Importa que qui serà redactor en cap des de finals del mateix 1916 o, com a molt tard, mitjans del gener del 1917, sap perfectament què vol el lector d’un setmanari local i què li exigeix la persona o entitat que paga el diari: defensar la ideologia política de la Lliga. No costa gens d’imaginar-se tot un senyor Quartiller donant com a gratificació un copet a l’espatlla i unes paraules xispejants a un Ganiguer petit, escardelenc, amb el cap cot i una rialla d’orgull, satisfet de la feina ben feta.

Perquè darrere les pàgines de *Baix Empordà* cal que hi hagi la feina ben feta, i no tan sols perquè és un diari ben fet, ben escrit (sens dubte el millor diari local que hi ha hagut a Palafrugell); sinó perquè és bàsic per passar el missatge conservador en una vila que no n’és tant com voldrien alguns capitosts.

En uns dels moments més tensos d’aquest segle, l’any 1936, *Baix Empordà* va

emmudir durant unes poques setmanes, va traslladar la redacció a la Bisbal, a la seu de L'Escut Emporità i des d'allí va continuar publicant fins al 18 de juliol de 1936. En el primer número d'aquesta etapa (el 1.365, de 14-03-1936) es pot llegir una classificació cronològica de la història del setmanari.

Aquesta és una de les maneres possibles de classificar l'evolució cronològica del setmanari. Sens dubte, n'hi ha d'altres. Podríem parlar d'almenys quatre etapes, en funció dels quatre directors de què tenim constància: el primer fou —sembla— Josep M. Granés, el qual podria haver deixat el càrrec a Joan de Linares i Delhom poc abans dels anys vint, quan —és una simple hipòtesi— aquest deixà d'exercir d'alcalde; el següent, per decisió expressa del propietari Miquel i Avellí, fou Pere Pla i Casadevall (des del setembre de 1929 fins —potser— al 1931); el va seguir el director nomenat per la Lliga, Miquel Balagué i Clapera, que va morir el març de 1934. Tal vegada n'hi hagué algun altre, ni que fos accidental, com Pere Ribas. Es podria parlar dels diferents equips de redacció; en aquest sentit hi hauria tres moments: el pre-Ganiguer, l'època de Ganiguer (com a mínim des de 1917 fins a inicis o mitjans de 1935), i la post-Ganiguer (l'últim any, més o menys).

De totes maneres, a nosaltres ens ha semblat que l'evolució de *Baix Empordà*, com —suposem— la d'altres revistes locals de llarga durada, està en funció dels seus col·laboradors, així avança en forma d'onada: té moments d'una vitalitat excel·lent i d'altres sembla que hiverni. L'empenta dels inicis està reforçada per la col·laboració d'Anco Marcio i Bonaventura Sabater, els primers escrits de Ganiguer i els primers textos de Pla, Josep Pla, és un moment de certa obertura: hi cap una mica tothom que

hi vulgui escriure. Aquesta generositat ideològica es pot exemplificar amb un text sorprenent: al número 616 es publica la traducció de l'article "Els ideals de la Nova Rússia", signat pel mateix Lenin. De mica en mica, la gent se'n va desenganxant: Sabater deixa d'escriure, Ferrer mor, d'altres col·laboradors són cada vegada més esporàdics, la feina la fa gairebé tota Ganiguer, primer amb certa brillantor, però després el cansament llima la qualitat dels textos: només es parla de futbol i de banalitats, ni els "Ecos" tenen grapa. Caldrà esperar l'ingrés a la redacció d'un grupet de joves entusiastes, al capdavant dels quals hi ha Martí Jordi Frigola: la publicació torna a aixecar el vol, fins i tot en Ganiguer sembla recuperar el tremp d'abans. Raons polítiques fan que la generació més jove deixi el setmanari per fundar *Ara*, d'ideologia més progressista; en aquests moments de transició totes aquelles columnes que abans s'havien dedicat als esports, ara es dediquen a la política. Aquest serà el tema bàsic i fonamental de *Baix Empordà* durant els darrers anys: cau en la batussa política més apassionada i de pitjor gust: ja no és l'únic a defensar la causa catalanista, cal marcar el terreny a cops de colze; però el comportament polèmic i escaldat s'adiu poc en una publicació que es volia assenyada i equilibrada, se'n ressent: la seva vida esdevé lèngueta i patètica fins al tancament l'endemà del 18 de juliol de 1936, ensulsiada que, des de les pàgines del setmanari ja difunt, es veia venir.

Els primers mesos, *Baix Empordà* tenia sis pàgines escrites a cinc columnes; ben aviat es passà a quatre pàgines, l'última de les quals era dedicada quasi exclusivament a la publicitat. La redacció i l'administració varen canviar diverses vegades d'adreça. El

Miquel Palé i Gispert,
editor de *Baix Empordà*

La vocació internacional també es nota a les pàgines del setmanari local: entrevista a Madeleine Carroll

Baix Empordà, 20.07.1935. AMP

número 531, d'1 de gener de 1920, tenia un format més reduït, a quatre columnes, format que, amb petites variacions, es va mantenir fins al febrer de 1930. La compaginació sempre va ser força semblant; durant els darres anys potser es va jugar una mica més amb la mida de la lletra i el canvis de grafies per fer ressaltar algun editorial. Sortia, a vegades, amb algun retard que aprofitaven els "enemics" per burlar-se'n agraument, els diumenges; a partir del núm. 836 (01-06-1926) sortirà els dijous al matí. El número 517 (14-09-1919) canvia la denominació del diari: esdevé un "Setmanari nacionalista", adjectiu que perd en el número 723 de 23-09-1923, just després del cop d'Estat de Primo de Rivera. El número 517 també afirma que hi ha hagut canvi de direcció i de

propietari, dades que no coincideixen amb les que té l'Ajuntament, ja que el 1916 n'és el propietari Joan Miquel i Avellí i continua essent-ne l'any 1923; possiblement consta com a propietari fins a la seva mort, el 1934. Durant força temps en fou l'administrador Josep Bisbe i Ganiguer. El redactor en cap per excel·lència fou Josep Ganiguer i Ros; durant alguns anys ell solet, usant diversos pseudònims, escrivia pràcticament tot el setmanari, ajudat per l'impressor de can Palé que retocava o retallava articles massa llargs o els deixava per a un altre número, i confeccionava les pàgines.

Tenia corresponents a Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Torroella de Montgrí, Calonge, la Bisbal (on hi hagué una subredacció), Begur, Verges i, molt de tant en tant, hi ha notes provinents de Banyoles, Foixà, l'Escala, Esponellà, Serinyà i Bordils. Generalment aquests corresponents no signen les seves cròniques; a vegades utilitzen pseudònims com Ll. Lluch o Arnau, Jordi d'Empordà de la Bisbal o Son Ric de Begur, o Joan XIV des de Verges; només hem pogut esbrinar els col·laboradors següents, Salvador Raurich de Begur, Jaume Castelló i Carbonell, de Calonge, i Pere Lloveras, Manuel Ferran i Francesc Carreras i Padrós de la Bisbal. Tot dependent dels viatges i les estades a l'estranger que facin els col·laboradors, podem trobar informacions de primera mà de Lisboa (Juli Ribas), el Marroc (Marià Arenas), París, Escòcia o Centreeuropa (Ganiguer).

Publica com a editorials articles apareguts en d'altres diaris, del Bages i Osona, sobretot; en alguna ocasió trobem articles de periòdics d'àmbit estatal. També sovintegen els articles provinents de *La Veu de Catalunya*, especialment quan es tracten temes de marcada pauta ideològica o quan es

copien textos escrits per convilatans, per exemple, Ganiguer.

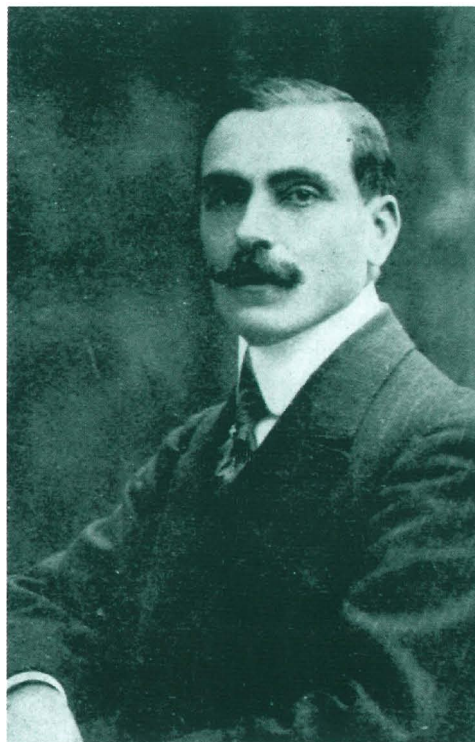
Els col·laboradors no solen ser-ho per un sol número, a no ser que siguin primeres espases del periodisme català o estatal o que siguin reproduccions d'altres diaris, sinó que tenen una secció fixa un cert temps. Així, els "Ecos", de Flirt; "Breviari", de Poetjo; "Ecos de Lusitània", de Juli Ribas; "Notulari", de J.A.N. (Jaume Albert i Navarro); "Espigolant", de Lleopard Serra; "Garba", de Cotxerito (Rossend Avellí); "Quartilla Setmanal", de Quartiller; "Instantànies", d'Anco Marcio; "Apunts", de Pep (Pere Poch i Fina); "Esportives", de Hand, "De l'Associació de Música", d'Scherzo, etc.

En 27 anys hi va passar molta gent, de diferents generacions, així hi publicaven els més grans i prestigiosos, com Josep Ferrer o Bonaventura Sabater, la generació de Josep Ganiguer i Ros i Josep Pla (els seus primers escrits són al setmanari), i els més joves que posteriorment formarien *Ara*, com Martí Jordi Frigola, Juli Colom i Font o Fermí Vergés. La periodicitat, la continuïtat i els objectius politicoeconòmics evidents varen potenciar que gent que mai no havia agafat la ploma sentís la necessitat d'expressar les seves opinions: són gent com el mateix Sabater, Rossend Avellí (comença a escriure arran d'una entrevista que li va fer Ganiguer), Bofill, Josep Daunis i Ferrer, Martí Laviña (amb els seus comentaris naturistes)...

Els temes tractats són múltiples, però se centren, sobretot, en la política local, catalana i estatal, en la situació europea i la manera com afecta a la indústria surera, en els aspectes propis d'aquesta indústria, en els temes locals, en la crítica teatral i en els esports, que durant una certa època foren el tema gairebé únic del setmanari. També hi sol haver col·laboracions literàries.

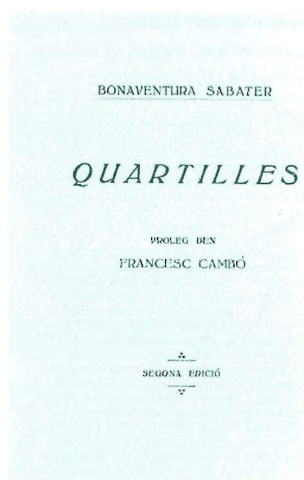
Bonaventura Sabater: negoci, política i, de retop, escriptura

La vida de Bonaventura Sabater i Burcet té alguns dels elements característics d'aquelles sèries televisives nord-americanes de la dècada dels setanta que explicaven com un personatget humil, amb ambició i treball, aconseguia enriquir-se i esdevenir un prohom, ser ben considerat en la millor societat i defensar els interessos d'aquesta mateixa societat que amb tanta generositat li havia obert els braços i l'havia recollit com un fill pròdig. El personatge televisiu aconseguia l'ascens social a vegades a través del crim, a vegades a través de l'amor —interessat o no. El nostre home va optar per la vessant romàntica i no per la truculència.

AMP

Bonaventura Sabater i Burcet,
com si posés per a la Història

El quartiller publicava "Quartilles";
les va aplegar en un llibre que prologà
l'insigne Francesc Cambó

Nascut el 1862 en el si d'una família humil de Palafrugell, va treballar d'obrer taper i d'escrivent a la seva vila natal i a la poderosa casa Forgas de Begur. Es va casar amb la filla de l'amo, Matilde Forgas i Estrabau. El matrimoni li reportà el càrrec de gerent de l'imperi familiar Forgas i li obrí les portes del Casino del Senyors de Palafrugell, a més de facilitar-li l'accés a l'alcaldia de Begur als 25 anys, ser diputat provincial pel Partit Conservador als 34 anys, diputat a Corts pel mateix partit als 41. Quan el far de la Lliga començava a il·luminar els destins de la política catalana i el vent li bufava a favor, Ventura Sabater, com un nou Sant Pau polític, veié la nova llum, que li mostrà el camí per ser diputat a Corts pel districte de la Bisbal el 1914 (li guanyà la plaça el republicà Salvador Albert) i diputat provincial a la Diputació de Girona. Tornà a ser diputat a Corts per la Lliga el 1918 i entrà a la Mancomunitat. El canvi de direcció política va ser explicat per Carles Rahola amb les paraules següents: "perdida la fe en los partidos políticos españoles, abrazó con devoción la causa del nacionalismo". A Begur va ser el mecenes que hi calia i a ell es deu la creació de la coral La Cigala Begurenca. Aquesta capacitat d'escalar posicions socials la va retratar amb especial virulència i mala bava Romuald Vidal en un dels seus articles anuals a l'*Almanach de l'Esquella de la Torratxa*; li atribuïa la malaltia de deliris de grandesa. L'empresa Forgas, que ell va dirigir, va acabar arruïnada a causa d'un incendi accidental el 1919. L'empresa Forgas era l'ànima del poble; la seva ruïna va suposar la ruïna de la vila. El cens es va reduir moltíssim. El gendre gerent va perdre influència i espai polític. Allò que eren mels de triomf esdevingueren esquitxos de fracàs. Es traslladà a viure a Barcelona, on moriria

el 1938, al bell mig de les penúries d'una guerra que acabaria amb el somni de la Lliga i de molts catalans i progressistes: un final adequat per a una sèrie televisiva nord-americana de la dècada dels setanta que volgués mostrar, a més de l'ascens social i econòmic d'un personatget humil, una moralina d'estar per casa.

La seva aportació a la vida cultural palafrugellenca, a més de l'assistència suposada a balls, xerrades i tertúlies al Casino dels Senyors, es limita als contactes amb prohoms de la Lliga i als seus escrits a *Baix Empordà*. Ja hem dit que Sabater és un dels exemples més flagrants d'oportunisme literarioperiodístic, un dels representants més conspicus de l'ús del periodisme amb un únic objectiu: la propaganda de l'ideari regionalista i de la seva pròpia figura pública. De fet, Frederic Rahola escriu el següent: "Permete'm que et confessi sense intenció d'afalagar-te, que seguidament llegeixo en el *Baix Empordà* el teu article setmanal, donant-li preferència sobre tot lo altre, en primer lloc, perquè m'atrau sempre la tasca literària, d'art o social que fa un comerciant, somniant com somnio per la nostra terra un comerç com el de les Repúbliques italianes i el de Barcelona en la Edat Mitjana o com el de Sevilla i Amsterdam en el segle XVII, que agermani el diner amb els goigs de l'esperit, convertint els cercadors del guany també en conreadors de la idealitat i de la bellesa; i en segon terme perquè en tes quartilles tractes generalment assumptes característics amb pintoresca ploma, en què hi trobo l'ànima de la nostra gent i el color de la costa empordanesa, tan plaentes al meu cor enamorat d'aquell bell bocí de Catalunya." "M'atrau la tasca literària que fa un comerciant": què millor que un senyor Esteve literat? Sabater, segons Rahola,

s'acosta al catalanet ideal que neix marcat pels gens del comerciant i de l'artista, del seny i la rauxa. La mateixa visió ens la dóna Francesc Cambó, en el pròleg a *Quartilles*: "Han passat aquells temps en què les armes es miraven amb despreci a les lletres: avui les armes han devingut sàvies, i ja no s'harmonisen, sinó que es barregen amb les lletres.

"Avui el competidor de les lletres, de l'esperit, és el negoci. La febre del negoci ho invadeix tot. (...) I el potentat d'avui, com el barbre guerrier de sigles enrere, mira sovint amb menyspreu a l'home de lletres: al savi, al literat, a l'artista.

"Avui l'esperitualitat dels nostres temps sols pot salvar-se mitjançant l'aliança entre l'home de diner i l'home de lletres, entre l'home de negocis i l'home d'esperit. (...) I sols els pobles que sàpiguen harmonisar el negoci amb les manifestacions desinteressades de l'esperit, els que sàpiguen ser savis i artistes mentres saben ser rics, tindran present i tindran pervindre.

"Quan jo veig a Catalunya que un home de negocis s'interessa per les coses de l'esperit, per les arts i per les lletres, hi veig en ell al patrici dels nostres temps. Quan veig un home de negocis que publica un llibre de ciència o de literatura, ho miro com un aconeteixement, com una festa gloriosa, com un anunci d'un feliç pervindre per a la nostra Terra.

"I aquesta es la impressió que em produeix la publicació de les vostres *Quartilles*." El problema és que ens trobem Sabater en la cinquena jornada de la nostra ruta i ja sabem que això que d'ell es proclama, ho podríem aplicar a, per exemple, Joan Vergés i Barris, que va actuar amb menys pretensions d'immortalitat, amb menys oportunisme polític i més dignitat literària.

De totes maneres, els seus contactes amb altes instàncies devien ser bons, perquè sense deixar de ser un escriptor força mediocre va aconseguir que la col·lecció "Lectura Popular" li publicués una antologia de les seves "Quartilles", amb el títol de *Begurenques*. Prèviament, ja s'havia pagat a la impremta de Pere Ribas les edicions antològiques d'articles seus amb els títols de *Quartilles* (segona edició de 1912, amb pròleg de Francesc Cambó) i *Cròniques empordaneses* (segona edició de 1916, amb pròleg de Frederic Rahola). La pruija per publicar va fer que fins i tot edités els discursos i brindis que feia en actes oficials (cinc opuscles).

Carles Rahola va publicar una crítica a *Nuestro tiempo* de Madrid, el febrer de 1914, on fa una dissecció de l'obra que acceptem plenament.

Els seus articlets de costums són com aquarel·les aigualides de la vida quotidiana. Tenen un cert encant i una certa gràcia, que no és motivada precisament per les filigranes estilístiques, sinó pel mateix tema i per un inevitable to elegíac per la desaparició —avui irrefutable i evident— d'una manera de viure i de ser. El marc que hi acaba posant, la moralina final, ens disgusta perquè sembla ben bé un marc barroch, grandiloqüent, amb unes ànsies de protagonisme a les quals només té dret l'aquarel·la. Força més feixucs i indigeribles —des del punt de vista literari— són els comentaris de fets circumstancials, les preses de posició ideològica sobre temes candents; l'originalitat del pensament no podia, de cap manera, traspasar les ratlles marcades pel partit; no sabem fins a quin punt hagués pogut superar-les encara que no hi hagués hagut pautes marcades.

La gran aportació del quartiller és haver estat el primer a descriure, a vegades amb grapa una mica potinera, a vegades amb un

"Tiene el Sr. Sabater, que ha viajado y leído mucho, la ventaja de vivir en un pequeño pueblo de la costa ampurdanesa, en contacto con el mar, lejos de la ciudad agitada continuamente por pasiones mezquinas. De ahí su optimismo sin límites y su fe ciega en la ascensión de Cataluña. Las pequeñas miserias y las ruindades de la lucha política no las ve o no quiere verlas. No se dedica al análisis que casi siempre destruye, sino a la siembra de esperanzas; (...) Sabater es, sobre todo, un hombre bondadoso, expansivo y cordial. (...) hay en él (el segon llibre) más flexibilidad y dominio en el habla catalana, mayor riqueza lexicográfica y más elegancia en la frase. Sin embargo, el lenguaje no es aún bastante depurado: por una parte, el Sr. Sabater acoge neologismos innecesarios o arcaísmos sin razón de ser en nuestros días, y por otra parte, emplea ciertos vocablos castellanos que con un poco de esmero —que cabe exigir siempre que se publican ciertos trabajos ya publicados, lo que supone necesariamente una labor de revisión— serían substituidos por otros equivalentes en catalán. "Pone el Sr. Sabater un breve comentario entusiasta a los acontecimientos, a las ideas o a los hombres que solicitan su atención, y justo es reconocer que en esta clase de trabajos se mantiene a igual distancia de todos los apasionamientos, sin perder de vista

[ve de la pàgina anterior]

el lado práctico de las cosas, bien que persiguiendo siempre, a través de la realidad y sobre tierra firme, el ideal, esto es, Cataluña grande dentro de una España armónica. Nosotros reconocemos la eficacia educativa de irradiación de estos escolios al margen de la vida cotidiana; pero preferimos, como algo más personal y vivo, las descripciones de la Naturaleza, que abundan en el libro, y muy señaladamente de los parajes de nuestra costa bravía, y los bocetos de las gentes sencillas que viven del mar."

(Carles Rahola, Nuestro Tiempo. Madrid, 1914)

esquitx d'encert, la Costa Brava, considerada com a tal. Certament, abans ja hi havia hagut escriptors que havien parlat de Llafranc i Calella, que havien lloat les seves platges i la seva feréstega bellesa, però ho feien des d'una mirada d'un romanticisme tòpic, que tan podia descriure la Costa Brava com la costa bretona o els espadats de Dover; o bé, des del reflux del naturisme d'origen maragallià, que s'encantava davant de qualsevol natura sense especificar-la. Sabater, en canvi, descriu amb realisme, amb desig de dibuixar per al lector els roquissars, les platgetes, els còdols, els cingles, les onades, el perfum de la pinassa que es barreja amb el d'un arròs sensual i entenedridor. En aquest sentit, podríem dir que fou el primer palafrugellenc que va retratar literàriament la zona costanera del Baix Empordà, un predecessor de Pla, Josep Pla.

Josep Ganiguer i Ros, un Flirt inacabat

Ens explicava una palafrugellenca de soca-rel que recordava una escena a l'església parroquial de quan era petita. Era una missa nocturna; l'església es mantenia en la penombra, misteriosa i necessària, del ritus religiós; s'intuïen els frescos de l'altar; el capellà parlava amb la seva veu monòtona i cadenciosa. Dels bancs del fons, una tos aspra, esquerdada, que esgarapava els pulmons del fumador i les voltes de l'església, donava a l'ambient un aire tètric. Qui tossia era un senyor baixet, escardalenc, de pell cèria, groguenca, arrapada amb desesperació als ossos; era Josep Ganiguer i Ros, un home sol, malalt, cirròtic, que acabaria morint, envoltat d'una misèria novel·lesca i de quatre amics, a l'Hospital Municipal. Podia haver estat un

Juane Ferrer. AMP, fons Ferrer

*L'irreverent de l'esquerra
és un jove net Josep Ganiguer
a l'hotel Orient*

gran periodista, però es va quedar a mig camí. El seu nom figura, de fet, al costat dels Pere Bofill, Eusebi i Lluís Corominas, Josep Pla, Àngel Ferran, Alfred Gallart, Joan Bruguera Cateura, Romuald Vidal, Joan Granés, Fermí Vergés; una llarga llista de periodistes nats a Palafrugell i que varen col·laborar més o menys sistemàticament en els periòdics de Barcelona. Si hi figura és perquè poc abans de l'esclat de la Guerra Civil i durant un cert període de temps va publicar a *La Veu de Catalunya* (el primer article de què tenim constància és de juny de 1929: és una entrevista a Josep Pla sobre el seu llibre *Cambó*). Les seves deu cròniques des d'Itàlia i el centre d'Europa (França, Iugoslàvia, Rússia, Mar Negre, Romania, Constantinoble, Istanbul) d'inicis de l'any 1920 mostren un periodista digne, no brillant ni espectacular, amb algun apunt de lucidesa i un excés de literaturització, que no acaba d'oferir una visió profunda i definida, sinó, més aviat, només puntejada, una mica com aquells passatemps d'infants en els quals s'endevina a cop d'ull un dibuix que se suposa amagat darrere unes línies de punts; punteja la realitat, però no acaba de definir-la amb un traç ben acabat.

Ganiguer mai no va acabar d'aixecar el vol: una certa mandra, una abúlia reconcentrada, una incapacitat per mantenir la regularitat d'escriptura i treball, una tendència fatídica a beure més del compte, una deixadesa sensual, sovint luxuriosa, varen transformar-lo de promesa quasi feta realitat en un estilista local que perdia patèticament el nord quan veia algun personatge important de la cultura catalana acompanyant Pla, Josep Pla, o estiuellant a la costa. Defensor acèrrim de l'ideari regionalista, quan esclatà la guerra va patir persecució, quasi hi deixa la pell, en ser reconegut a Barcelona. Quan va entrar l'exèrcit de Franco, el nou governador civil,

Josep Ganiguer (segona fila, el primer de l'esquerra) amb habituals de cal Pallot, als anys 30

AMP, col. Teresa Feliu

entusiasmat per les dots oratòries de Ganiguer, se l'emportà a proclamar la bona nova franquista per terres gironines, però la seva feblesa etílica li marcà ben aviat el camí de retorn. Tota la seva vida fou un estar a punt de, sense concretar-se mai del tot. El seu estil, per exemple, a vegades espurteja, a vegades té una simplicitat expressiva magnífica, però no acaba d'enlairar-se. El seus textos denoten força lectures i una cultura considerable, però sovint cau en el tòpic i en la repetició de la ideologia imperant, prèviament expressada, de les propostes orsianes.

La seva vida, plena d'anècdotes de tots els colors, gairebé sempre àcides, picants, va començar a les quatre de la matinada del nou de desembre de 1895, al carrer del Bruc de Palafrugell. Josep era el tercer de cinc

Ganiguer signava com a Hand
les cròniques esportives.
A la foto, equip de futbol del 1919

AMP, col. Enric Solé

"El dinou era un quiero y no puedo ple de discursos de Castelar, de santas aliances i de Napoleón le chic, i les seves grans figures es troben avui desplaçades, com nascudes abans de temps, com criades enmig un ambient gens propici. Així Metternich. Així Víctor Hugo. Així Joan Prim. Sols Bismarck i Cavou, és a dir, la unitat germànica i italiana, se salven. "Deu-nos, Senyor, la gran lluminositat del nou-cents i no voldrem altra llum que la pura de les estrelles, no la pàl·lida i físcica de la lluna, és a dir, no el segle de les llums, sinó la Ville-lumière, el vint, la Ciutat. "Diem això —sembla mentida!— en la mort a Monza, de un comte polac,

germans: Marià, Albert, Josep, Conxita i Joaquima, que fou religiosa. La família del seu pare, Pere Ganiguer i Rubau, era de Pals; la de la seva mare, Maria Ros Lloset, era de Palafrugell. El seu pare fou jardiner i s'encarregà de les propietats de la família Barris; la seva mare, filla de família de tapers, era modista. El seu germà gran, Marià, fou diplomàtic, i, al consolat de Gènova, hi coincidí amb Josep Carner. En aquella època, Josep Ganiguer viatjà per Itàlia i d'allà als països de l'antic imperi austrohongarès. Abans havia cursat estudis a Barcelona, des d'on enviava poemes, articles i traduccions de les eròtiques *Cançons de Bilitis* a *Baix Empordà*; els primers escrits solen ser anònims.

Ganiguer va escriure de tot i força; durant una certa època (just abans de la incorporació a la redacció de *Baix Empordà* dels joves de la promoció de Martí Jordi Frigola, Josep Guilló, Fermí Vergés, Juli Colom) ell solet omplia les pàgines del setmanari, a vegades des d'una

taula de cal Pallot, apressat per l'impressor que li demanava l'article que faltava. Els editorials solien aparèixer de forma anònima, si bé tothom en sabia l'autor; les pàgines d'esports les signava amb el pseudònim Hand; per a les crítiques teatrals, les entrevistes i la secció "Ecos" usava el pseudònim més habitual, Flirt; les cròniques de política local, nacional o internacional, tan aviat les signava amb el seu nom enter com ho feia amb una simple G. Amb la mateixa inicial va començar a escriure una secció anomenada "De la vida que passa", que signarà com a Hug Slender a partir del tercer article; per a algunes crítiques musicals usa també el mateix pseudònim; i podria ser que darrere de Felino i Snob també hi fos ell. Hi ha qui diu que alguns dels articles de política nacional i, sobretot, internacional, eren simples traduccions de diaris estrangers que sempre duia a sobre, mal arreplegats a dins de les butxaques de l'americana, arrugada i tacada.

[continua a la pàgina següent]

A Ganiguer se li deuen algunes de les millors col·laboracions del periodisme local; hi ha hagut autors que han publicat alguns bons articles, d'altres, alguns poemes dignes; però només Ganiguer —i a un altre nivell, Anco Marcio— va publicar de manera sistemàtica i continuada articles llegibles, més o menys interessants i ben escrits. Podria ser que ja redactés la seva secció “Ecos” a mitjans de l’any 1912; de fet al núm. 154 (27-10-1912) hi ha una descripció de to costumista, irònica, que té el regust del seu tarannà. El seu últim article abans de la guerra fou “Per la llibertat d’Ensenyament”, publicat a *La Veu de Catalunya* i reproduït per *Baix Empordà* l’11-07-1936, en el penúltim número. Durant aquests 24 anys de publicació continuada —mai no féu com Josep Ferrer, que es prenia uns mesos o anys sabàtics, sense publicar res—, el seu estil es va anar simplificant; va perdre les filigranes pròpies de l’escriptor novell que vol demostrar les seves capacitats literàries. Un aspecte que es va mantenir fou la seva ironia, no tan bonhomiosa com la d’Anco Marcio, una mica més amarga, més vitriòlica; tot i així, a vegades cau en un sentimentalisme de ressons elegíacs, en una tristesa malencònica, plàcida, pròpia del bohemí solitari que veu passar la vida assegut a la taula d’un bar: sovint es descriu amb un whisky a la mà, assegut contemplant com els darrers visitants de la Festa Major agafen el tren o els primers treballadors van cap a la feina, és la imatge quotidiana del mite del paradís perdut: “No hi ha hora més trista que aquella que comença a apuntar l’alba en la darrer nit de la festa. Les orelles són encara eixordades per l’estridentia dels jazz; els ulls esmortuïts per la son, no volen cloure’s del tot i desitgen encara cares boniques i espectacle de festa; la gorja seca de tants whiskys i de tants contreaus ni tan sols paladejats —de la copa a la boca— anhela

encara altres licors saborosos que l’estómac repel·leix, implacable; els braços laçats de tantes abraçades sense solta, grollerament sensuals, esperen encara estrènyer el jonc d’un cos, mig mort entre la suor i el cansament; les cames fan figa i amb prou feina aguanten, per més que cansat i abatut —pobre tronc podrit que no s’aguanta— voldria encara més festa, no pel desig d’ella sinó perquè no fos mai la tristíssima hora en què tot és finit.

“Poc a poc han anat morint les estrelles; els cafès van quedant deserts i, enlairades les cadires, semblen les creus d’un immens cementiri; els darrers embriacs es perden cantant en lo lluny i els seus cants que volen ésser alegres, ressonen com unes absoltes; passa un foraster qui ha perdut el tren o un indígena que no ha vist morir les hores, atret per l’abraçada professional; una veïna matinera rega ja el carrer; el sol comença a daurar els teulats...” (*Baix Empordà*, núm. 871, 29-07-1926).

Alguns “Ecos” són veritables poemes en prosa, d’altres simples i correctes narracions costumistes, d’ambients, personatges i festes locals.

Potser la característica que més el diferencia de la resta d’escriptors del moment i anteriors és la seva pruija per ser modern, per demostrar que pertany plenament al noucent, tot i que a vegades sembla una postura artificiosa. Seguint els manaments noucentistes —i també els d’alguns moviments d’avantguarda més agressius i menys classicitzants— blasma el segle XIX; amb unes afirmacions taxatives, que no impedeixen que poc després proclami la injustícia de menystenir els vuitcentistes: “No menyspreuem massa la nostra generació vuitcentista de la que en som hereus.” A partir de l’any 27 i, sobretot, en la dècada dels trenta, mostra una nostàlgia més tòpica, però també més natural que els blasmes

[ve de la pàgina anterior]

Zborowsky, virtuós del volent.

Mor ell, portat per la dèria de la velocitat màxima, és a dir, en altres mots, per l’afany científic del més enllà. No n’hi ha prou d’avençar, cal fer-ho ràpidament i amb energia, sens fre ni mesura.

“El XX, és a dir, la velocitat sigui allà on sigui. El XX és Einstein, que salta els segles amb la seva revolució sobre la física. El XX és la guerra de les Nacions que destrueix tota l’obra de les anteriors guerres. El XX és la revolució russa o el feixisme italià, que socavolten els fonaments de fang de la revolució francesa. El XX és

Mustaphà-Kemal, que suprimeix el Califat i crea la República Turca. El XX és l’Amèrica preponderant i Buenos Aires, gran urb. El XX és l’aeriplà, el submarí, l’ascensió a l’Himalaia, la Societat de les Nacions.

“I és també Resta, Murphi i ara el comte Zborowsky. Perquè ells moriren en cerca de la perfecció, saltant obstacles, desafiant perills, esguardant com a secundària la ruptura amb el viure, tard o d’hora inevitable, l’afany de viure és això: el coneixement de la mort i el perill de la mort, amb lo qual la vida ja té in se —al XIX deien per se— totes les voluptuositats i així no hi ha que cercar-les per camins morbosos. “En el dinou, Margueritte Gautier moria esllanguida per la tisi i pel romanticisme. En el vint, Zborowsky mor volant en mà.”

(*Baix Empordà*, núm. 780, 26-10-1924)

Teatre Centre Fraternal

IMPORTANT DEBUT

DE LA NOTABLE COMPANYIA DEL PRIMER ACTOR

AUGUST BARBOSA

DE LA QUE'N FORMA PART LA PRIMERA ACTRIU

TERESA GAY

*****

DIJOURS. 14 D'ABRIL DE 1921

A les 9 1 quart.

1. **ESTRENA** de la última producció dels segons escriptors

GERMANS QUINTERO, obra de grandios èxit a
Madrid i Barcelona, en 2 actes, que té per nom

RACIONERA

PASIONERA

Bonede en present per al Sr. BARROSO i un altre candidat més.

Repatriament: *Pasionera*, Sra. Gay. — *Natividad*, Sra. Vallespir. —

Africa, Sr. Perelló.—*Juanelo*, Sr. Pérez.—*El Podrino*, Sr. Barbosa.—*Alberto*, Sr. Blanes.—*Carrasquilla*, Sr. Marcei.

L'uccello a Sevilla.

II. Acabarà l'an escullit programa amb la comèdia en 2 actes del malaurat E. COCA VALLMAJOR, estrenada en el «Teatre de Novetats» de Barcelona, per

el Sr. BARBOSA, titulada

GENT D'ABA

GENT DARA

en la que hi prenen part les Sres. Gay, Vallespir, Srta. Redó, i els Srs. Barbosa.

Mercader, Tubau, Marcet i Blanes.

PREUS (timbre inclòs)

Palco primer pis sense entrada	17'00 pres.	litats en la tequilla del tercer pis
Palco primer pis sense entrada	9'00 "	

Liageta pista amb entrada	1'40	del matí: el dime-
Liageta primer pis amb entrada	1'25	res de 6 a 8 i una

Scient fixe 2. ^e ps 3 ^a ab entrada	090 *	hora abans de començar la sessió
Entrada General.	055 *	

Miña entrada . . . . . 030 .

Al público:

No dublem que serà acollida amb entusiasme la presentació de la COM-

PANYIA BARBOSA, i que aquest públic acudirà avui al teatre refermant les proves que sempre ha donat de voler portar son art als més diversos en

donar a conèixer, en romiatge artístic, les feconditats intel·lectuals de nostres més preclars autors. I pot també el públic no dubtar de que l'Esplanada d'Arts

obres ha de tenir tot el relleu que'ls seus autors concebiren, car en són ferma

La Empresa.

Temp. Fall

Aquella Europa, irremeiablement perduda, és una mica com la bella dama del tramvia carneriana, un ideal impossible

Catalanista convençut, catòlic còmodament practicant, conservador assenyat, Ganiguer havia de ser, fatídicament, l'instructor del noucentisme entre els palafrugellencs. Va exercir la seva tasca amb una diligència encomiable: no se salta cap dels tòpics creats per Eugeni d'Ors, a qui cita

sovint: imperialisme català, la ciutat ("Perquè Ciutat (...) significa tot aquell conjunt de fórmules i d'inquietuds urbanes que per altre nom són batejades en el de civilització. [Els romans varen entendre la ciutat] com a concreció més alta de la idea d'Imperi, o sia, de la plenitud de força. Avui Ciutat [significa] una inquietud de millora, un deler d'hegemonia espiritual, en una paraula, un imperi de Cultura" —núm. 619, 11-09-1921-), la nacionalitat, classicisme equilibrat, mediterranisme de soca-rel, civilitat helènica, repressió d'una sentimentalitat excessiva, gust per l'obra ben feta, etc. Tots i cada un d'aquests temes apareixen en els seus "Ecos", sovint exposats com a simple teoria —gairebé com l'alumne a qui li pregunten la lliçó i respon aplicat sense deixar-se cap punt ni cap coma—, a vegades latent entre els plecs d'un narració no tan noucentista i més costumista. En ocasions, fins i tot, les seves declaracions de ciutadania, d'emporitanisme són tan contundents que semblen més orsianes que les del mateix Xènius: "Més batega la incipient Ciutat en la seva fressa creadora i els esdeveniments s'estalonen, tots, inconscients instruments d'un mateix fi, rere una altíssima Torre de ferro —obra ciutadana—, una vaga formidable —inquietud ciutadana— i, rere ella, un bosc de ximeneies de la part de Begur —perfecció ciutadana. Un any s'alça un nou teatre; altre, som campions de fútbol; altre, es crea un nou casino amb whisks, pernodes còctels; altre, canonades a Salònica o a la Prússia Oriental reboten en el nostre comerç; altre, apareix vigorosa la personalitat cosmopolita de Josep Pla; altre, Llafranc es va omplenant de xalets.

"I, ara? Ara, l'Associació de Música, tan selecta, tan fina descobrint-nos una intel·ligent sensibilitat en el públic.

"Rere això, qui sap què? Tal volta

Ganiguer defensava amb passió els interessos dels patrons

campions de fútbol; tal volta el Gran Hotel de Llafranc; tal volta Ignasi Genover, menys fantasista, triomfarà plenament com es mereix; tal volta d'un dels tallers mecànics, on tan belles coses s'estan fent, sorgirà un invent que revolucionarà la indústria...

"Però tot, passat, present i avenir labora pel Palafrugell-Ciutat." (Núm. 783, 16-11-1924)

Ganiguer va viure en la pròpia pell, potser a causa de la passió amb què defensava les idees apreses, la fugida d'Eugeni d'Ors a Madrid i el desballastament del projecte regionalista inicial. En els seus textos es pot comprovar que ha perdut el nord, que no sap cap a on ha de dirigir les seves idees. Optarà, finalment, pel camí del localisme, tot primer

"Aquests xicots del FC Barcelona que amb tanta glòria han assolit a Vigo el cobdiciat títol de campions d'Espanya, representen la culminació d'una raça que no morirà mai perquè rep la vida de la mar de Roma i de Grècia. Significa el seu triomf la incorporació definitiva del fútbol a les essències de la nacionalitat i la incorporació, també, de Catalunya al viure de Europa. "Perquè el fútbol pot haver tingut un origen exòtic, però, en arribar als llindars del Mediterrani, ha esdevingut quelcom propi a nosaltres, com una ciutadania del sol i del cel blau, oposat al ruralisme vergonyós de les curses de braus. De places poden alçar-se'n tres a Barcelona, però, ofegant-les, hi ha cent camps d'esport i, presidint-los a tots, hi ha aquest club que té les colors blaves i vermelles —el blau de la nostra mar i del nostre cel, el vermell de la nostra bandera— i que porta a Catalunya la màxima glòria.

"Qui sap si aquesta passejada triomfant de la bandera catalana pels carrers de Vigo, vora l'inquiet Atlant, és la profecia de la Catalunya triomfant que s'acosta! Qui sap si aquell famejar de la bandera en el vent no vol dir que és arribada la hora de les positives eficàcies, que els herois de la pàtria ja no moren com casanova sinó viuen amb els cants de victòria als llavis? "No ha pas guanyat un club, mes una bandera: en fútbol, en eleccions, en la glorificació d'en Maragall, en la imposició d'en Cambó com a governant, tot parts d'un mateix tot: Catalunya."

(Baix Empordà, núm. 655, 21-05-1922)

Música del mestre Sirés
amb lletra de Ganiguer

defensant les obres i la persona de Pla, Josep Pla, a continuació admirant —una mica com el pagès que va a la ciutat i ho observa tot bocabadat— Estelrich, Junoy, Alexandre Plana, a qui saluda amb una cortesia no exempta d'ensabonament i a qui considera dels seus amics, per acabar lloant la vida del Palafrugell-Ciutat (l'últim mite que li queda i al qual s'aferra amb certa desesperació), dels seus encants populars i tradicionals, o sigui, retornant als temes que ja havien tractat Anco Marcio, el Quartiller, Torroella i Plaja i altres articulistes locals. La seva fe en la Lliga Regionalista, que mantindrà sempre, el durà a escriure al·legats brutals, d'una duresa i una intolerància fruit de les tensions polítiques del moment i que fan presagiar el conflicte civil.

Aquest diguem-ne retorn a un localisme més tancat en ell mateix, després del periple europeu, simbolitzat pel pretenciós títol de la seva secció "Cròniques de tot el món", va acabar donant, a més d'alguns "Ecos" encomiables, una obra teatral recordada amb delectança i orgull com un dels exemples més clarividents de la vitalitat cultural de la vila de Palafrugell durant el primer quart de segle. Ens referim al *Palafrugell-Cocktail*. El nom, prou curiós, és una mostra de la dicotomia que afecta la vida cultural del poble: per un costat l'arrelament narcisista, amb el punt just de xovinisme, a l'indret local, i per l'altre, l'obertura al món exterior, al món modern, bàsicament a França, concretat, en aquest cas, en els còctels, alguns dels primers dels quals, segons s'explica, els va importar Joan Vergés i Barris. *Palafrugell-Cocktail*, revista de costums palafrugellencs, en 2 actes i 9 quadres i diversos números intermedis va ser estrenada al Teatre del Centre Fraternal l'1 de novembre de 1927 (cal agrair que no fessin, per un any, el Tenorio). El text era obra de Josep Ganiguer i Ros i de Martí Jordi i Frigola; la música la va

compondre Carles Pinedo i Garcia. Lluís Medir s'encarregà dels decorats i els components de La Previsió Obrera varen ser els actors i les actrius. Segons se'ns ha explicat, no tots els quadres varen ser obra dels dos autors sinó que Romuald Vidal fou el responsable d'almenys un. La música constava de tangos, guajires, sardanes, couplets i vals. També hem trobat que va escriure lletres per a cançons del mestre Sirés, com la ranxera *Maria Rosa*. El vessant literari de Ganiguer es completa amb alguns contes, publicats al setmanari sota l'epígraf "Contes del Baix Empordà", que recull diversos contes d'autors palafrugellencs, i uns poemes primerencs que no aixequen gaire el vol.

La mateixa passió que hi posava en la defensa dels ideals regionalistes, la trobem en les seves crítiques literàries. Era molt exigent, eixut, dur; qualifica d'"actriu mediocre" Margarida Xirgu i ho justifica fent una comparació amb el cinema: "El film de riure ni tan sols ens va fer moure els llavis. Allò era anterior al catorze, era d'avant-guerra, i no hi ha dubte que en el seu temps ens hauria entusiasmat (...) Salustiano i Max Linder no ens poden fer riure, vists Harold i Chaplin." Aplicava els criteris de manera taxativa; les obres que s'hi ajustaven passaven el llistó; les que no, les massacrava. Aquesta actitud, que amb el temps va suavitzar-se, el portà a polèmiques considerables, sobretot una que va mantenir amb Pere Geli a propòsit del teatre català, i que ell decideix acabar amb les paraules següents de Nietzsche: "Ço que en una època sembla dolent, és quasi sempre residu de ço que semblava bo en la època anterior, és l'atavisme d'un ideal ja vell." (núm. 642, 19-02-1922). I és que Pere Geli havia escrit un drama de clara influència modernista. Es titulava *Passional*, tenia un sol acte i s'estrenà amb força èxit al teatre Romea el 14 de maig de 1918. L'obra exaltava la

passió i es criticava la intolerància burgesa, tenia reminiscències de tragèdia folletinesca (malalties, madrastrès, familiars egoistes i abusius, amors i mentides). El tema era molt del gust modernista: cal saber la veritat fins al final?; si la resposta és afirmativa, cal acceptar-ne les conseqüències. A finals de desembre de 1928, juntament amb *La trista arribada*, obra d'un autor local que volgué mantenir l'anonimat, La Previsió Obrera li va estrenar l'obra *Pecadora?*, criticada amb certa duresa per Snob, crític de *Baix Empordà*, darrere del qual es podria amagar Ganiguer. Pere Geli, que col·laborà en alguna ocasió a *Baix Empordà*, defensava el teatre català, sobretot el mestratge de Guimerà, d'Adrià Gual i d'Ignasi Iglésias. Ganiguer, per contra, no accepta que es lloï el teatre català per un mal entès sentit del localisme o del nacionalisme; l'obra ben feta, diu Ganiguer, serà ben feta sigui en l'idioma que sigui, tingui la nacionalitat que tingui i, així, els autors catalans no s'han d'emmirallar en una tradició catalana mediocre, sinó en els grans mestres europeus.

També defensava apassionadament els interessos de l'empresari, no tan sols des d'una perspectiva política, sinó també econòmica i social —i això li suposà més d'un problema i enfrontament amb gent de la seva classe social, o sigui, treballadors. La seva actitud durant el *lock-out* declarat pels empresaris, les manifestacions dels seus editorials o de les notícies soltes, sempre sense signatura, varen irritar molt els obrers, tant que la Societat d'Obrers Mecànics El Buril va publicar, el 2 de maig de 1914, un paper per contrarestar les informacions, segons ells falses, de la situació i l'origen del problema. El paper parla de *Baix Empordà* com d'un periòdic regionalista "cuyo director es un burgués muy conocido y uno de los más intransigentes en la solución de la huelga de los mecánicos"; tracta el reporter de

Cosmòtes, AMP

mentider que usa "el látigo de la calumnia sin saber que a sus espaldas los burgueses se están riendo a grandes carcajadas, sentados en ricas mecedoras, el resultado de su falsa delación". L'escrit acaba amb contundència de míting: "Y por conclusión, a ti reporter, si es que acaso tienes vergüenza y un poco de dignidad, rectifica todos los embustes que en este artículo has desarrollado, y muestra la cara, y entonces serás digno de figurar entre los compañeros de infortunio; pero si es que para ejercer de *delator falso* te gratifican, entonces tanto vales tú como tus *acólitos paganos*." Aquesta passió en la defensa dels seus ideals o de les idees dels qui manaven el va acompanyar tota la vida. Sempre va donar la cara —encara que els editorials fossin anònims, tothom sabia que Ganiguer era qui els escrivia—, fregava sovint l'insult, però mai hi queia del tot; la virulència del seu verb era considerable, però aconseguia cenyir-se al camp ideològic. La resposta grollera, intempestiva, malsonant i els insults descarats els deixava per a l'expressió oral. Ja hem dit

Una de les fites culturals dels anys vint a Palafrugell fou l'escenificació de l'obra *Palafrugell-Cocktail*, amb textos de Ganiguer i Martí Jordi. Ganiguer és el que està assegut més cap a la dreta

*Joan Granés no fumava en pipa,
però quedava bé a les fotos.
La mort li va impedir, segurament,
d'acabar essent un dels intel·lectuals
palafrugellencs més ben girats*

Casnovas. AMP, col. Granés.

que, en esclatar la Guerra Civil, aquesta actitud que va mantenir tota la seva vida pública quasi el condueix a la mort.

No voldríem acabar aquesta visió de Josep Ganiguer i Ros sense recordar que fou protagonista —la memòria popular ho recorda— d'algunes de les anècdotes més picants i pujades de to d'aquelles felïços vint. A vegades eren fets d'una grolleria descurada, pornogràfica; altres vegades eren fuetades d'una ironia i una lucidesa que aixafaven el contrincant. En Saltamontes —era així com se'l coneixia popularment a causa del seu físic peculiar— treballà com a secretari a l'Ajuntament; des del seu càrrec de funcionari, va ajudar totes aquelles persones que li varen sol·licitar algun favor.

La Lliga no acceptava contradiccions en públic, Ganiguer les va patir en privat: veure com els seus guies espirituals cercaven nous camins per a ell incomprensibles, constatar com s'enfonsaven tots els ideals pels quals tant havia lluitat i escrit, haver d'atacar una classe social, la seva, per defensar els interessos d'uns burgesos que el menystenien, veure's perseguit i criticat per uns joves amb qui compartia el mateix amor per Catalunya, però una diferent visió del fet social, haver de participar en les celebracions d'un règim destructor del catalanisme que havia donat sentit als seus escrits, somniar i no poder compartir un Palafrugell-Ciutat i una Catalunya-Nació tan eteris com la dansarina vista un capaltard sota l'ombra de les palmeres de Cannes i que morí ofegada a les aigües del Rhin...

Joan Granés, l'intel·lectual més brillant

Si Josep Ganiguer és recordat com un exemplar prototípic d'empordanès genialoide, eixelebrat i esbatanat, Joan Granés i Noguer seria una *rara avis* empordanesa. Persona molt observadora, concentrada i crítica, sistemàtica en els estudis i rigorosa en el treball (té copiades unes normes d'autodidacta segons el Corpus Alomarià amb un resum de la història de la literatura), lector voraç de la millor literatura europea, clàssica i del moment; si no hagués mort als 22 anys, a causa de la grip que li agreujà els problemes de tuberculosi, tal vegada avui es parlaria de Granés com d'un gran escriptor palafrugellenc. Si la capacitat periodística de Ganiguer va quedar en potència a causa del seu temperament, la de Granés havia començat a esclatar, però la mort no li va permetre actualitzar-se.

Va néixer el 3 de setembre de 1905. Era el gran de tres germans: ell, en Miquel (que va

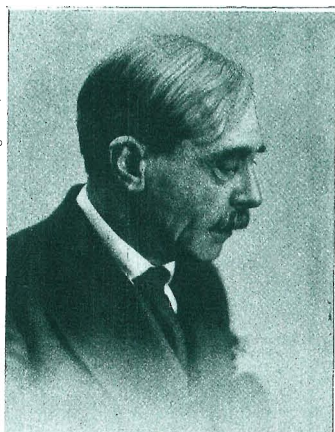
morir als dos anys) i la Rosa; en un segon matrimoni del seu pare, tingué dos germans més, Josep i Montserrat. Els seus pares foren Pelai Granés i Cruanyes i Dolors Noguer i Parés, que morí cap a l'any 1920. Com Pla, Josep Pla, va estudiar al col·legi dels Maristes. Va mostrar una voluntat de ferro i una resistència que contínuament posava a prova (“Com que no tinc més llei que em governi que la resistència, quan estic cansat, plego, i plego bruscament perquè no puc escriure ni dues ratlles més.” Carta del 20 d'octubre de 1924). Ja entre els companys d'escola van crear una mena de societat, una espècie de Club dels poetes morts, on es llegia i es comentaven les lectures. El seu desig d'aprendre el va portar a estudiar pel seu compte l'alemany, l'anglès, l'italià i el francès.

Als 14 anys va viure a casa d'uns seus oncles a Barcelona; allà una pleura li atacà el pulmó, que li quedà definitivament afectat. La malaltia l'obligà a passar llargues estades a Palafrugell, dedicat a la lectura, a l'escriptura de dietaris i cartes, a copiar poemes de Baudelaire i Paul Valéry, i a col·leccionar retalls amb els rostres de personatges que per una raó o altra admirava (solen ser escriptors, músics, filòsofs i artistes). Segons paraules de Fermí Vergés, va traduir Anatole France i, juntament amb Ricard Bofill, el seu millor amic, *La follia d'Almayer*, de Conrad. Admirava obsessivament Paul Valéry i, sense obsessió, André Gide; coneixia els autors russos una mica menys que els grans autors francesos de tots els temps i gaudia com una criatura amb Chesterton; va seguir els camins estilístics marcats per Carner i Soldevila i xuclà la gràcia popular de Pla. Devorava els llibres i visitava constantment els llibreters de vell barcelonins on canviava, comprava o venia: “Aquí tinc uns quants llibres i llegeixo cada dia. Algú observa que això no em pot

anar bé, però s'ha de considerar que el meu ofici d'ara no vol soroll, és d'estar-me sol. Qui està sol, llargament sol i no pensa coses exteriors a ell, es pensa a ell, i el pensar-se a si mateix és la carretera real de la neurastènia i amb una mica d'atzar favorable, del manicomi.” (Carta del 24 d'agost de 1924). La lectura era un exercici intel·lectual que l'havia d'acostar a una vida que ell tenia hipotecada per la malaltia, no un plaer: “...els llibres, en tant que llibres, no sols em fastiguegen, sinó que m'exasperen perquè em roben un temps preciós; que si jo llegeixo i llegeixo més que ningú és per raport a la intel·ligència de la vida, la qual cosa em podrien dir que és precisament la funció pròpia dels llibres, però jo us respondré que la major part de la gent que llegeix, llegeix coses idiotes per imbecilitzar-se cada cop més i que està perdent un temps que no sap el que val. Avui el que m'interessa és la vida, cerco en els llibres més que res orientacions; poca cosa més; el temps me'l vull per observar, per pensar, per viure.” (Carta del dia de l'Ascensió de 1925).

Fou una persona introvertida: “(La gent de Palafrugell) tenen un jo de circulació poc diferent del seu jo íntim i la diferència evident que hi ha sempre és feta de passions més o menys vulgars i, fet i fet, poc interessants. Jo també tinc un jo de circulació —de quina manera estalviar-nos-el?— fet de correcció, de discreció i d'ironia. La hipocresia és un article de primera necessitat. Però el meu jo íntim, allò que hi ha en mi que val quelcom, aquella voluntat formidable, aquella passió ardent per les coses grans, aquella ingenuïtat que em fa prendre el món seriosament, això resta amagat, car no és un producte brillant ni plaent com un joc d'esperit, per agradar a tothom i només abelleix de manifestar-se davant de l'amic. Però on és l'amic?” (Carta

La Vanguardia, 9.05.1933

Granés admirava obsessivament Paul Valéry, el qual va tenir uns mots de record per al periodista mort

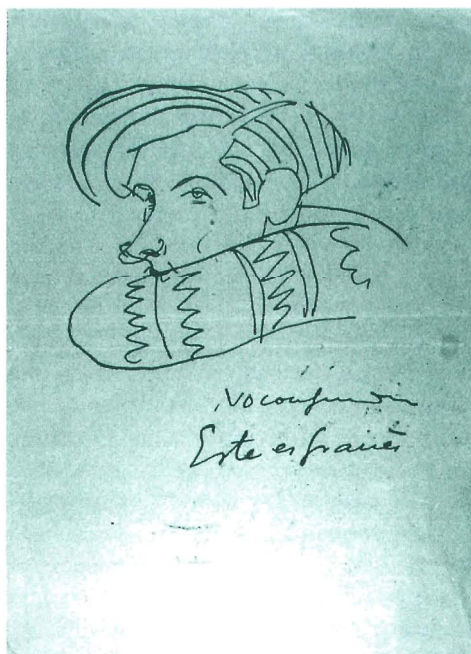
de 24 de novembre de 1924). Es dedicà, amb un patiment i una força estremidora, a covar el seu somni de ser escriptor: “El que us puc assegurar és que la meva juvenesa és ben dolorosa i que la grapa adversa del fat hi és cruament marcada. Estic pres de molt de temps en una xarxa de malaurança: pertot arreu, abstenció, desgràcia, impotència. Sempre invàlid recolzant-me penosament sobre els altres. Amb un esperit ardent, amb una sensibilitat fina, amb una gran ambició. Amb una fam dolorosa de llibertat, de poder-me valdre, de poder viure. I sempre impotent! No tots els homes pateixen igual i segons la magnitud del fat. Jo en aquest dolor potser hi posaré la meva fe cristiana.” (Carta del 9 d’agost de 1924).

No va publicar mai res a la premsa local. No creiem que es degui a una actitud de distanciament orgullós —que potser hi era: un orgull de saber què volia i perquè ho volia—, sinó al fet que li interessà poquíssim la vida social i que els tripijocs i vanitats de la cultureta local el deixaven ben indiferent: “És veritat que a Palafrugell no hi ha gaire gent com jo. Aquest poble, com tants n’hi ha, és un erm industrial, que deia en Josep Pla. Hi pot haver homes intel·ligents, però que malversen llur vida i empren el pensament per misèries i vanitats. En això, la intel·ligència té un lloc secundari, el que conta és la bona voluntat, la seriositat d’inclinacions. I d’això, ai las! Sí que no se’n troba. A Palafrugell, a mi no em coneixen.” “Només la glòria convenç i atrau el poble. Cercadors de glòria, mereixedors de glòria —obscura tragèdia dels més grans artistes que han viscut— no són res, no valen res. Quan la fortuna els somriu, llavors són reconeguts, etc. I és natural, per saber avaluar s’ha de saber alguna cosa ja, s’ha d’ésser alguna cosa. Si jo publiqués alguna cosa al *Baix* probablement

certes persones em mirarien amb altres ulls, però el que és segur és que per l’opinió que puguin tenir de mi, jo no faré pas res.” (Carta de 26 d’octubre de 1924). Quan projecta donar-se a conèixer com a escriptor a Palafrugell, ho fa pensant en un pas posterior als periòdics de la capital: “Ara mateix tinc ganes d’anar a veure en Joan Linares, per demanar-li de publicar un o més articles al *Baix* —cosa que em concedirà, probablement— i alhora lligar-me d’amistat amb ell, que és un home influent, intel·ligent i bon i gran amic de l’Estelrich. I és per l’Estelrich precisament que voldria publicar alguna cosa. Ja que no sóc a Barcelona per anar-lo a veure com li vaig prometre, li voldria trametre algun article i una breu lletra de salutació. En Linares ara no està gaire bo, torna a estar molt delicat dels nervis i del cap, va dos cops cada setmana a Barcelona amb els metges que li donen corrents elèctriques i no el deixen treballar. No està gaire d’humor, però això no serà, em sembla, obstacle per anar-lo a veure. Trobar algun tema que no detoni en el *Baix*, qui només parla de futbol i de la farmàcia de torn del diumenge i la pàgina d’anuncis. Si jo publico alguna cosa és clar que no serà una banalitat, però tampoc, Déu me’n guard de publicar-hi res massa seriós que xoqués massa en l’ambient del periòdic i de la vila i que en el fons, què us creieu, ofèn. (...) estic per escollir un treball sobre “la crisi de l’ambició”, però com que és un tema interessantíssim, en comporta una certa extensió, i més n’implicaria si jo tingués la suficient cultura per estudiar-hi, cosa gairebé indispensable per fer-la seriosament, la influència del cristianisme i del judaisme sobre l’ambició, car la religió és el motor, declarat o ocult, de totes les grans coses, intentaria una conciliació de l’ambició i el cristianisme, etc.” (Carta del 10 de desembre de 1924).

Ell mateix s'autodefineix com una persona racional, allunyada dels apassionaments amb què gent com Ganiguer podia viure els avatars de la vila: "Però crec que no és menys cert que ara resto una mica aturat i sense possibilitat de progrés en tant que no disposi lliurement de les meves energies car la meva naturalesa, eminentment intel·lectual, no viu de sentiment, ni d'inspiracions, necessita raons, raons. Per això us deia un dia que sense Pascal, jo no seria ara i potser trigaria molt temps a ésser, si mai ho era, catòlic." (Carta del 7 de novembre de 1924).

Joan Estelrich, prohoms de la Lliga, fundador de la col·lecció Bernat Metge, estava casat amb Anna March, filla de Llorenç March, un mallorquí que, mentre fou cap de Telègrafs a Palafrugell, havia participat en la revitalització de la vida musical de la vila d'inicis de segle. La família March, i en concret la filla, Anna, era molt amiga de Dolors Noguer, mare de Granés. Quan es decidiren estiuajar a Calella, l'àvia de Granés els va llogar la casa per 80 duros tot l'estiu. Joan Estelrich fou qui va descobrir les capacitats reals de Joan Granés, segons sembla, en veure la biblioteca que aquest tenia a casa seva. Entre Estelrich, Pla i Àngel Ferran varen introduir el jove i malaltís escriptor en els ambients culturals barcelonins. Pla i Ferran el varen presentar el 19 de novembre de 1927 a l'Ateneu Barcelonès; Estelrich, possiblement, li va obrir les portes de *La Nau*, de Rovira i Virgili. No creiem que en la consecució d'aquesta feina hi tingués cap influència Pla, Josep Pla, perquè en aquells moments, segons es dedueix de les *Cartes a Pere*, les seves relacions amb Rovira i Virgili eren, com a mínim, pèssimes. A *La Nau*, hi va publicar un mínim de deu articles, entre entrevistes (a Bofill i Mates), comentaris literaris, artístics i d'actualitat.

Jaume Passarell. AMP, fons Joan Granés

Caricatura de Joan Granés
feta per un company de La Nau

Un dels articles dedicat a Pla, tal com va demostrar Pep Vila, fou escrit pel mateix Pla i signat per Granés. També va publicar —possiblement amb la mediació de Ferran— un o dos articles a *D'Ací i d'allà*.

Entre els seus escrits inèdits trobem una crítica a un conte de Josep Pla, "Ramon de Montjuïc" i un article magnífic, avantgardista, sobre Charlot. Pensem que a l'abril de 1926, que és la data de l'article de Charlot, es deuen trobar arreu d'Espanya poquíssims articles assagístics sobre el tema; hi ha crítiques, hi ha valoracions, hi ha comentaris, hi ha poemes, però 32 quartilles d'assaig interpretatiu sobre un personatge cinematogràfic és una mostra fefaent que Joan Granés, en aquells moments, es trobava en la primer línia de l'avanguardia literària.

Els seus textos més íntims, cartes i dietaris, ens mostren una persona entendridora, que pateix una crisi de fe religiosa i la

“M’ha complagut l’article de La Publicitat sobre el vostre amic Joan Granés. No recordo haver-lo vist durant els breus instants que vaig passar a Barcelona. Però, l’afecte i l’atenció són encara més commovedors quan són purament espirituals i les persones s’ignoren. “Hauria, tal vegada, sapigut mai res de Joan Granés sens la fatal circumstància de la seva mort? “Li prego es serveixi fer-me el favor d’expressar tota la meua simpatia a la seva família i als seus amics. Li prego, també, es serveixi dir que no oblidó la meua estada a Catalunya i l’acollida que em dispensà l’Ateneu. “Compti, estimat senyor Estelrich, amb la meua gratitud per la tan emocionant lletra que m’ha endregat i rebí el testimoni dels meus millors i devots sentiments.”

(Baix Empordà, núm. 953, 23-02-1928)

supera, retornant al cristianisme gràcies a Pascal, Fénelon, etc, amb una força de voluntat impressionant i unes ganes d’arribar a ser un escriptor que l’obliguen a un règim de lectures i a un treball espartà: “No llegir una ratlla més a la manera de sempre, és a dir, lectura de matar el temps on les guspies de l’esperit satisfant. Cal llegir per moure l’esperit. És l’activitat del propi esperit el que té un valor, no la lectura. No hi ha llibre important, sinó lector important.” En els milers de pàgines que componen la premsa local palafrugellenca no hem trobat ni una sola línia que arribi a la sola de les sabates, quant a reflexió, contenció i exposició d’ideologia personal o, per dir-ho en paraules grates als intel·lectuals finiseculars, de projecte personal, com aquestes que va escriure amb un llapis lilós en un tros de paper que ens ha arribat al mig d’un dietari.

Entre juliol i octubre de 1925, va escriure un dietari, o quadern d’apunts; el titulà *El mirall inhumà* i *Moi dans le miroir*. Comença amb una cita de Nietzsche (“Ne plus avoir honte devant soi-même —Ja n’hi ha prou d’avergonyir-se davant d’un mateix) i un altre sense autor (“Quel est le sceau de la liberté réalisée? —Quin és la de la llibertat realitzada?). Per moments el dietari sembla una narració novel·lesca, en d’altres la reflexió en veu alta, seriosa, transcendent, es mostra un Granés conscient de quins són els objectius que cal assolir:

“3 de juliol: Pensar en veu alta, en paraules. Prendre l’habitut de passar ràpidament de la sensació a l’expressió parlada, de la posició intuïtiva a la (?), fins a aconseguir que ambdues siguin un sol moment indestruïble. Fora d’això, taula rasa. Refusar contínuament tot estat de vaguetat, voler estats ben definits, definir-los amb energia. (...) La memòria falla sovint perquè hem deixat el pensament

(emboirat? emboscat?), nebulós, en un estat de vaguetat ple de boires i imprecisions, prompte a esborrar-se (...)

“L’home savi és aquell que s’estranya de tot —Gide: Que el teu esguard sigui, a cada instant, nou...— Posar-se qüestions sobre les coses més familiars, més insignificants, més aparentment sabudes: tota cosa té una profunditat en la qual abriga el seu secret; tota creació de l’home revela l’home, per això totes les creacions humanes, des de la més banal i efímera a la més explícitament transcendent, tenen un fons comú: la natura del seu creador: l’home. L’home és, Déu meu, tan enormement interessant per a ell mateix!

“Cercar les respostes a cada qüestió —i multiplicar incansablament qüestions i respostes: vida espiritual vertadera. Cercar qüestions a les respostes que posseïm i cercar-les arreu.”

El 21 d’octubre de 1927 arribava, en l’express de les set de tarda, a Barcelona, per poder fer realitat el seu somni de ser escriptor: “Jo el que enyoro és de poder tornar a Barcelona a viure-hi i de treballar-hi al vostre costat, d’assistir al teatre, al concert, a la conferència, a l’escola, i a la biblioteca, i a la redacció d’algun diari català. Aquest és el meu desig, la meua esperança i la meua impaciència.” (Carta de 24 de novembre de 1924). Va residir a casa del seu oncle, Joan Julià, conserge del Gremi de Flequers, al carrer de Barberà, 25, al mateix carrer on hi havia la impremta i redacció nocturna de *La Publicitat*, on treballava Àngel Ferran. Per davant tenia unes grans possibilitats, darrere seu quedava un poble que l’avorria, en el qual res no hi havia d’atractiu a no ser l’amistat amb Rosa Pla, una amistat que té molt d’enamorament platònic (i potser no tan sols platònic): ho confessa amb un cert humor, un humor i una ironia que, en les seves cartes, es

va obrint pas entremig de la tupidesa de transcendència dels seus principis: “Per ell (en Genover, pintor) he fet la coneixença de la Rosa, que tant m’ha interessat sempre. A Palafrugell hi ha tres coses importants: Manufactures, l’altar barroc i la Rosa Pla. Si voleu hi podeu afegir la Costa Brava.” (Carta del Carnaval de 1925). “Per altra part a mi no em lliga res a Palafrugell. Cap diversió, cap amistat. L’única, Rosa, a la qual tant estimo, és fora, a París, amb el seu germà. I es pot dir que per ella suportó de viure aquí. És l’única amistat de debò que tinc, lo altre són barretades i copets a l’esquena.” (Carta de 7 febrer de 1926).

Joan Granés i Noguera va agafar la grip el 6 de gener de 1928. La malaltia li aguejà els problemes respiratoris que tenia des dels 16 o 17 anys. Va morir el 22 de gener. El seu admirat Paul Valéry va enviar una carta a Joan Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge, de condol per la mort de Granés.

Àngel Ferran, humorista a Barcelona

Els tres autors que hem vist fins ara tenen en comú que les seves carreres literàries es varen quedar a mitges: Sabater a causa de la seva ruïna política i econòmica; Ganiguer, per les seves “debilitats humanes”, que deia un anònim cronista palafrugellenc; a Granés la mort prematura li va impedir consolidar la seva obra. La raó de l’acabament sobtat de la carrera d’Àngel Ferran fou la Guerra Civil, que és, de fet, la causa de l’estroncament de més vocacions i més realitats d’aquelles generacions de catalans. Si voleu, la guerra no va pas acabar ben bé amb la seva obra (va continuar pintant, va escriure crítica literària per a *Vida nova*, va ser un dels fundadors de la revista *Foc Nou*, a Tolosa de Llenguadoc, i un

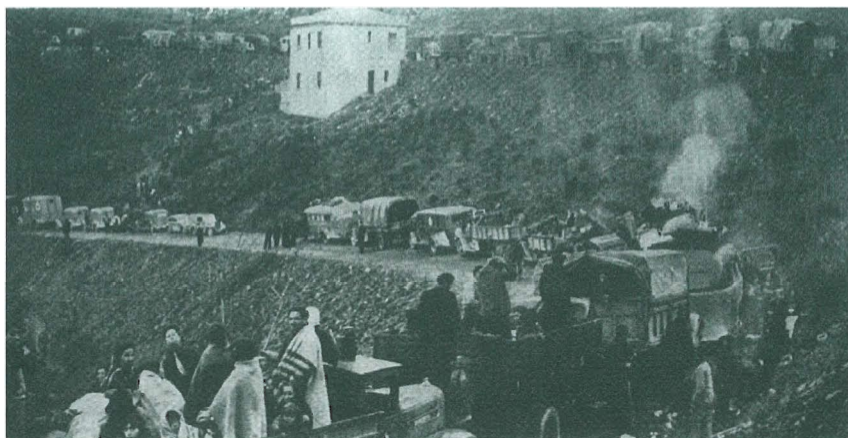
dels puntals de la revista dirigida per Ricard Gasset, *Espagne Républicaine*), però no fou pas el mateix: l’exili, la malaltia, l’empresonament i els treballs forçats —cavant trinxeres i guardant porcs— a mans dels nazis, la misèria, no li permeteren tornar a ser el d’abans de la guerra. Sí que és cert que mai no perdé el sentit de l’humor. El març de 1963, la *Revista de Palafrugell*, continuant amb la seva antologia d’escriptors palafrugellencs, publica un relat de Ferran i en dona un brevíssim esbós biogràfic on s’afirma que va morir el 1961. El maig de 1963 es publica a la mateixa revista un article titulat “Eppur si muove...”, on el presumpte difunt recorda que, encara que tingui una cama enterrada —primer li varen amputar el peu, després la cama i finalment fins arran de cuixa, o sigui, que l’enterraven, segons ell, “per entregues”—, afortunadament la resta del cos es resisteix a fer-li companyia. Àngel Ferran va morir a Tolosa el 10 de novembre de 1971, als 79 anys.

D’Àngel Ferran, n’ha parlat força gent, però ningú en profunditat, tret, imaginem, de la tesi doctoral inèdita que li ha dedicat la professora palafrugellenca Montserrat Lunati.

Àngel Ferran va néixer a Palafrugell el 22 de març de 1892. El seu pare, Joan Ferran i Poblet, era natural de Puigpelat, Tarragona, fill d’una família benestant: el seu pare, Ramon, consta com a “propietario”. Arribà a Palafrugell l’octubre de 1884 per fer-se càrrec de la direcció de l’Acadèmia Palafrugellense. Era Llicenciat en Ciències Químiques. Es va casar amb Dolors Cormines i Cornell, filla de Josep Cormines, “propietario i notario público”, i germana d’Eusebi Coromines, director de *La Publicidad*, i de Lluís Coromines, que de Palafrugell estant hi publicava una secció titulada “Cajón de sastre”. El 1899, quan el seu fill Àngel tot just tenia set anys, el pare va morir. Semblava que

Caricatura d’Àngel
Ferran i Coromines

El final de la guerra i l'exili varen estroncar, a més de massa vides, moltes carreres i moltes il·lusions, com les d'Àngel Ferran

el destí el predisposava a continuar la tasca pedagògica del seu pare, però en un primer *dribling* va optar per ensenyar dibuix i pintura a l'Escola Menor d'Arts i Oficis de Palafrugell, on fou, juntament amb Lluís Medir, ajudant del director Joan B. Coromines. Quan semblava que el seu fat era esdevenir el professor de dibuix, un nou *dribling* al destí, als vint-i-dos anys, el 1914, el portà a Barcelona. De seguida va entrar a treballar a *La Publicidad*. Hi treballà fins a 1939, en una feina bàsicament d'informador: les ressenyes que durant la dictadura de Primo de Rivera va fer dels plens municipals eren seguides pels lectors i els companys amb interès extraordinari. Treballà al periòdic *La Ciutat* durant els pocs mesos de l'any 31 en què va sortir. Col·laborà al *D'Ací i d'allà*, a *El Sr. Daixoneses i la Sra. Dallonse*, a *L'Estevet*, a *Mirador*, i emplenà, gairebé ell solet, amb força articles anònims, les pàgines d'*El Be Negre*. Per descriure el seu físic, Pla, Josep Pla, usa els adjectius següents: “espigat, sec, elegant, callat (...) un vertical de cap airós i esventat”. Diu, unes ratlles més endavant: “Tenia, potser, un aspecte més elegant, anava sempre vestit de blau, i els vidres que portava, muntats a l'aire, els mantenia subjectats amb

una cinteta fosca que inseria en un o altre botó de l'armilla, fent una corba molt graciosa i d'un gran aire. Tan alterós, amb un cap tan vistent, amb un físic tan excepcional, aquella cinteta era realment ben portada.” Per descriure la seva ideologia opta per uns altres: “era “contra” gairebé tot el que tenia davant (...) era un antitradicionalista recalitrant, fred i deliberat, glacial. Aquesta simple constatació ja demostrava que el seu sentit de l'humor era esporàdic.”

Josep M. Cadena el defineix així: “Periodista professional, practicà l'humor a les crítiques de pel·lícules, a les referències de les sessions municipals, a les gasetilles i a les notes comarcals, a més de fer-ho als contes i als articles seus. (...) Esclau del seu ofici, que el tenia enverinat, patia i fruïa alhora entortolligant les frases, fent focs d'artifici amb les paraules, descobrint l'absurd de les situacions reals. Avançat en el seu humor, mai fou entès per la majoria dels lectors, que volien broma seriosa i acudits dintre les normes establertes. Innovador, però sense temps material per a arrodonir els seus escrits, ja que era un forçat de la ploma, feia enrabiar les persones “assenyades” i les crítiques per les exposicions —a cops pesades— ofegaven els pocs aplaudiments per l'originalitat dels temes i la brillantor dels acudits...”

El 1936 el setmanari *Mirador* va patrocinar la representació de la seva obra avantgardista *Perquè demà surti el sol*, farsa en un pròleg i tres actes, que mai arribà a editar-se. Francesc Fontanals s'encarregà dels decorats, Jaume Bagaria va crear les caricatures que tenien un paper a l'obra; les peces musicals foren obra de Baltasar Samper. La representació va anar a càrrec de la secció de teatre de l'Ateneu Polytechnicum.

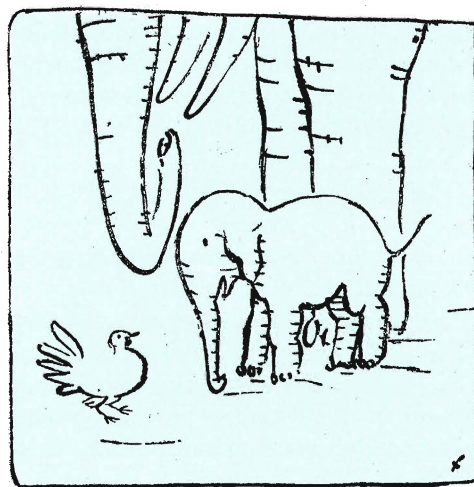
La seva obra publicada en llibre d'abans de la guerra consta, només, de dos volums: la

narració per a infants 3 al Pol i els quatre contes recollits al número 9 de la col·lecció “Els contistes catalans” (1924), amb il·lustracions del mateix autor: *Suborn*. Juli Verne. *El parc de Toronto*. *La calor* (gran guinyol).

Pla, Josep Pla, no és gaire benèvol a l'hora de valorar l'estil i l'obra de Ferran. Tampoc és estrany que no ho sigui, perquè ni els objectius, ni el tarannà, ni la ideologia tenien res a veure amb els de l'autor de *Retrats de passaport*. “Escrivia històries, contes, escenes de teatre, tota mena de papers, generalment curts dins la seva manera tan personal. (...) Haig de confessar, però, que gairebé sempre em defraudà. Generalment, els seus papers queien de les mans. Moltes vegades practicava el mètode de l'escribit amb un estirabot graciós o agut final i de muntar-hi a sobre una superestructura de detalls i d'enfarfecs que s'havien de llegir per arribar-hi. Però gairebé sempre, abans d'arribar a la fi, l'avorriment ja us havia desanimat i el tedi us impedia de copsar-ho. No hi ha res més trist que un paper amb un fulgorant estirabot final, perquè us obliga a fer passar tot l'escribit per uns alambins coadjuvants, generalment massa deliberats i pesats. Hi havia pocs escrits de Ferran que no continuessin en una o altra part del seu cos una guspira divertida o enlluernadora, però, per a arribar-hi, per a trobar-la, s'havia de tenir la paciència, no ja d'un lector bondadós, sinó d'un sant. D'articles de Ferran totalment humorístics, és a dir, lleugers, llisquívols, intel·ligibles de dalt a baix, n'hi ha ben pocs. Potser cap. Jo estic segur que era un gran humorista. En realitat, però, no tenia mitjans expressius per a manifestar-ho. (...) Era un gran humorista amb un estil difús, antihumorístic, pesat. La seva escriptura és cargolada, sibil·lina, recontractargolada, laberíntica, generalment esquelètica, de vegades agafada als cabells, torturada i cerebral.”

En part, té raó, però com tota caricatura que vulgui resultar, ha d'exagerar. I ho fa. És cert que, en ocasions, les seves històries resulten complexes en excés (per exemple, *Suborn*); d'altres vegades crea una gran infraestructura per aconseguir l'estirabot final (*Juli Verne*). De totes maneres, la crítica de Pla és ampliable a la majoria d'autors que volen fer humor des de l'absurd, des de posicions avantguardistes, que volen trencar amb la ironia bonhomiosa de, per exemple, un Carner o un Dickens. La crítica a Ferran és, per tant, una presa de posició respecte a uns plantejaments ideològics i estètics ben allunyats dels seus. Més atinada i justa (el sol fet de situar-la en els seu context històric i literari permet que la prosa de Ferran brilli amb la llum que li pertoca, gens emboirada per lectures interessades) és la definició que en fa Montserrat Lunati: “Un dels trets més peculiars de la prosa de Ferran, observable també a la de Trabal, Oliver i Calders, és el resultat que s'obté de l'ús arbitrari i deliberat de la llengua parlada en l'activació de tot un seguit d'estratègies lingüístiques de provocació (distorsió de frases fetes, descontextualització

Dibuix d'Àngel Ferran
per al seu conte
El parc de Toronto

de l'obvietat per provocar l'absurd, presència instrumentalitzada de l'estirabot per aconseguir un final inesperat que justifiqui tot el conte, manipulació de la immediatesa amb finalitats metatextuals, etc.) i del refinament d'una estètica antirealista i despatetitzadora, que es posa en joc gràcies a la ironia." També reivindica el seu humor Josep M. Casassús: "Era la d'un humorista càustic però subtil, refinat a la manera anglesa, enginyós en la disposició de l'escena, hàbil en unes solucions de diàleg que va experimentar especialment en la seva lleu incursió en el món del teatre. Hi havia, però, un altre humor de Ferran, molt més abstracte i recargolat, innovador i en certa manera surrealista, que enllaçava amb un humorisme de l'absurd que, a Catalunya, va conrear com a articulista el seu contemporani Francesc Trabal, i que heretava una certa tradició catalana d'humorisme "filòsofic" que venia d'Eduard Aulès, Albert Llanas i Pompeu Gener."

De les poques coses que li hem pogut llegir, el que ens ha semblat més interessant és el joc que fa dels mites, de quina manera els transforma en històries contemporànies, els fa urbans i, fins i tot, quotidians, i de quina manera, des d'aquesta nova visió, esclata l'absurd, un absurd potser més essencial, intel·lectual i punxegut del que li agradava a Pla, Josep Pla.

Altres autors

En 27 anys, en un setmanari local, hi han d'haver escrit pràcticament totes aquelles persones que, ni que sigui la tarda d'un diumenge, s'han sentit ferides per la inspiració de les lletres. Hi hem comptat, a cop d'ull, un mínim de 150 col·laboradors (amb nom o pseudònim) diferents, més els anònims, autors de poemes, contes, relats, cròniques, opinions,

Margenades, AHCB, col·lecció Curià

*A l'esquerra, la bisbalenca
Llucietta Cañà, amb una amiga*

notícies... De totes maneres, n'hi ha alguns que, per la consistència dels seus textos o per la regularitat de les seves col·laboracions, es mereixen una atenció especial.

El primer hauria de ser Pere Poch i Fina, que signava els articles publicats a *Baix Empordà*, des d'abril de 1921 fins a abril de 1928 amb el pseudònim Pep; a partir de 1928 els signà amb el seu nom. Va néixer a Vilopriu el 1887, fill de Narcís Poch i Alsina, ric terratenent d'aquell poblet, i de Maria Fina Prats. Des de ben petit va viure a Palafrugell. Va estudiar al col·legi del que fou director d'*El Distrito*, Miquel Puig i Grassetas i, després, al dels Germans Maristes, on cursà el Batxillerat. Continuà els estudis a Girona. Va acabar la

carrera de farmacèutic. El gener de 1929 va entrar a formar part de la redacció d'*El Matí* i, més tard, de la de *La Veu de Catalunya*. Va morir a Barcelona el 9 de juny de 1939. La seva secció a *Baix Empordà* s'inicia el 24 d'abril de 1921, núm. 600, i pot donar-se per acabada cap a mitjans de 1929. En certes èpoques hi publica amb regularitat; en d'altres passa mesos sense col·laborar-hi. La seva secció sempre va titular-se "Apunts". Podríem agrupar els seus textos en tres grans temes: les impressions de viatges o excursions (a Núria, a Mallorca), la descripció de costums, a vegades per corregir-los, a vegades per mantenir-ne l'essència, d'espais característics (el Fraternal, els aplecs de Sant Ponç o Sant Sebastià) i de personatges populars o fàcilment caricaturitzables (la intel·lectual, el fadrí, el xerraire de mercat...); sovint amb un to moralitzant; i temes que podríem dir culturals (comentaris sobre llibres, sobre conferències). L'estructura dels seus textos, la ironia blanca, el to moralitzant amb què solen acabar, la simplicitat estilística l'acosten als costumistes, degudament reciclats. Tanmateix, si no fos per l'ortografia i l'expressió més fabriana, llegint els seus articles ningú no diria que escriu a la dècada dels vint del segle XX, sinó a mitjans segle XIX.

Una mica en la mateixa línia de costumisme urbà, però en aquest cas internacional, tindríem els textos del palamosí Juli Ribas i Potau, que entre el març de 1920 i, més o menys, desembre de 1925, escriu amb una periodicitat mensual la secció "Ecos de Lisboa". Potser la seva ironia és més intel·ligent, més aguda, però la simplicitat estilística i la volada temàtica no l'allunyen gaire de Pere Poch. El fet que els costums descrits i els personatges protagonistes siguin portuguesos l'allunya del tipisme essencialista dels costumistes i li dona un lleuger tint d'exotisme —o almenys europeisme. Els

millors articles són aquells que deixen de banda la recerca del tipisme i obren la inspiració a la influència de l'elegia: una nostàlgia tendra, un drama en *esfumatto* al fons, uns sons... tot evoca el fado portuguès.

Aquest aire internacional també l'aporta, en uns pocs articles, Alfons Maseras, un palafrugellenc que es deixà seduir per Hollywood i se n'hi anà, a conquerir-lo. Va tornar amb l'halo d'estrella fugaç, de llàgrima de Sant Llorenç. Va escriure-hi poc i ben aviat va entrar a treballar a *La Veu de Catalunya*. De la mateixa manera que avui dia es parla, en ambients televisius i radiofònics de l'Avellana Connection —els periodistes de cap a Tarragona—, en aquells moments es devia poder parlar del Suro Connection, per la quantitat considerable de periodistes

Col. Enric Tarrats

Retrat del mestre,
pedagog i poeta palafrugellenc,
Antoni Tarrats

palafrugellencs que varen col·laborar o treballar als diaris barcelonins. Perquè també va acabar a *La Veu de Catalunya* el periodista i literat palafrugellenc Alfred Gallart, que publicà a *Baix Empordà* una sèrie de poemes d'ascendència maragalliana, bastant tòpics, i autor d'almenys una obra teatral, estrenada el febrer de 1917: *Glòria pòstuma*, drama en tres actes, influïda per Ibsen i d'un pessimisme més propi de la fi de segle que no pas de la proximitat dels feliços vint.

Continuant amb col·laboradors de la premsa barcelonina i que varen començar a *Baix Empordà*, destaca especialment Llucieta Cañà i Martí (la Bisbal 1907-1980), exemple d'aquell periodisme mundà, fill del noucentisme, modern, frívol, "d'amenitat o de divagació", segons paraules de Pla, Josep Pla. Tan aviat signava amb el seu nom com amb el de Floralia de Montsolís, articles d'òptica conservadora, que eren l'aportació femenina —com ja l'havia feta abans Dolça de Vilarnau amb la secció "Fèmina" o Roser de la Costa, Maria Pi i Sunyer, a *La Crònica*—, a un ofici i aficions eminentment masculins. El primer text és un sonet de tema tòpic (collige, virgo, rosas) que apareix al número 740 (20-01-1924). Ben aviat passà a la redacció d'*El Matí* i, més endavant, al suplement de *La Veu de Catalunya*, *Món Femení*.

Com a poetes —sovint simples singlots adolescents, a vegades actituds de transcendència absolutament innecessària i ridícula— trobem les composicions de J. Pla i Capell (un jove de la Bisbal que publica als 17 anys), J. Brunet i Mach, Francesc de Paula Candaler i el ja experimentat Francesc Carreras i Padrós (de tant perseguir-la amb inoportuna insistència, la musa arbitrària li va permetre algun encert meritori). Bastant de tipisme i romanticisme tronat tenen les composicions que sota l'epígraf "Notulari" va

publicar J.A.N. (Jaume Albert i Navarro, que més endavant usará el pseudònim de Jaume Català). Entre el joc diletant, les narracions costumistes i els textos d'un serè catalanisme es mouen les col·laboracions de Juli Perxés.

Del món del catalanisme reivindicatiu, prové Lleonard Serra, el qual, des del número 567 i durant un parell d'anys ben escassos, publica una secció, "Espigolant", on passa un missatge catalanista abrandat i un pèl tòpic. Com tòpic és, però de l'ideal, de l'esperit, de la bellesa i del romanticisme, el plantejament que fa Poetjo en la seva secció "Breviari": poemes, proses, alguna lectura sorprenent. Té un estil força digne, bastant més digerible que no pas d'altres, però el contingut és tan vist que sembla un arròs reescalfat.

Uns altres objectius són els que persegueix "Cocherito", més endavant "Cotxe", Rossend Avellí, en Sendo (Palafrugell, 1880-1922), el qual, arran d'una entrevista que li va fer Ganiguer es va decidir a escriure, primer per contrarestar unes opinions diferents de les seves i, després, per donar sortida a les seves impressions sobre la vida palafrugellenca: són textos d'un costumisme arnat. Té la dignitat, però, de reconèixer les seves mancances amb una bona dosi d'humor i de sa escepticisme: descriu una conversa que té ell, en Pla, en Tomàs i en Tinyoi, els quals li recomanen que deixi de festejar les muses. Ell accepta que aquest no és el seu món, però com que li agrada continua escrivint un temps més la seva secció "Garba".

Un altre tipus de col·laboració és la que duen a terme persones com el begurenc Salvador Raurich o els palafrugellencs Tomàs Vincens i Antolí Tarrats i Mayolas. El primer va publicar pocs articles, però la majoria són assaigs prou llargs (arriben a ser col·laboracions que continuen fins a sis i set números) sobre temes que podríem qualificar d'erudits:

Escola d'Esma. 1931

Antolí Tarrats
(a l'esquerra
amb camisa blanca),
al taller de
l'Escola Activa

aspectes de la història i geografia de Begur, història de la música a l'Empordà, una semblança biogràfica de Pella i Forgas. També, al principi, va ser el corresponsal del diari a la vila de Begur. En la mateixa línia de publicacions es mouria el mestre Tomàs Vicens. Amic de Vicens i company de professió seu fou Antolí Tarrats i Mayolas. A *Baix Empordà* hi va publicar, sobretot, poemes de circumstàncies (a un triomf del FC Palafrugell, per exemple) i altres composicions on es nota la influència de diverses escoles literàries: a vegades juga, amb certa gràcia, a imitar els modernistes i en altres ocasions es fa evident la lectura dels romàntics. Va guanyar un mínim de tres premis en jocs florals comarcals (els Jocs Florals infantils de Girona, els de Badalona...). Antolí Tarrats, però, és

una personalitat especialment interessant per la seva tasca professional i que es mereixeria, potser, un estudi més específic des de l'àmbit de la pedagogia. Fill d'un fabricant de suro, va néixer a Palafrugell el 24 de novembre de 1904; estudià magisteri a Girona, fou deixeble de Barceló i Matas, el qual el cridà com a ajudant al Patronat. Participà a l'Escola Activa de l'estiu de 1930 i en va publicar un atractiu diari. Entre 1933 i 1937 va col·laborar amb força assiduïtat al *Bulletí dels mestres*, on exposava teories sobre el sentiment estètic dels estudiants o comentava experiències com el cinema a l'escola, l'estudi de la geografia a través de la informació dels diaris, excursions o visites a exposicions d'art. Té tres contes publicats a la revista palamosina *Marinada*: històries d'amors benivolents i lèngüidament

romàntics; un relat costumista "La cacera de l'isard" al *Bloc-Calendari Manelic*; i un parell de poemes a la revista de l'Associació d'Autors de la Ploma *Art Novell*. En castellà, d'inicis dels 40, té un llibre de treball amb biografies de grans dones de la història amb unes pautes pedagògiques ben clares: lectura, comprensió i creativitat: havien de ser una alenada d'aire fresc en l'enrair i tumefacte aire pedagògic de la immediata postguerra. Va morir, jove, l'1 de juliol de 1946.

D'altres col·laboradors interessants són el grup de gent que es va passar l'any 1931 al sermanari *Ara*: Martí Jordi Frigola, Fermí Vergés, Juli Colom, Jaume Fina, Guillem Geli... Però aquesta gent la veurem a la jornada següent.

Un personatge, fins a cert punt marginal en la vida cultural de la vila, residu latent i

vitalista del famós federalime empordanès, no ensinistrat per la tasca pedagògica de la Lliga, seria Emili Pellicer i Mestres, taper de tota la vida, dels d'abans, que vivia al carrer de la Font, núm. 40. Sense precedents coneguts en la lluita amb les lletres, es despenja l'any 1929 amb un llibre amb pretensions de polèmica per defensar l'apòstol Pi i Margall, que, segons la seva apreciació, queda malparat en la darrera obra de Pla, *Cambó*. El llibre es titula *En Francesc Pi i Margall i Josep Pla*, i va ser editat per la impremta Pere Ribes l'any 1929.

Tampoc voldríem oblidar els inicis d'un autor ara prou reconegut: Josep Martinell i el seu article assagístic sobre André Gide publicat a *Clarisme*, d'una dignitat més que notable.

Sisena jornada

Anomenada també viatge llampec o epíleg, perquè la gent que hi trobarem va tendir més a l'activitat política que a la literària pròpiament dita, a més d'haver de patir l'esqueixada sanguinolenta que els va produir la guerra, esqueixada que va afectar les seves vides i les seves obres, algunes incipients i consolidades després del 39 i d'altres tràgicament acabades.

Un Ara sense demà

Aquesta jornada tindrà tot l'aire d'un viatge de retorn, en avió, gairebé; serà un epíleg injust, quan podia haver estat una altra jornada de sensacions positives. Però és que per parlar aquí d'aquella nova generació ens trobem amb una sèrie de problemes: primer que quasi no hi ha referències; segon, que varen escriure poc perquè la guerra els va escapar les ales o els va matar o els va exiliar; tercer, perquè, en algun cas, l'obra més continuada és de postguerra —i això supera les fronteres d'aquest treball—; i quart perquè varen viure uns anys d'alta agitació política i la seva aportació a l'escriptura palafrugellenca és una aportació interessant, sobretot, des del punt de vista històric o polític, no tant des del literari.

El setmanari *Ara* és el setmanari que més trenca amb la tradició periodística de la vila, perquè centra tots els seus esforços en la qüestió política: pràcticament no hi ha referències al tema surer, a les aportacions literàries, als articles de costums més o menys habituals, als contes o poemes. Només política local, política catalana, política estatal. I ni tan sols és plantejada a la manera clàssica de l'"ensenyar i divertir", com podia fer Sabater. No, la majoria dels articles d'*Ara* són articles crítics, teòrics, directes. Aquest fet, però, té la seva lògica en el context històric i social del moment: els palafrugellencs havien vist el món pel forat deformador de *Baix Empordà*, ja era hora que el veiessin des d'un altre forat, potser tan deformador com el primer, però amb una deformació d'esquerres. Aquesta perspectiva en la visió de la realitat del moment entroncava amb la de

Capçaleres del setmanari,
i després diari, Ara

AMP

les primeres publicacions vilatanes, polèmiques i progressistes, amb una diferència substancial: darrere d'Ara no hi havia cap mecenes, darrera d'Ara hi havia un partit polític que marcava les pautes i, per tant, segons quina mena d'estirabots jocfloralescos o simplement burgesos no hi tenien cabuda.

Pràcticament les coses editades d'aquesta nova generació es troben a Ara, a més d'alguns escadussers articles de *Baix Empordà*.

Ara era un setmanari catalanista republicà, de quatre pàgines a quatre columnes, imprès per Miquel Palé. Sortia els dimecres. El primer número és de mitjans de desembre de 1930. Un grup de gent més jove que Josep Ganiguer, Martí Jordi Frigola, Fermí Vergés, Jaume Fina, Josep Guílló, Francesc Brunet i Mascort, Guillem Geli, Moisès Genover, Josep Rodríguez Joanola, Arseni Vergés, Xavier Giralt i d'altres varen sentir la necessitat d'explicar els esdeveniments de la vila des d'una perspectiva diferent a la que

oferia el setmanari conservador, i amb aquest objectiu varen crear el setmanari *Ara*, l'únic setmanari palafrugellenc que va acabar esdevenint, durant la guerra, diari. Era una necessitat que es palpava a l'aire i que es va concretar a les taules de can Pallot.

L'any 1922 Francesc Macià havia creat el partit Estat Català, que va derivar, l'any 1931, cap a la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, un partit que recollia, almenys en part, l'herència dels federals. Esquerra Republicana va tenir un arrelament considerable a Palafrugell; no ens ha d'estranyar, doncs, la necessitat de fer públiques unes inquietuds i uns plantejaments ben diferents dels que defensava *Baix Empordà*. Aquest seria l'origen del setmanari *Ara*, i aquesta va ser la raó de la seva publicació fins al 1938: exposar unes idees, unes opinions sobre temes d'una actualitat candent, defensar uns principis progressistes, i la República tot just acabada de néixer. Per fer-ho varen optar per un periodisme d'opinió gairebé de manera exclusiva. Hi havia unes breus notes informatives sobre les sessions de l'Ajuntament, però el gruix de la publicació eren articles sobre les lleis del moment, sobre els problemes polítics del moment, contra les opinions que exposava *Baix Empordà*, etc.

L'estil predominant a Ara és un estil esquerp, a vegades agre —una mica com els articles del Ganiguer d'aquests mateixos anys— que quan cau en la ironia, sol ser una ironia agressiva, fuetejadora, molt allunyada del to d'Anco Marcio o d'alguns "Ecos" del mateix Ganiguer, o fins i tot, de la ponderació dels primers articles de Martí Jordi Frigola; són, bàsicament, polemistes de tema polític, com alguns dels actuals contertulians radiofònics estatals, però més ben educats. Només alguns articles de tema cultural signats per Fermí Vergés i algunes primerenques col·laboracions

humorístiques de Josep Martí, Bepes, trenquen la solidesa monotemàtica del setmanari.

Aquest canvi en l'ambient social —o, si ho preferiu, l'evidència pública i escrita d'unes diferències que s'estaven covant des de temps enrere— també es manifesta en l'aparició, per primera vegada després de gairebé tres dècades, d'una revista “de caràcter humorístic” (segons definició de la instància amb què se sol·licita permís per editar-la): *Peix Fregit*, el propietari i director de la qual va ser Sebastià Corredor i Granés. El setmanari *Ara* també anuncia la seva pròxima aparició.

S'havia acabat l'època en què tot quedava ben lligat com un allioli cremós, i venia l'època del mal alè que tomba, de les friccions, les tensions i els enfrontaments; havia arribat el moment de posar el compromís polític i social per sobre de qualsevol altre interès. Entre tots els joves compromesos, nosaltres en destacaríem tres: un per la seva coherència i honestedat, Martí Jordi Frigola; un altre per la seva ambició periodística, Fermí Vergés; i un tercer per ser l'únic que va enllestir una obra que sobrepassava els límits de l'articulet de cap de setmana, Juli Colom.

La matinada del quatre de gener de 1904 naixia, a casa de Martí Jordi i Noguer, al carrer de Palamós, Martí Jordi i Frigola. Amb el temps seria un xicot sa, robust i fort, fumador de pipa, abillat amb una boina, sempre de gairell, afable, bon orador i, per sobre de tot, un catalanista honest i compromès. Sembla que el pare va morir jove, ell va viure amb la seva mare, que treballava per donar-li estudis. Va guanyar unes oposicions a Madrid de secretari de segona; exercí d'oficial de secretaria a l'Ajuntament de Palafrugell abans de ser el primer director de la Caixa d'Estalvis de la Generalitat a Palafrugell.

D'entre tots els personatges que ens hem anat trobant, Martí Jordi és un dels que més s'acosta a l'home d'acció, tant per la seva actitud com per la seva ètica: organitzador de cavalcades, promotor de l'Associació d'Amics de la Música, de l'Associació de Foment del Turisme, d'un congrés dels pescadors catalans, d'un congrés de la Indústria Surera; batlle de Palafrugell en les eleccions de gener de 1934; exiliat, a causa dels fets d'octubre del mateix any, a Perpinyà, Algèria i Andorra, d'on va tornar al febrer de 1936; comissari d'Ordre Públic de la Generalitat a les comarques gironines des del setembre de 1936 fins que, assabentat que cridaven els de la seva lleva, va dimitir —després de tres peticions al president de la Generalitat— per incorporar-se a files; pràcticament un mes després, el desembre de 1938, en ple esfondrament del front de l'Ebre, un obús el va matar a Sant Quirze de Besora.

Palafrugell, abir. 1982

Ara estava vinculat a l'esquerra progressista. Macià a l'Ajuntament de Palafrugell (1931)

Martí Jordi Frigola
entre dos amics

En un cas així, l'escriptura, a més d'un plaer personal, havia de ser el camí per comunicar les seves inquietuds. I així fou. Martí Jordi va començar a publicar a *Baix Empordà*. Dues raons l'hi convidaven, la primera és òbvia i manifesta: no hi havia cap més publicació on col·laborar; la segona es relacionaria amb la seva ideologia: catalanista convençut, tot i que primer en l'òrbita d'Acció Catalana, el seu ideari s'adiu d'allò més amb el del setmanari. A *Baix Empordà* va començar a publicar-hi articles de tema esportiu, futbol en concret, amb el pseudònim "Soccer" a finals de 1926 (segurament el primer article seria del novembre de 1926). Més endavant va col·laborar amb articles d'opinió. Eren uns articles que es caracteritzen, sobretot, per la seva claredat d'exposició. Martí Jordi no pretenia fer literatura ni tan sols, creiem, periodisme d'opinió com a tal —o sigui, un intel·lectual que s'ofereix com a far infalible per a la massa popular, o no tan popular, paper que sí

que s'atorgava, per exemple, Ganiguer: Martí Jordi, ja ho hem dit, era un home d'acció que necessitava de la paraula per explicar l'acció que havia desenvolupat. En certa manera seria l'altra cara de la moneda de Bonaventura Sabater: Sabater usava el periodisme per ornar amb giragonses intel·lectualitzants o pretesament artístiques una projecció personal basada en l'activitat política d'alta volada i aprofitava l'avinentsa política i ideològica que li oferia la Lliga per encaixar l'home de lletres i l'home de negocis; Martí Jordi, en canvi, duia a terme una tasca de política local, d'associacionisme ciutadà, i rel·lançava, justificava i explicava les seves propostes des del setmanari. Martí Jordi no pretenia, doncs, ornar-se amb falses vestimentes literàries, ni passar per intel·lectual o artista, sinó, simplement, exposar la seva opinió.

Aquesta honestedat expositiva es nota en el seu estil: clar, concís, sense gaires frases gratuïtes, arraconava els artificis retòrics i els components pretesament artístics. Els seus articles són unes exposicions ideològiques ben estructurades, a vegades, és clar, seguint les pautes del partit, sempre, però, aplicant-les al cas concret de la vila. No sol tirar pel brot gros, sinó que se li nota un gust pel matís, per l'intent de definir les zones grises de la seva i d'altres opinions. No sol caure en la demagògia ni en l'insult descarnat; les polèmiques —i en va tenir, sobretot amb el seu bon amic Ganiguer, primer mentor dels seus passos periodístics— podien ser apassionades i l'argumentació tallant, d'una ironia d'estilet, sagnant, però sempre esforçant-se per mantenir-se en el pla ideològic, mai en el personal.

Després dels inicis a *Baix Empordà*, va ser un dels fundadors d'*Ara*, on hi tenia una secció fixa titulada "Notes". Al periòdic

gironí *L'Autonomista* hi va col·laborar amb articles signats amb el seu nom o amb pseudònims; sembla que fins s'encarregà d'alguns editorials. L'únic text pròpiament i exclusiva literari que li coneixem seria la seva participació en les lletres del *Palafrugell-Cocktail*, encara que creiem que l'ànima del projecte va ser Josep Ganiguer.

Diuen que, greument ferit, demanava amb insistència que el portessin a Girona, on vivia la noia que estimava. Però el fil de vida es va desfer a Manlleu, on el varen enterrar.

Fermí Vergés va consolidar la seva obra escrita després de 1939, tot i que abans de la guerra havia publicat força articles a *Ara*, *Baix Empordà*, *La Publicitat* (des de 1933), *Mirador* i *La Humanitat*. D'aquesta darrera publicació, va ser-ne el redactor en cap. La majoria d'articles a la premsa barcelonina són anàlisis de política internacional, tema que també va tractar als periòdics palafrugellencs, encara que preferia temes de caire

més cultural: pintura, literatura, música... Era una persona d'uns fonaments culturals que superaven la mitjana dels lletraferits del poble, tot i que els seus primers articles no acabaven d'expressar amb claredat i definició les seves idees, a diferència del que li passava a Martí Jordi, per exemple. Amb el temps, el seu estil va madurar, es va fer més diàfan, més planer, amb una concreció ideològica i expositiva molt ben girada.

Una mica més jove que Martí Jordi i Fermí Vergés és Juli Colom i Font, nascut l'11 de juliol de 1900, col·laborador habitual del setmanari *Ara* i col·laborador molt esporàdic de *Baix Empordà*. Si recordem Juli Colom davant d'altres joves contemporanis com Guilló, Brunet, Josep Martí, Ramir Medir, Rodríguez Joanola, Fina, etc., és perquè va ser l'únic amb prou ambició literària —que sapiguem, és clar— per intentar escriure una obra teatral, *Quan jo en feia trefins*, estrenada per la Previsión Obrera.

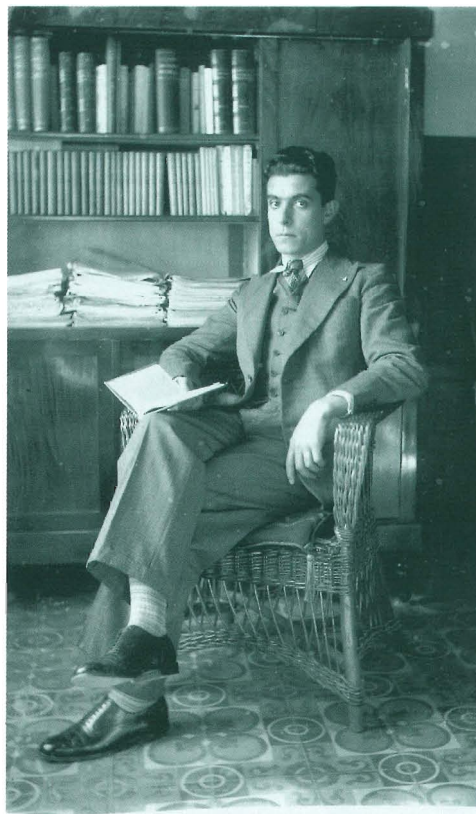

AMP, col. Carme Frigola

La qualitat dels textos de Fermí Vergés va millorar força a la seva època d'*Ara*. Vergés és el primer assegut a l'esquerra

Josep Guílló i Rocas,
a l'època de les seves
col·laboracions a Ara

Jaume Ferrer. AMP, fons Ferrer

Aquests joves comparteixen amb autors que hem vist en les jornades anteriors algunes característiques que, sense voler pontificar, sinó des de la consciència que caldria matisar i preservar la individualitat

de cadascú, podrien definir la majoria d'escriptors palafrugellencs: preferència de la prosa enfront del vers, rebuig de solucions retòriques i ampul·loses, insistència en l'expressivitat que dona la sintaxi senzilla i l'expressió popularitzant, ús d'un lèxic popular, amb girs locals, un rerefons de lectures que indiquen una cultura considerable —siguin autodidactes, o bé hagin passat per la Universitat—, tendència a la polèmica o a la moralitat, gust innegable i indefugible per la ironia en totes les seves possibles manifestacions, des de la ironia suau i empallosa com una xocolata a mitja tarda, fins a la ironia quasi sarcàstica, agra com un suc de llimona en dejú. Tal vegada, aquests joves d'Ara varen deixar una mica de costat aquesta ironia per caure més de ple en la polèmica cantelluda. Va ser una llàstima, però els temps no convidaven a gaires filigranes.

Els temps que els va tocar viure els portava, com xaiets a l'escorxador, cap a un conflicte que acabaria amb aquesta mena de paradís perdut que fou el Palafrugell surer d'inicis de segle. Aquells primers decennis del segle van ser anys en què es vivia amb intensitat el present, en què cada fet històric, cultural, social, polític era com una magrana que s'esbardellava i esquitxava tots els racons del poble; van ser temps per viure un ara sense demà.

Antologia

Josep Barceló i Matas

Himne de l'Ateneu Palafrugellenc

En el cor de l'Empordà
un casal hi hem aixecat,
en l'escrit de sa portada
s'hi llegeix: tots som germans;
i en sa bandera onejanta:
fem-nos fort i serem grans.
Trasquem la serra,
correm el pla,
la costa brava
no ens barra el pas.
Damunt ses penyes
fitem el mar
que ens encoratja
amb el seu cant.
Tantost placèvol,
tantost irat,
sembla que ens diga
sens parar mai:
Hereus dels grecs, nissaga forta,
aimeu lo bell, lo gran, lo noble,
feu-vos-en dignes de vostra terra,
feu-vos-en dignes de vostre cel,
cel sereníssim, cel el més bell!
En el cor de l'Empordà,
un casal hi hem aixecat;
mai sa portada n'és barrada,
oberta és de bat a bat.
Si mai traspasseu sa llinda,
Benvingut, tots us diran,
aquesta casa és la vostra,
benvingut, el bon germà.

Martí Laviña

Himne de l'Ateneu Llibertari

(música del Mestre Sirés)

Cantem companys, que el cant és vida.
Cantem tots junts, sens defallir.
Pur ideal que ens il·lumina,

pur sentiment és nostre crit.
Per la cultura són nostres cants
expressió magna i idealista.
Cantem tots junts com cors d'infants
per la cultura racionalista.
Cantem, cantem, companys en cor.
Formem, formem, ideals nostres;
entrellacem els nostres cors,
per nostres ideals d'amor als pobles.

Anònim

Dècimes a Sant Sebastià

Sant Sebastià, en la capella,
i en la taula, bons bocins,
vol dir: que a fora i a dins
tot és una meravella.
D'aquí dalt fent sentinella,
vetlla el Sant el jove i vell,
protegeix Palafrugell,
i a més amb sa fletxa rara,
si vénen moros, de cara,
los tomba a tots, de clatell!...
Als albards, a la morisma,
als gabaits, que aquí, a la terra
n'han vingut, en so de guerra,
i altres..., amb gran despotisme;
ell, los hi ha romput la crisma,
fossen moros o cristians;
per salvar els catalans
de tot jou, sempre s'afanya,
pus, lliures de gent estranya,
vol que visquen, com germans!...
Temps d'aiguats, de sequedat,
freds, calors, malaventura,
Ell, pel bon pagès procura
tot remei, i ben aviat.
Pel trist i desconhortat,
pel qui sofreix dolor greu,
pel qui en orfendat se veu,
lluny d'auxili i de socors;
Ell n'alcança, amb zel, piadós,

l'emparrar i el favor de Déu.
Ell n'és l'àngel protector
de tota l'hermosa afrau
d'Empordà, i alcança pau,
goig, salut, tot bé d'honor,
per qui li prega de cor.
Ell n'és lo Sant Advocat
de tot l'antic Principat,
i amb eixa fletxa que empunya
n'és guarda de Catalunya
i el més valeros soldat!...
Veniu, doncs, los bons paisans
de l'Empordà i la Marina!...
Llevau-vos la barretina,
saludau-lo, catalans!...
Confiats, plegades les mans,
pregau-li, tots, i amb fervor,
que beneesca, amb amor,
nostra benvolguda terra,
lliurant-la de dols i guerra
i alcançant-li tot favor!...

Narcís Molla

Caborias del casat

Amb lo cor apesarat
i el cap com olla de grills,
en secret de l'amistat,
vos diré, pares i fills,
les cabòries del casat.
No penseu que és novel·lesc
ni tampoc cuentos de bruixes;
trist de mi, jo pla estic fresc!
Pitjor que aucell pres amb besc;
no és pas menjar pa i maduixes.
Qui m'ho hauria dit a mi!
En lo temps que era fadrí
tot ho escanfinyejava:
ja me vàreu sentir dir
que cap noia m'agradava.
Aqueixa, perquè és massa alta;
aqueixa, fleuma i tossuda;

fulana? ca! sempre salta;
sutana?, boja i llenguda;
la més enllà? geperuda.
I, no obstant, a dins mirava
lo revés de la medalla:
prò si algú me preguntava
que digués lo que pensava,
la vergonya em deia: calla!
Fins per ocultar-ho més,
los hi deia: em vull fer frare!
Prò, ca...! amb un si és no és,
com aquell que no diu res,
ja vaig haver dit: sí, pare.
La vritat: jo tot ho veia
llavors de color de rosa.
An els vells, no, jo no els creia;
dels casats, no sé què em feia
la seva cançó enfadosa.
I per això vaig dir: ca, ca!
Jo també me vull casar,
fem lo que fan los demés;
vejam si podré trobar
bondat, guapesa o diners.
I content...! deia: si esculls
lo millor de les Espanyes!
Prò... voleu coses estranyes?
Escolteu: Peret, los ulls
s'enamoren de lleganyes.
Ai, jottflich! Serà vritat
que sigui el que més m'agrada,
un rebrec arraconat?
Ca...! Serà que els hi haurà entrat
una enveja endiablada.
Prò... pleguem: fora qüestió.
Si ho he ensopegat o no,
que ho jutgi aquí cada qual.
I... amb permís, si no els sap mal,
ara aixecaré el teló.

Primera part

Tot a casa és un mirall:
cada u fa el seu treball

sense que ningú rangoli.
Del rei a l'últim vassall,
tot és una bassa d'oli.
La nostra pau i alegria
se sap per tot lo veïnat;
en la vila i la masia
tothom diu que m'envidia
la minyona que he trobat.
I jo, cofat i gojós,
no quebo dintre la pell;
i beneieixo amorós
aquell dia en què tots dos
nos vàrem posar l'anell.
La mare em ve a cau d'orella
I em diu: ho has ensopegat:
no n'hi ha al món cap més com ella.
Ditxós, que has nat amb estrella,
més ben dit, Déu t'ha ajudat.
I quan sent que li diu mare,
la que res li era fins ara,
les llàgrimes, de ternura,
veureu córrer per sa cara
com si fos una criatura.
I quan veu que la serveix,
que en ses penes s'entristeix
i en ses alegries gosa,
la mare es rejoveneix
i es creu ser la més ditxosa.
I la dona, que prop seu
l'amor de mare veu
vessar-se a dolls i sens mida,
de segur que també es creu
que no hi ha al món millor vida.
De mi? oh! No en parlem pas!
Jo so l'home més capaç,
lo marit més fi i amable:
trobar-ne altre del meu braç
més bo que jo? no és probable.
Jo so el fill més obedient:
més guapo que el sol ixent
voltat per brillant aurora:
So l'home més diligent,

puig no gasto cap hora.
So... lo que la fantasia
del seu amor m'ha aplicat:
i al sentir-ho cada dia,
he d'exclamar: qui ho diria!
So l'home més ben casat!
I al veure tan dolça pau,
no quebo en mi d'alegria.
casi bé la baba em cau:
cap més home es trobaria
tan felix sota el cel blau.
Tothom me complau, i espera
fer mon voler amb anhel:
la muller és la primera
i la mare al seu darrere:
aqueixa casa és un cel.
M'estava prenent la fresca,
i una vella, amb molta gresca,
digué, al veure'm tan content:
Que duri la dolça bresca!
I li vaig respondre: amén!

Segona part

Estic trist; no sé el que em passa:
ni dormo, ni menjo res.
Jo crec que és que penso massa,
i que em torno, lo cert és,
més groc que un paper d'estrassa.
I és clar, tothom m'ho coneix,
tothom me diu: perds lo greix,
no tens pas bona salut.
Jo els hi dic: ca! So el mateix.
Baixo els ulls... i em quedo mut.
I sempre, i a cada pas
sento la cançó enfadosa
Ai, Peret, que trist que estàs!
Què és que et passa alguna cosa?
Diga-ho, beneit del cabàs.
Jo penso: sofreix i calla.
Tot moix a casa me'n vaig.
Ja ningú fa cap rialla,
tothom serio i mut treballa.

Jo, trist, me fico al despatx,
i allà, amb lo cap entre mans,
penso: ont és l'amor d'abans?
Per què aqueixa indiferència?
Som gent de recta consciència,
i no vivim com germans?
Com és que el goig s'ha acabat?
Com mudança tan estranya
aquí s'ha verificat?
Algun dimoni malvat
hi haurà ficat la banya.
Al cap de poca estona
se n'entra plorant, la dona.
—Bé... què et passa? Valga'm Déu!
—Que no hi haurà cap persona
que pugui estar al costat seu...
La sogra... quina rebeca!...
De ràbia deu estar seca...
Ara ja no vol fer res...
Això sí, vinga la teca
i tu, gasta't los diners...
I roda pertot arreu
diguent pestes de la jove;
sort que ja ningú la creu:
a la llegua tothom veu
que en diu unes com un cove...
—Bé, bé, bé: fora cançons:
és la mare... i s'ha acabat.
No vull morros ni raons.
Vés a fer foc als fogons
i tingues més caritat.
—Oh... tu rai!... te'n pots ben riure:
tant te se'n don set com vuit:
si com jo hi haguessis de viure..." .
—Noia... creu, que tinc d'escriure.
Vés, mira l'arròs si és cuit
Anem...; ara ve la mare.
—Què voleu? —Què he de volguer?
Saber què és tanta gatzara:
ai, ditzosa santa Clara!
Vejam si ho aclariré.
Mira, noi: tu t'has cregut

trobar un àngel en la terra,
un modelo de virtut,
i... la peste ens ha sigut,
ella ens ha portat la guerra.
Ha enganyat a tu i a mi.
Semblava, quan va venir,
no haver mai romput un plat,
mes... ara treu lo verí
que estava tan amagat.
Tant que he fet per eixa casa!
Tant que he guanyat i sofert
treballant pitjor que un ase!
I ara surt tan bona basa
i ara entra aqueix cap tan verd,
i ja no vol res dels vells:
se vol vendre els atuells.
No sé pas lo que es patolla.
Ja no escolta els meus consells,
i em té com un fregall d'olla.
Si li ajudo, no ho faig bé;
si no ho faig, ja so una nosa.
I com tu mai li dius re...
vindrà que aqueixa mocosa
voldrà tirar-me al carrer.
—Prò... mare! i aixís voleu
tenir pau, cridant com loques?
És això temor de Déu?
Sou dones... i ja ho sabeu:
per tot tenen bec les oques.
M'ensenyàveu, de petit,
que fos humil i agraït:
aixís me'n doneu exemple,
alçant fins al cel lo crit
i fent-me sortir del temple?
Voleu sufrius amb paciència?
Postreu-vos de Cristo als peus,
procurant fer-vos violència
al crit de vostra consciència:
Culpa rubet vultus meus.
La mare marxà plorant
amb lo sermó a la memòria,
i jo pensava entre tant,

vejam si aixís predicant
hauràs guanyat la victòria.
Ah! si jo fos confessor
sols per aqueixa vegada,
s'acabava la funció,
perquè... (us ho dic de debò)
no es queixen de la pesada.
I sabeu quan va durar
lo fruit d'aqueix predicot?
Doncs... només, fins l'endemà,
en què ja varen tornar
a plorar i moure avalot.
Fins que un dia, molt cremat,
vaig di'ls-hi: voleu que em mori?
Que em voldríeu enterrat...?
Valdria més no haver nat
o anar a viure al purgatori.
Més vermell que una rosella,
surto, i té: per mala estrella,
sento em diu, salamejant,
aquella beneita vella:
—De pitjors te'n passaran!

Tercera part

Tot, a casa, és un fregall:
ningú es cuida del treball
encara que jo rangoli.
Per més que agafi un buscall,
no veig que ningú tremoli.
Al revés: tothom bagola.
Que les renyi, tant ne trec:
ja la dona tota sola,
faria córrer una mola
amb la força del seu bec.
La mare! amb aquells reganys!
Plena d'experiència i anys,
de la fossa tan veïna,
que tingui uns cops tan estranys...!
No em quep a la barretina.
Botzinant-me bé a l'orella
I em diu: noi! t'has ben tallat.
No n'hi ha al món cap més com ella.

Si vares néixer amb estrella,
has quedat ben estrellat.
I quan sent dir-li la nora
amb mals modos, mala sogra!
Que si riu, la jove plora,
tornar en si, de temps no logra,
pel gran foc que la devora.
I quan veu que si sofreix
la jove posa més greix
i la cuida desdenyosa,
la mare no pot dur el feix
de vida tan borrascosa.
I la dona, que prop seu
los ulls de la mare veu
com dos llamps, se sent ferida.
I, plorant de ràbia, es creu
que no hi ha al món pitjor vida.
De mi? No els n'hi parreu pas.
Jo so l'home més fabàs:
un marit terc, insofrible.
Trobar-ne altre del meu braç
més boig que jo? és impossible.
Jo so el fill més mal creient,
sec, tossut i maniàtic,
un deixat, un cap calent;
so mes enfadós que el vent;
so l'home més antipàtic.
So... lo que la picardia
del seu odi m'ha aplicat;
i al sentir-ho cada dia,
he d'exclamar: qui ho diria!
So l'home més mal casat.
I per això estic tan queixós
que ja no quebo a la pell,
i maleieixo, rabiós,
dia i hora en què tots dos
nos vàrem posar l'anell.
I, és clar! la sedasseria
s'ha estès per tot lo veïnat.
L'un me plany amb ironia;
l'altre diu: jo afogaria
l'una i l'altra, d'un plegat.

Això, no! si Déu m'ajuda,
seré màrtir, no butxí.
De gent boja i tustarruda,
ni veureu la llengua muda,
ni podreu treure el verí.
Totes me tenen quimera:
elles tenen lo govern,
i... sempre aquell crit etern!
Ningú vol ser la darrera:
nostra casa és un infern!
Ja ningú ens té confiança;
pertot se'ns mira amb desdeny:
nos saluden amb recança;
nos diuen gent brusca, gansa,
orgullosa i sense seny.
Això sí, tothom comprèn
que és només per dos persones,
si m'he tornat tan dolent.
Ai, senyor! aqueixes dones
fan perdre l'enteniment!

Conclusió

Aquí amb quatre pinzellades
d'un que és profà en la matèria,
haureu vist ben retratades
aquelles... que encomanades
les deixo a santa Quitèria.
Mes... què dic! ni sombrejades!
Si al fi i al cap no he dit re!
Dir que les dones casades
són cridaires i deixades...?
Si és un article de fe!
Dir que són sedasseres,
que sempre troben maneres
de mortificar el marit,
són raons tan verdaderes,
que em sap greu d'haver-les dit.
Que a n'aquell que la vol creure
seny i crèdit li han de treure,
deixant-lo un pobre pelat,
és cosa que mereix veure
amb un esclap foradat.

Lo que em callo, és lo que es diu
lo pot de la confitura:
prò, nois... això no s'escriu:
o si no, de viu en viu
me treurien la freixura.
L'altre cop, molt satisfet
jo vos deia: feu moixoní.
Jo parlava a tort i a dret.
No cal pas que ara enraoni:
so casat: pobre Peret!
Fadrins... seny: per amor de Déu!
Creieu-me a mi: no us caseu,
la dona és una mentida,
i quan la coneixereu,
ja haureu perdut la partida.
Sabeu què és tanta hermosura?
Ingredients de tocador.
Lo seu dot, la vestidura,
sa bondat...! tot és pintura
per enganyar el bon minyó.
Casats! que de pol a pol,
tots ploreu en mar de penes;
sols podem trobar un consol:
i és que es rompin les cadenes,
i que ens deixin posar dol.
Això m'anima i conforta
enmig d'un dolor tan cruel.
Que vegi la dona morta;
que em deixi el dot a la porta,
i després... se'n vagi al cel.

Aixís sia... amén.

Anònim

Goigs en honra i glòria de Sant Gatric

a El Distrito, núm. 48, 08-12-1894

La seva imatge —si no ho saps lector- se
venera en la parroquial església del
carrer de Sant Josep (molt concorreguda
pels devots tots los diumenges i dilluns) i
en la colegiata del carrer del Sol,

conegut vulgarment per carrer del Tramvia (església potser més concorreguda encara que l'anterior, puig en aqueixa a tota hora hi ha funció). Ambdós perteneixen a la vila empordanesa de ... vaja ja m'entens.

*Sant que goseu del favor
d'un senyor molt ruc i ric.*

*Sigueu nostre protector,
Gloriós màrtir Sant Gatric.*

Vara en Jaimito us donà
per manar a tort i a dret
i vós, tan bé ho haveu fet,
que ens heu lograt rebentar.

De principi ja el rancor
van demostrar-nos un xic
sigueu nostre protector...

Va néixer la disenció
perquè vós sempre tossut,
obrant amb poca prudència,
vau imposar-nos un brut;
clavant-nos aixís al cor
un solemníssim pessic.
Sigueu...

Si mai a la Casa gran
fèiem ús de la paraula
desesperat i cridant
us alçàveu de la taula.
Salvat pel governador
i per algun altre amic,
sigueu...

Los rebeldes amb noblesa
allavors us va deixar,
puig que llur delicadesa
no els permetia allà estar.
I com tots tenen honor
i altres coses que no dic...
Sigueu...

Veient-vos contrariat,
i no poguent armar broma
allavors, tot empipat,
volguéreu fer-ne un cop d'home;

i la llei amb gran primor
ens heu aplicat, jottlich!

Sigueu...

De can Pals fins a cal Rey
de cal Rey fins a can Pals,
estudiant aneu la llei
per fer-nos esquitxar els rals.
No ens tracteu amb tal rigor
Ni ens doneu tant de fatic,
sigueu...

Ja que els ganduls protegiu
sent amic de la brometa,
i al que de son treball viu
voleu fer-li la... traveta,
acabeu sense temor
i no ho feu a petit pic.

Sigueu...

Sant que goseu...

*P. Ora pro concurrentis a can Palis i a can
Reyis beati Catrichui.*

R. Ot tuit essent contentis et dignos tibi.

Oremus

*Graciam tuam Rouritis, Fernanditis et
Puigcerveritis nunc te faltabit, per potere fer
mangorum et capirotorum res municipalis;
et fastidiare et amolare et multare anticuos
amicos tuos posibilorum et liberalorum.
Amen.*

Anònim

**Lamentos de un candidato a concejal
que el próximo pasado domingo se quedó
compuesto y sin novia (léase acta)**

a El Distrito, núm. 280, 21-05-1899

Monòlogo representable

El teatro representa una tienda de
mercería y bisutería en liquidación
perpetua. Al levantarse el telón el

tendero, aspirante sempiterno a la mano
de Leonor, quien por chiripa había
pescado una acta de concejal por partida
triple en las elecciones municipales del
95 y que esta vez el cuerpo electoral
saliendo de su retraimiento le ha dado
con la puerta en las narices, entra en
escena con el semblante desencajado y
enjugándose el sudor que mana de su
frente y de su reluciente calva. Cae
anonadado y desfallecido en una silla y
después de una pequeña pausa, alzando
la vista al cielo exclama:

Apurar pretenc, oh cel!
per què me tracteu axí:
Per donar-me aquest miquel
què he fet jo pobre de mi?
Surt elegit en Katrich,
que dels frares és un gat;
jo, que sóc de l'ordre amic,
m'han de deixar postergat!
Si és concejal en Saló
que sols sap fer anar el ribot,
per què no haig de ser-ne jo
que de ciència sóc un pot?
Si és regidor en Mandet,
que només sap fer trefins,
jo, que de clatell sóc net,
haig de sortir d'allí dins?
(Señalando la Casa Capitular)
Calellencs, que heu abusat
tan temps de ma paciència,
per què ara m'heu deixat
a la lluna de València?
I vosaltres de Llofriú,
pels quals daria la vida
quins motius ara teniu
per haver-me engegat a dida?
Oh! Ja ho diu bé aquell refrà:
feu favors a ... i després ...
però, no!, val més callar,

no vull recordar-me'n més.

(Pausa larga. Pasa por la calle un grupo de electores republicanos que alegres y satisfechos cantan el coro de "La Viejecita")

"Tú no vas, tú no vas
que desgraciado serás..."

Nuestro protagonista creyendo que aquello es una pulla o alusión se levanta de su asiento, disparado como una flecha se dirige a la puerta y les espeta a boca de jarro las siguientes redondillas)

No, no me causa pavor
lo vostre semblant jolui
jamai, jamai! mort ni viu
humillareu mon valor,
que sóc un bon regidor
ho saben los de cal Rey.
I com entenc molt de Llei
si algun cop hi puc tornar-hi
(Señalando las Casas Consistoriales)
ja sabran qui és en Galdari
des de l'illa al mas Vermey.

Josep Pella i Forgas

Pensamientos

(El Palafrugellense, núm. 17, 11-11-1882)

Porque se ha roto la uniformidad del tiempo con el reposo del séptimo día y se han creado según las estaciones las fiestas populares, no es el mundo un desierto, el trabajo un martirio y la vida un viaje sin tregua ni descanso.

Albert de Quintana i Combis

Al Castell del Montgrí

(Publicat a *Revue des Langues Romanes*

i posteriorment a *Emporium*, núm. 4, 15-04-1905)

Diaes irae...

Castell, castell que guaites la plana empordanesa,
tu, que en despit dels segles pregones la grandesa,
tu, que les harmonies escoltes de la mar,
i llamps i tramuntanes serè los veus passar,
al trobador que canta enniua en tes muralles;
salvatges cantarelles seran les presentalles,
els lais d'amor que et donga rugits emmetzinats...
Jo canto les absoltes de nostres llibertats!

A cada cambra teva, jo hi gravaré una història;
a cada pedra rònega, un ram de nostra glòria;
a cada trist merlet, la ombra de un gran Rei,
i enmig de tots, del poble la sàvia antiga llei.
Després amb mar de llàgrimes, jo tornaré a esborrar-les;
la força i el mal dret, un jorn, vingué a cremar-les...
sens elles, què és la pàtria?... Oh! fills degenerats,
jo us canto les absoltes de vostres llibertats!

Veniu, ombres magnànimes dels Berenguers, d'en Jaume!
De vostres marbres tombes, alçar-vos avui plau-me.
Aixeca't tu, n'Anfós i Pere el de Muret,
portant entre les mans el llamp del cel per fuet,
cridant dels avis morts la multitud immensa;

veniu! i a vostres néts, pagesos remença,
fujetejau com l'aire les negres tempestats...
Jo els canto les absoltes de nostres llibertats!
Oh! fuig, viventa crònica que guardo en la memòria;
vergonya i sols aprobi té la moderna història,
sa llum enlluernadora no vull en mon record...
plagués a Déu per sempre que el pensament fos mort.
L'amor de pàtria apaga el cant de la sirena,
la mare de tants héroes rossega vil cadena,
les feres famolenques rosegant-li el costat...
Cantem, cantem absoltes a nostre llibertat!

Butxins de nostra pàtria, de nostre honor en mengua,
deixeu la cambra lúbrica i ens tallareu la llengua.
Dels avis rovellada l'espasa en terra jau,
l'escombra i la filosa donau-nos-la si us plau...
De tímida donzella dureu la vestimenta,
el llit de la ramera sepulturarà l'afrenta,
que los bordells no tenen ni pàtria, ni passat...
Jo canto les absoltes de nostra llibertat!...

Castell, castell que guaites la plana empordanesa,
jo vull cremar ta fàbrica, padró de ta grandesa;
enmig tes flamarades jo vull també cremar...
les cendres escampades pels aires, per la mar,
lliures per sempre més durà la tramuntana,
que el Déu del cel m'escolti, oh! raça catalana,
poble, si no et despertes, oh! poble renegat,
eternament la tomba guarda ta llibertat!

Sin las antiguas libertades del municipio, las fiestas han perdido gran parte de su carácter y esplendor.

La música que en la plaza de la villa acompaña las danzas populares, no canta sino que se plañe, no se alegra sino que lloira la terra catalana perdida, la terra que per su vida municipal libre era por boca de los mismos reyes el pueblo más libre del mundo.

Mas existen aun las fiestas populares porque existe nuestra familia según el derecho civil catalán basado en dos grandes principios: la libertad de testar y la libertad de contratar. El día que so pretexto del bien general, el legislador entre por las puertas de las casas como se entró un día por los portales de las villas libres, y quiera regular los sentimientos del esposo en capítulos matrimoniales, el amor paterno en el testamento, el cariño de la madre, y la facultad omnímoda del propietario; no esperéis que la fiesta mayor sea el lazo de unión de todos los que alrededor de la mesa paterna se reúnen una vez al año, porque habréis introducido la anarquía en la familia; entonces pues sin municipio y sin familia, las fiestas mayores tendrán el frío aparato de esas fiestas oficiales que no mueven esperanzas ni dejan recuerdos.

Miquel Torroella i Plaja

Tristeses

(*Realitats de la vida*, pàg. 56-58)

Un dia de mitjan desembre, un dia d'aquells que casi no s'hi veu, tanta és la negrura del cel, que ni plou ni se n'està, que fa molta fred i barrejades amb les gotes d'aigua hi cauen borrellons de neu

sense que nevi. Les bèsties de llana belen al corral enyorant sortir, pateixen de gana; els bous es calleixen a la quadra; les gallines, estorrofades sota la porxada per no mullar-se; els aucellots buscant que estemordits i mig glaçats, sense esma, se deixen agafar per lo gat negre que no fa sinó entrar i sortir de l'entrada amb el pèl estorrofàt.

Mossos i criades barrejats amb l'amo i los avis de la casa, asseguts a l'escon vora del foc, perquè no poden treballar a dins, ni menos a fora, que no hi aguantarien.

La dona del masover, al llit, malalta, sens que ningú sàpiga lo que té; el metge, lluny molt lluny, perquè al poble no n'hi ha de metge ni apotecari; los veïns més a prop del mas, a dugues hores apartats; els camins de carreta i els corriols de ferradura, intransitables, fets malbé, per los ruixats que caigueren la setmana abans de Sant Andreu.

Tothom calla, ningú enraona, tots estan amb lo cap baix somiant, només lo vailet, bordegàs de set o vuit anys, se remena i se belluga fent després al gos de ramada que també s'escalfa i ronca.

No se sent altra fressa que el xisclejar del vent que fa remoure les teules de la teulada i que entra com aire emmetzinat per les esclatxes de la finestra de l'aiguera, i el gloc, gloc que fa l'olla plena de farro penjada dels calamastres...

Els lladres

(*Realitats de la vida*, pàg. 64-67).

Els lladres d'avui en dia són tan diferents dels d'ahir com la claror del gran dia amb la fosca de la negra nit.

La moderna civilisació ha canviat

molt la forma de robar; ja no es roba com se robava abans, se fa amb nous procediments; no s'exposen tant los lladres, i los cops de mà són de més importància sens que en surtin tacats de sang ni tinguen de resguardar-se de les carrabines dels mossos de les esquadres, ni dels màusers dels guàrdies civils.

No s'espera que el sol sigui a la posta; se roba a plena claror de dia. Tothom los coneix als lladres, pero no hi ha ningú que no els repecti i fins aduli. Mentres los robos van sortint-los-hi bé, els lladres d'avui són respectats, no succeint com ahir, que tenien de fugir i amagar-se de la societat que els repudiava, senyalava com a sers depravats, com a fieres i tothom se n'apartava per por i per odi, tinguent per estada i soplug les coves, los caus i les barraques del mig dels boscos. Ara, al contrari, són los quins més figuren, habiten los grans centros, tenen per estada les més confortables cases i palaus, se passegen amb cotxe, gasten mossos amb gorra enxarolada i los guàrdies civils presenten armes moltes vegades a la seva presència.

Ja no queda dels lladres d'abans més qu'una petita sombra; los que, pobrets, roben conills o gallines, s'exposen que els hi clavin una perdigonada per ser més pobres després d'haver fet el robo que abans de fer-ho. Els grans lladres no es cansen poc ni molt, no hi ha cuidado que els hi toqui la serena la nit, fan los robos ben asseguts a les cadires de braços i poltrones dels seus escriptoris, i los mateixos que seran robats, les víctimes escollides, sens que ningú los hi acompanyi, los hi portaran los bitllets de Banc, i encar al fer-ho se trauran la gorra, se llevaran lo barret en senyal de

respecte, de consideració, d'agraïment en vers el pillo. No hi ha cap necessitat que es cansi buscant i esbrinant a on són los diners, que qui les té les pessetes, ja iran per elles mateixes a dins la caixa de guardar caudals; fan com les perdiu a l'agranall o a la feixa dels fesols, que per més esplomadas que quedin, bé prou que hi tornaran a l'agranall o al fesolar, fins a quedar-hi totes.

Els negocis, el comerç, la banca, l'indústria, tot ho són d'agranalls avui en dia, i és molt difícil que amb tants paranys no se'n surti d'esgalabrat i net de butxaques.

Abans, eren perillosos los camins, corriols i carreteres apartades de veïns i desertes; avui, en són força més les manetes dels cancells de moltes grans cases de comerç i banca.

Dins de la nostra comarca, que és a on més se'n fan de robos d'aqueixa mena de fer-ne avui en dia, no és ben vist qui no n'hagi fet alguna d'engalinada. Demostra per la societat moderna no ser prou eixerit, i els que no en són en tot d'eixerits, se'ls hi diu pobres, tontos i burros.

Els lladres d'ahir eren les ferams perseguides per la gent honrada; els lladres d'avui són los quins en porten més de gent honrada a la presó.

Ahir, ningú se'ls mirava, tothom en fugia; avui, tothom los vol per companys, tothom los busca i adula.

No n'hi ha cap avui dels lladres més grossos que no se'l tinga per molt honrat i hasta moltes vegades per un gran home; no poques vegades los mateixos lladres són la sort de tota una vila i comarca.

Per això se'ls estima avui i se'ls venera, als grans lladres.

Llafranc

(*La Crónica*, núm. 24, 19-09-1901)

A la terra catalana
Déu va posar un niu d'amor,
que Llafranc s'anomenava,
i que em va robar lo cor.

Éra una platja bonica,
com un paradís joliu;
era esplèndida i festosa
com lo sol, al ple d'estiu.

La blava i potent onada
hi batia amb gran vigor,
i l'ardenta soleiada
esplaiava més el cor!

Les aures pures, serenes,
que exhalava lo garbí,
feien més gran, la superba
imatge del mar llatí.

A un costat los pins reïnoso
movien lo airós fullam;
i les roses espadades
feien més gran aquell camp.

I aquell concert d'harmonies,
de vida, aromes i olors;
de soledat apacible,
de sentiment i d'amor,
deia al cor: gosa i estima,
amb aquest concert preclar;
beneeix el Déu altíssim
que et feu néixer català.

Romuald Vidal i Mateu

Deliri de grandeses

(*L'Almanach de l'Esquella de la Torratxa*, 1904)

—Potser m'equivoco —digué en Matas, amic meu i company de professió—, però si un cop acabada la carrera no m'haguessin faltat el temps, els diners i la paciència per passar dos o tres anys a l'estranger a l'objecte de

recórrer i assistir a les principals clíniques europees, avui fóra un psiquiatra de cap de brot. Dic això, perquè, ara com ara, coneguent els tractats de Frenopatia només per les escobertes, com succeeix a tots els metges rurals i del *montón*, que per sortir del pas havem de tocar totes les tecles, guardo en cartera algunes històries clíniques que ni l'alienista més renombrat hauria tingut prou ull clínic per diagnosticar-les. Guardo sobretot un cas de deliri de grandeses molt digne de ser conegut i estudiat; tant, que si tu, acostumat a escriure en revistes i periòdics, volguessis publicar-lo, faries un bé a la Ciència i a l'Humanitat.

—Home —vaig contestar-li—, per què no l'enviaves a la secció corresponent del XIV Congrés Internacional de Medicina celebrat a Madrid l'abril pròxim passat?

—No vaig atrevir-me; no hi estic versat en el maneig de la ploma. Per això he pensat en tu. No envies cada any un treball a l'*Alamanch de l'Esquella de la Torratxa*? Doncs, el meu cas podria servir-te.

—Ja ho crec! Precisament ara estava pensant en la manera de complir amb l'invitació que acabo de rebre de l'editor, Antoni López. Vindrà com l'anell al dit; vinga.

I en Matas, mentres jo preparava quartilles i agafava la ploma, començà d'aquesta manera.

Història clínica. Entre la bogeria i la raó, com entre la salut i l'enfermetat, no hi han fites marcades; no obstant, s'ha convingut en dir que la bogeria és un estat morbós del cervell que se dona a conèixer

per símptomes físics i psíquics nombrosos i extraordinaris i per la marxa successiva dels mateixos. Doncs bé, el cas per mi observat no ofereix cap d'aquestes senyals. A primera vista ningú diria que el meu boig fos boig: no presenta cap símptoma, cap petit trastorn fisiològic que el distingeixi de les persones sanes. Per aquest motiu, son estat frenopàtic ha passat inadvertit, no sols de sos allegats, sinó que també de sos metges de capçalera.

I no obstant jo, sense ésser lo seu metge, sense examen previ (segona edició de lo que feu un dia el Dr. Manaut amb lo malaurat mossèn Cinto Verdager), n'he tingut prou per diagnosticar i afirmar de una manera concreta que més de set infeliços amb menos causa ocupen un lloc a Sant Boi.

N.N., 40 anys, casat i pare de família.

Físicament. Un exemplar acabat de sportman: alt, ben plantat, morenet i fisonomia expressiva; bigotet negre, nas un poc desenvolupat, damunt del qual cabalquen constantment riquíssims lentes d'or; front petit, embolcallat amb uns rissets negres i sedosos; àngul facial i craneà aparentment branquicefàlics.

Psíquicament. Revela tenir consciència plena dels seus actes; compleix les operacions de l'intel·lecte (memòria, voluntat, etc., etc.) sense anomalies. Els rasgos més remarcats del seu psiquisme són una tenacitat, un orgull i un enamorament de la seva persona. El predomini de les seves idees de vanitat no consent el funcionalisme d'altres sentiments que els despertats per

l'idolatria d'enlairar-se sobre els demés mortals. No és capaç d'afectes altruistes. La seva educació de petit fou rudimentària: era molt curt de gambals.

Fill d'un sabater de la població empordanesa de Vilagran, un cop en estat d'aprendre un ofici, trobà massa prosaics la lesna, el nyinyol i el tirapeu, i enlloc de seguir l'honrada i noble professió de son bon pare, entrà de meritori en una casa de comerç.

La seva erudició quedà reduïda a escriure números i més números i a llegir novel·les amoroses d'aquelles de quart de ral l'entrega, aquella classe de literatura *sui generis* a on generalment se descriuen els amors escatussers d'una viscomtessa amb un palafrener qualsevol.

La casa de Vilagran a on ell guanyava les garrofes en classe d'escrivent, estava en relacions comercials amb un altre de la propera població de Vilaxica. Això féu que el meu cas conegués a una gentil donzella, filla d'un ric comerciant de la última de les esmentades viles.

La bèstia humana, igual que les demés espècies d'animal, a l'arribar a l'època de zel o aparellament, no distingeix de classes socials. Les femelles, sobretot, se decanten sempre del costat del mascle que millor sap endreçar ses cançons, remenar la cua amb més garbo, fer més monades i refilar-se el bigoti; lluir un llac de corbata amb més xic quan se tracta de l'*Homo sapiens* de Linneo. I en això de lluir nous llaços de corbata cada dia el meu héroe era una especialitat. Per això, la filla del ric potentat de Vilaxica s'enamorà com un ase del fill de l'humil sabater de Vilagran.

Després d'un parell d'anys de festeig, temps més que suficient perquè

el meu personatge pogués xiuxiuejar a cau d'orella de sa estimada tot el repertori arplegat en la lectura de novel·les de quart de ral l'entrega, ja els tenim casats i el nou matrimoni instal·lat a Vilaxica.

Primer període. Passada la lluna de mel entre els soralls, pinedes i sanitoses platges que rodegen a Vilaxica, el fill del sabater de Villagran, no en tingué prou en lluir trajos riquíssims, nous llaços de corbata, colls extremats, i en fer-se passejar en el break de la casa, tirat per brillós tronc, per totes les viles i pobles del Baix i Alt Empordà; volgué figurar, i vet aquí com s'inicià en ell el primer símptoma de la seva malastrugança

A la terra dels cegos, el borni és rei: a Vilaxica, el que més havia vist el món per un forat. Resultat: als vint-i-cinc anys escassos ja el tenim alcalde de la vila. Als quatre anys, nous símptomes progressius de deliri de grandeses, i cap a la Diputació provincial falten diputats. Per cert, que la seva entrada a ella amb l'acta a la butxaca (alcançada amb tupinades i genuflexions al Govern Civil), se conta una anècdota (rigorosament històrica) d'aquella fornada electoral: Havien sortit diputats electes tres o quatre jovincells. Els novells pares de la província (uns pares que amb prous treballs arribaven a fills), al dirigir-se a ocupar son puesto, un vell porter de la casa que, durant l'exercici de son càrrec, havia vist entrar sempre allí homes d'edat i ferrenys, al veure a aquells xitxarel·los o gomosos, els interpel·là dient:

—Ep! A on anem? Que s'equivoquen? No és pas aquí l'Institut.

—Com s'entén! Anem a ocupar nostre lloc: som diputats electes pel districte de...

—Vostès! Oh tèmpera, oh mores!

I el vell porter de la Diputació quedà fent-se creus.

Segon període. La mar com més té més brama, igual li passa a l'atacat del deliri de grandeses: com més títols i honors adquireix, més en desitja. Els trastorns psíquics del meu cas, eren cada dia més nombrosos. El desempeñyo per una colla d'anys seguits del càrrec de diputat provincial, no satisfieja prou la seva vanitat i petulància. Havia arribat un temps que de pare de la província ho era qualsevol pelacanyes. Ell aspirava a més: ésser diputat a Corts i anar a Madrid a lluir aquells colls drets i aquelles famoses corbates.

Per obtenir una acta féu tots els papers de l'auca: va estar afiliat a tots els partits monàrquics, i fins demanà apoio als republicans; vessà els bitllets de banc a grapat; tancà i obrí la boca amb claus d'or a tot aquest eixam de paràsits i esquenadrets que hi han a les capitals, a quins la direcció d'un periodiquet (paperot insubstancial i asquerós) els hi serveix de patent de cors per donar sablassos, desplomar i robar a mansalva als infeliços que cauen a ses mans.

A l'últim l'alcançà, de quina manera! Bruta i costant-li un ull de la cara, però què hi feia. Era bruta? Ja li rentarien a Madrid, allà en el gran safareig nacional. Li costava una colla de mils duros? La casa comercial de Vilaxica guanyava l'or a cabassos.

Ja el tenim a Madrid: l'abigarrat pilot dels inconscients conta un conill de guix més en ses files.

Tercer període. (Boig rematat) Des d'abans d'ésser diputat a Corts, el meu cas tenia una vertadera obsessió per alcançar un títol de noblesa. El seu capítol polític (un altre cas de deliri de grandeses que guardo també en cartera) era marquès, conde de no sé quants pobles i aspirant a *grande de España*, i ell no volia ésser menos.

L'argent fait tout, diuen els francesos: fins logra canviar la sang de les persones de vermella en blava. Avui el meu boig ja li té de blava: l'han fet nada menos que marquès del *Castillo de Vilaxica*.

Quin esbart d'entusiasmes el dia de l'arribada del marquès nou de trinca! Bé se n'havien fet de festes a Vilaxica sempre que el meu historiat alcançava un nou honor; però com aquella cap. La cobla, la Calàndria Empordanesa (societat coral de la qual ell era fundador, protector i president honorari), l'Ajuntament en pes, les demés autoritats i les tres quartes parts del poble sortiren a esparar-lo a més d'un quilòmetre de la població amb pendons, banderes i fins amb els grans ganfarons de la parròquia.

El director del coro, versaire aigualit i compositor de música tot en una peça, encara no vegé el cotxe del marquès sortir de la pineda fosca i enfilà la pujada de la Creu del Terme, alçà la batuta i músics i coristes engegaren a l'aire les harmonioses notes d'un himne escrit a propòsit per aquell acte (plagidesarretglo del *Gloria a España* de l'immortal Clavé).

El nou marquès, al sentir la Calàndria Empordanesa se desguinyava cantant:

Gloria, gloria, al excelso patricio;
gloria, gloria al egregio marquès;

gloria, gloria al faro radiante
del fecundo suelo ampurdanés.

Baixà del cotxe i portat a pes de braços per aquella colla de beneits i degenerats, arribà a la vila, no deixant un instant l'orquestra de bufar i'l coro de repetir gloria, gloria al faro radiante...

La comitiva, després de recórrer els principals carrers, engalanats amb verd, serpentes, fanalets de color i de passar per sota de tres arcs de triomf, se dirigí a casa la vila, a on tingué lloc una espècie de besamans o recepció.

Mentrestant, allà abaix, a la plaça, el *pueblo soberano* bruelava fins a desguinyatar-se:

—Que surti!, que surti!

El marquès, complacent en tot, va sortir i amb un mocador saludà a sos vassalls.

—Que parli!, que parli! —continuà el poble bruelant.

—Sí, sí, ¡cable!, ¡cable! —afegien altres.

Respecte a parlar, ja fou una altra cosa. Parlar? Malvinatge! Justament no venia preparat.

Vaya un apuro. Si mai havia dit dos o tres paraules al públic havia tingut necessitat de posar vuit dies seguits en premsa el seu cervell. En l'última legislatura tan sols havia pronunciat les paraules sí i no, i una vegada va arribar a demanar la paraula per a dir: “-Señores diputados: he pedido la palabra para hacer más las palabras de mi compañero D. Fulano.”

—¡Cable!, ¡cable! —continuaven els de la plaça.

I el cable que li va tirar fou el secretari de l'Ajuntament que, dirigint-se al poble, els digué:

—Pueblo amado: us ho diré en català perquè em compregueu millor: l'excel·lentíssim senyor marquès té el sentiment de dir-vos que no pot dirigir-vos la paraula com foren els seus desitjos: ve afònic (oh! l'afonia, taula salvadora dels oradors bocamolls), però en nom seu, vos dono les més expressives i corals gràcies per l'acte espontani que haveu portat a cap. El senyor marquès us queda agraïdíssim i m'encarrega us diga que, en recompensa, aneu al casino, a on teniu pagats cafè, copa i cigarro, i a on, ademés, en obsequi al *bello sexo*, hi haurà ball.

Un xardorós aplaudiment acollí les paraules del secretari i tots els bruelaires feren via vers el casino. Allí es traguejà, es ballà fins a altes hores de la matinada, no sent dels que menos hi prengué part el meu héroe, qui, més estufat que un gall, hi recargolà uns quants valsos i americanes, amb la més gentil i bonicoia de ses vassalles (la favorita, segons les males llengües).

Una setmana seguida es ballaren sardanes: nou o deu vespres consecutius la Calàndria Empordanesa fou al peu del palau del senyor marquès a cantar gloria, gloria, al excelso patricio, un ric i suntuós xalet que, segons confessió d'uns estrangers, és una de les poques obres que té Espanya amb vistes a Europa. Quan menos aixís ho diu ell pertot arreu.

Com és una veritat com un temple allò que un boig ne fa cent, avui Vilaxica, amb motiu del nou marquesat, s'ha convertit de poble treballador en una sucursal de Sant Boi.

—Què et sembla?

—Ja has acabat?

—Sí.

—I del pronòstic i tractament, no en dius res?

—Tant l'un com l'altre radiquen en el medi ambient en què viuen aquesta classe de vesànics. Mentres periòdics-bombos posin fins als núvols a aitals tipos, mentres pobles babaus prenguin en serio i facin cas d'aquests barons, condes i marquesos de sarsuela bufa; mentres obrers estúpids mirin impassibles que un castell de l'època del feudalisme amb sos mals furs (*espolio de forzada* inclusiu) s'alci altívol damunt ses llars; mentres electors inconscients elegeixin diputats (o permetin que sos amos els elegeixin per ells) a personatges aixís; mentres versaires aigualits en ripis, odes i endeches diguin *faro radiante*, *ilustre patricio* i altres bestieses a aquests pavos reals; mentres coros com la Calàndria Empordanesa de la meua història, sortint-se del camí traçat un dia per l'immortal Clavé, se rebaixin, per un tres i no res, a donar serenates a aquests desequilibrats, creu-me, tot tractament és inútil; per l'atacat de deliri de grandeses, *nulla est redemptio*.

Miquel Puig i Grassetes

A una nave

(Fragment, d'El Distrito, núm. 52, 01-01-1895)

Navecilla que el agua
cruzas ligera
y a impulsos del viento
hinchas tus velas:
¿Do vas incauta
dejado en tu carrera
líneas de plata?

¿Do tu rumbo diriges
infeliz nave?
¿Do tu delirio insano
te va a llevarte?
¿Por qué la orilla
abandona imprudente
la navecita?
En busca de riqueza,
¡oh!, nave marchas,
no viendo la tormenta
que te amenaza;
que el oro ciega,
en medio de los mares
como en la tierra.
Igual que a ti, velera,
también ansioso,
en busca de la gloria,
de amor y oro,
me arrojé incauto
sin divisar del mundo
los engaños.
En mi frente forjaba
mil ilusiones
de placer y de dicha
que anhela el hombre;
¡Vana quimera!
Que par a mis placeres
no hallé en la tierra
Yo soñé un paraíso,
soñé en un cielo,
vi en la mujer la imagen
de amor inmenso;
más al tocarla,
marchita su pureza
fue, y deshojada.
Los triunfos, la gloria,
me seducían,
tras de amor los placeres
con fe corría;
y en mi delirio
cruzaba la pendiente
del hondo abismo.

Francesc d'Assís Marull i Savalls

(*El Distrito*, núm. 33, 19-08-1894)

Com a poeta no m'alabis,
que de fer versos no en sé;
mes, si ho vols, un n'escriré
si fan de ploma els meus llavis
i els teus llavis, de tinter.
De mon cor lo delirar
que en greu neguit lo manté,
que bé el sabria expressar
si em pogués ara mirar
en los ulls de qui jo sé!

Lo Mestre d'aixa

(Primer Accèssit al I Certamen Literari de Palafrugell, *El Distrito*, núm. 153, 06-12-1896)

En Pep era mestre d'aixa,
mestre d'aixa a l'Empordà:
sos vaixells n'eren l'enveja
de la brava gent de mar.
Les onades ecumoses
de l'hermós Mediterrà
coneixien quines eren
d'en Pep les gallardes naus,
puig que de més ben tallades
no en solien gronxar mai.
La mestrança en llurs converses
tot era d'en Pep parlar,
des de Creus a Barcelona,
pel litoral català,
en aquells temps ditxosos
que potser mai tornaran.
Tenia en Pep una filla
de disset o divuit anys,
tan hermosa i encisera,
segons conta qui ho sap,
que el jovent sols de mirar-la
ja en quedava enamorat.
Un matí, que en Pep somreia

contemplant enllà d'enllà
com en l'horisó es confonen
lo blau del cel i el del mar,
recolzat en l'obra morta
sobre el roure enquitranat
d'un vaixell nou de la platja,
casi bé a punt de varar,
sentí lo pes en s'espàtlla
del suau copleix d'una mà
i, girant-se a tota pressa,
—Ah! Ets tu, Quim? —digué a l'instant.
—Sí, so jo, que vinc a dir-vos
que em voldria, amic, casar
i he pensat en vostra filla
perquè em té lo cor robat.
I la mà pel front passant-se,
breus moments, com mut restant,
al fi, amb actitud resolta,
mestre Pep digué formal:
—Bé, està bé; pren-hi comanda
en aquesta mateixa nau
que demà, abans de migdia,
rebrà en ses ones la mar
i prova'm que saps conduir-la
a port, amb felicitat,
i eixiren de les tempestes
i salva els esculls i bancs,
abans que d'una llar nova
se't nombre lo capità.
—I en Quim, mig foll d'alegria,
jura portar-se com cal.
L'auba apunta d'un bell dia
i un vaixell se fa a la mar,
als crits d'hurra! dels de bordo,
mentres van ancles hissant.
Com més, mar endins, s'allunya
més se'n dol lo capità;
des de la platja, ran de l'aigua
mestre Pep se'l va mirant
i fixa trista, sa filla,
los ulls en l'esbelta nau
que en sos flocs porta el nom d'ella

i a l'Amèrica se'n va.
L'aire, que ses veles infla,
L'empeny amb queixes i planys;
los cors un adéu li envien;
l'abriga el sol amb sos raigs,
i la mar gelosa esborra
l'estela que va deixant.

Des del jorn que, bressolant-se,
fugí de son llit d'argent
lo garrit navili Estrella,
n'han passat sis o set anys.
Mestre Pep ja no treballa;
ja ha plegat de fer vaixells,
i en la catalana costa
se'n plany tothom verament.
Ses eines estan en vaga:
que, encorvat dels anys pel pes,
la tristesca de sa filla
l'ha ajudat a fer-se vell.
Cada jorn prou interroga
l'horisó, prò mai s'hi veu
la nau que en malauradat dia
s'allunyà a l'empeny del vent.
Ja en sa llar lo goig no hi brillava
amb son flam tan falaguer;
de lo foc d'altre jornades
ni el caliu més feble en rest.
A la fi les penes juntes
n'han format tan pesant feix,
que en la vila tothom conta
que és mort lo mestre Pep.
Jorn i nit sa filla el vetlla,
del capçal sens moure els peus
i el cor fort fa per somriure,
amagant lo dol que sent.
Ambdós callen i sofreixen
com per consolar-se més;
la filla, en la mar immensa
fixo sempre el pensament;
lo pare, en los ulls d'un àngel
cercant debades aquells

raigs de ventura i de ditxa
que s'esfondraren; i, ensems,
de l'esperança la imatge,
amagant los elements,
com si amb el cor desempara
que d'amor lo esclat pur sent,
puig és l'amor la més dolça
remor que al món posà Déu,
del buit la boira tapida
esquinça amb potent alè
i es veu quelcom en la ratlla
que es forma al lluny, en lo bell
paratge on sempre se besen
la mar i lo firmament.
Allavors, de gran cridòria
lo barbull s'acosta i creix:
"—Què és la fressa d'exia onada
que retruny? —diu lo mestre Pep.
I com si sa veu sentida
fos per la gent de carrer,

per resposta sent que diuen
que retorna son vaixell.
Al sentir-ho, un bull de vida
son esperit rejoyeneix;
d'alegria indefinible
brilla un iris entorn seu
al capçal somriu un àngel
que entreveure per lo cel;
lo sol entra dins la cambra
i d'amor lo espai s'encén!

Anònim

Pària!

El Distrito, núm. 302, 22-10-1899

La fraternitat! Tot jorn pregonada!
Paraula sacrosanta, falaguera!
De què serveix si en la humana jornada
l'egoisme ingrati, pertot arreu impera?

Per què, oh Déu! tot és engany i mentida
en eixa societat degenerada?
La fe, un mito; la vritat escarnida,
i la recta justícia, postergada!
Per què en la contienda jornalera
de la vida el pobre desheretat
invoca en va, de la llei justiciera
el sacrosant i equitatiu reinat?
Oh, societat cruel i imprevisora!
No veus que la sort mísera del pària
engendra un jorn, la idea precursora
de la reivindicació proletària?
La fraternitat! Inútil creència
per qui sofreix pena injusta i pesada!
Per què, oh progrés, ta ponderada ciència
no redimeix l'esclau d'una vegada?
Guai del dia! Guai de l'hora suprema
de la revenja! És la roja bandera
dels desheretats, de la lluita el lema:
La panxa huida és mala consellera!

Joan Vergés i Barris

Canícula,

(*Emporium* núm. 1, 22-07-1905)

La terra tota blanca rep el potent juliol,
respira frebosenca el foc de s'alenada,
rebullen ses entranyes de la candent besada
i escup polsoses baves en flamejant revolt.
Reboten per les pedres els raigs ardents del sol,
a l'horitzó es congria negrenca nuvolada
i un vent apocalíptic de ressecant bravada
va rodolant pels aires amb infernal udol.
La mar allargassada, panteja neguitosa
inflant d'harmonioses onades l'ample pit,
i la natura immensa palpita xardorosa;
poblen l'ambient cadences d'un incessant brogit,
i una clamor de vida, vibrant, tumultuosa
s'escampa i se rebolca per l'èter infinit.

Cant de Natura de Jovenaut (1901)

Que a prop de Déu se sent l'ànima meva
enmig de la boscúria, quan s'eleva
sobre mon cap, llunyà, llunyà, l'espai!
Apar la volta blava més enlaire,
apar més pur, més intangible l'aire,
i el cel més blau, més transparent que mai!
La brisa arriba fresca i juganera
i llisca entre les branques amb delera
i omplena el verd fullatge de petons;
i tot l'espai melosament ressona,
i l'atmòsfera enerva i congestiona
i la flaire dels pins obre els pulmons.
Jo aim escalar la gegantina roca
tallada a pic sobre la mar, que emboca
la fondària espantosa d'un abim;
arrapar-me a la terra amb mà febrosa
i, penjolat en la vessant pedrosa,

sa buidor mesurar-ne des del cim.
 Jo aim sentir sota meu l'udol de l'ona,
 son llarg gemec que sordament ressona
 quan rebot en el fons de l'estimball:
 quan puja misteriós per la cinglera,
 i a mos peus va minvant, i torna enrere,
 i rodola morint timbes avall.
 No vull de la tempesta el crit salvatge
 ni aim el xisclet fatídic de l'oratge,
 ni el guspireig, ni l'espetec del llamp;
 vull la calma serena i majestuosa
 del monstre sòpit que a mos peus reposa
 i diu tan sols murmurador son bram.
 Jo aim aplegar en plàcida harmonia,
 per sobre el verd dels pins, l'atzur del dia,
 la blavor més intensa de la mar,
 l'abim immens de famolenca gola,
 la roca esquerpa que a son fons rodola
 i l'encís voluptuós del pinetar.
 Lavors, dè peus sobre l'altiva penya,
 com qui son antre esgarriós desdenya,
 m'aboco a la buidor de l'esvoranc;
 i aspiro follament glopades d'aire,
 d'aire de mar de salitrosa flaire
 que a mon cap fa acudir tota ma sang.
 Xisclen les aus capdals esporuguides;
 reflen els aucells, les flors ardides
 llencen perfums que punxen el cervell!...
 I poc a poc va defallint ma pensa,
 i suau corrent d'una fredor immensa
 sento lliscar per sota de ma pell.
 I arran de mos cabells passar, friso,
 sensació d'erotisme misteriosa
 que en plaer estrany mos nervis fa vibrar;

que s'aixeca del fons com vel de bruma,
 o que es condensa en el cargol d'escuma
 que engendra en el rocam el bes del mar.
 Els ulls hi tinc clavats... i la bromera
 fonda, fonda, belluga's juganera
 fingint contorns, retorciments lascius
 que mos sentits atrauen i fascinen
 i vers l'abim encisador m'inclinen
 frisonaments de joia convulsius.
 Anhel de sensació desconeguda,
 gran com la immensitat, d'ella nascuda,
 de goig i esglai fa bategar mon cor;
 plaer foll, sobrehumà!... joia somniada,
 pressentiment de verge enamorada
 que sent l'esgarriança de l'amor!

Enrajola la tarda vergonyosa,
 vermella de desig, i com joiosa
 en braços de l'aimant de cada nit...
 Me'n vaig, me'n tinc d'anar... Ja la cantúria
 s'és fosa dels aucells, i en la boscúria
 sou tan sols la remor de l'infinit.
 Sírio apareix arran del mar, i clava
 son raig verdós dins una onada blava;
 la onada llança un plany i es mor d'amor...
 L'ha morta el goig quan ha rebut la vida!...
 Jo voldria fruir un plaer sens mida
 que m'aturés els batements del cor.
 Jo voldria, perdut entre le brancatge
 flairós i verdejant d'un pi salvatge,
 un jorn sens fi, blavis i clar;
 i si el jorn s'enfosqueix o s'ennuvola
 rodolar a l'abim d'immensa gola
 i morir abraçant el blau del mar!

Josep Ferrer, Anco Marcio

El fre de l'automòbil

(Baix Empordà, núm. 313, 14-11-1915)

Per què porta a passeig en automòbil
 l'amic —el bon amic— al clergue que

ocupa el seient al costat del chauffeur?

L'automòbil porta un fre o varis
 frens de diversos sistemes.

Prò el bon amic creu que no n'hi
 ha prou.

Per a poder anar en automòbil amb

seguritat és necessari el fre de la religió.

Per això s'ha fet amic amb un
 capellà.

I el porta a passeig.

Un capellà que fa el mateix servei
 que un fre contrapedal.

Sense títol,

(Baix Empordà, núm. 320, 01-01-1916)

Una de les formes d'honorar el llenguatge és la de callar quan no es té res per dir i no escriure si no se'n té gran fretura.

Aixís ens estalviaríem moltes voltes el treball de donar forma a lo que ningú ha de llegir o que si algú llegeix ha de recar-li el temps que hi ha perdut.

I no sentint avui aquell desig d'escriure que justifica pel propi plaer l'emplenament d'unes quartilles, deixo el lloc als que honoren la nostra publicació amb els seus treballs de col·laboració.

La mort del sereno

(Baix Empordà, núm. 436, 17-02-1918)

El sereno és la més tangible realitat del país de l'insomni. És com una veu que trenca les tenebres, baixada de la lluna esblanqueïda, o de les estrelles tintillejantes.

L'infant, quan mig closes les parpelles, és conduït per la dolça mà de la mare, i puja l'escala mormolant l'última oració, al passar del regne del dia a l'imperi de la nit, quan apagada la llum les imatges reals se confonen, el sereno se li apareix com un ser gegantí, omplenant amb la seva veu immensa, que arriba d'un estel a l'altre, tot el cel, i emparant els nens de la terra, com un àngel, amb la llança punxeguda i el fanal que il·lumina tota la terra i desemmascara els sers dolents que fatídicament vetllen per a fer mal als nois que no fan bondat i fins als que en fan una mica.

El sereno és l'únic ser tangible del país de l'insomni. Per Santa Margariça el nen l'ha vist. N'ha quedat una mica decebut. No té ales negres, ni porta

buirac, ni esgrimeix espasa. Porta una gorra vermella. Ha dit: bona nit tingui!, com si fos un home. És igual que el sereno del diumenge, passa a les dotze a recollir cinc cèntims i donar un confit als nens macos. El nen se pensava que el sereno dels diumenges era revestit de carn i ossos sols per a poguer visitar els homes de la llum de dies; i el sereno de l'imperi de la nit sembla si fa no fa el mateix. No per això, quan en les nits serenes de l'istiu, la seva veu omplena l'espai, deixa de semblar més gran al nen, la veu del sereno.

Després el sereno, quan arriba a ser familiar, mai és un home com els altres. El sereno és sempre un sereno. En el ràpid desgranar de les hores de la vida, en els somnis i en els insomnis, la seva veu hi porta la mesura. Si l'imaginació romàntica teixeix una xarxa enredadora de l'esperit inquiet, la veu del sereno a l'anunciar l'hora ens posa en contacte amb el món real, i ens recorda que la vida ens apremia amb les seves exigències.

Ha mort en Vic. Era d'una dinastia de serenos. Hem conegut el seu pare cantant les hores amb el seu castellà barbre.

El fill ha continuat la tradició de la família. Cantava l'hora amb veu potent de baríton, d'un sol *fiatto*. Era una veu melancòlica, però varonil. Semblava una queixa amorosida, amb accents de resignació.

Que els noctàmbuls se resignin. Ja no el sentiran cantar més, plantat a les cantonades amb el xuixo horitzontal i a punt d'empendre altra volta aquell pas arrossegant, amb el brandejar de tot el cos.

Ha caigut i ha caigut a la fossa.

Aquest seu amic en conservarà sempre un bon record.

L'olla del paller

(Del llibre *Instantànies*)

Quan la palla devé de color de palla, el bon pagès, la falç al puny, sega que segaràs, converteix els sembrats en rostolls, i es diposa a arreplegar la collita.

El pagès, quan sembla blat, se proposa principalment collir blat.

Però, com sigui que el blat se conté dins de la pellofa formant espigues, i les espigues granen al cim dels brins de palla, per a recollir el gra, el pagès ha de segar la palla.

Això sol esdevenir pels volts del mes de juny. Després, vinga fer garbes i portar-les a l'era, on són batudes, i, una volta separada la palla del gra, a cada cosa se li dóna el seu destí.

Del blat se'n fa farina; de la palla se'n fan palleres. Se planta un pal, s'apilon a la palla al seu entorn, i al cim del pal s'hi posa una olla.

Molts creuen que l'olla sols serveix d'ornament. Però el qui coneix el caràcter del bon pagès ja comprèn que aquest no està pas per a gastar olles d'ornament.

El paller és una obra perfecta, és una construcció íntegra, és un monument d'arquitectura rural.

No té la forma d'una piràmide, d'un prisma ni d'un cono. El paller té sols la forma d'un paller.

No se sosté per la base, com els demés monuments; la primera palla que es treu és la d'abaix i el paller resta ferm. El paller se sosté pel pal, i el pal se conserva mercès a l'olla.

L'olla és lo més important del paller.

Trencada l'olla, l'aigua de pluja, regalimant pel pal, podreix la palla i el paller es destrueix.

Per això, en aquesta època en què s'alcen els pallers, he considerat útil parlar de l'utilitat de les olles.

Per a què la mainada les respecti.

Joan de Linares i Delhom

Carta a Josep Pla

(cedida per Frank Kleerl)

13 de febrer de 1922

Nouvel Hotel
C. de Sta. Agna

Molt estimat Pla:

Acabo de llegir la teva *Història de Gervasio*, i m'afanyo a felicitar-te per la fantasia i gran imaginació de què amb ella dones mostra. Mes perme-te'm que et diga que, la realitat, ai!, de bon tros no és pas tan maca.

La taverna de què parles, no és pas d'en Gervasi. Aquest és un sobrevingut. És la taverna d'en Moragues, palafrugellenc, vera institució en nostra vila, el nom del qual ara no recordo (Moragues és motiu) i que fins i tot, me sembla, havia ostentat càrrec d'elecció popular. En Moragues morí, deixant la taverna i els seus diners, que segons *vox populi* eren una bona picossada, a la Treseta, una minyona jove que tenia, amb la qual Treseta, encisat per sa bellesa, suposo jo, i segons males llengües, per el brill de les dobles de quatre del difunt, s'hi maridà en Gervasi. Qui era aquest i què feia, ara no me'n recordo, i fins me sembla que no és pas de Palafrugell, enc que de son cognom (Isern) n'hi ha d'altres, si bé els qui jo conec són a Palafrugell de dos o tres generacions només.

Del casament de la Treseta, jo, que no so pas massa vell, me'n recordo, puig ella cosia a l'estudi que jo de petit anava:

a cal Sr. Girona, aquell mestre de 5 o 6 palms d'alçada, la dona del qual, la Sra. Marieta, alta com un Sant Pau, que en feia tres del seu marit, tenia un obrador de modista a la mateixa casa de l'estudi, que es trobava allà on hi havia la Banca Girbau, avui sala de ball del Mercantil.

La concurrència a la taverna, me sembla molt, amic Pla, que continua essent, en quant a classe de gent, la mateixa, si fa no fa, del temps d'en Moragues.

La família que dius tu, no tenia cap barraca. La vinya d'en Gervasi és la muntanya que, si la memòria no em falla, en dèiem els "freres". Era una muntanya plena de pins, d'aquells nostres pins tan hermosos, lloc predilecte d'excursions i passejades del malaguanyat palafrugellenc en Joan Vergés, i allà, en aquella muntanya, s'hi escrigué el "Cant de Natura", aquella composició poètica d'en Vergés que tant agradava an en Maragall.

En Gervasi comprà la muntanya i la talà de soca-rel, i, nou Noé, hi plantà vinya, no de mica en mica, que de diners mai n'hi han faltat, i, al cim de tot, hi féu un casalàs, no una barraca, amb parallamps i tot, cosa de bon provar, puig no és pas que no es vegi de lluny.

És viu en Gervasi, és mort? No ho sé. Si de cas és viu, no seré pas jo qui li desitgi la mort, prò sí que amb tota l'ànima demano a Budha que quan l'hora siga, me'l foti ben endins de l'infern, en càstig d'haver tallat aquella hermosa pineda que cobria tota la muntanya i que era un encís de la nostra costa brava.

Lo del cargol-corn, que en diuen la nostra gent, poder sí que siga cert. En aquest assumpte me recuso, ja que si en Gervasi el toca o el tocava, jo... no el sentia.

Adéu Pla, salut i peles. On te fiques les nits? Una abraçada ben afectuosa de ton bon amic.

Vicenç Piera i Prats

Himne a la senyera que du per lema Fe, Pàtria i Amor

(*La Crònica*, núm. 171, 20-07-1904)

Com més alta et duquem, bandera santa, sota el cel esplendent de l'ideal, més sentirem que el cor se'ns ageganta i que vibra el cant nostre molt més alt. Ton lema és bell. Al cel de l'hermosura brilla amb l'esclat del més radiant estel. Ton lema és sant. Sobre la terra impura l'esperit conforta i fa mirar-lo al cel. Que quan el cor creient a Déu adora i aima la Pàtria i a l'Amor s'encén, quan, menyspreuant la prosa geladora, flameja al raig diví del sentiment, somriu a son entorn eterna aurora de joventut eterna -d'un jorn sempre naixent. Emporta-te'n els cors al teu darrere cap al cel airejat de l'ideal; aixís nostres cançons, santa bandera, ressonaran per Catalunya entera com notes arrencades d'un himne triomfal.

A la cançó d'El Comte Arnau

(*Emporium*, núm. 1, 22-07-1905)

Ets expressió sublim de la llegenda cantada amb notes de salvatge ritme. Ets la rondalla palpitant, terrible, que conta en nits d'hivern la tramuntana. Ets tradició, ets poema, ets crit d'angoixa, cavalcant a través de les centúries com l'ombra terrorífica del Comte sobre el negre corcer voltat de flames.

Oïnt el credo de Bach

(El calze i la lira, antologia feta per Josep M. Cervera i Berta)

Arrenca l'orgue en un esclat de trompes
un acord ferm i ressonant. Palpiten
creences seculars en ses veus càlides...

Credo in unum Deum!

L'orquestra afina; els instruments acorden
llurs veus dispars, i en una nota es junten:
acords de lleis, de pensaments, d'afectes...

Credo in unum Deum!

Del gran saló pels àmbits aleteja
un sol anhel de joies sobrehumanes...
La multitud àvidament espera...

Credo in unum Deum!

Un gran silenci: espiritual frisança...
Vibren les veus; i solemnia, augusta,
la melodia ferma, simplicíssima,
radiant de llum i serenor, esclata:

Credo in unum Deum!

L'esperit anhelós
com un mar neguitós,
sent un vent d'infinít,
i es commou, l'esperit!
L'esperit inquiet,

mai per mai satisfet,
frisa, galteix, s'arbora...
I un ritme que és onada,
i és tro, i és torrentada,
i és foc, i és vent que plora,
i és carn, i és esperit,
i és pols, i és infinit,
s'alça en cant palpitant,
indecís, fluctuant...
Un sent l'eternitat,
l'absolut, l'increat.
Déu és prop: l'esperit
el present, l'ha sentit...
L'onada s'ageganta...
En cada veu que canta
hi ha un vent impetuós
que crema i purifica,
que abat i dignifica...
Onada de neguit...
Onada de delit...
Ona d'amor creador, totpoderós!
Cel i terra en un bes, tot ho embolcalla!
tot anhel ha emmudit, tota veu calla...
La carn i el verb en un abraç s'han fos!

Maria Gràcia Bassa de Llorens A la Verge de Montserrat. Pregària

(La Crònica, núm. 111, 21-05-1903)

Maria, gentil reina
d'altívol Montserrat,
de nostra Catalunya
tresor el més preuat.
Des d'eixes vostres serres,
Regina del cel blau
per vostra aimada terra
al vostre Fill pregau.
Si a l'ombra beneïda
del vostre sant mantell
floreix sa renaixença
com un preuat joiell,
ompliu tan rica aubada
de càntics i de flors;
donau veu als cantaires,
poesia als trobadors,
amor, fe i alegria
a tots els catalans
i les llibertats santes
que ens varen fer tan grans.
Vetllau vostre reialme,
vetllau-lo amb gran amor,

Maria Gràcia Bassa de Llorens Llegia un llibre... (Branca florida)

Despert estàs en mi, greu enyor de ma terra;
enyor de flors, de camps, del seu cel, del seu vent;
de l'estimat perfum del bosc i de la serra;
d'aquell pregon misteri que l'ànima li sent.
És que he llegit un llibre que parla de violes,
en un llenguatge bell, i dels branquillons d'arç;
del núvol d'or de les mimoses, aurèoles
dels pètals d'ametller; de les roses!... Espars
resta el poema al cor. Per l'emoció viva,

cloc els ulls, i somio i vaig lluny, lluny, enllà...
Desperta ets ara en mi, bella enyorança aspriva;
del veure teu les llàgrimes em dónes a tastar.
I ploro! I en sentir pesades les cadenes,
em vénen les paraules profundes de Rubén:
"... Sortós, sortós de l'arbre que és sensitiu a penes,
i més la dura pedra, perquè ella ja no sent!"
I ploro! El capvespre de dol, en tant, finia...
Llueixen les estrelles al cel; és negra nit.
El llibre evocador que ara tot just llegia,
com un colom el trobo obert sobre el meu pit.

oh, hermosa Moreneta
de rostre encantador.
Puig nostra Catalunya
per reina us ha cridat,
de gràcies enriquiui-la,
joiell de Montserrat.

D'Esplais de llunyania

Cau la pluja a poc a poc
de la nuvolada grisa.
Dins la cambra hi és la pau
i entre els dits la labor llisca.
Tot és humil i serè
i és l'intimitat dolcíssima.
I em somriu el goig intens
d'una remesa de llibres.

El sol és post (Branca florida)

El sol és post;
tu no venies.
Jo t'he esperat,
i tu m'oblides!
Esguardo lluny,
de ran dels vidres.
Malaguanyats
mos ulls, que es migren!
El cel és d'or,
el dia fina
dins d'un enyor
que em fon la vida.
El sol és post;
tu no venies...
I en plor d'estels
el dia fina!

Irene Rocas

Dietari (Fragments)

7 [de maig de 1910]

A les cinc m'he llevat. Som anat a ciutat
a les meues devocions matineres.

Com passava pel carrer Ripoll,
també hi som sentit un dolcíssim cant de
rossinyol. Que n'és de bonic de bon
dematí caminar pels carrers de
Barcelona! Tot és vida, moviment de
trebaidors, vigilants nocturns amb es
cescle ple de claus passat en es coll.
Alguna volta m'he trobat a passar pel
carrer d'Aragó poc abans de tocar les sis
del dematí, i semblen un batalló que se'n
van al Quartelet. Les porteres escombren
el tros de carrer que els hi pertoca. Xicots
aprenents que netegen vidres
d'aparadors, ramats de cabres i un munt
de carros amb monumentals gerres plenes
de llet. Completa quietud de tramvies
perquè és massa aviat. En fi, un esclat de
vida que se va deixondint, per a ple dia
quedar convertit en un moviment febrós.

28 [de juny de 1910]

Avui he sentit un conte molt curiós. El
contava una dona que sempre està
d'humor.

Una vegada un devot de Sant Josep
trucava a la porta del Cel. Sant Pere va
preguntar qui era que trucava. "Som un
devot de Sant Josep que vui entrar." "No
entrareu perquè heu mort sense confessió i
el pecat no pot entrar al cel." En aquell
moment s'encantà a passar per allà Sant
Josep, i veient el seu devot, el va tocar del
mur de preguntar-li què tenia que se
baraiava amb Sant Pere. "És que no me vol
deixar entrar." Sant Josep va renyar an el
porter defensant el seu devot i Sant Pere
va dir a Sant Josep que l'home no podia
entrar perquè al morir no s'havia confessat
i que el pecat no podia entrar al Cel.
Davant el conflicte, Sant Josep va
proposar a Sant Pere d'anar els dos a
consultar el fet an el Pare Etern, per a què

judgés. Hi anaren i els hi va preguntar què
volien. Sant Josep, com a més veí i més
autoritzat, va parlar primer. "És que hi ha
un fervorós devot meu que vol entrar al cel
i Sant Pere no l'hi vol." "És que ha mort
sense confessió i el pecat no pot entrar al
Cel, com així m'ho teniu manat." "Sant
Pere té la raó." Sant Josep diu: "Som o no
som? No el volem pas deixar entrar?" "No
pot ser de cap manera." "Està bé. Marieta,
au! cap amb el teu marit. Manelet, au!,
amb el teu pare i la teua mare. Anem-
se'n." El Pare Etern veient a Sant Josep tan
enfadat li va dir: "Home, què fas? Que no
veus que me deixeu tot sol?" "I encara no
estic content." "Què més vols?" "El dot de
na Marieta." "I quin dot va portar al cel la
teva dona?" "Aviat ho sabrem! Regina
Angelorum, tots els àngels amb nosaltres.
Regina Patriarcarum, apa, patriarques, tos
cap a fora. Regina..." "Prou. Prou. Ja n'hi
ha prou. Que entri el teu devot, que ja veig
que amb les teues rebequeries me deixariau
tot sol. Un més, un menys, i llestos!"

Això ens ensenya el gran valor que
té la devoció a Sant Josep.

Anit ha esclatat una bomba i ha
mort un jove valencià, pobret!

A la tarda he planxat i fet companyia
a la Sra. Marina. Ja està força millor.

1r de gener de 1912

Avui no puc pas allargar la vista mar
enllà contemplant la sortida del sol com
ho feia l'any passat en aquell 4t pis del
carrer Diputació. I no és pas que el
primer dia de l'any que comença avui no
sigui tan bon minyó com l'any passat.
L'any s'ha despedit amb el cel tremolós
de puríssims estels sense fred ni mal
temps, amb una tebior suau i bonica, i
així ha continuat tot avui. Lo que m'ha

privat de veure la sortida del sol és una fenomenal paret que tenim a la galeria que ens tapa el mar i la vista que teníem com vivíem més vora del cel, o sigui, al 4t. No se pot tenir tot. Paguem menys de lloguer i no tenim de pujar tant ni usar tramvies, perquè som més vora de la ciutat i del lloc que trebaia en Serafi.

Amb les noies hem anat a missa i a combregar a Sant Pere.

Havent esmorzat, hem anat al Saló de Sant Joan a veure les sardanes. N'han tocadés quatre. A la tarda, les noies m'han convençut que les acompanyés al "Cursal". Malaguanyada tarda que hi hem perdut. Bé se podrien acabar tots els cines, que no se'n parlés mai més! No em plauen.

Les noves de Melilla són dolentes.

Bonaventura Sabater i Burcet

Sa Platja d'en Martinc o Platja Fonda

(Cròniques empordaneses)

Aneu-hi: és a dir, com anar-hi és impossible si no teniu molta serenitat i no sabeu guardar el perfet, l'absolut equilibri.

Se troba enclavada ente les sinuositats de la costa, com si amb una unglada un tità hagués volgut perforar la muntanya i hagués després tirat a l'abim el tros rocós agafat amb l'ungla tal com qui llença el clovell d'una taronja a l'encetar-la.

Aixís se pot imaginar la formació de "Sa platja Fonda", ben batejada, perquè la seva fondària la fa inaccessible. Des del cim, per qualsevol punt del semicercle que l'envolta, un s'hi troba al tall de

l'aresta d'un promontori que fa rodar el cap, i si per atzar algun mortal passeja abaix, se l'obira petit com en un quadro fantàstic d'en Doré, aquelles figures diminutes perdudes entre els penyalars o enmig de les soques de les arbredes corpulentes i altíssimes que sols poden concebir-se en la pensa malaltissa d'un somniador.

I aquella platja deserta i abstrusa que serveix d'alfombra a un toldo colossal, quines parets se'n pugen fins a besar el sostre allà en el cel blau on se barregen els núvols, assoleix la intensa bellesa de lo immens, evocant l'admiració del prodigi, i fa gaudir de la sensació del contrast entre lo grandios i suprem, i lo petit i esquifit, ja que l'home que divagués, infatuat per aquella sorra granada i

Gabriel Alomar

Les cabelleres

(Fragment publicat a *Emporium*, núm. 1, del poema guanyador a La Festa de la Bellesa

Llur forma perennal per tot se transfigura
i es mostra en els moments més alts de la Natura.
S'eleva a poc a poc, en moviment suau,
del vespre silenciós ple de serena pau,
dels núvols se desprén en llargues flocadures
o en devessalls de foc caiguent de les altures:
i brolla en glops de fum dels sòtils familiars
com del cendrós caliu de primitius altars;
i esclata ardidament en milenars d'espines
damunt el flam furiós de les sagrades pires;
i sobre el mar sorgeix en crestes escumants,
batent la senectud dels penyalars gegants;
i en els fondals ombrius de llums esmeragdines
congria el món ocult de les ciutats marines;
i tomba en tendres fils dels esllanguits desmais
mirant-se dins els gores com en brunyits mirais.

Corona dels lleons l'olímpica feresa
i flota dels cavalls en la crinera estesa,
qui en el febrós galop dels esquadrons triomfants
s'envola per damunt el dors dels huracans.
Ah, els teus amats cabells qui irradien com un astre,
i dauren sobre el pols blancures d'alabastre,
els teus cabells de sol, els teus cabells divins,
nuats sobre ton front, sobre ton front d'Esfinx!
Un hàlit torbador del ros capdell s'exhala.
Tenen estremiments com el batec d'una ala.
Tos braços mòrbids, nuus, fermant-los lentament
s'ajunten sobre el cap amb dolç esllanguiment.
Mon bes hi sent el foc d'una ardentor humida,
mes mans un bategar de turbulenta vida
quan amb passió, la nit, els desnua els dos,
i tomben opulents en nimbe esplendorós.

ennegrida, no hi semblaria més que una pellofa llençada amb menyspreu per éssers gegantins en aquell param inhòspit, sols habitable per titans.

I malgrat la seva bellesa emocionant, per lo hermosament feréstega “Sa platja Fonda” no serà mai un indret d’esbarjo, perquè és absolutament inhabitable. Li falta latitud, i els temporals d’hivern hi fan rebrote furientes les onades que assolarien tota humana construcció per a esmicolar-la en el pregon i insondable abim.

Si per cas aquell tità a l’esgarrapar la muntanya costera hagués fet més fonda presa i la platja oferís condicions hospitalàries, seria de les més estimades, perquè és el lloc ideal a on no hi manca mai son raconet ombrívol i fresc, i té un conjunt de gormandissa sibarítica, efecte de la visió seductora de l’abigarrament de sos penyals obscurs i asprius, i la tonalitat cerúlea de mar i cel, dominadora en aquell paratge deliciós, ajudat de l’ambient plàcid, propici a totes les ubriagueses de l’esperit. En l’estat present no hi fóra estable més que una maisó sostinguda per potents ternals amb entrada per el teulat i amb accés a la platja per medi d’un joc de trapezis en substitució d’escales. Altrament hi ha que renunciar a gaudir seguidament de la bellesa de “Sa platja Fonda”, que no pot donar soplug més que durant el temps quiet i abonançat.

En Xico...

(Quartilles)

Quaranta primavers, seguides de trenta-cinc hiverns, són prou per deixar una nevada a la testa de qualsevol mortal. És

el únic senyal que el temps, en son quefer destructor, ha deixat damunt la persona interessant d’en Xico.

Dir-li vell seria una ofensa, perquè de vell, com el bon doctor Josep Maria, no en té més que la fe de baptisme.

Més fort que un roure, sense brancals ressecs ni fulles pàl·lides, amb aquella grogor que marca la decrepitud en els arbres, el cap despert, les orelles dretes, les cames lleugeres com un noi de quinze anys, i l’ull viu, el trobareu, en Xico, llevat quan el sol se desperta durant l’estació estiuenca, que, lo que és a l’hivern, no n’ha pas fets pocs de tocs quan l’astre obre les parpelles! Perquè el nostre home no pot passar-se de dues coses, que són: quatre gotetes d’anissat i un partit de manilla. Ningú saboreja amb més delectança l’última gota del preuat licor, que roman peresosa al fons del veire, com tampoc hi ha qui li pugui aguantar cara en aquell joc en què els nous dominen.

Sempre alegre, amb un capçal de xistos oportuns, en Xico té opinions respectables a la seva edat. Diu que l’aigua hauria de tornar-se anissat, i que Espanya no irà mai bé mentres el llibre de manilla que ell ha fet no sigui declarat de text.

En Xico és ademés l’home universal. An ell, com vulgarment se diu, toqueu-les-hi totes. Ha passat per totes les posicions socials i tots els estaments. Així, per exemple, fou amo de fàbrica, secretari de poble, advocat de sequer; ha tocat l’orgue i cantat salmòdies en les esglésies. La seva ductilitat és tal que, després d’haver entonat uns responsos pels morts, trempa la guitarra i engega unes peteneres pels vius. Del cant pla al flamenc no hi ha per al nostre heroi més

distància que del Capitoli a la Roca Tarpeia.

Caçador afamat, és encara el terror de les perdius; i quan se’l veu passar, l’escopeta al braç, amb la seva arrogància cavalleresca, se l’esguarda com mitja centúria enrere, amb tota la veneració imponent de qui fou el terror de la selva i el Don Joan dels carrerons. Cada tret, perdiu al sarró; cada mirada melangiosa... dona coll-torta.

Però allà on en Xico és devingut verament notable és en ses funcions de propagació. Per a tots va dir Déu *crecite et multiplicamini*, i cadaú procura, en la bona edat, prendre estat i formar una família. En Xico ho féu també, i va tenir abundós i sa el fruit de benedicció; i la seva descendència s’escampà per la terra, com la d’en Jacob, multiplicant-se, fins que vingué un moment en què en Xico, frisant en els seixanta, quedà sol, i trobant la llar freda, pensà en fer un foc nou.

Els seixanta anys no li pesaven, i sentia tota la pruija i tota la independència d’un solter; ardit i ferreny, tornà a casar-se amb dona jove. Els amics prou li feien avinent aquell adagi de “Dona jove i home vell...”. Però, ca! on era l’home vell? Si per cas no era pas en Xico, que ja el veieu altra volta rodejat de nova família, estimat de tots i de tothom, sempre sencer, no fent quebrats en la setmanada, i tan fort i robust que si preguntéssiu a la seva muller “—Què tal, en Xico? Ja no deu portar altre escalf que el del sol de novembre, durant l’estiu de Sant Martí?, vos esguardaria amb menyspreu, i encara us respondria, amb rancuniosa ironia, que el seu marit és capaç de totes les escomeses, i que es troba en plena florida del mes de maig.

Per als higienistes, en Xico és un cas de contradicció. El desballestament en els seus costums, l'incontinència que fou la seva nota característica, no pogueren contra una naturalesa de la seva fusta... I és que el nostre bon amic ha viscut i viu aquí baix, amb una tranquil·litat d'esperit jamai interrompuda, amb una consciència neta de bugada, afirmant aquell altre proverbi llatí: *Mens sana in corpore sano*.

Josep Ganiguer i Ros

Romania mare (la gran Romania)

(Secció "Cròniques de tot el món", *Baix Empordà*, núm. 551, 16-05-1920)

"Bucarest. Tinc obert Mario Mariani, un dels escriptors de més talent —idees a part— de la jove Itàlia. Altra cosa que els acarmelaments de D'Annunzio. Mario Mariani: retingueu aquest nom d'inquiet bolxevic perquè s'imposarà (en notes que tinc per unes cròniques sobre homes i coses de Itàlia, me proposo fer conèixer més detingudament, la persona i 'la idea' de Mario Mariani). Llegeixo en *Smorfie dell'Anima* unes planes ultradelirants que tradueixo, car elles diuen sens volguer-ho, ço que és Bucarest avui, ciutat folla i inconscient en la seva gran beutat:

"Un llit baix, pesant, negre, alambrat d'or, damascat d'or... Perquè l'amor vagi sota les ales de la mort.

I flors, flors, flors... En capells, en bruses de seda, en pijames blau-cels. Voldria posar-hi acàcia, hortència, crisantem, lila. Esprémer-les en el vas d'argent de la meua ànima i fer-ne un vi umbriagant, emmetzinant. I besar, i riure, als peus mateixos de la folia.

Era al ball, emperò, i calia ballar. Ballar el cake-walk.

Palau de dansa! Làmpares elèctriques i *champagne, champagne, champagne*.

Dansarins russos. Clowns anglesos. Dones franceses. Tenors italians.

Burgogna per les ostres. Sauterne per la llagosta.

Pòquer, bridge, ruleta, écarté.

Ruleta, ruleta, ruleta.

Two-step. Foxx-Trot. Cake-walk.

Zíngars de Bohèmia amb violins sanglotants.

Masura de salon de Tschaiowsky:

Zíngara, zíngara

balla comme.

Si tu mi baci

io son piu d'un re.

Burgogna per les ostres. Sauterne per la llagosta. I Champagne i Rudesheimer, i Madeira, i Porto, i Tokay, i Capri.

Dones que ballen.

Dora, Frieda, Edith, Marika.

Polaques de cabells negres, bohèmies de cabells fúlgids, angleses de cabells rossos, alemanyes de l'incest de les Walkyries.

I Mitzi. Setze anys, ulls d'aigua marina, boca de fragua i de desig i una mania, un frenesí de ballar, de riure, d'estimar.

I al matí —mitjorn, sol alt, el nostre matí— les parpelles pesants, la boca amarga, un lleuger rodament a la testa..."

Això és Bucarest. Riu, canta, té mil cabarets a on vessar-hi el champagne i té el perill a sobre. Al costat d'això, la misèria, la més descarnada i bruta misèria. Estirades enormes de gent que dormen en la sala de l'estació perquè no saben on... Ja vos diré el contrast. El cap me roda; deixeu-me reposar un moment.

El contrast. Enlloc del món veureu com a Bucarest les dues vides: el luxe més escandalós i la misèria més repugnant i bruta. Els cotxes públics són tots guiats per dos magnífics cavalls de pura raça i van sempre d'ací i d'allà sens trobar un moment lliure —el tramvia és sols el medi de locomoció de la gent més pobre; en els gran Hotels, en el Continental, en el Palace, impossible trobar una cambra; en els restaurants luxosos, en el Elisée, en el Europa, en el Doré, cal una influència per a trobar una petita taula; teatres plens, music-halls plens, cabarets nocturns rupestres fins a que surt el sol. La gent vesteix amb una elegància exquisida, els aparadors són rupestres de joies valiosíssimes, al *five'oclock* s'omplenen de gom a gom els hotels i cafès, on ressona l'harmonia de la música. No sé de què viuen aquesta gent, quin sou tenen aquests brillants oficials que passen empolvats, encotillats, carregats d'or en els seus uniformes, d'on surt aquesta abundància i magnificència d'automòbils que fa perillós el deambular a peu per les estrades, amples, magnífiques, assolaiades, quines fonts d'ingressos permeten derrotxar així els bitllets de mil leis que s'escapen amb idèntica facilitat que la calderilla immunda que a casa nostra ens donen quan ens tornen el canvi d'una pesseta.

Al costat d'això, d'una visual estàtica extraordinària, hi ha la massa. La massa que olora malament, que va vestida amb parracs infectes, que no té casa on dormir i s'abarrota pels pòrtics, que omplena cada matí, quan el sol és alt, els entorns del Palau Reial en cerca de la diària almoïna amb què poguer comprar un bocí d'aquest pa tan blanc

que aquí es menja i que és bo com un dolç. Jo he demanat el perquè d'aquest contrast i —els que tenen les pells i els brillants i els automòbils— m'han dit que aquesta massa és negava al treball, que enguany la producció agrícola de Romania ha minvat en un 60% i que això era la misèria. Rere la misèria hi ha el bolxevisme, com rere Romania hi ha Ucraïna i Rússia. L'Institut Smolny, des d'on s'agita el món, és molt a prop i aquí, a Romania, el bolxevisme avança.

Ha fet la guerra aquest poble, està arruïnat, desvastat, mes la revolta rugeix dintre seu. És un desig de sang no prou satisfet encara, el que s'agita en les seves masses, en aparença tot humilitat. I així, après la guerra, la revolució. És com en les nits d'orgia, quant més el champagne ha mullat els vostres llavis, més seca teniu la gorja i més ompleneu la copa de cristall finíssim i el licor daurat s'agita, s'agita en vostre interior i vos fa devenir folls!

...I pensar que Flammarion, l'astròleg espiritista, vol explicar el bolxevisme per una influència dels raigs del sol...

Tango "Torna al teu país"

(Palafrugell-Cocktail, quadre II)

Sóc lluny de tu, país de ma naixença i sento l'enyorança en tot instant; viu en mon cor, el jorn de ma partença i encara em veig, com aquell jorn, infant. Mes ara que conec el que és la vida i he plorat i sofert lluny d'aquí, veig renovar cada jorn la ferida, de l'enyorança amb què em punyí el destí. I entre els turments de mon etern dolor un raig de sol, em porta la cançó:

Refrà

Torna al teu país —que és tan bell,
que allà prop de la llar— és dolç cantar;
veuràs que bell —viure a Palafrugell.
Torna al teu país —i amb son encís—
torna i seràs feliç.

II

Un jorn vindrà, quan jo ja sigui vella
que et reveuré, país on he nascut;
joiós mon cor, viurà la meravella,
de renovar el goig que era perdut.
Reviurà en mi, la joia de la vida
i el dolor tindrà el bàlsam prop d'aquí;
els vells carrers guriran ma ferida
i sota el teu encant vindrà a morir.
Mes d'aquella hora fugirà el dolor
tret per l'encís de la dolça cançó:

Refrà

Torna al teu país —que és tan bell,
que allà prop de la llar— és dolç cantar;
veuràs que bell —viure a Palafrugell.
Torna al teu país —i amb son encís—
torna i seràs feliç.

Joan Granés i Noguer

Charlot (fragment inèdit)

Començarem per mirar què hi ha en una pel·lícula de Charlot.

Remarco, de primer, que no hi ha res d'extraordinari en aparença: ni fets, ni personatges. Chaplin defuig l'excepció i, voluntàriament, cerca el medi més vulgar, més corrent. És en la banalitat i la grisalla de cada dia que ell trobarà el dramatisme essencial. És amb els incidents més insignificants als ulls de la gent que ens impressionarà com si ens presentés una cosa nova. —I algú haurà de sorprendre-se'n. Però potser aquell que hauria d'estranyar-ho, començarà feliç, per no veure-hi res...— El medi és baix, el sòrdid

dels suburbis miserables, o l'abigarrament aventurer dels buscadors d'or. No hi ha grans esdeveniments perquè no hi ha herois. Ni sentiments elevats, ni idees sublimes. Els homes són tipus corrents, d'un caràcter primari, limitat als egoismes biològics grisament singularitzats. Aquest món no pot ésser més agafat a la terra i a la biologia en to menor, sense esclat, llimada i empobrida pel mateix viure. Tothom s'agafa allà on pot i amb viure ja té prou feina. Els que estan tips riuen i fumen, els altres escupen i entretenen la gana mentre rumien la manera... Els somnis, les esperances, fan com sempre de complement, per ajudar a tirar... En aquest món no hi ha bons ni dolents d'encàrrec, els homes hi tenen la barreja d'instints bons i dolents dels nens o els animals. En tots moments, però, se'ls veu limitats per la situació i el propi caràcter: la llibertat hi és negada a cada pas. El més fort, naturalment, guanya, i el temor, l'enveja, l'admiració, hi fan rotllo. La gent va al darrere de lo seu amb un pam de llengua fora, i per aconseguir-ho no repara en escrúpols. Així que un home es veu una mica més fort, es burla del feble, amb una crueltat o bé amb una compassió. El riure és el que agrada més a tothom, però no és el riure cándid dels infants, és un riure que sol costar car a algú. I aquest algú, ase de cops, víctima de totes les misericòrdies, ninot de totes les burles dels homes i de la conjuració de totes les coses, aquest feble etern i desgraciat fatal, és l'eix d'aquest món de Chaplin: és Charlot. És el darrer en l'escala dels desgraciats homes —el més desgraciat, el més sacsejat— però, els altres són dins l'escala i el sacseig. Perquè hi ha per damunt de tots, més fort que cadascú, més fort que tots plegats, el Fat,

omnipotent, orb, sinistrament impersonal, sempre cruel i benèvol pels nins o pels altres, sempre complex a l'infinit, sempre paradoxal. Si els forts es burlen dels febles, el Fat es burla de tots. Amb un caprici estrany, que ni és caprici, mou les figures del joc, barreja les cartes i tira la sort.

Hom veu de seguida que Chaplin té l'obsessió del Fat i és aquest sentiment fatalista que dóna color a tot el seu món: per això és tan negre. La *quimera d'or*, per exemple, és la pel·lícula del Fat. L'atzar hi juga el primer paper. El títol de la segona part no és per casualitat "Un triomfador per atzar". Chaplin, en aquesta pel·lícula, es venja del Destí amb una paradoxa: li fa fer, per excepció, el contrari del que mil cops més faria. Així el posa a primer terme i li dóna una magnitud enorme. Contra de tothom i de totes les coses, contra de les dots extraordinàries de desgraciat de Charlot, contra tot càlcul de probabilitats en fi, el Fat durà fatalment la fortuna a Charlot, i per fi la realització dels seus desitjos sentimentals, després d'haver-lo tret per miracle dels perills més perillosos, als quals tot l'abocava, contra els quals no sols ell no fa res, sinó que, amb divina irreflexivitat d'animalet o d'infant, s'hi llança sense saber. El fet que l'huracà s'endugui la cabana on Charlot i el seu amic dormen tranquil·lament fins al caire de l'abís, damunt mateix de la mina d'or que cerquen, no és una simple facècia de Chaplin. Com no ho és tot el que segueix, el balanceig esgarriant de la cabana cada vegada que Charlot passa al costat del buit. Aquella és, per contra, una de les escenes culminants de la pel·lícula. El dramàtic, el còmic i l'absurd realitzat es barregen i impres-

sionen. La facècia és del Fat, que els ha posat l'or en un plat i la mort a l'altre. Entre els dos, i gairebé sense interval, la cabana oscil·la. Allà tot depèn de Charlot. La situació és tan excepcional que és únicament ell qui decideix de la seva sort. Però Charlot no és fet per portar timons ni suportar aquestes enormes responsabilitats. Ja es veu que és incapaç de la més lleu reflexió, allà es veu més que enlloc que és mig nen i mig gos. Cada cop que, despreocupadament, passa al costat que penja, la cabana inicia la caiguda i ell, espantat i sorprès, cuita a restablir l'equilibri, corrent al cantó oposat. Però això, per una, dues, tres vegades no li serveix per prevenir-se i prendre precaucions. El pobre està tan acostumat a estranyar-se de les coses i a no comprendre, que ja no el sorprèn res. Veu oscil·lar esglaiadorament la cabana que hauria de mantenir-se quieta i el primer que se li acut és que allò és una de tantes il·lusions dels seus ulls, un misteri com tants d'altres... Hi està tan avesat, que ja no se'n preocupa. El vèrtig de la fam! Hi ha un moment, però, que la lluita per restablir l'equilibri és desesperada, electrizant. Han recalcat imprudentment i són impotents per evitar la caiguda inevitable. Tot depenia de Charlot, i Charlot s'ho perd. Tot depenia d'un fil... La cabana tomba... Però encara queda un altre fil... Una corda lligada a la xemeneia i a un contrapès, part de terra, que el torb arrosega amb la cabana. Aquest nou fil és intencionadament inexplicat. Què voleu, si és el fil de la providència! Abans de tombar passa un altre incident important. Charlot va per obrir la porta que dóna al precipici i no pot; davant la

resistència, Charlot ha anat oblidant tot lo altre i s'hi fa a cops d'espatlla i pren arrencada per esbotzar: —Ja veuràs si t'obriràs! En efecte, la porta s'obre sobtadament i Charlot surt llançat al buit... però... s'ha pogut arrapar amb un moviment instintiu i queda penjat, com una facècia, damunt l'abís. Malgrat de fer tot per perdre's, la providència que l'ha de salvar, el salva. Quan, de seguida, amb tres quarts de cabana pendants, la forta inclinació els obliga a estar ageguts com gossos espantats, hi ha els moments més estupends de la pel·lícula. El més petit moviment fa rellicar més la casa. Tot depèn d'un fil altra vegada i tot depèn de Charlot. I Charlot comença a moure's, no sap estar-se quiet. Jim li diu: "Aguanta't el respir"; i a Charlot li ve un estup de tos; a cada estossecc la cabana rellicca un xic més, però Charlot no es pot pas aguantar. Allà, els seus ulls són espavilats pel perill, però la criatura dissociada que és Charlot és incapaç d'una reacció unànime al perill, d'una adequació normal de consciència a la situació. Charlot, com sempre, i més en els moments de compromís, mostra aquella divina absència de si mateix, té tots els tics i els moviments autòctons de l'autòmata, la simplicitat dels animals. De seguida, Charlot prova de guanyar la part de la cabana que toca a terra, però rellicca i passa per la porta oberta al precipici... però... Jim és a temps a pescar-lo pels cabells. Aquestes oscil·lacions electrizants de la balança s'acaben. Quan Charlot, ajudat pel seu company, bota a terra ferma, la cabana es desploma: només esperava allò.

Malgrat tot, veus-els-aquí milionaris! Però Charlot estimava Georgina. Quan

amb destí cap a Europa, content de la fortuna, es mira el retrat d'aquella noia, veu que no ho té tot, que el millor ho deixa en aquella Alaska nevada dels seus sofriments... Però Georgina és a bord, com ell, en viatge cap a Europa... Charlot no la troba com un altre, sinó per casualitat, com sempre, i al capdavant d'una desgràcia. Posa davant de fotògraf, vestit de buscador d'or: "—Faci's endarrere." Ell recula en el buit d'una escala i tomba. El final de la tombarella és Georgina... I sobre l'equívoc del bitllet d'amor d'ella a Jack, que Jack, aprofitant la manca d'adreça, per divertir-se, passa a Charlot, el qual el creu una declaració formal de Georgina; sobre aquest equívoc que aquella noia, profundament bona i llavors sorpresa, no gosà desfer en el cabaret, Charlot basteix la seva felicitat. Tan ingènuament es lliura al seu entusiasme que ni tan sols li parla de casament. Georgina està sorpresa i no és sinó a mitges i poc a poc que va veient el que li passa. El fotògraf i el periodista que van per feina i necessiten fer-s'ho venir bé tot, els encaren i els fan posar mig abraçats i, en fi, aclareixen a Georgina el que Charlot irreflexiu de content havia deixat fosc. Georgina va veient-ho clar, i entre la pietosa simpatia que sentia per aquell noi i els dòlars i la voluntat del periodista i el fotògraf es resigna a no moure's de com està.

Àngel Ferran i Coromines

El Parc de Toronto

Els viatges, que per certes persones escollides sembla que siguin l'escola de vida no pas menys, no són, per la multitud de les tres classes de viatgers

més que per la gimnàstica de maletes necessària per poder aixecar amb llimpiesa falsos testimonis a l'estranger des del país d'origen —i amb tot el fonament del cas.

Les històries estan farcides d'exemples del que diem, i no cal sinó passar i repassar de cap a cap la que en diem Natural, que no és més que el catàleg dels mobles de la Terra, o bé la geografia, que ho és de les propietats rurals i urbanes de la mateixa, per convence'ns que en llur major part no són més que històries artificials, i encara; molt ben imitades, això sí, però absolutament "made in X".

Repasant amb cura aquestes branques de la ignorància humana veurem que, exemplars ben corrents en certes èpoques s'esgotaven al cap de poc temps a desgrat de no haver-hi pas una demanadissa excessiva ni tampoc per abús de cacera en temps de veda.

On han fugit les fúries, per exemple? Veritat és que en temps dels grecs no en quedaven més que comptats exemplars. I els centaures, per què s'acabaren? De la fi d'aquests se'n sap quelcom, però no pas tot. Si grecs i romans no haguessin abandonat la hibridació a gent poc intel·ligent, i haguessin tingut tècnics, més ben dit, zootècnics competents, celebrant cada any els concursos de ramaderia andro-hípics i les curses que requeria el millorament de la raça, tindríem ara una bona munió de ciutadans que es portarien el cavall, tan útil per a entrar en certs estaments socials. Aquesta és potser, amb la mania estranya d'enterrar les antiguitats, la falta més greu de grecs i romans.

... ..

Esperàvem, en acabar aquest darrer paràgraf, que el lector viu presentés el cas de les sirenes. Hem esperat cinc minuts, i hauríem pogut prodigar els punts suspensius —una ració per a adults— si els punts suspensius no fossin substància tan estupefacient. Però el lector viu ha callat i ens veiem obligats a presentar nosaltres el cas de les sirenes al·ludit. Però no, hauríem contestat al lector viu, el cas de les sirenes no és el cas dels centaures, per la senzilla raó que la hibridació sirenaica no és manufactura terrestre, sinó marítima. Veritat és també, que de la desaparició de les sirenes en tenen un xic la culpa certs homes poc escrupulosos encara que refinats, el romà Luculus, per exemple. Prepari's el lector perquè anem a explicar-nos científicament. L'avisem per eludir responsabilitats enutjoses.

És del domini públic, i particular tanmateix, que ni els grecs ni els romans no inventaren pas la pólvora ni cap dels seus derivats que tanta aplicació tenen avui dia en les indústries de l'assassinat i el suïcidi.

En aquells temps reculats, encara que mediterranis, aquestes manufactures, enlloc de pertànyer al ram de la metal·lúrgia, tenien grans afinitats amb el ram de l'aigua.

Les estadístiques del temps provarien que la maceració a la Mediterrània atemperà milers i milers d'amors contrariats, i milions —o menys— de cobejances inconfessables. I cal remarcar que de la primera mena de suïcides, més del noranta-nou per cent disposava de cabells llargs i idees curtes, com diria, ignorem si amb prou fonament, aquell senyor de nom tan estrany que s'escriu Sha-kes-pe-a-re i es pronuncia Schopenhauer, com tothom sap.

Ara bé, els peixos, per les freqüents relacions amb Neptú i la seva família, estaven molt humanitzats, és a dir, pervertits, i llurs instints contra natura els portaven a aprofitar-se —cas de procés a porta tancada— de les incautes víctimes que la traïdoria, el pudor ultratjat o la fidelitat en perill, portaven a ofegar llurs penes a la mar salada.

La sirena és, doncs, també un híbrid, un híbrid en el qual la raça humana és substituït per la femenina.

Vingué, però, un temps, i amb ell Luculus, el ric, el qual començà de peixar els peixos del seu viver amb carn humana, i un dia arribà que, no disposant de cap esclau prou gras per atipar les morenes, els tirà Cítia, esclava de la qual començava a estar tip ell mateix.

Les morenes prou volien fer honor a llur galanteria, però les rivalitats entre elles feren experimentar a Cítia, sempre tan complacent, la necessitat absoluta de dividir-se i subdividir-se. I fou quan els peixos de Luculus tastaren la sang de dona, i la trobaren bona.

Una morena fugí i tornà a la mar. Com? Per casualitat. La notícia s'escampà que la senyora ofegada era comestible i minvà tot seguit la producció de sirenes. Al cap de poc temps tota la Mediterrània, esdevinguda silenciosa, estava pervertida. Pervertida o bé moralitzada? Ecco etcètera!

Només una família restà fidel a les tradicions. Eren lluços criats en el viver d'un hotel de Campània. Quan els bàrbars al comanament del capitost Alaric invadiren Itàlia, ells s'abstingueren prudentment de prendre partit i llur neutralitat fou premiada. Alaric

s'hostatjà a l'hotel i, com a sobres d'un bon dinar els lliurà una bonica cambra usada, encara que en bon estat.

El cap de casa, aprofitant l'ocasió de donar un exemple profitós als fills, els proporcionà una xamosa germana-sirena, i quan més tard, segles, els fills dels fills arribaren a fugir del viver —com?, per casualitat— el record de llur tia els féu tradicionalistes i aquesta és una de les causes principals que hàgim conegut una sirena en ocasió d'un viatge al Canadà.

I és per això que sabem també el que són els viatges.

II

Fou en el Parc de Toronto. L'elefanta —la Teresina Atkinson— havia de deslliurar un petit i amb aquest motiu havia jo rebut una tarja convidant-me a l'acte. Si diguéssim qui ens l'havia tramesa, el lector riuria i l'assumpte és massa seriós.

La Teresina Atkinson vivia al capdavall del carrer de gàbies, en un edifici gòtic molt ben acondicionat, i allí em dirigia tot de pressa perquè començava de fer tard quan, en passar davant d'una piscina, una veu dolcíssima començà de cantar un cuplet dedicat expressament a nosaltres.

Com devia ésser, ens vàrem girar. Està demostrat que si no es compleixen les condicions perquè passin les aventures no pot haver-hi relació literària possible. Aixís, jo em vaig girar, per tal com ara conto.

Em vaig girar i vaig apropar-me a la piscina. Una hermosa sirena amb combinació de lluç era la que, cantant, em cridava, i cantant, en versos que no

transcriurem pas perquè això no és cap àlbum ni pensem tampoc —són desinteressats— fer cua a la porta de caps jocs florals, ens explicà l'argument de la seva vida, la seva sol·litud desolada i, finalment, com a un altre Ulises, ens invità a que li fòssim consol de la seva tristor.

Afortunadament, i mancant-nos un pal per fer-nos-hi lligar com l'heroi grec, som quelcom sensibles al reuma i temérem que un excés d'aigua, en ús intern, ens fos perjudicial per les vies respiratòries. Refusàrem l'honor i li oferírem una molla de pa fòssil —vell paràsit de la butxaca de l'abric— la qual menjà, remullada prèviament amb aigua i llàgrimes.

Pobreta! Tota petita, jugant amb una germana, se sentaren, per reposar una estona (una estona!) en un confortable banc d'ostres. Però, qui no ha observat que quan la malaaurança i el destí estan convinguts no hi ha qui trenqui el pacte? Ho saben les mares.

Les ostres, que no eren més que un parany, estaven ensinistrades; i en sentir el pes de les sirenes es tancaren, capturant-les per les aletes!

Les germanes foren, aixís, pescades; després separades: una, ella, ella precisament i no l'altra (és estrany ens deia, que sigui precisament jo, que li parlo, la que sigui aquí i no la meua germana) anà a parar a la col·lecció del Parc de Toronto, objecte d'aquest estudi; l'altra... de l'altra no en sabia res, almenys directament. Per conveses copsades suposava, creia, tenia indicis, sospites i altres coses semblants que la seva germana estava empleada en un vapor, quin, no ho sabia. La seva germana feia, almenys, quelcom més que menjar pa sucats per guanyar-se la vida...

... ..

Arribàrem tard a casa la senyora Atkinson. Ja ens ho havíem pensat. L'elefantet ja corria i saltava, i això que havia nascut amb deu minuts de retràs. Era molt bufó i no es feia gens estrany. Quan ens veié, amb un aire tot sorprès, contemplant-se de dalt a baix, digué tutejant-nos:

—Té, tan petit, i ja sóc elefant!

I jo iós es palpava el cos amb la cua —falta d'experiència— creient que ho feia amb la trompa.

En tornar cap a l'hotel, la sirena ens cridà novament:

—M'havia descuidat de donar-li la targeta. No en tinc, ja em permetrà que li posi el meu nom en un paper.

Li donàrem el nostre carnet i anàvem a oferir-li un llapis, però molt amable:

—Gràcies, digué, tinc estilogràfica.

I, capbussant, pescà un calamars —magnífic calamars Watterman, tinta blava-negra— i damunt del paper

escrigué amb una bonica lletra de les Concepcionistes:

Filomena Stockfich

Sirena en conserva

Toronto-Park

Toronto

Tots els divendres de Quaresma

Prometérem visitar-la. Però l'endemà ens despertàrem terriblement malalts. I és que a Toronto ja no regia la llei seca.

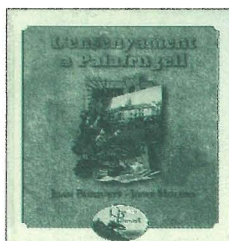
«La poesia empordanesa

Un amic de la Bisbal em porta un paquet de papers que conté les poesies elaborades aquests últims decennis en la referida població. Les he llegides: són, generalment parlant, d'una inqüestionable i explícita mediocritat. Potser l'error ha consistit a limitar massa les coses.»

JOSEP PLA

COL·LECCIÓ QUADERNS DE PALAFRUGELL

BUSQUETS, JOAN; MOLERO, JOSEP

L'ensenyament a Palafrugell 1993.

Història de les diferents institucions pedagògiques de la vila i dels seus principals protagonistes, des del segle XVII fins als nostres dies, amb especial atenció al marc econòmic i social de la vila i la seva incidència a l'ensenyament durant aquests anys.

FEBRÉS, XAVIER

Grans hores de la Costa Brava.

Les finques d'Aiguablava, Cap Roig i Mas Juny. 1994.

Presentació d'exemples destacats del primer turisme cosmopolita en aquest sector de la Costa Brava: Bonaventura Sabater i Joan Ventosa, a Aiguablava; el matrimoni Woevodsky, a Cap Roig, i Josep M. Sert i els Puig Palau, al mas Juny.

BAGUÉ, ENRIC

El Palafrugell popular.

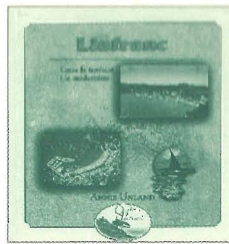
Tavernes, cafès, fondes, hostals, casinos, colles i cinemes. 1995.

Estudi del Palafrugell popular al final del segle XIX i a començaments del XX. És el record d'una manera de viure amb mancances materials, però plàcida i tranquil·la, i en la qual l'esbarjo col·lectiu era fonamental per a la vida del poble.

COL·LECCIÓ QUADERNS DE PALAFRUGELL

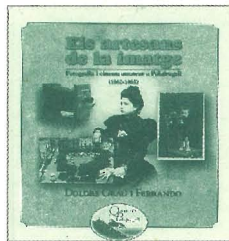

UNLAND, ANNIE

Llafranc. Entre la tradició i la modernitat. 1996.

Visió històrica de Llafranc, des de l'era Neolítica fins als nostres dies. Inclou l'estudi demogràfic i urbanístic de la població actual, i l'anàlisi de la seva capacitat per conservar l'originalitat durant els grans moviments turístics del nostre segle.

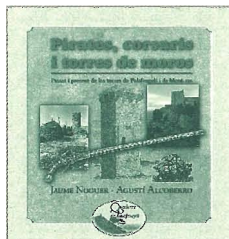

GRAU, DOLORS

Els artesans de la imatge.

Fotografia i cinema amateur a Palafrugell (1860-1985). 1997.

Treball de recerca que reconstrueix la història dels pioners de la fotografia a Palafrugell, des dels inicis de la nova professió de retratista fins els anys seixanta. A més, l'autora dedica un capítol a la recuperació de la història gràfica de la vila, i analitza les XI edicions del Concurs de Cinema Amateur de Palafrugell.

NOGUER, JAUME; ALCOBARRO, AUSTÍ

Pirates, corsaris i torres de moros.

Passat i present de les torres de Palafrugell i de Mont-ras. 1998.

Inventari exhaustiu de les torres de moros i reconstrucció de la història de l'amença corsària al nostre litoral, particularment intensa en el decurs dels segles XIV al XVIII, i dels esforços de la gent d'aleshores per construir un sistema de defensa.

L'èxit rotund, fàcil
Demostra almenys un
del seu valor. Quan
momentàniament heterogeni
presenta una rara
una obra, és que en
una valor susceptible

l, universal De Chara.

la cosa: la universalitat

un públic tan vast

i com el del cinema

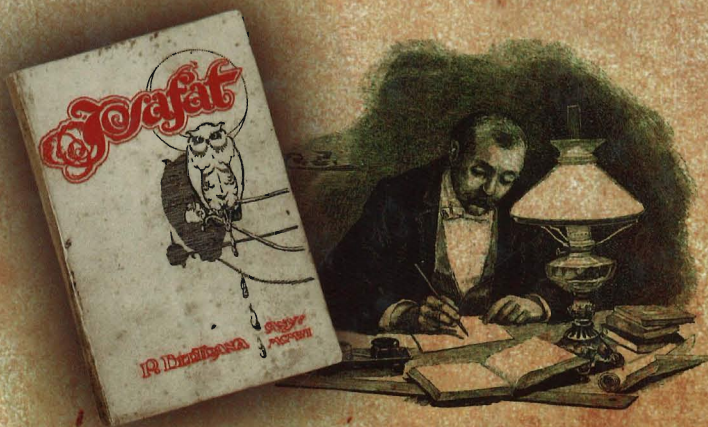
universalitat en apro

aguesta obra he he

de donar apreciada

Escriptors a Palafrugell és una guia de viatge per la riquesa cultural de Palafrugell durant uns cinquanta anys, de 1880 a 1936. Pel camí, trobarem textos populars, satírics i religiosos; veurem com el tren de la Renaixença va passar de llarg del poble o no hi va acabar d'arribar, mentre que la florent indústria surera creava un microclima cultural on fructificaven casinos i ateneus, publicacions periòdiques i festes literàries, lectors empedreïts i lletraferits diversos. Un microclima que convidava les personalitats més importants de la vida cultural catalana i que s'anava arrelant amb la consolidació del catalanisme polític, tot primer d'arrel majoritàriament progressista i, més tard, vinculat a la Lliga, promotora d'un nou concepte, molt més orgànic, de cultura. I, per acabar, lamentarem que la Guerra Civil del 36 capolés les expectatives d'una nova generació que es preveia brillant. Com a suplement de la guia, oferim una breu antologia dels textos que caldria visitar amb més calma.

Xavier Xargay i Oliva (Banyoles, 1962) és llicenciat en Filologia Hispànica i exerceix de professor de Secundària a l'IES Josep Brugat de Banyoles. Va ser un dels fundadors i membre del Consell editor de la col·lecció "Els llibres del Tint", encarregat de l'edició d'*El Camagüey*, d'Antoni de Perpiñà. Va ser coredactor de la memòria que l'Ajuntament de Banyoles va presentar com a projecte per ser subseu de rem durant els Jocs Olímpics de 1992, *Banyoles, al costat de Barcelona*. És el responsable de la revisió i l'ampliació d'alguns dels articles dedicats als pobles de la comarca del Pla de l'Estany editats en la Gran Geografia Comarcal de Catalunya. A més d'altres articles, va publicar el llibre commemoratiu del 25è aniversari de l'Institut Frederic Martí Carreras de Palafrugell, del qual va ser professor de 1991 a 1997.

AJUNTAMENT DE PALAFRUGELL

Diputació de Girona